

ACCADEMIA DI MEDICINA
DI
TORINO

PAULI GOTTLIEB
WERLHOF
MAGNÆ BRITANNIÆ
REGIS ARCHIATRI

OBSERVATIONES
DE
FEBRIBUS
PRÆCIPUE INTERMITTENTIBUS
& ex earum genere continuis

EDITIO PRIMA VENETA,
Juxta secundam HANNOVERENSEM *auctiorem & emendatiorem*.

VENETIIS, MDCCLVII.
Apud Laurentium Basilium.
SUPERIORUM PERMISSU AC PRIVILEGIO.

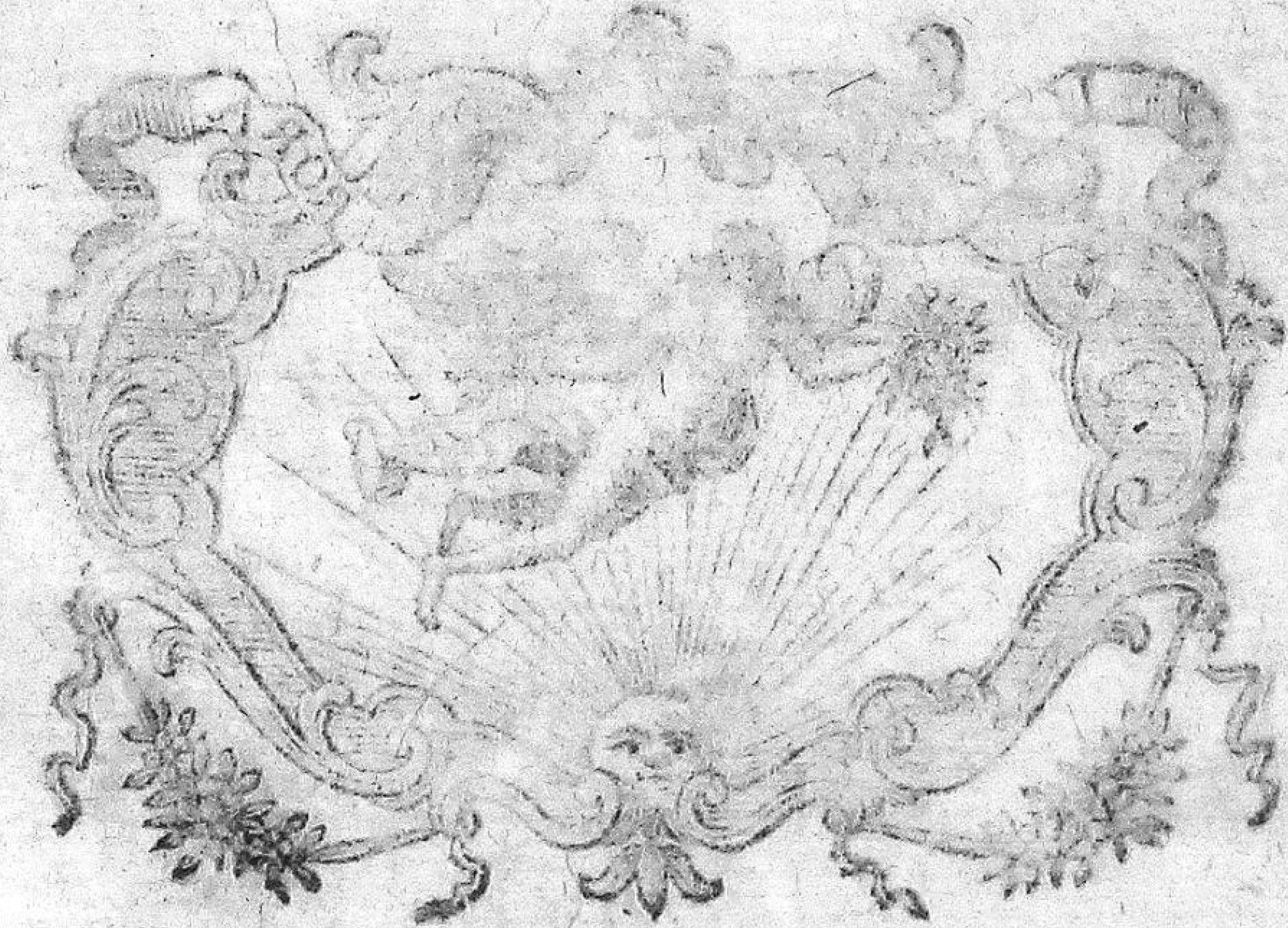
Neque hercule ſatis eſt ipſas tantum Febres Medicum intueri, ſed etiam totius corporis habitum, & ad eum dirigere curationem, ſeu ſuperſunt vires, ſeu deſunt, ſeu quidam mali affectus interveniunt.

Corn. Celſus. Lib. III. c. 6.

το καρωδες αρα γε πανταχȣ κακον;

annon ſoporoſus affectus ubique malus eſt?

Hippocr. prorrh. L. I. 63.

BIBLIOPOLA HANNOVERENSIS

LECTORI S.

IU est, quod libri hujus, ante tredecim annos primum editi exemplaria desiderantur. Neque denuo edere festinavimus, quia spem fecerat auctor elaborandi, deo aliquando forsan plus otii faciente, justi operis de febribus intermittentibus, ceterisque ex harum genere morbis. At ista spes vel decollare omnino, vel saltim nimis remota esse videtur, tum quia a litterario otio magis magisque abstrahunt cumulati labores, tum quia ipse, alios id melius sive præstitisse, sive præstituros esse, existimat, quod sibi tunc propositum habuit, quum suam hanc symbolam in artem febres judicandi & curandi conferret. Confirmarunt passim atque illustrarunt suis experimentis observationes hasce, præter ipsum scriptis posterioribus auctorem, antistites medicinæ complures, quos sese doctiores peritioresque suspicit, sibique experientia & praxi consentientes gra-

tulatur, quaecunque aliis atque aliis theoria arrideat. Aliqui ulteriora detexerunt, quemadmodum qui ex ipsa corticis Peruviani patria historiam ejus naturalem veriorem certioremque attulit, & commentariis academiae scientiarum inseruit, solertissimus CONDAMINIUS. Ex quibus omnibus clarior jam lux ad illas doctrinas accessit, in quas digitum intendit observationum scriptor. Neque vero multorum desideriis deesse voluimus, ut earum novam faceremus editionem, concedente auctore, & consulto nihil novi addente, ut tale maneat, quale primitus scriptum est, opusculum, cujus scopus adimpletus esse videtur. Problema enim, de quo agitur, solutum eo sibi esse, in ipsi commercii Norimbergensis schedis, quae adhuc in publica commoda continuantur, benevole professus est, qui ibi anonymus primo proposuerat, CHRISTIANUS FRIDERICUS JOERDENS, medicus Curiae Variscorum eximius. Vale, lector, & candido auctori, nostrisque curis fave.

Dab. Hannoverae d. XXI. Aprilis a. CIƆ IƆ CC XLV.

PRAE-

PRÆFATIO AUCTORIS

AD PRIMAM EDITIONEM.

Nihil jam a pluribus annis in medicina facienda obvium magis fuit febribus intermittentibus, aliisque ex earum radice progerminantibus morbis. Inde est, quod fieri vix potuerit, quin medicus quilibet, in curatione ægrorum curiosus, observaverit aliqua circa istud afflictionis popularis genus, aut meditatus sit, haud omnino saltim indigna, quæ cum aliis, quos eadem cura sollicitos habet, communicentur. Constitui equidem meæ etiam tenuitatis observationes meditationesque in systema aliquod theoreticum & practicum colligere, quo doctrinam universam, uti meo quidem animo comprehensa est, de isto febrium genere, ejusque medelis, ordine pertractare, ac verum a falso, probabile a certo, opinionem ab experientia, utile ab inutili, proficuum a noxio, per singulas morbi & medicaminum species, æqua lance expensas, discriminare allaborem. Attamen, & accurate elaborandi operis operosum studium, & ratio ejus vitæ generis, cui memet obstrinxi, retardare forsan diu satis possunt justi voluminis conscriptionem, correctionem, editionem. Sunt vero observata aliqua, & uberiori observatione indies firmantur, de quibus alienam experientiam, pro propriæ confirmatione aut illustratione, exquirere dudum optavi, præsertim circa febres indolis magis periculosæ, earumque signa & medicinam, circa usum decantati illius corticis, febrium exterminatoris, & circa prænotionem & aversionem reversionum, quas σκανδαλον antiquum medentum jure voces: sicut ante corticem repertum quartana audivit, in qua *Plinius* (l. 30. c. 11.) medicinam nihil propemodum pollere dixit. Accidit opportune,

ne, ut in elegantiſſimis illis ſchedis Norimbergenſibus, quæ commercii litterarii nomine veniunt, problema aliquod de obſervandis, prænoſcendis, curandis, febribus quibuſdam intermittentibus ſubito exitioſis, proponeretur. Arrepta occaſione, epiſtolam ad illos fructuoſorum mercimoniorum negotiatores breviter exarare inſtitui, forſan, ſi haud plane diſpliceret, ipſis commercii ſpeciminibus inſerendam. At cœptum ſemel opuſculum in hanc, quam vides, lector, molem, ultra eorum ſchediaſmatum ſpatium, invitante ſenſim argumenti ubertate, excrevit. Nomen meum alieno velo tegere conſtitueram, dum aliquid uberius elaboratum darem, eoque conſilio tota jam opella ſcriptione & typis abſoluta erat: neque enim videbatur lectorum intereſſe, ſcriptorem noſci, modo quid ſcriptum eſſet pernoſceretur. Ita factitaſſe plures medicos obſervationum ſuarum editores notum eſt; quos inter memorare lubet cl. *Davinium*, medicum aulicum Mutinenſem, qui, ut verbis collegæ ejus, cl. *Torti*, utar (ex therap. ſpecial. p. 249.) " lucubrationes in tutamen " corticis Peruviani, *Hectoreo* plane robore con" flatas, ſub nomine *Hectoris a Valle*, tum lati" no idiomate, tum Hetruſco, conſcripſit, eaſque " a. 1708. proprio velato nomine, tomo ſexto dia" rii litterarii Veneti, quod *galleria di Mener" va*, muſeum Minervæ, inſcriptum eſt, voluit " inſertas." Mentem mihi fuiſſe, ut nomen tantiſper ſileretur meum, præmoneo, ne obſcura legenti maneant dicta varia, occulendi auctoris cauſſa aliter paullo enuntiata, ac fuiſſet futurum, ſi nomen meum profiteri placuiſſet. Ipſos meos præceptores, amicoſque & fautores alios, vel reticui, vel haud ſaltim ſatis pro animi mei propenſione commemoravi, ne vel exinde dignoſcerer: præcipue amantiſſimos meos in academia Julia patria, ubi maxima vitæ ſtudiorumque meorum pars eſt exacta, doctores, quibus primitus

de-

debeo, si quid in me est, Brandanum *Meibomium*, Henrici, qui avunculus parentis mei fuit, filium, & Laurentium *Heisterum*, utinam diu bono publico superstites:

Quos mihi gratus ego, quos Julia ducit honori
Grata sibi, quos Phœbus amat, naturaque mystas,
Doctaque posteritas sero venerabitur ævo.

Non memoravi ceteros, qui vita jam functi sunt, quibus ego vero immortales gratias habeo, viros celeberrimos, *Botticherum*, *Gakenholtzium*, *Spiessium*: & hunc quidem etiam in febrium per corticem Peruvianum curatione profitenda, & perficienda, magistrum inter præcipuos luculentum & felicem. Ei ego, quum fato sat præmaturo vivis eriperetur, ante hoc triennium successor designatus, in procinctu eram, ut ad functionis vitæque academicæ in patria, jam undecim annis relicta, exoptatas inde a juventute delitias, me reciperem: tunc vero, clementiæ regiæ nutu, collata aulici medici provincia, in stabili heic sede retentus sum; sed in praxi inquieta, qua a studiorum dulcedine distineor. Quos, dum hic dego, fautores mihi gratulor eximios, & curationum consiliorumque amice socios sæpe habeo, medici nostrates omnes, viri incliti & peritissimi, laudandi mihi fuissent passim, nisi civitatem cum nomine meo lubuisset reticere. Neque nominatus mihi est ex his ipse, quem tamen sæpe (p. 232. & passim) tecto indicavi nomine, vir supra laudes meas positus,

Ille & præsidium & dulce decus meum,

Augustus Johannes *Hugo*, archiater regius, quo hic loci, ubi octavum nunc annum ago, præeunte, dirigente, juvante, consulente, feliciores curationes, quas recensui, peractas ingenue fateor. Tecte alicubi (p. 193.) allegavi socerum meum, Johann. Andream *Plohr*, medicum ante paucos annos haud proletariæ doctrinæ, & famigeratæ praxeos: itemque duos archiatros heic olim illustres, quorum prior, Franciscus Jacobus *Kotze-*

bue, primus inter nostros præclaram cortice sanationem præstitit (p. 257. sq.) alter, Brandanus Augustus *Conerding*, idem remedium, sub specierum cordialium anodynarum nomine (p. 193.) & sulfur antimonii *Glauberianum*, (p. 82.) sub purgantis catholici titulo, in officinam pharmaceuticam introduxit. Typis exscribi cœptum est opusculum fere simulatque conscriptum fuit; intervenientibus vero aliis atque aliis apud typographum impedimentis, in hunc usque diem retardatum. Mora ista occasionem mihi præbuit, quintæ maxime, & postremę sectioni, quæ serius typis expressæ sunt, inserendi varia, quæ exquisita scribendi methodus ad priores sectiones, aliumve locum ablegari, aut pleniori operi rite disposito relinqui juberet. Optavit typographus, & votum ejus secundarunt consilia paucorum amicorum consciorum, ut nomen denique meum præfigerem, ne quid perspicuitati observationum decederet, si & locus & auctor ignoraretur. Atque facile conjeceram fore, ut neque diu, neque omnino, inter nostrates certe, occultare me possem: & ideo fere domestica tantum litteris hisce consignaram observationum exempla, quæ, si quid ex me quæratur, ita liceat explicare, ut digito monstrare queam, & dicere: hic est. Prodeo igitur in lucem levidensis libelli auctor, nullo profecto, quod sinceram conscientiam testor, nisi eo cum animi voto scripsi, ut, si per ingenii mei viriumque paupertatem liceret, merce aliqua haud plane reiicula, quantumvis exigua, commercium medicum augerem; ut quasdam noxias hominum opinationes, salutis ægrorum caussa, corrigerem apud æquos æstimatores, vel hos præmunirem; & ut denique alienæ cordatorum virorum experientiæ trutina expendendum publice exponerem, quod sedula pro virili attentione reperisse mihi videor. Febres præcipue proposui intermittentes, & quæ ex earum genere periculum & reversionem minantur. Ab his indicari statui

eme-

remedium χηξιπυρετον certum: certum, inquam, quod non nisi unum ars medica possidet. Hujus descripsi præbitionem occasionis electione tempestivam, dosi vero, & continuatione, & accurato repetitionis ordine, efficacem & adæquatam. Non potui simul, quin identidem erroneas quorumdam persuasiones de febrium intermittentium indole perpetuo tuta, & quasi sacro sancta, suspicionesque, quibus id medicamen premitur, modeste refellerem, ac hujus demonstrarem, sub legitimo usu, innocentiam, necessitatem, utilitatem, & universalem fere assererem medicorum vere experientissimorum, a longo inde tempore, per regiones constitutionesque plurimas, stabilitum iis in rebus consensum: quem sunt qui, ob divulgata paucorum, levibus ex caussis dissentientium, vel dissensum affectantium, theoremata, effata, & schediasmata, & vagas malevolorum aut aberrantium sermocinationes, sibi ita non persuadent, uti re vera est. Observationes potissimum generaliores, nempe quæ in plerisque similiter laborantibus æque responderunt, annotavi, sexcentorum exemplorum narratione, nisi ea supervacanea esse & nauseosa videatur, roborandas. Particulares, quæ dicendæ visæ sunt, observationes passim immiscui, sed eas solum, in quibus singulare aliquid a ceteris notatum est. Regulas ex observationibus repetitis, & generatim similiter succedentibus constitui, &, quantum per brevitatis consiliique rationem fieri potuit, distincte inculcavi, additisque exceptionibus limitavi. Repetii aliquoties, quæ apud multos semel dixisse suffecerit: dum lectores æque attentione munitos, & præcepta opinione vacuos, mihi non spopondi, neque per aphorismos, aut more mathematico, sed stylo observationum & epistolarum liberiori, scribere animus fuit. Interspersi judicia, experimenta, & amenitates, ex aliis auctoribus conquisita; immiscui hic illic, data occasione, alienas aliquo modo a proprio tractationis

	tionis

tionis argumento, sed itidem in experientia fundatas, annotationes medicas; adjunxi etiam, cum licita in rei publicæ litterariæ toto ambitu sentiendi libertate modesta, sententias & conjecturas theoreticas: ut, varietate aliqua, tædium lectorum amolirer, quod argumenti ipsius ratio, & concinnitas deficiens, nævique styli negligenter labentis, neque ab adscitis ex sequioris dictionis scriptorum commercio formulis castigati, creare facile possunt. Rari sunt *Lommii*, *Borrichii*, *Bergeri*, quibus per praxeos medicæ turbas, per multas desuescendi purioris styli caussas, per consuetudinem cum pharmacopœorum lingua, & omnis ævi auctoribus multifario sermone utentibus, intemeratum scriptionis nitorem servare licet. Istorum vero defectuum, & tractationis haud exasciatæ, veniam impetraturum me apud benignos judices spero, qui candorem observatoris, quippe in medicis observationibus præcipue ponderandum, æstimaverint, (quo uno nomine commendatum me velim) & quibus loci hujus, medico clinico negotiosi, ratio, meaque temporis penuria, haud fuerit ignota. Etenim, quod hi facile intelligent,

- - - - - *hæc ego scripsi*
Per brevis & dubiæ rara intervalla quietis,
Et curas inter, perturbantesque querelas,
Luteoli ad Leinæ ripas, ubi nocte diuque,
Et mentem & corpus studio cursuque fatigans,
Huc illuc vocat ægra cohors: dum limpida longe
Flumina Permessi, doctæque beata cohortis
Otia prospicio, quæ non mihi fecit Apollo.

Hannoveræ prid, Kal. Decembr. cIɔ Iɔ ccxxxII.

ELENCHUS.

PROOEMIUM.

SECTIO PRIMA.

Docet affectus notitiam, pericula, signa, caussas.

SECTIO SECUNDA

Indicat curationem per remedium certum & opportunum tempestivam.

§. V.

SECTIO TERTIA

Medicinam exhibet, tum habitu, & praeparatione corporis, tum electione, dosi, continuatione, efficacem.

SECTIO QUARTA.

De prænoscendis & præcavendis febribus recidivis agit, & ostendit medelam, ordine & repetitione adæquatam.

SECTIO QUINTA.

Subjungit aliqua de constantia effectuum, & methodi securitate.

bri-

SECTIO SEXTA.

Proponit observationes, & conjecturas ætiologicas, de modo quo operatur medicamen, typisque, & periodis.

&

Epicrisis.

PRO-

PROOEMIUM
AD AUCTORES COMMERCII LITTERARII NORIBERGENSIS.

Occasio scriptionis

QUod cum orbe litterato, in emolumentum artis salutaris, & naturalis philosophiæ, haud ita pridem instituistis commercium, *viri clarissimi atque experientissimi*, id meum etiam plausum, quanti is cunque est, in satis dissita ab oris vestris regione excitat. Lego relegoque, multa cum animi voluptate, neque sine scientiæ accessione, schediasmata illa, doctrinæ, amenitatis, & elegantiarum plena. Et aliquoties animum induxi, ut qualemcunque ex mea experientia symbolam eo conferrem, quamvis forsan haud satis dignam, quæ reliquis immisceretur: quamquam vix ulla observatio in arte medica est, quæ, sincere annotata, non habere aliquid utilitatis æquis æstimatoribus videri possit. Medicinam facio in πολυανθρωπω Germaniæ mediterraneæ civitate, ubi obervationum faciendarum larga messis, publicæ editioni aptandarum parca est opportunitas, quippe muneris & praxeos negotiis obruto. Interim studium meum in rei medicæ & scientiæ naturalis incrementum, & in vos, promotores ejusdem egregios, sincere testor. Æqui igitur bonique consuletis, spero, quod via, quam commercium vestrum concedit, compendiaria uti sustineam, & notationes quasdam meas, volante calamo breviter lucubratas, circa febrium intermittentium, morbi a pluribus annis insigniter grassantis, indolem & medelam, vobis, si ita placet, patrocinantibus, in publicam lucem emittam. Occasionem ei rei maxime præbuit problema aliquod, in laudatissimo illo commercio vestro propositum,

de

de ipsis febribus intermittentibus, quæ alioqui adeo tutæ reputari solent, insidis tamen aliquoties, immo exitialibus observatis: unde haud immerito de prænoscendis & avertendis earum periculis quæritur. Et mihi ejusmodi casus obtigerunt haud pauci, & signa mihi esse puto, ex quibus suspicio mali haberi possit, antequam ipsum ingruat, & medicinam afferri posse notavi, si tempestive & efficaciter medicemur. Liceat ipsas a vobis editas historias, & problema exinde natum, propriis observatoris vestri verbis huc repetere, deinde vero affectus notitiam, prognosin, & curationis adæquatæ methodum, pro tenuitate mea, explicare. In speciminum vestrorum aliquo (*) vir cordatus, qui nomen suum reticet, *de febre intermittente vera*, subito in *affectum soporosum*, & ipsam *apoplexiam* mortiferam terminata, observationes suas eleganter recenset, & alienas expetit, & signa ejus periculi prænuntia, medicinamque exoptat.

Problema de febre intermittente soporoso, & apoplesia.

" *In praxi mea*, inquit, *quam per quindecim*
" *jam annos exerceo, non semel annotare licuit e-*
" *ventum quemdam, quem me apud scriptores histo-*
" *riæ morborum unquam legere non memini. Scili-*
" *cet homines quinquagenarii & sexagenarii, sym-*
" *ptomatibus, ut videbantur, ordinariis febris in-*
" *termittentis, vel quotidianæ, vel tertianæ, aut sta-*
" *ta hora redeuntis, aut anticipantis, vel postponen-*
" *tis, primo horrore, dein æstu, siti aliisque af-*
" *fligebantur, nec aliud quicquam molestum aut peri-*
" *culosum ostendebant. In his, prout in aliis febre in-*
" *termittente laborantibus feliciter consuevi, febrem*
" *non statim medicamentis directe aggressus sum, sed*
" *potius aliquos, cum primo, paroxysmos sub regimi-*
" *ne debito perferre suasi: præsertim cum, ut antea*
" *dixi, nihil ob ordinario febrium genio diversum*
" *secum ferrent. Sed præter omnem exspectationem*
" *fa-*

(*) Spec. XXIV. §. 3.

" *factum est, ut post quartum, quintum vel sextum pa-*
" *roxysmum, illo tempore, quo novus horror accedere*
" *debeat, apoplexia insequens immedicabilis ægrum*
" *e medio sustulerit. Ejusmodi casum præterito men-*
" *se in muliere quadam vidi, cum hac peculiari*
" *circumstantia, ut apoplexiam præcederet affectus*
" *soporosus, in ipso insultus febrilis articulo ægram*
" *corripiens. Hoc mense alia duo exempla, in ægris*
" *meæ curæ quidem non commissis, annotare licuit,*
" *qui apoplexia, sed absque soporoso affectu prægres-*
" *so, mortui sunt. Prorsus nihil extraordinarium,*
" *& a genio febris intermittentis alienum, nullum-*
" *que signum tam funesti eventus prænuntium de-*
" *prehendere licuit. Vulgus nostratium ejusmodi fe-*
" *bres* die Todten-fieber *appellat. Tam ad histo-*
" *riam morborum pleniorem reddendam; quam ad*
" *semeioticam illustrandam, consultum duxi, si a-*
" *liis egregiis practicis hæc proponerem, illosque*
" *humanissime rogarem, ut ad publicum commodum*
" *indicare velint, si forte illis similes casus obve-*
" *nerint, multoque magis, si signum quoddam no-*
" *verint, ex quo vel certe, vel probabiliter, even-*
" *tus prævideri queat, ut vel mature obviam iri,*
" *aut saltim prognosi artis nostræ existimatio serva-*
" *ri possit.*

NOI

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del *P. F. Gio: Paolo Zapparella* Inquisitor General del santo Officio *di Venezia* nel Libro intitolato *Observationes de Febribus præcipue intermittentibus &c. Auctore Paolo Gottlieb VVerlhof*, non v'esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza a *Lorenzo Baseggio* Stampator *di Venezia* che possi essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle pubbliche Librarie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 29. Novembre 1756.

(
(Barbon Morosini Kav. Proc. Riff.
(Alvise Mocenigo 4. Kav. Proc. Riff.

Registrato in Libro a carte 54. al nu. 535.

Giacomo Zuccato Seg.

Adi 6. Decembre 1756.

Registrato nel Magist. Eccellentiss. degli Esecutori contro la Bestemia.

Francesco Bianchi Seg.

OB-

OBSERVATIONES DE FEBRIBUS.

SECTIO PRIMA.

Docet affectus notitiam, pericula, signa, caussas.

§. I.

Ebris intermittens est ista, quæ proponitur, ægrotatio. Perniciosus, qui inopinato supervenit, affectus sopor est profundissimus, apoplexiæ nomine vocatus. Neque vero ipsa res nova est. *Carum* plerique auctores dicunt id symptoma, febribus sat consuetum, aut cum Arabibus *subeth.* (*a*) " Est autem " ca-

Nomen, definitio, differentia affectus.

(*a*) Nomen hoc soporem omnem præter naturam profundum, præcipue carum, significat. *Avicenn.* L. III. sen. 1. tr. 4. c. 1. *Castelli* lexicon. *Rondelet.* method. curand. morbor. c. 19. *Valesci de Taranta* philonium c. 10.

„ carus veterni (*b*) species, affectio soporosa ;
„ lethargo major, *apo lexia* paullo minor, huic
„ tamen valde *affinis*, ut *in ipsam* non raro *tran-*
„ *seat*, cum respiratione tamen adhuc paullo li-
„ beriori. (*c*) Si vero spirationem ita vehemen-
„ ter opprimat, ut quis vel magno conatu vix
„ spirare possit, eorum exemplo, qui per gravem
„ somnum stertere solent, (*d*) apoplexia tunc af-
„ fectio nominatur: (*e*) quamvis & ipsa inter-
„ dum spiratio lædatur, si carus magnus est. "

(*f*) In

(*b*) Veternum etiam vocat *Amat. Lusitanus* cent. II. obs. 27. in scholio, quod tamen nomen id proprie latinis sonare videtur, quod Græcis ληθαργος est: quamvis & *Pechlin.* L. II. obs. 20. lethargum mortiferum ex febre tertiana pro caro vocet, & *Aetius* eadem notione utatur.

(*c*) Definitio est *Brunonis* in lexico *Castelliano*.

(*d*) Ita facile discriminantur hi affectus soporosi a *suffocatione hysterica & spasmodica*, ubi fauces veluti vinculo præstrictæ sentiuntur, cum metu præfocationis, quod ita sæpe augetur, ut aliquo tempore plane non spirent ægrotantes. Sæpe etiam animo linquuntur, & sensibus destituuntur, dum tamen pulsus manere, immo vix mutari solet. Secus res habet in *syncope*, quæ neque suffocatio est, neque sopor; sed ingens animi deliquium, ubi subito omnes vires sentiendi & movendi labuntur, pulsus aboletur, aut summe fit debilis, facies cum gelido sudore fœde pallet, velut hominis emortui; quæ in caro & apoplexia non ita mutatur, immo sæpe magis rubet. Neque ergo hic loquimur de *febribus syncopalibus*, seu, quibus syncopes symptoma accedit, itidem perquam periculosis, quas aliquoties observavimus, alibi tractandas, & de quibus, post *Galenum*, aliosque plures, singulari capite, observationes enarrat *Restaurandus* in libello, quem vocat: Hippocrates de usu chinæ chinæ c. 8. in *Blegny* zodiaco medico Gallico anno V. m. Julio.

(*e*) Sunt verba *Castelli* in lexico.

(*f*) In hoc aliquam, licet exiguam, ſenſus tactus facultatem, ſi æger fortiter irritetur, remanere dicunt; non item in apoplexia: quam deinde etiam, ſi æger in vita maneat, paralyſis conſueverit ſequi, ex caro non æque facile exſpectanda. (*g*) Differentia tamen omnino exigua eſt, & facile ſecum hi permutantur affectus, uti & nomina paſſim apud auctores etiam exquiſitiſſimos promiſcue uſurpata leguntur. *Cataphora*, (*h*) *coma* ſomnolentum, (*i*) & *lethargus*, quorum definitio apud eoſdem auctores reperitur, minori gradu fere ſolum diſcrepant, (*i*) ſunt-

---

(*f*) Teſte *Piſone* in lib. de cognoſcendis & curandis morbis. pag. 88.

(*g*) add. *Galen.* in Hippocrat. de artic. comm. 2. item comm. 2. in prorrhet. & in aphor. 5. L. V. & de loc. affect. c. 2. *Aetius* tetrabibl. L. VI. c. 5. *Foreſtus*. L. X. obſerv. 38. in ſcholio. *VVillis*, pathol. cerebri c. 4. *Trincavelli* epiſt. p. 928. *Lomm.* obſervat. L. II. *Gorrai* defin. med. voce Καρος. Proſp. *Alpinus* de medic. method. L. X. c. 5.

(*h*) *Galenus* l. 13. meth. med. apoplexiam, carum, catochen, omneſque affectus ſoporoſos, qui febrem comitem perpetuam non habent, hoc cataphoræ nomine complectitur. Eidem auctori magis ſigillatim in l. prorrhet 32. & in 3. epid. cataphora comati *συνωνυμος*, vel paullo gravior eſt & ad cari definitionem propius accedit. Dicuntur enim illa affecti omni ſenſu & motu privari 1. de dieb. criticis c. 4.

(*i*) Evidentius diſcrepat *coma vigil*, ubi ægri ingenti quidem ad ſomnum proclivitate laborant, dormire tamen nequeunt, ſed ſenſum motumque vigiles ſervant. Dormituriens vigilia eſt, quamvis vigilans ſopor dicatur. *Catalepſis* eodem ſæpe nomine vocatur, qua ægri correpti velut obrigeſcunt, &, oculis plerumque apertis, membris immotis, ſenſibus vel omnino, vel maximam partem, ſoporatis, ſed ſpiratione integra, eum ſitum ſervant, quem habebant, quum corriperentur, ut videantur

ſuntque itidem ſopores profundi, carumque & apoplexiam referunt, ſicubi incrementum mali inſigne fit: unde ſine notabilis erroris metu confundi poſſunt. (*k*)

§. II.

Exempla experientiæ alienæ.

Pertinet ergo huc, quod *Galenus* (*l*) memorat & deſcribit, & deinde *Paulus Aegineta* refert, (*m*) & omnes fere auctores ſuperioris ætatis repetunt, ubi de ſoporoſis affectibus agitur: *carus frequenter febrium acceſſionibus ſupervenit:* (*n*) in quod uberius explicat, &, in febribus acutis, & chronicis, quotidianis, ſemitertianis, quartanis, vel ſemel, graviſſimo cum periculo, vel iterum iterumque per periodos, contingere, docet *Aetius*

---

vigilare. *Cat oche* & *catochus* pro catalepſeos ſynonymis habentur.

(K) *Proſp. Alpinus* l. c. " carus, inquit, differt " a comate, quia comatoſi neque ſenſu, neque mo" tu privantur, & a lethargo, quoniam lethargum " febris ſubſequitur & carum antecedit, & lethar" gici ſtimulati aliquid loquuntur, neque omnino " muti permanent; in caro vero nihil, etiam ſtimu" lati, dicunt ". Id maxime lethargum diſtinguit, quod febrem lentæ indolis, & ex ſua natura, propriam habeat comitem, ſine qua morbus proprie ita non vocatur: quum contra neque in caro, neque in comate, ubique, & ex proprio affectus ingenio, notetur febris, quamvis ſæpiſſime præcedat & comitetur.

(*l*) in 1. porrhet. comment. 2. §. 29.

(*m*) de re medica L. III. c. 9.

(*n*) Recte explicandum eſt, quod in *Mangeti* biblioth. pract. T. I. p. 432. exſtat, *carum eſſe ſomnum ſine febre*; quum, ſæpiſſime cum febre eum eſſe, omnium auctorum conſenſus doceat, & ipſe vir celebr. pag. ſeq. " carus, inquiat, prognoſis omnino " eſt ominoſæ, præcipue ſi *febrem* malignam, aliam" que non judicatam, *adjunctam* habet.

Aetius (*o*). *Zacutus Lusitanus* (*p*) *apoplexiam*, *Avicennæ periodicam* dictam, eodem refert. *Alpinus* (*q*) carum febribus accidere solere, & plerumque semitertianarum aliarumque febrium accessionibus supervenire indicat. *Lommius* (*r*) „ carus, ait, notis lethargo persimilis, febrim non „ facit, sed sequitur, eamque non levem, & „ alibi (*s*) accedit febri cotidianæ dormiendi pæ„ ne inexpugnabilis necessitas. Omnis autem „ cotidiana ægerrime remediis cedit, tædii & „ periculorum plena." *Engalenus* (*t*) multifariam & dilucide de hoc febrium symptomate agit. *Forestus* (*u*) haud absimilia notat. *Bonetus* (*x*) *veterni* meminit singulorum febris paroxysmorum comitis. *Cl. Cohausen* (*y*) febrium *soporosarum* & *apoplecticarum* passim mentionem facit, & ex *Puerario* (*z*) statum epidemium tertianum annotat, ubi non pauci ex affectione *soporosa* perierint. *Mortonus* (*a*) *apoplexiam* inter ea proteiformis, uti vocat, febris intermittentis symptomata, vel schemata, refert, quibus præsentibus æger unoquoque paroxysmo in vitæ discrimen adducitur: & idem auctor historias no-

(*o*) tetrabibl. II. serm. 2. c. 3. Nomen adhibet *lethargi*: descriptio vero apprime congruens caro est.

(*p*) histor. morbor. princip. l. I. hist. 33. dubio 17.

(*q*) de medic. method. l. X. c. 5.

(*r*) observ. medicinal. l. 2. p. 69.

(*s*) L. I. p. 18. seq. cotidianas vero plerasque *tertianas duplices* censet, adeoque cum nostris observationibus §. 5. conspirat.

(*t*) de scorbuto p. 66. 199. 366.

(*u*) l. X. observat. 39.

(*x*) in medic. septentrion. paralip. ad l. V. sect. 3. observ. 1.

(*y*) in archeo febrium fabro, præsertim p. 110.

(*z*) in notis ad *Burneti* thesaur. med. practic.

(*a*) pyretolog. exerc. 4. 5. 9. & ibi histor. 25. 26.

nonnullas affert, plures etiam pollicetur, capiti affecto de febre *apoplectica* & *paralytica* subjungendas. Referenda huc videntur, quæ *Ramazzinus* (*b*) de febribus tertianis malignis Mutinensibus memorat, stupore & *aphonia* (*c*) accedente, exitiosis. Neque non hunc quadrat *sopor profundus*, quem *Sylvius* (*d*) inter symptomata febris epidemiæ intermittentis Lugdunensis, ejusque impense periculosæ, enumerat. *Lancisius* (*e*) febres tertianas perniciosas recenset, semper in principio typum intermittentium servantes, quinta plerumque die in continuum versas, septima, nona, vel raro undecima, *cum gravi sopore*, (*f*) sudore algido, urinis tenuibus, parotidibus, in mortem terminatas, *priusquam opportuna inventa esset medendi ratio*. (*g*) *Sydenhamius* (*h*) *de apoplexia* sub certo statu epidemio febribus intermittentibus superveniente, sigillatim agit. *Gohlius* (*i*) casum febris tertianæ, subito in *apoplexiam* & mortem desinentis, enarrat. Plura, si vacaret, exempla ex medicorum commentariis cumulari possent, (*k*)

§. III.

(*b*) diss. de abusu chinæ chinæ, operum p. 228. seq.

(*c*) Hoc vocabulum *Hippocrati* frequens, quod vocis privationem notat, *apoplexiam*, catalepsin, syncopen, & id genus affectus, complectitur. v. *Castell.* in lexico, *Hollerius*, *Foesius* ceterique Hippocratis interpretes.

(*d*) prax. med. append. 10. §. 47. 347.

(*e*) de noxiis paludum effluviis l. II. epid. 1. cap. 5.

(*f*) Eos, qui ita perierunt, *apoplectico modo* decessisse dicit l. II. epid. 1. c. 6.

(*g*) v. infra sect. 3. §. 1.

(*h*) epist. 1. oper. p. m. 286. sq.

(*i*) act. medic. Berolin. dec. II. vol. 1.

(*k*) Huc spectant, quæ de febribus intermittentibus *comatosis* passim leguntur: ut apud *Riverium*

prax.

§. III.

Similia mihi quoque, in senioribus præsertim, sed & in juvenilibus nonnunquam corporibus, observare & lugere contigit in constitutione epidemia, qua, inde ab enormi illo calore æstivo annorum hujus sæculi XXVI. & VII. putrefactis passim & in vapores roriferos impuros exsolutis aquis, corporibus hominum putredine, partim etiam verminosa, inquinatis, [*l*] & per varias sui

Experientia propria sub statu epidemio novissimo.

---

prax. L. I. c. 2. & centur. II. observ. 26. *Amat. Lusitan.* L. II. obs. 27. *Apinum* hist. febr. epid. observ. 8. *VVillisium* de morbis convulsivis c. 8. p. 45. 53. & pathol. cerebr. c. 4. p. 120. in *miscell. natur. curios.* dec. III. ann. 3. obs. 138. observante *Raygero.* & ann. 7. & 8. observante *Blavvio*. Tertianam cum *lethargo* notat *Pechlinus* L. II. obs. 20. *Restaurandus* c. 11. quod de cura hemitritæi per chinam chinæ agit, varias effert historias febris continuæ periodicæ ex intermittentium genere cum *sopore* molesto & fere *lethargico*, quam hemitritæum vocat. *Blegny.* A. IIII. m. Febr. obs. 19. ex tertiana primo simplici, hinc duplici, a febrifugo remedio nescio quo exhibito, *soporem cataphoricum*, hinc mentis stuporem, tabem, & mortem observavit. *Helvetius* in *recueil des methodes* p. 196. agit de febribus intermittentibus malignis, superveniente *sopore & respiratione difficili*, hoc est, caro in apoplexiam transeunte, ægrotos suffocantibus. *Bianchi* histor. hepat. p. 751. stupiditatem, *comatosum* affectum, & ceu levem *apoplexiam* sine stertore, ex febre recenset. El. Rud. *Camerarius* scripsit dissertationem de *apoplexia cum febre*, quam memorat *filius*, Alex. *Camerarius* in de corticis usu ad icterum p. 2. Evolvi possunt auctores sub titulis *carus*, *coma*, *sopor*, *febres cum variis symptomatibus*, in *VValtheri* silva medica, *Moroni* directorio, similibusque collectionibus coacervati.

(*l*) Leg. omnino immortalis libellus *Lancisii* de noxiis paludum effluviis. add. *Sponius* in *Blegny* Zo-

 diaco

sui partes textura & ordine emotis, colliquefactis, incensis, innumerabilis febrium copia multifarii typi universam fere Europam, & loca maxime paludosa, infestavit, [*m*] immo nuperrime denuo, quamvis grassatio fatiscere videatur. Hæc hiberno quidem tempore quotannis sopita quasi visa est, nisi quod quartanæ & quotidianæ passim perdurarunt, vel sub acutorum chronicorumve morborum involucro latitarunt reliquiæ materiæ febriculosæ. Primo vere magno numero emerserunt tertianæ, innoxiæ tunc ut plurimum, neque rebelles: mensibus æstivis [*n*] & autumnalibus varii generis febres diversa ratione graviores apparuerunt, vel anomalias omnigenas, vel continuarum speciem induentes, vel in ipsas febres acutas, aut chronicorum morborum aliquem, degenerantes, vel truculentis symptomatibus comitatæ, quæ inter maxime omnium formidabile fuit, quod tum in continuarum, tum in verarum intermittentium paroxysmis interdum subito corripuit, veternus profundissimus, haud raro, sicubi accidit, perniciosus, & veræ apoplexiæ immedicabilis nomine dignus.

§. IV.

Securitas febrium fallax.

Es sane hæc res ex plurium censu, quæ laudibus febrium, dudum a *Mercato* [*o*], & nuper post alios

---

diaco a. 2. m. Januar. quæst. 18. cur loca paludosa & humida febrium sint feracia?

(*m*) Sane insolita illa febrium multitudo solitos calculos magnopere turbavit, quos refert celeb. *Stahlius* in de infrequentia morborum personali thes. I. p. 11.

(*n*) *Hippoc.* epid. VII. cholericæ, inquit, affectiones " magis in *æstate* fiunt, & febres *intermittentes*, & qui- " bus *horrores* accedunt: hæ interdum *maligna* sunt.

(*o*) De febrium essentia, differentia, caussa, curatione L. VI. ubi signa & caussæ perniciei metuendæ egregie recensentur add. *Sennertus* de febribus. L. II. c. 18.

alios a viro illustri *Jo: Godofredo Bergo* [p] suspectis redditis, modum ponere debent. Et viri quidem egregii, qui imposturas, uti loqui amant, & noxas remediorum febres fugantium perperam adhibitorum accusant, merito cavebunt, ne *imposturæ* [q] *& noxæ febrium* mentionem itidem facere obliviscantur. Facile alias discipulos lectoresve suos metu medicamentorum generosorum, & fiducia in medelas incertas fragilemque naturæ virtutem, ita patientur decipi, ut, seu in statum epidemium endemiumve periculosiorem delati, seu corpora febrium minus secure patientia curantes, torturam inutilem, vel ipsam mor-

---

(p) Peculiari dissert. de laudibus febris suspectis.

(q) Prodibit forsan aliquando altera de hoc quidem argumento dissertatio., quæ priori illi, de *impostura corticis Peruviani*, sub cl. *Goelickii* præsidio disputatæ, jungatur: nisi malit auctor, quod perfacile ipsi, vel tironum cuivis, fuerit, veterum declamatorum more, thesin invertere, & *candorem seu probitatem corticis Peruviani* simili stylo & paribus argumentis decantare, ne quem indoctiorem declamationes ludicræ decipiant. Credent tunc viri omni laude majores, qui eo remedio utuntur, imposturæ maculam non sibi impudenter adspergi, sed ingeniosa fictione medicamentum pro persona aliqua haberi, quam, exercitii caussa, productis ex fallaci memoria, & sine probationis nervo, paucorum auctorum testimoniis, figuris rhetoricis, & variis lusibus circa artes dialecticas, luxuriante ingenio criminari, vel laudare audacter possis, nulla illorum seu injuria, seu gloria, qui ægris propinant. Eodem olim præside haud absimilis prodiit dissertatio, qua *corpus medicinæ mutilum* esse disputatur, *quia dentur chirurgi & pharmacopæi*, quos omnes ex orbe relegari præstet, lepidaque eam in rem suggeruntur consilia. Migrabit forte cum iisdem in Americam cortex Americanus, quod auctor dissertationis optat, nisi utrumque consilium effectu destitui salus rei publicæ jubeat.

mortem ægrorum exſpectare malint, quam certo aliquo, quod inviſum forte redditum fuerit, averruncare medicamine. Laudes ſecuritatis, quas antiqua experientia febribus intermittentibus univerſim decreviſſe putatur, ita omnino moderandas eſſe nemo prudens diffitebitur, ut non niſi tum conveniant, quando æger, una cum adſtantibus, & medentibus, officium facit, & ætas, & corporis habitus, & aeris, aquarum, locorumque natura, & alii affectus comitantes, pro morbi vehementia, nihil metuendum eſſe commonſtrant, neque morbus, ex quacunque cauſſa, a conſueta ſibi indole deflectit. Ad Hippocraticæ diætæ leges, pro noſtri ſeculi moribus, vix centeſimus ægrotantium ſe penitus adſtringet, ac raro ægrotos, cum amicis, a primo morbi initio, & ſub longioris durationis tædio, [r] & confluentibus undequaque conſiliolis & cenſuris, τα δεοντα per omnia præſtituros ſperare licebit. Neque Cous ubique ſpirat aer, & alius locus alio, veluti annus etiam anno, morborum certis generibus minus ſecurus eſt. Immo decantatus ille *Hippocratis* aphoriſmus (*ſ*), qui febres, quocunque modo intermittant, periculi expertes prædicere creditur, non ſolum naturam aphoriſmi, ſive brevis regulæ, habet, ut exceptionibus ſit ſubjectus, ſed & aliud plane, idque fere conſtanter verum, & noſtra qualicunque experientia multoties confirma-

---

(*r*) *Pechlin.* L. II. obſerv. 20. Quod " ſi moram " trahant *tertianæ*, qui autumnalium *ſæpe mos* eſt, " hoc *ſæpe* cum iis conjunctum eſt *periculi*, ut tæ- " dio morbi lentioris ægroti in *diæta delinquant*, " vivendique ordine morbi ακακιαν infament: ita- " que in alium *plerumque* & deteriorem morbum " mutatur, qui tandem etiam, oppreſſis naturæ vi- " ribus, *vitæ finem* imponat.

(*ſ*) L. IIII. aphor. 43. Coac. prænot. 116. ſq.

firmatum, & ad prognosin utilissimum, edicere videtur, si integer legatur, quam quod eumdem, uti fieri solet dimidiatum indicare apparet. „Febres, inquit senex Cous, non intermittentes „ ζυνεχεες, & tertio quoque die exasperatae, „ magis periculosae sunt: sicubi vero quovis mo„do intermittunt, tunc jam abesse periculum „ apparet. " Hoc est, quando tertianae continuae in intermittentes mutantur, quocunque modo id fiat, etiam brevissima & vix observabilis intermissio sit, & vel quotidie, vel alternis diebus notetur, egregium est superati periculi indicium. (*t*) Quid idem gravissimus auctor de chronicarum magis febrium secura & facili, si diis placet, indole senserit, ex ejus scriptis abunde patet. (*u*) Quae ex tertianarum genere sunt fe-

---

(*t*) Ita non claudicat aphorismus uti vult *Sinapius* paradox. medic. P. III. p. 161. sed probe cum veritate, & cum iis constat, quae ipse censor sub" jungit: intermittentes, inquiens, saepius sunt pe" riculi plenae, ut in senibus quartana, item ter" tiana lenta puerperarum. Quot & quanti deni" que moriuntur ex febre intermittente, formali" ter, qua tali! Neque enim de his sermo est Hip" pocrati, sed de continuis, qua talibus, quae deinde feliciter intermittunt.

(*u*) Exempli caussa sit historia epidemia L. III. " sect. 3. Multa, inquit, alia passim vulgata sunt " febrium genera, tertianae, quartanae, quotidianae, " nocturnae, continuae remittentes, diuturnae, errati" cae, irrequietae, inconstantes. Atque hae omnes " non sine multa perturbatione contingebant. Ple" risque enim alvi cum horrore turbatae erant, su" dores non critici, urinae crudae. Plurimis morbus " erat longus. Neque vero, nisi paucis, contigit, " ut critice aliquis abscessus fieret. His vero ipsis " diuturna maxime judicatio fuit, uti omnibus o" mnino difficilis, aut nulla, aut diuturna. Atque " illi pauci circa octogesimum diem crisi defunge" ban-

febres, tum legitimas, (*x*) nisi optime curentur, tum maxime illegitimas, (*y*) τριταιοφυιῶν nomine apud antiquos insignes, diversis periculis, & acutis, & chronicis, ægros exponere, satis inter medicos constat: (z) quamvis id morbi alius supervenientis, vel occulti, titulo tegere soleat vulgus, cui febres illas omnes innoxias esse debere falso persuasum est: quemadmodum, si qua earum continua fit, vel gravius

---

" bantur. Ceteros plerosque febris ita deseruit,
" uti id forte fortuna tandem accidere potuit. Pau-
" ciores horum ex hydrope mortui sunt, sine in
" lectum decubitu. Plures fuerunt, quos, præter
" alias ægritudines, tumores œdematesi excrucia-
" runt, præsertim tabidos. Maximum autem & gra-
" vissimum malum, quodque plurimos morti dedit,
" phthisis fuit.

(*x*) *Galenus* 1. ad Glauc. c. 8. in 1. epid. sect. 3. comm. 8. in 2. de crisibus c. 3. docet tertianam exquisitam septem circuitibus judicari, & non esse perniciosam, si recte curetur: alias vero, annotante *Alpino* sæpius mutatur in continuas, ardentes, malignas, colliquativas, hecticas, tabidasque, & has plerumque insanabiles. Recte autem febrim eam curari negat, nisi diæta omnino sit exactissima, ubi multis de caussis aberratio facillima est.

(*y*) conf. infra §. V. nota (*a*) & supra hoc §. not. (d) (g) sparsique passim per Hippocratis, Galeni, ceterorumque græcorum, latinorum, arabum medicorum volumina aphorismi, eruditiorum per omnia sæcula virorum observationibus & scriptis confirmati.

(*z*) Prosp. *Alpinus*, medicus sub initium superioris sæculi summus, in de medicina methodica L.
" VI. c. 2. tertiana notha, inquit, non septem cir-
" cuitibus terminatur, sed longe pluribus, ut sex
" mensibus perdurasse a multis fuerit observatum:
" atque ni cito tollatur, minatur lienis obstructio-
" nem, tumorem, cachexiam, vel in continuam
" mutatur summe periculosam.

vius affligit, ardentis, aut semitertianæ, horrifico nomine manifestum discrimen excusant, quibus morbi patrocinium suscipere lubet. Quotidianas febres a *Galeno* (*a*) *Celso* (*b*), omnique posteriorum medicorum schola, periculi neutiquam expertes pronuntiari, notissimum est. Quartanas ipsas forte aliqua ex parte curationis certæ ignorantia, quum, quod apud poetam est, medicina medelæ inscia tacito dolore mussaret (*c*), in gloriosum illud solium evexit, (*d*) ut non tantum securissimæ, verum etiam, panaceæ instar adversus morbos gravissimos, exoptabiles esse videantur: ut adeo Galli suo proverbio, quo febres quartanas illis apprecantur, quos diris devovere volunt, bene omnino contra animi sui sensa optare videri possint. Verum enimvero, ut tarditatem malignamque contumaciam (*e*) & lentas corporis corruptelas taceam, quas, multis de caussis, facillime inde nasci

---

(*a*) I. ad Glauc. 8.

(*b*) L. III. c. 15. sub finem.

(*c*) *Meibomius*.

(*d*) conf. *Menapii* encomion febris quartanæ, quod exstat in *Dornavii* amphiteatro sapientiæ jocoseriæ. *Gellius* L. XVII. c. 12. refert, *Phavorinum*, infames materias laudare ingeniose solitum, febris etiam quartanæ laudes, *Platonis* auctoritate, & ludicris argumentis, celebrasse. Add. erudite notata a *Rejes* in campo elysio jucund. quæstion. c. 71. ubi plane curiosum videtur, quod aliqui auctores observarunt, ope quartanæ conspicuam corpori proceritatem, molemque aliquando giganteam, conciliari.

(*e*) Sunt verba *Dalechampii* ad *Plin.* L. VII. c. 50. oppido vera, quia duratio annua, vel certe semestris, brevissima olim visa est, morbo omnem prius medelam eludere solito. Octennem observavimus & curavimus ipsi.

nasci omnium sæculorum consensus testatur; (f) verissime etiam edicit Hippocrates: (g) „quar„ tanas hibernas in morbos acutos transire solere.

(f) Conf. elegans *Pechlini* observatio L. II. 21. quartanæ ideam & pericula exhibens. Inter vetustiores nervose dixit *Campanella* medicinal. L. II. c. 7. art. 4. Quartana intermittens habetur pro tu-" tissima febrium, quamvis longissima: contingit " tamen *plerumque ob tot febriles* circuitus, habitus " *hecticus*: &, cum lien scirrhum ob hanc febrem " incurrit, aut cancrosam dispositionem, *lethalis* est, " & *sæpe hydropem* affert.

(g) Locus egregius, plerumque neglectus. exstat Coac. prænot. 159. Idem quidem auctor quartanam non solum, ob longa intervalla, toleratu facillimam, sed & febrium securissimam dicit: quod in comparatione ad alias febres, præsertim ex tertianarum genere, intelligendum, & verum esse novimus. Alibi epid. & 1. 6. eos, qui quartana afficiuntur, a *magno morbo* non capi observat. Ibi vero certissime epilepticas convulsiones solas intelligit, quas morbum *magnum*, heroicum, herculeum, sacrum, vocabat antiquitas. v. *Lang.* epist. medic. 25. 48. L. I. *Galenus* ad 6. epid. sect. 6. item in 1. epid. sect. 1. longa quartana *comitialem morbum* discu-" ti testatur, sed lienosis esse valde incommodam, " *compluresque* ipsorum exinde factos *hydropicos* & *mortuos* se vidisse. Ipsius *Hippocratis* aphor. 70. L. 5. & aliorum experientia, illud elogium eo usque verum esse docet, ut epileptici, si in quartanam incidant, quam diu hac tortura laborant, alteri illi, nempe convulsionibus epilepticis, tantisper non obnoxii esse soleant. conf. observatio *Crugeri* ephem. curios. dec. III. ann. t. obs. 148. Ex hac Hippocratis doctrina fulcrum observationibus recentiorum nascitur, de indole dispositionis febriculosæ pertinacioris, & epilepticæ, parum diversa, & per sufficientem corticis usum utraque sæpe curabili. Electuarium epilepticum *Fulleri* in pharmacop. extempor. descriptum ad magnos morbos magna præstat.

lere." (*h*) Sæpe id annotare nobis quoque licuit, pleuritide præsertim, & febre catarrhali, rheumatica, aut exanthematica, per hiemem populari. Immo perseveravit passim in ipsis febribus acutis, exanthematicis, & inflammatione stipatis exquisitus quartanæ typus, suique paroxysmi intercessione gravia pericula induxit, ut semiquartanas haud immerito dicere queamus semitertianis quamvis rariores, attamen non minus perniciosas. Felicibus e contrario ægris esse contigit, quibus prius adæquato remedio curata fuit quartana, quam in ejusmodi morbum acutum hibernum inciderunt.

Observatio particularis I.

Non diu est, quod multo boni publici dispendio, doctissimus annalium physico medicorum Uratislaviensium collector *Kanoldus* quartana autumnali, quæ post mensem in febrim acutam cum purpura desiit, e vivis ereptus est: (*i*) qui ipse febrium ejusmodi potiorem, quam corticis Peruviani, earum remedii unice adhuc certi, innocentiam esse, opinatione sibi forte ferali, reputare solebat, hunc experiri non ausus. (*k*)

§. V.

(*h*) *Fæsius* ad hunc locum notat: id, ubi quar-" tana diutius durat, ex vitæ intemperantia contin-" gere, *nulla tunc fere sperabili salute*. Sæpe id verum esse videtur: sed plures longe caussas esse posse, evidentissimum est, & salutem tamen haud frustra speratam aliquoties vidimus, quamvis periculi plurimum semper subsit.

(*i*) v. ejus monumentum in successoris dignissimi Cl. *Buchneri* præfatione, tentamini 28. eorumdem annalium præfixa, & quæ inde in ipso commercio Norico excerpta sunt.

(*k*) v. tentam II. p. 303. sq. & passim.

§. V.

Historia, descriptio, & eventus febris soporosæ.

Ex tertianarum genere fuerunt omnes (*l*), in quibus id quidem, de quo agimus, febrium symptoma observavimus, vel observatum comperimus, simplices aliæ, aliæ, paroxysmo secundario adscito, duplices, quamquam *Galenus* (*m*) soporem quotidianæ maxime proprium esse notat, & *Forestus* (*n*) earum ex quartana memorat. Tem-

(*l*) Febres intermittentes malignas frequentissi-
" mas, sed tertianas, observavi. *Neucranz.* de pur-
" pura. c. 25. p. 413. Ut plurimum ex intermit-
" tentibus non alias, quam tertianas, triplices sive
" duplices, observare malignas licet. *H. Meibom.* de febre maligna §. 14. Consentiunt *Galenus* I. de cris. 3. de typ. 4. & epid. 6. comm. 2. tit. 23. & ibi *Vallesius*, *P. Salius Diversus* de febre pestilenti c. 10. *Claudinus* responsion. 7. *Minadous* de febr. malign. L. I. c. 22. *Reinesius* epist. medic. 2. *Rhodius* observ. 9. & 10. cent. I. *Sim. Pauli* digress. de febre maligna p. m. 79. *El. Rud. Camerarius* de febre *tertiana maligna*. cel. *Alberti* de purpura cum febre complicata §. 12. recenset & miratur ejusmodi malignitatis epidemiæ exemplum.

(*m*) De typ. 4. & *Forestus* L. X. obs. 39. exemplum habet *Moccha* conf. 48. fol. 71. add. *Dolæus* encyclop. med. L. IIII. c. 7. §. 2.

(*n*) L. IIII. observ. 39. comatosum affectum apoplexiæ similem observavit ex quartana *Bianchi* histor. hepat. p. 751. & soporem cum convulsionibus ante manifestatum veræ quartanæ typum *Schelhammer* de natura p. 275. *Stahlius* somnolentiam in quartanæ paroxysmis innoxiam, neque cohibendam esse, notat in problem. de febrium theoria & therapia p. 19. quod cum grano salis accipiendum esse, res ipsa docet. *Galenus* ad II. aph. 1. quemad-
" modum, inquit, somnus in accessionum declina-
" tione est utilis, si juvet ægrum, ita, si ipsum læ-
" serit, perniciosus est.

Tempus, quo id contingit, in tertium primariæ accessionis paroxysmum, sive diem morbi quintum, aut, ubi accessiones valde anticiparunt, quartum suevit incidere: nonnullos serius afflixit. Fuit sane hoc ipsius febris & paroxysmi symptoma, qui, cum aliquo sensu consuetorum motuum, justo tempore plerumque incepit, statim deinde interdum, alias vero non nisi sensim, & cum incremento accessionis, sopore illo accedente & increscente. Pulsus in plerisque frequens, in unico per novem ante mortem dies continuos apoplectico, tardissimus, in quibusdam exantlato quidem tempore paroxysmi, non autem ipso affectu soporoso, naturalis, in multis durus fuit & intermittens. Verbis fere *Eugaleni* (o) ejusmodi accessionem describere licet: *profundo somno, caro scilicet, correptus absque omni sensu ac motu jacuit, ut ne digitum haberet, quem dimoveret, & sola respiratione a mortuo differret*: hæc autem plurimis ore hiante singultim & cum stertore fiebat, quo maxime indicio apoplexiam a caro, gradu ad illam proximo, dirimere solent auctores. (p) *Nullis vellicationibus excitari atque revocari ad se potuit, & si post vellicationes, punctionesque*, vel post phlebotomias, scarifationes, sternutamenta, clysmata acria, cauteria, *leviter aliquando oculorum palpebras attolleret, statim tamen rursum illæ connivebant*, interdum inæqualiter, ut altera

observatio partic. 2

(o) de scorbut. p. 366.

(p) v. supra §. 1. Alia signa differentiæ habet *Verzascha*, secundum quæ maxima certe ægrorum nostrorum ita affectorum pars apoplectica vocari deberet: primo, quod carus sensim, apoplexia repente infestet, secundo, quod in illo auditus cum aliis sensuum operationibus remaneat, ægerque punctus membrum contrahat, secus ac in apoplexia. exerc. de apoplexia §. 7.

tera semiclausa appareret, vel manebant immotæ & apertæ sine visionis sensu. *Idque malum* quibusdam *in singulis febrium accessionibus recurrebat, iisque desinentibus sponte solvebatur, etsi obtusiores tum quoque sensus viderentur, neque plane integri, sed quodam quasi stupore praeoccupati*: paroxismo etiam deinde gravius in dies affligere solito. Nonnullis prima statim, vel altera talis accessio exitio fuit. Aliqui evigilarunt quidem finiendi paroxysmi tempore, sed durius longe quam ante hunc laborantes, magis alii, alii minus: continue febricitantes, somniculosi, magno stupore, immo interdum veluti catoche seu catalepsi affecti, delirantes, anxie & assidue micturientes, motibus vel haud voluntariis, vel anxiis jactati, textro latere interdum, tanquam ab hemiplegia, immoto, vel parum mobili. Hi vero sub ingressum novi paroxysmi plerumque sopore iterum, immo sæpe apoplexia insanabili correpti, sub eo ipso, vel, quod paucioribus evenit, post aliquot demum dies, sensim exspirarunt. Complures, mature satis advocato medico, posteaquam medicina & tempore excitati fuerunt, melioris & præcipue longioris remissionis, aut intermissionis, participes facti, medicamentis generosis ab instante paroxysmo & mortis periculo vindicati sunt. Pauci sine ejusmodi remediis, sponte naturæ, post toleratos aliquot paroxysmos soporosos, sub longo languore febris intermittentis, variorumque symptomatum, vel convaluerunt sensim, vel consumti, aut relapsi, atque extincti sunt.

Observati particularis 3.

Unicum mihi visum est exemplum in muliercula sexagenaria, quæ quidem extra accessiones aliquantulum, post externa remedia, sensuum vigorem recepit, medicamenta vero nulla admisit, & nihilominus tandem, diu misere conflictata, rediit cum sanitate in gratiam.

Etiamnum curo chirurgum, ejusdem ætatis, ruri de-

ri degentem, qui non nisi emulsa, & remedia palato grata, acceptavit, & omnia nunc nauseat, dum febriculam lentam continuam, tertio quoque die exacerbatam, ex gravissimo tridui sopore, post tres fere hebdomades, reliquam habet.

observ. partic. 4

Novi feminam, quæ in ipso hoc veterno apoplectico, post administratam largam venæ sectionem, & admotas cantharides, peperit infantem maturum quidem, sed convulsum statim, & mortuum. Ipsa vero, lochiis abunde profluentibus, & enato supra femur abscessu carbunculi instar nigro & sphaceloso, sub mea & chirurgi medicatione, tandem sanitati restituta est. Ejusmodi abscessus in femore, vel dorso, vel circa anum, sæpiuscule in febribus continuis & malignioribus, præsertim ubi affectus capitis & nervorum concurrunt, observare licet: quæ res plebi indoctæ a longo in dorsum decubitu solum, *Vom Plossen Durchliegen*, suboriri creditur, atque male sæpe ac negligenter haberi solet.

observ. partic. 5

§. VI.

Tam egregie hæ febres intermittentem, vel remittentem benignam, simulant, ut vix aliquo ex signo certo tristis eventus prænuntiari posse videatur: præcipue, quum morbi ingenium generatim non videatur malignum, sed potius innumeri, sub eodem statu epidemio, feliciter facileque, cum quavis medendi methodo, emergant, in quibus fere eadem omnia in principio notantur. Atque id ipsum est, quod multos ita decipit, (q) ut, quum vulgatum quodvis medium,

Signa prænuntia.

(q) Apposite ill. *Stahlius* de æstu maris microcosmici th. VIII. est, inquit qui videt, aliisque narrat, vomuisse cum euphoria unum patientem; jam

medium, vel temerarium etiam molimen, feliciter in tot corporibus cedere videant, ibi etiam, suis fisi experimentis, vel naturæ & medelis incertis rem committere, vel vehementibus pharmacis & turbulentis ausibus ægros aggredi sustineant, ubi ipsum hoc, de quo nobis sermo est, symptoma, vel quodlibet aliud vere metuendum est periculum. Enimvero, cum haud paucis experientia probet exemplis, epidemiarum harum febrium caussam, ægros in varia discrimina, & in hoc etiam periculosissimum symptoma senilium corporum plura, & juvenilium non nulla, improviso adducere aptam natam esse; caute utique, nec sine aliqua formidine, sub ejusmodi statu epidemio, salubritatem & securitatem febris credendam & prædicandam esse, constat. Expedit potius minutissima quævis indicia probe ubique explorare. Si usquam alibi, certe in hac fallaci benignioris morbi specie, clinica praxi opus esse videtur: hoc est, ut, quantum fieri potest, ipsos ægros medicus domi illorum diligenter invisat, (*r*) vel perito adjutore utatur, neque indoctorum hominum relationibus, & urinæ judiciis incertis, fidem nimis adhibeat, ut

---

" jam lex rogatur: *vomant omnes*. dictum factum.
" Forte legit in antiquis. *quacumque febris sine su-*
" *dore cesset, mala fide id facere. Sudent ergo quan-*
" *tocyus omnes*, ut in perpetuum emaneat. Ita se res cum omnibus medelis habet. Ita argumentantur homines ignari a particulari ad universale, & ægros immaturis judiciis & consiliis in errorem ducunt: immo ubi, alio loco & tempore, aliam medicationem adhibet medicus, quam quæ ipsis alibi visa est succedere, obstrepunt medenti, vel clanculum obmurmurant, & suam experientiam crepant: sed o quam pauperem!

(*r*) Nemo verorum medicorum timere debet acuta tela, quæ in *platearum conculcatores* jaciuntur, & solos empiricos feriunt, in Stahlii de æstu maris mi-

ut potius totum corporis habitum rite intueri, & de tempore, modo, & mensura morbi, de ordine & periculis accessionum, justos calculos inire possit. Huc illud quadrat,

- - - - - - - - - - - *sæpe exiguus mus*
Augurium tibi triste dabit. (*s*)

Signum 1.

In omnibus, quotquot equidem vel vidi, vel compertos habeo, ubi hic, in quem inquirimus, affectus supervenit, in primo vel secundo statim paroxysmo, ante tertium illum periculosiorem, vel, ubi serius malum accidere debuit, in præcedentium accessionum aliqua, *profundiorem naturali somnum* observatum esse cognovi. Grata sæpe res fuit amicis, sensum febris blando sopore falli persuasis. Inde vero multorum etiam per ἀπυρεξιαν *sensus* veluti quodam *stupore* occupatos, ut nescio quam capitis *stupiditatem* insolitam conquererentur, post *Eugalenum* experti sumus. In diversis casibus ille statim somni periculosioris prodromus ita sopivit ægrum, ut vel ægre, & cum delirio, vel plane non, ante finitum paroxysmum vigil servari potuerit: quantumvis postmodum ὀρθοςαδιος immo vel sani instar foris obambulans.

observ. particul. 6.

Memini mulieris viduæ nondum quinquagenariæ, quæ in publico sub vesperam obvia facta me rogavit, ut se insequenti die inviserem, quia febris paroxysmum tertium exspectaret. Hodie, inquit, egregie purgata sum a medicamento sub hesternam noctem sumto. Accessi altero

---

microcosmici, & in ejusdem illustris auctoris scriptis variis. Est omnino, ubi plateas conculcare, vel equis vehentibus conculcandas dare, medico etiam peritissimo necessarium sit. Inexhaustæ doctrinæ liber est, quem nobis per omnem ætatem attente perlustrandum proposuimus, neque perdiscemus unquam: *corpus humanum ægrotum singulare.*

(*s*) *Fracastor.* de contagione L. 1. c. 3.

tero die, & quidem rursus ocyus petitus, atque non solum impense febricitantem, sed & apoplecticæ instar immobilem & stertentem reperi: neque expergefieri ullo modo potuit, sed sensim elanguente respiratione & pulsu exspiravit. Toto præcedente paroxysmo blande dormire visa erat, neque vigilias urgere voluerant, qui adstiterunt: nescio, an potuissent.

Sign. 2. *Urina* crassa, coloris intensi, *subfusci*, lixivii, addo etiam in quibusdam ad nigrorem vergentis, & innatante quasi *pinguedine* aliqua, valde etiam foetens, (t) & præsertim cum *frequenti micturitione*, *&* *dysuria aut stranguria*, prodiens, & tunc interdum naturali similis, hoc præcipue symptoma, vel febricosi Protei aliam mutationem minus securam, præcessit, & metuendam indicavit.

Sign. 3. *Sanguis*, vena secta, floridus plerumque, & satis æquabilis, sed cum *copiosissimo sero viridescente* prodiit: interdum *variegatos* colores ostendit. Aliquoties seri pars viscidior superius in *liquamen gelatinæ instar* coierat, in *fornicem* quasi elevata, quum subtus pars seri, magis forte gravis, elastica, & fluida, cum intermixtis *grumis sanguinis*, patellæ adhærentibus, fluctuaret. Ubi jam inflammationis metus adfuit, *crusta* quasi pleuritica apparuit. Aliquando *verminosus* exiit sanguis, seu corruptione vermiculos ingenuit, forma seminis cucurbitæ (u), quos ibi vidit medicus.

Su-

(t) vermes per urinam non quidem in hoc symptomate, sed in illa colica, de qua ad §. seq. aliqua dicemus, ascaridum forma, & alibi diversimode, vidimus. conf. celeb. *Clericus* histor. lumbr. lator. p. 275. seqq. *Ruysch.* thet. anatom. I. p. 54.

(u) conf. celeb. *Andry de la generation des vers.* c. 3. *Clericus* histor. lumbr. p. 281. seqq. *Borellus* cent. 3. obs. 4.

Sutorem quemdam nuperrime hoc malo correptum & extinctum comperi, qui diu ante de dolore hypochondrii dextri per intervalla conquestus erat: quæ res, quum in alio etiam ægro similiter ante aliquot annos notata fuerit, in memoriam revocavit prædictionem Hippocratis (*x*): *febres ex hypochondriorum dolore* obortæ *malignæ* sunt in his τα καρώδεα, *profundus sopor*, pessimum.

Observ. partic. 7. Sign. 4.

De *præcordiorum dolore* aliqui eum locum exponunt. Sed & hæc res cum nostris observationibus conspirat. Plures enim eorum, quos carus deinde corripuit, *cardialgia gravi*, ictericorum & hepatitide laborantium instar, in præeunte accessione afflicti fuerunt: (*y*) symptomate oriundo ex notissimo consensu hepatis profundius affecti, & ductuum biliariorum graviter irritatorum, cum orificio ventriculi.

Sign. 5.

§. VII.

Plerumque, quod probe attendi velimus, sine expectata aut præstita coctione, & non bene judicatis orgasmi & vergentis naturæ indicationibus, haud adeo generatim, uti vulgus arbitratur, in febrium intermittentium principio obviis, (*z*) *medicamentum* aliquod *purgans adsum-*

Causæ ad prænotionē cognitu utiles. Sign. 6.

(*x*) Coac. prænot. II. 31.

(*y*) *Claudinus* respons. 7. complures, inquit, fe-
" bre *tertiana intermittente* laborantes, propter fe-
" bris malitiam, ex subsequente *cardialgia perdi-*
" *tos vidi*.

(*z*) In mentem venit elegans locus ex *Patini* epist. select. volum. II. ep. 246. ubi prælectionem academicam a se habitam laudat, qua probaverit,
" in febribus intermittentibus non esse purgandum,
" nisi præsentibus signis coctionis, & ostenderit,
" unde illa eruenda sint, quorum optimum sit, mor-

sumptum fuit, quod ſolum, ſine ullo fere indicio prævio, aliquos, primo vel ſecundo paroxyſmo ſequente ſopori dandos, reliquit: (*a*) quemadmodum innumeros febre duplicata, aut continua, aut lenta, aut pravis ſymptomatibus mulctavit. Neque iis tutum fuit, qui non niſi nauſeam, laſſitudinem, cephalalgiam, aut dorſi dolores, ſymptomata febris prænuntia, ſenſerunt, aut neſcio quas impuritates, ſine indicatione, expurgari conſervationis cauſſa debere opinati ſunt. Complures inde ſtatim febre epidemia, eaque minus ſecura, immo ipſi huic ſymptomati expoſita, correptos novi. Neque tuta fuerunt blandiora ἀμεθόδως & promiſcue data, licet febris, & birioſi humoris, & obſtructionum, quaſi alexipharmaca jactentur: rhabarbarum, ipecacuanha, pulvis Cornachini (*b*), pilulæ polychre-

" bi & ſymptomatum omnium imminutio. Egre-
" gia & magni in praxi uſus, ſi recte applicetur, doctrina! quæ, juventuti ſtudioſæ inſtillata, non poteſt non in utilitatem multorum ægrorum concedere meliorem, quam laudationes, vel criminationes morborum medelarumve indiſtinctæ. Sane purgatio omnis præſertim in febribus ſine ſignis repletionis a materia, quæ expurgari poſſit, vel cocta, vel turgente & ad primas excretionis vias prona, ſeu exitum fruſtra moliente, ſemper artis regulis adverſa fuit.

(*a*) Conf. *Pechlin.* eph. nat. cur. dec. I. ann. 9. & 10. obſerv. 30. & noſtra obſervatio particularis ſexta, ſupra §. VI.

(*b*) Pulvis hic, alias comitis VVarvvici ac purgans febrifugum, haud immerito dictus, in febribus ſecurioribus, etiam non expectata coctione, ubi exitum fruſtra affectant humores abundantes, & morbi fomes ad primas vias tendit, ceteris purgantibus pluribus palmam præripit, & vel ſolus curationem abſolvit. v. M. *Cornachinus* ſingulari de hoc pulvere tractatu, ſive de methodo omnes affectiones

chrestæ, & quæ contra obstructiones vocantur, aloe quovis modo parata vel correcta, solutio extracti panchymagogi cum mixtura simplici, salia cathartica, aquæ naturales purgantes (*c*): ubi præsertim purgationem, ut sæpe solet, strictior alvus insecuta est. Vanissimum esse constat, quod aliqui prætexunt, priscos medicos, cum regulas de purgatione scriberent, non nisi fortissima pharmaca nota habuisse, leniorum ignaros. Contrarium innumeris locis testantur *Hippocratis*, *Galeni*, *Aetii*, *Celsi*, *Cælii* & aliorum scripta.

Aliis ægrotis, ante hoc symptoma, *remedia vel potulenta spirituosa sulphurea*, & quæ *bilem crassiorem agitare* & ad *cerebrum rapere* apta sunt, exhibita esse percepi. Spectant huc *remedia vulgi* ἀντιπυρετικὰ calidiora, aut caput ferientia (*d*), quæ in morbo securo, facili, & ad

Sign. 7.

---

ctiones ab humoribus ortas curandi. *Helvetius in recueil de methodes* duas tertias febrium eo sanari " memorat. *Kergerus* de fermentatione p. 250. Cor- " nachini, inquit, pulverem præ ceteris purganti- " bus feliciter adhibui. Laudatur etiam a *Spigelio* de semitert. l. 3. c. 8. a *Fonseca* in consil. & aliis. In febribus quartanis popularibus egregie contulisse refertur a *Reinesio* epist. 58. conf. *F. Sylvius* prax. L. l. c. 2. §. 43. seqq. de scammonei benignitate add. de ejus vi febres fugante pene indubia experimentum *Dn. Closii* ap. *Blegny* zodiac. med. Gall. mens. Octobr. observ. 2. ann. I.

(*c*) egregia in multis febribus chronicis medela; hac occasione vero, ob metum etiam somnolentiæ inde ipsis sanis oboriri solitæ, haud secura.

(*d*) v. de oleis destillatis & nativis, febrem intermittentem subito exitiosam reddentibus, observatio *Hoyeri* in miscell. nat. cur. Dec. III. a. 3. observ. 46. Singulare plane est, quod ibidem dec. III. a. 9. & 10. narratur " de vi lactis septuaginta se- " ptem vicibus ebulliendo in pultem cocti & die

ἀπυ-

ad fugam proclivi conferre visa, inde ubique buccinatorum voce celebrantur, sed febrem difficiliorem incassum aggressa male irritant, non fugant.

Observ. partic. 8. Dum hæc scripsi, ad hominem vocatus sum pauperem peregrinum, qui in officina coriarii laborando victabat. Per tres hebdomadas nil nisi languorem & nauseam conquestus, variis taciturnus remediis, & *proprii lotii potu* usus, caro tandem correptus est. Paroxysmo dudum finito vocatus, ægrum sine febre, sed valde stupefactum, & quasi balbutientem reperi. Rediit, antequam medicamenta dari potuissent, accessio, quæ, post octo horarum durationem, per quatuordecim horas intermiserat. Tum vero cum febre continua, licet post horas XII. leviter remittente, XXX. horarum spatio durans, perpetuo miserum sopore mersit.

Neque tamen negare ausim, sine ejusmodi erroribus, similem in corpore materiem, similesque motus ad translationem materiæ anomalos, *Sign.* 8. violentæ febris impetu induci posse: unde est, quod *proportionem violentiæ insultuum expectandorum, cum viribus corporis & valetudine reliqua*, probe conferre debet medicus. Enasci potest hoc præcipue malum ubi corpus *senile* est, ubi quod ex *cholerico melancholicum* esse, vel *scorbuto calido* laborare dixeris, *biliosum simul, & succis crassis, acribus, & ad putredinem vaporiferam pronis* plenum; *nervis* & *visceribus, cerebro* in primis ac *hepate, debilioribus* instructum: *mensium* & *hæmorrhoidum*, aut *aliorum excrementorum capiti minantium*, turbis *anomalis*

" ἀπυρεξίας exhibit, unde ægri in profundissimum
" tridui fere soporem conciderint, deinceps sponte
" evigilantes, & a febre sani. Insecurum si ita eventus
" respondet, remedium.

lis obnoxium; *scabie & ulceribus male sanatis* corruptum; & *gravibus diætæ vitiis*, *crassos* simul & *vaporibus elasticis* mixtos succos ingenerantibus, bilis anomalias foventibus, & robori viscerum insidiantibus, afflictum.

§. VIII.

Ingeniū tertianarum epidemiarum biliosū, ferox, capiti infensū, & sæpe maligniōris.

Tertianæ epidemiæ non vernales hujus constitutionis cum insigni bilis ferocia, toti corpori & capiti maxime infensa, infestare consueverunt, & demonstratum profecto tum ipsæ dederunt caussæ procatarcticæ, tum sectiones quorumdam defunctorum, (*e*) quas haud frequenter facere licet, tum etiam symptomata pleraque, bilis præcipue officinam, crasin, & directionem valde vitiatam. Comitata sunt eas, vel imperfecte curatas exceperunt, mala hinc præcipuæ oriunda plura: vomitiones enormes, anxietates intolerabiles, diarrhoeæ, dysenteriæ, cardialgiæ, colicæ, (*f*) icteri, cachexiæ, hydropes, hepatitides,

---

(*e*) Similia iis observavimus quæ habet *Lancis.* de nox palud. effluv. L. II. epid. 1. c. 6. ubi eorum etiam sectiones recenset, qui *ex febribus apoplectico modo* decesserunt. add. *Boneti* sepulcretum L. IIII. sect. 1. ubi multa exempla, & sectiones corporum ex febribus intermittentibus defunctorum, collegit, etiam observ. 44. *ex febre comatosa*.

(*f*) Inter febres grassantes, & ante, & post easdem, & cum ipsis, sæpenumero cardialgiam simul & colicam, anxietate, doloribus, vomitibus, & alvi adstrictione, horrendum in modum gravem, observavimus. Æmula illius fuit, quam *Aegineta* & *Avicenna*, ætate quisque sua, epidemiam annotarunt, quamque diversi auctores sub colicæ Pictonum, vinosæ, lithargyriatæ, saturninæ, metallicæ, & alii, minus distincte, sub scorbuticæ, hæmorrhoidalis, biliosæ, convulsivæ, arthriticæ, nominibus descripserunt

tides, quæ veræ etiam haud adeo raræ fuerunt; seu phlegmonæ seu erysipelati (g) accenseas; pleuritides dextri præcipue lateris veræ & spuriæ, phthises, erysipelata præsertim in capite, rheumatismi arthritici, syncopæ, deliria quasi phre-

---

pserunt. Endemia habetur Pictaviensibus in Gallia, Caribensibus, itemque variarum Germaniæ provinciarum vini feracium incolis, quo nostrates referre non possumus. Metallurgis, pictoribus, figulis, & vel maxime iis familiaris est, qui vinis utuntur, aut aliquando usi sunt, lithargirii, vel bismuthi infectione, sine nativa bonitate, limpidioribus dulcioribusque: & tunc præsertim, quando febres biliosę regnant, & viscera abdominis sanguine scorbutico, & ad hæmorrhoides prono, turgent. Observavimus, inquam, hanc colicam frequentissime, quæ, ut cetera symptomata hic taceamus, cerebro & nervis maxime fuit infesta, & convulsiones, deliria, cęcitates, surditates, tremores, arthritides, pareses, syncopen, immo ipsum nonnunquam carum & apoplexiam induxit. Postquam ab exiguo pressionis cardialgicæ sensu sensim incrementa cepit, difficulter tolerabilis fuit, neque tamen ante quartum, a vomitionis insultu, diem medicamento facile solvenda. Tunc vero plerumque declinare cœpit, licet interdum diutius, immo ad nonum usque diem, excruciavit, plerumque postmodum ex sua indole eodem modo aliquoties, immo sæpe sæpius, recidiva. Historiam, eventum, signa, caussas, curamque, & diætam, caute & sollicite instituendam, enarrare, & experimentis demonstrare, pars erit operis, quod molimur, de febribus, ceterisque ex earum prosapia morbis.

*Obser. partic. 9

(g) Conf. ill. F. *Hoffmanni* diss. de hepatitide vera rarissima, spuria frequentissima. *Blanchi* histor. hepat. p. 332. seqq. de phlegmone hepatis, p. 377. seqq. de hepatitide, & 422. de erysipelate hepatis.

phrenitica, convulsiones (*h*), surditates (*i*) & abscessus aurium, dextræ inprimis, qui frequenter obtigerunt.

Sopor in febribus biliosis monstrum alit.

Hoc ipsum, de quo heic mentio fit, soporis symptoma, ad cetera comparatum, quæ immensam hominum multitudinem invaserunt, aliquanto rarius, haud male *Eugalenus* (*k*) monstri aliquid alere innuit, " quandoquidem, uti " ait, bilis, cujus comes tertiana esse solet, " magis de sua natura αγρυπνιαν excitare nata " est, quam carum & soporem. Indigitat idem " rationem (*l*), & medendi regulam: plures, " inquiens, Embdæ, ubi vehemens hic morbus " propter aerem humidum & crassum, aquasque " salsas & putridas est, ab hoc caro extinctos " scio. Concurrit autem nonnunquam cum fe" bre intermittente hoc malum, quod iisdem " quoque, quibus febris ipsa, signis, a melan" cholici humoris putrefactione, sive scorbuto, " esse dignoscitur, cujus hic somnus symptoma " est. Curatur etiam iisdem, quibus febris, " medicamentis, juxta illud, quod sublata caus" sa tolli quoque effectus dicitur. Enimvero, quod

* (*h*) Corpora duo puerilis ætatis, post febres convulsionibus pertinacibus examinata, exhibuerunt per anatomen in substantia cerebri tubercula dura, globulorum, quibus milites armantur plumbeorum fere forma, veluti, quæ in phthisicorum pulmonibus reperiri, & in ulcera abire solent. Hæc vero sine ulceratione, aut coloris a cerebro diversitate, apparebant: qua de re alibi uberius.

(*i* Ibi egregie se gessit continuata potio matutina & pomeridiana seri limpidi ex lactis libris duabus aut pluribus, per cremoris tartari drachmas forte duas aut simile sal acidum coagulatis. Extus profuit vel solum oleum amygdalarum amararum, mane & vesperi ad paucas guttas instillatum.

(*k*) p. 367.

(*l*) p. 202.

quod inter nos *nativa aeris & aquarum ratio* haud ita forte effectum dare queat, id *stagnatione*, *putrefactione*, *variaque mutatione* per *tempestates* & *ventos*, & ipsam maxime *singularium corporum naturam*, induci potuisse, tristis experientia docuit.

SECTIO SECUNDA.

Indicat curationem remedio certo, & opportuno tempestivam.

§. I.

Indicatio urgens.

ERgo quoties, sub hoc statu epidemio, in priorum paroxysmorum aliquo, ægrum maxime seniorem vel debilem, sopitum præter na-
" turam, aut cardialgia afflictum, sed quæ cum
" febris accessione declinavit, aut deinde stupo-
" re aliquo occupatum observavimus, vel uri-
" næ notavimus vitium, quale supra descriptum
" est, vel sanguinem vena eductum variegatum
" putridum, sero copiosissimo, aut in liquamen
" spissius, aut crustam pleuriticam, nondum
" tamen præsente inflammatione, coagulato a-
" bundantem, cognovimus, vel ægroti corporis,
" præsertim inepto pharmaco turbati, constitu-
" tionem ita, uti antea monitum est, compara-
" tam, & hepate maxime ac cerebro ægræ affe-
" ctam, judicare licuit, ut, pro febris vehementia, vel hic ipse, vel alius certe periculosus affectus, jure suspicandus esse videretur; toties nos de febre velociter fuganda (*m*) consilium inivimus,

---

(*m*) confer. verba *Eugaleni* §. proxime superiori notata. *Forest.* L. 10. obs. 39. n. si carus febrem
" caussam habeat, febris remediis curatur. *Campa-*
" *nella* medicinal. L. VI. c. 4. art. 9. Quoniam ca-
" rus

mus, quo subito instans periculum averteretur, velut urgente hanc rem indicatione prophylactica vitali. (*n*)

§. II.

Cortex Peruvianus per se tutissimus uti certissime febrifugus.

Neque vero ullum ex remediis, quæ febrifuga audiunt, in tam ancipiti rerum statu, certum satis fidumque comperimus, præter unum illum corticem Peruvianum, sive Cinchinam, (*o*) tantopere

" rus non est morbus a se incipiens, sed sequitur
" post epilepsiam, & post febre diras, & alias
" caussas, talia exhibebis remedia, qualia jubent
" caussæ.

(*n*) *Hippocr.* Signa febris ingenio non respondentia, abscessum nisi præmonstrent, malignitatem denotant. Coac. 145. v. quæso. præcedenti de monstrosa indole cari in tertianis monuimus. add. *Restaurand.* Hippocrat. de usu chinæ chinæ c. 5. ubi ad hunc locum Hippocratis notat, *sopores* intelligi, aliasque, ut ait, frigiditatis soboles, quæ, ni cito solvantur, malignitatem indicent.

* (*o*) Dubium est, unde barbarum corticis chinæ chinæ, quinæ, quinquinę, kinkinæ, nomen ortum ducat. Arborem *gannanaperide*, aut querango, ab incolis vocari constat, non, uti *Hermannus* vult, kinkina. *Quina* Americanis febrem designare *Blegnyus*, nescio unde edoctus, conjicit, unde alii quina quina febrim febris significare autumant. Similitudinem plantæ Malabaricę, quę ab indis kina vocetur, allegat *Rajus*. Ex regni *Quitensis*, quod corticis patria est, nomine corruptum vocabulum, aliqui putant. Nobis maxime probabilis fit, quę in indice pyretologiæ *Mortoni*, & in *Boecleri* notis ad Hermanni cynos. mater. med. reperitur derivatio, ab uxore comitis *del Cinchon*, proregis Mexicani, quæ prima inter Europæos hoc medicamine curata est, idque in nostrum orbem propagavit, unde etiam alias pulvis comitissæ, &, minus barbare, *cortex Cinchina* vocatur. Nomen medicinæ, Europæis tunc ignotæ, cum familiæ illius nomine facile confun-

opere multis invisam. Ejus vero virtus omnium manifestissima in restituenda subito œconomia corporis, horrendis symptomatibus per paroxysmos turbata, excitare potius ad rectum usum detegendum, vel confirmandum, & contra abusus muniendum, cordatos medicos deberet, quam ut theoria vel hypothesi nimis generaliter definiente, & imperfectis de modo agendi ideis, ad vituperandum hoc divinæ providentiæ munus, & castrandam generoso præsidio materiam medicam febribus medentem, seducinos patiamur (*p*). Innumerabilibus (*q*) summorum medicorum per integrum fere sæculum & universam Europam repetitis, & meis etiam multiplicibus experimentis, quæ primum ante rationis inventionem invenienda esse, apud *Celsum* dicitur, tam persuasum habeo, quam quod in toto artis medicæ ambitu maxime: remedii hujus particulas humano corpori sano, æque ac innocentissimum quodvis medicamentum moderate amarum

---

fundi, & radicis chinæ, notæ jam tunc, sed longissime patria & natura diversæ, titulo insigniri potuit, quæ Gallis *esquine*, sive *squine*, mutatis similiter consonis, sonat. Ob duorum horum medicamentorum diversitatem, quæ ab indoctis hominibus confunduntur, medici congruo magis *corticis Peruviani*, quam chinæ vel chinæ chinæ barbaro nomine, ipsum hoc remedium, de quo loquimur, discriminare solent, relicta Chinensi radici denominatione *china*, cui ob patriam melius quadrat, & semper data est, & ad distinctionem merito relinquitur.

(*p*) *Hippocrates* de arte: " Sunt, inquit, qui ar-" tem putant, reliquas artes turpiter incessendo de-" honestare: atqui id quidem, quod putant, non " consequuntur. Mihi vero invenire aliquid eorum, " quæ inventa nondum sunt, aut semiperfecta ad " finem perducere, scientiæ votum ac opus esse " videtur.

(*q*) conf. infra sect. 5. §. 2.

rum & aromaticum subadstringens, innocuas esse, nequaquam autem per se nocivas, aut venenatas: quae vulgi fabula est, ex male intellectis doctorum quorumdam placitis, & obstetricante aliquorum medicorum errore, vel etiam consilio medicastrorum, Apolline invito, nata & enutrita. Ad febres intermittentes, & quae ex earum genere sunt, vere adaequata, tuta, & certa efficacitate pollet, cui nihil adhuc suppar natura, vel ars aemula, exhibuit. Taceo aeque fere certam & tutissimam saltim virtutem in morbis aliis sine febre, ex viscerum & nervorum debilitate, vermibus diversi generis, motibus circa secretiones & excretiones nonnullas anomalis, variorum corporis humorum, chysi praesertim, & bilis, & succi pancreatici, lentore, acore, & inertia, vel praecavendo orgasmo paroxystico. Enimvero in corpore sano, cujuscunque sit aetatis & temperiei, quantumvis sat magnis, & diu repetitis dosibus adsumtus, vix unquam motus naturales aut minuit, aut ultra naturam auget. Neque naturalia, aut necessaria sanguinis profluvia sisti inde, aut ultra modum propelli solere observamus, quamquam enormia moderari, (r) & moderata promoveri soleant. Vim blande emmenagogam, & simul tonicam, ipsis quibus menses fluunt, & puerperis, urgente necessitate, sed & gravidis, rite observata ὑφοσια, habituque & textura corporis, innoxiam nobiscum observarunt alii, *Blegny*, (s) *Mauriceau*, (t) *Mor-*

Sanguinis profluvia.

(r) illustr. *Mead.* de imperio solis & lunae in corpus humanum c. 3. p. m. 384. add. de haemorrhagiis dicta infra §. 5.

(s) *remede Anglois* p. 73.

(t) *Observations sur la grossesse & l'accouchement.* obs. 272. 697. & aliis.

Mortonus, (*u*) *Apinus*, (*x*) *Friendius*, (*y*) &, qui instar plurium sit, illustris *Boerhaavius*, (*z*) ut adeo merito suspicemur, mensium & haemorrhoidum, quam aliqui remedio tribuere amant, febri potissimum imperfecte curatae deberi, qua sola id malum saepissime inductum, cortice autem solo medicatum, novimus. Pro nervorum sensu delicatiori, & potentiori sanguinis nisu, corporisque & materiae forsan morbidae habitu, aliquando retardari vel imminui, aliquando pelli vel augescere fluxum aliquem notamus, quod per se quidem tunc innoxium, & interdum utile aut necessarium est, & facile medici, usum & praeparationem (*a*) moderantis, manu a quacun-

(*u*) Exerc. I. c. 7. p. 51.

(*x*) Histor. febr. epid. p. 93. seq. & ab eo adductum *Ledelii* testimonium in ephem. nat. cur. Dec. III. a. 2. p. 60.

(*y*) Emmenolog. c. 11.

(*z*) de medicam. facult. P. 3. c. 18. add. cl. *Bianchi* histor. hepat. p. 636. seqq. item observatio de febre puerperae periculosissima copioso corticis usu primis diebus audacter curata apud *Schelhammer.* de natura p. 248.

(*a*) Infusio praesertim vinosa, immo & aquea, & moderatius paratum decoctum, & extractum, ubi particulae remedii magis terrestres sejunctae sunt, blandissime sine ullo adstrictionis metu impellere solent mensium fluxum, sicubi remoram qualemcunque eidem per remedii substantiam, circa id tempus exhibitam, injici posse vereamur, quod tamen penes pauciores constitutiones metuendum est. Haec vero substantia ipsa saepissime, praesertim in laxiori fibrarum habitu, & sanguine vappescente, uti in chlorosi, & languore febriculoso observatur, apprime promovet naturale profluvium, tono potentius restituto. Si quando praeter morem fluxus nimius suboriri videatur, quem tamen remedium ipsum moderari continuato usu consuevit, tunc a sanguinis missione, nitro, cascarilla, millefolio, similibus, ipsis-

cunque noxa impediri potest, & rite persanato morbo ipso nihil post se incommodi relinquere solet.

Ipsam alvi adstrictionem, quam timent aliqui, quia remedium adstringens dici audiunt, vix ac ne vix quidem subtili sua virtute tonica æque inducere aptus est cortex, ac vinum rubellum, moderate in potum ordinarium tot populis cedens, vel potio infusi theæ & similium, vel aromatum & condimentorum usus solitus, vel cibus tostus quicunque. Pro ægrotorum corporum, & materiæ morbidæ, ejusque motuum & directionis diversitate, modo solvit alvum veluti a pharmaco purgante adsumto, (b) modo stringit aliquanto tempore, & tum, pro ἀφορμῇ, vel moderari evacuationem, vel reserare stricturam aliis remediis apte additis potest medicus, vel tempori & continuato usui rem permittere. Plerumque enim, superato ita morbo ipso, cessat etiam illud symptoma, quemadmodum cetera omnia. Immo sæpe sæpius observavimus, hominibus ad alvi obstructionem pronis corticis per morbos usum feliciter ita contulisse, ut, peracta rite curatione, ab illa etiam molestia sese liberatos senserint.

Alvus.

Adversus febres, aliasque ægrotationes, recte adsumtus, post multorum etiam annorum revolutionem nullam relinquit noxam. Immo potius, teste *Mortono* (c) quem πρακτικώτατος *Brun-*

Legitimi usus in morbis effectus posteriores.

---

ipsisque, ubi ex re videtur, anodynis, subsidium mutuari licet, id quod etiam de alvi fluctibus medelam interturbantibus monitum esto.

(b) v. de corticis aliquanto adhuc recentioris vi nativa cathartica *Rajus* histor. plantar. L. 32. c. 9. p. m. 1797.

(c) Exerc. 1. c. 7. pyretol. p. m. 54.

Brunnerus (*d*) *practicorum coryphæum* (*e*) vocat; & teste quotidiana experientia, " inde sæpe ap-
" petitus magis firmatus, concoctio alimentorum
" in ventriculo restituta, generi nervoso robur
" adjectum, & habitus corporis a statu tabido
" in athleticum mutatus observatur. Quot ego
" ipse, inquit, post quatuor lustra annorum &
" quod excurrit, ab usu corticis vegetos, & fir-
" ma valetudine utentes, vidi, & magis athle-
" ticos, quam prius! Experientia reclamante, &
" rei ipsius natura, nescio quam omnipotentem
" constringendi & obstruendi facultatem phar-
" maco huic inesse, commenti sunt.

§. III.

Certa corticis efficacia cum aliis comparata.

Agnovit dudum veram hanc recte usurpati corticis securitatem, & certiorem certis remediis omnibus virtutem febrifugam, vir multijugæ experientiæ Fr. *Hoffmannus*, qui, in propemptico ad dissertationem de chinæ chinæ mo-
" do operandi, usu, & abusu, meam, inquit,
" si in-

(*d*) De pancreate secundar. p. 101.

(*e*) Patet ex ejus auctoris candidissimi scriptis & regulis practicis, uti ex ipsa felici praxi, iniquum pariter ac frigidum jocum esse, quo, in dissertatione Halensi de corticis chinæ usu febrifugo cauto & suspecto, *Mortoni* nomen mali ominis esse dicitur, ob immerito imputatam prudentissimo medico doctrinam indistincti usus corticis in omnibus febribus continuis: quum etiam, sicubi erravisse æquo judici deprehendatur, id non statim in nominis dedecus traduci debeat. Legat ipsa viri scripta, legat integra, judicet, & seligat, quisquis analogia practica uti novit. Lectores non attenti, aut judicio practico non utentes, abstineant velim ab usu omnium observationum practicarum, ne suos deinde lapsus & errores scriptoribus bene meritis, sed male usurpatis, imputandi occasionem præbeant.

" si interponere licet experientiam, ingenue &
" aperte fateor, me insignissimam non solum
" in febribus debellandis, sed & in aliis mor-
" bis expedite curandis, deprehendisse efficaciam,
" ut jure illud omnibus huc usque notis me-
" dicamentis anteferre non erubescam. Plures
" sane orco proximi hoc divino auxilio servati
" sunt, &, quos vel febres, vel ex illis alii
" propullulantes gravissimi morbi, jam dudum
" neci dedissent, illi, auspicatissimo eventu,
" sanitati perfecte restituti sunt. Immo mihi
" nullum simplex cognitum est, quod tanta
" virtute polleat, vel simile efficere possit. Sunt
" qui surrogare student alia, sed efficacia longe
" infeliciori, sunt quædam simplicia, quibus
" Deus & natura singulare quid, & aliis non
" concessum, tribuit. (*f*) Atque certa hæc, &
suo

(*f*) Add. Fr. *Redi* experim. natur. p. 143. seqq. Celeb. M. B. *Valentini* in miscell. nat. curios. Dec. III. a. 2. observat. 123. polychr. exotic. dissert. III. *Spon observat. sur les febrifuges* ap. *Rajum* in hist. plant. de gannaperide. *Ramazzin.* p. 218. opp. *Boecler.* ad *Hermanni* cynos. mat. med. P. I. p. 204. seq. B. *Albinus*, diss. de febre quartana, postquam remedia ad febres celebriora proposuit, salia, terrea, antimoniata, chamæmelum, chelidonium majus, plantaginem, coriandrum, pentaphyllum, asarum, bardanam, chamædryn, carduum benedictum, verbenam, alumen, sudorifera potentissima, stercus caninum, porcinum, anserinum, bufonem, ejusque cor tostum, opiata, immo *Bovvlii* experimento, quod apud *Rajum* histor. plant. L. 9. c. 8. descriptum est, ipsam cicutæ radicem. Postquam deinde diaphoreticis, sanguinisque crasin restituentibus,
" justas præbuit laudes, th. 22. optima sunt, inquit,
" quæ recensui, sed postquam china chinæ innotuit,
" multum eorum pretio & æstimio decessit: licet e-
" nim optima sint, chinæ chinæ tamen æquiparari
" non possunt. Alia puto aliis antecellere, prout
" ad corticis texturam propius accedunt.

Laus corticis num temporaria?

suo modo vere specifica, hujus medicamenti efficacitas, non in hyperbolicis præconum laudationibus fundata, sed ante oculos collocata, & manibus palpabilis est. Neque adeo locus est incongruenti paucorum cavillationi, qua hoc remedium hodie quidem florere dicunt, uti plura alia olim floruerint, jam oblitterata; posteriori vero ætate oblivioni rursum & contemtui datum iri. Florent adhuc florebuntque perpetuo medelæ vetustæ & recentes, quarum efficacia manifesta est, & laus non opinioni, sed experientiæ debetur. Quicquid vero primis forsan temporibus objiciat metus aut hypothesis, id in umbras inanes evanescit, ubi, progrediente experimentorum lumine, usus ab abusu clarius distinguitur. Neque vero laudamus illum vulgarium medendi artificum neglectum, qui, veluti femellarum in vestitu novando ingenium est, remedia, unius pluriumve sæculorum experimentis comprobata, obsolescere plane, & usu excidere patiuntur. Prudentiorum virorum indoles non ita variabilis, aut incuria est. Servant omnia, veluti in thesauro accumulata, &, ubi quid negligenter habitum observant, studiose ex vetustis loculis repetunt, & justum toti materiæ medicæ pretium statuere allaborantes, tum ab encomiorum hyperbole, tum a nimii contemtus exinatione, quodlibet artis auxilium vindicare student. Manebit ergo eo magis sua recte usurpato cortici existimatio, uti ceteris, quamvis paucis, ad certa morborum genera vere specificis medicamentis, quæ antiqua recensve industria, aut felicitas, reperit, præsertim, ubi nihil adhuc per tot sæcula inventum est, quod, suffragante experientia, comparari mereatur, & paria pro scopis propositis æque certo præstet, quamvis sua aliarum medelarum minus certarum cuique laus merito maneat. Sunt, qui interrogant, si talia apud auctores legunt, vel di-

Curatio febrium apud veteres.

ci audiunt: quid ergo veteres egerint ante repertum corticem, sine quo tot febricitantes & olim convalescere debuerint, & nunc convalescant? Respondeo, quod res est: priscis medicis præstantioribus nequaquam ea insidebat fabula, quasi febres tardissime fugari, & plerumque naturæ permitti debeant, & ipsis remediis tutiores sint. *Hippocrates*, (g) si febris, inquit, tertianæ quarta occasio prehendat, medicamentum deorsum purgans dato. Quo, si opus non esse videatur, penthaphylli radicem exhibe. Si ne sic quidem sedetur, trifolium & laseris succum propinato, ut sudet æger. Deinde quartanarum curationem tentandam docet purgationibus repetitis, semine hyoscyami, & mandragora, aliisque remediis, quibus febris fugari videbatur, & vomitu ex allio primum, deinde ex elleboro albo ipso: qua violentia incerta hodie opus non est. Plurimas vero antiqui curarunt febres securas, aut minus rebelles, quas etiamnum sæpissime remediis facilioribus antiquitus notis feliciter expugnamus, nisi satius esse videatur dolores & anxietates certius levare, quum tuto levari possint. Eam methodum, quæ in hujusmodi morbis profuit, aut prodesse visa est, generatim omnibus febribus sufficere debere putarunt indoctiores & inexperti. Quando vero ægritudo cognitis & usitatis medica-

(g) L. 2. de morbis. add. *Galenus* 2. de differ. febrium. cap. ult. 1. ad Glauc. cap. 9. seqq. *Aetius* tum ubi de febribus agit, tum etiam titulo de lethargo, loco supra ad sect. I. §. 2. not. (c) cit. ubi soporem periculosum febribus, ut ait, quotidianis, semitertianis, quartanis, accidere solitum, & maturandam curationem, describit. Consentit, quicquid fere medicorum, ad corticis usque inventionem, de febribus scripsit.

dicamentis ſuperior reperta eſt, id quod multoties accidit, tunc aliqui, ſpecioſa excuſatione,

te, febris, fecere deam, cæloque locarunt (*h*)

Jovem lapidem jurantes, quantumvis febris moleſtiſſima ſit, bonam tamen, ſalutarem, & ſacroſanctam eſſe, & artem fore ſacrilegam, quæ illos motus reprimere anniteretur: cauſſam vero, neſcio quam, cur bonus genius ita excandeſcat, non niſi longis luſtrationibus, multiſque ægrorum ſuſpiriis, & patientia, poſſe expiari. Rediit ſæpius per naturæ temporiſque benignitatem, per morbi ipſius incertam innocentiam, & per tolerantiam ægroto ſatis difficilem, ſanitas: quamvis ex adverſo varii ſæpe caſus, multiplex diſcrimen, immo feralis exitus interceſſerit. Quare alii viri ſagaces & ſinceri, artis ſuæ hac in re penuriam agnoſcentes, & ingemiſcentes, totam rerum naturam pro virili perveſtigare ſategerunt, ut remedium certum edomandæ morbi pertinaciæ, & præcavendis periculis & reverſionibus, reperirent. Hinc alia ex aliis experimenta per tot ſæculorum ſucceſſionem factitata ſunt, ambiguo cum ſucceſſu, uti in tentaminibus faciundis fieri aſſolet.

Per varios caſus artem experientia fecit (*i*)

Ex ipſo vulgo multi, impatientes expectationis ami-

(*h*) in theſauro inſcriptionum *Gruteri* vocatur *febris magna ſanctaque* diva. *Aelianus* L. XII. c. 11. *Valerius Maximus* & alii, templa deæ febri ſtructa memorant, quam ideo colebant, ne noceret, quibus noxa comperta erat.

(*i*) *Manlius*. Vide ſis, quæ paullo ſupra ex *Albino* adduximus, de ſtercorum, & bufonum, & venenatæ radicis cicutæ uſu ad febres, quæque *Hippocrates* de hyoſcyamo & mandragora, & elleboro albo præcipit, & paſſim habent alii, præſertim *Paullini* pharmacopoea ſtercoraria, Dreck-Apotheke, & *Frie-*

consolationisque medicæ, partim curiose arripuerunt eas res, quæ, ubi aliqua febris tandem, quacunque ex caussa, forte cessavit, datæ vel factæ postremo fuerant, quippe quæ solæ & vere juvisse reputantur; partim ingenia sua & amicorum, cujusque sexus & sortis, mire exercuerunt, ut artem sæpe trepidantem labantemque novo aliquo iterum atque iterum sufffulcirent consilio. Quodsi horum aliquod, qualibet de caussa, felici eventu beari visum fuit, id laudibus in cælum, supra omnes deas febres, subito extulit genuinæ logicæ ignorantia. Hinc ingens remediorum de febribus triumphantium catalogus in materiæ medicæ doctrinam irrepsit, e quibus quota pars, & quo usque, laudes adscriptas certo & constanter tueatur, judicium sit penes repetitam experientiam (*k*). Quod veteribus, vel invitis, contigit, id hodie aliqui volentes imitari amant, qui medicamentum unice cer-

---

Friccius de virtute venenorum medica, ut medelas superstitione detestabiles prætercam. Hinc patet, ad quem usque gradum, in tentaminibus audendis, horrendi febrium cruciatus, & pertinacia, & earum periculi formido, procedere fecerint hos, qui, certa medicina destituti, quasi palpando in tenebris, remedium anxie anquirere opus habebant. Facile ergo, & tuto, & certo semper peragi posse febrium curam, cognitis per antiquiorem experientiam medicamentis, neque certiori aliquo opus esse, credat judæus Apella, non ego.

(*k*) *Pechlin.* L. II. obs. 20. Febris, ubi altius in-
" sedit, specificis, quæ vocant, certandum, & si-
" ve attenuantibus, sive figentibus medelis, fermen-
" ti febriculosi malignitas superanda. In illa autem
" tam copiosa specificorum commendatione, mirum
" est, tam pauca esse, quæ famam sustineant, &,
" nisi nova quædam, atque alia ex aliis, medendi
" materiam instruerent, pene desertas fore medico-
" rum scholas.

certum sollicite subterfugere allaborant: nescio an militibus parum absimiles, qui hodie non nisi balistis, catapultis, arietibus, hostium munimenta impugnare, & Alexandri, Cæsarisve, artibus bellicis militarem scientiam absolvere, conarentur: vel nautis, qui, abiecta acu magnetica, ceterisque recentioribus inventis physicis, astronomicis, mechanicis, & hodiernis navigationis commodis, ad veterum apparatum navalem redire, eorumque arti nauticæ minus perfectæ, in infido oceano, merces vitasque hominum committere auderent, forte ideo, quia etiamnum, partim tempestatum & scopulorum inevitabilium injuriis, partim hominum imperitia, aut negligentia, naufragia eveniunt.

§. III.

Experientia circa alia febrifuga.

Nos, qui nullum eorum munerum, quibus etiam atque etiam artem ditavit Deus, aspernandum esse existimamus, tum ipsum illum, quem ignari aliqui reformidant, corticem, tum pleraque, quæ huic tuto (*l*) surrogantur, sine præ limi-

** arsenici usus temerarius.*

* (*l*) Abhorremus insecura, & præcipue verum illud venenum *arsenicum*: quod haud immerito reprobant viri celeberrimi, *Stahlius* in observat. toto mente V. *Junkerus* conspect. medic. tab. 79. p. 654. item tab. 43. p. 1076. conspectus chemiæ, cui egregio operi perficiendo vires & otium doctissimo viro apprecamur; & *Goblius* act. medic. Berol. Dec. I. vol. III. p. 90. seqq. nescio autem, an hic, post aliquot visa exempla, *certissimum* febrifugum jure dicat. Multis tum per Belgium, tum per Germaniam, chirurgis temerariis cognitum & usurpatum est periculosum hoc pharmacum, quod tamen sæpe

- - *corvos delusit hiantes*,

forte, quia nescierunt artifices, quo usque dosis, veneni intendi & repeti possit, ne corpori pestis evadat. Frustra id datum aliquando his auribus ab ipso,

liminari opinionis judicio, experti ſumus: & laudabiles quidem effectus, variaque notabilia, uberius forſan aliquando referenda, reperimus. Ne de evacuantibus jam dicamus, de quibus conſtat, unica ſæpe ſanguinis miſſione, vomitione, catharſi, plurimas febres ſuperabiles eſſe, prædicari merentur ſalia (*m*) diverſa, acida, (*n*) alca-

---

ipſo, qui miniſtraverat, percepi, his oculis vidi, & horrui. Infelix illa quorumdam a cortice Cinchina averſatio, & nocivi clamores contra tutiſſimum illud ἰκδον πικδον, ejuſque nauſeoſa præbia, ſeduxerunt audaculos quoſdam homines, ut in ipſo veneno quærerent, quod & ſuavius ſit, & facile queat occultari, & ſimilitudinis cum illo cortice accuſari non poſſit, alexipharmacum venenatæ quaſi multarum febrium pertinaciæ, ut, quod apud *Auſonium* eſt,

ſi fata velint, bina
venena juvent.

Meminerunt ex aliena experientia virium arſenici febrifugarum *Lemery Cours de Chim.* P. I. c. 10. *VVepfferus* in de cicuta aquat. c. 21. hiſtor. 13. ſchol. 3. & alii in *ephem. natur. cur. Dec.* 2. A. 3. p. 131. A 5. p. 474. Item nuper I. I. M. M. P. P. (Jo. Ignatius *Mejerus*, Medic. Prof. Pragenſis) in eleganti libello teutonice ſcripto, ventriculi opologia pro oſtreis, des magens vertheidigung der edlen auſtern: ubi pag. 69. medicos dicit non vereri arſenicum adverſus febrim exhibere, idque ſæpe adſtipulante experientia. Nullum vero ſcriptorum novimus, qui propria laudare experimenta ſuſtinuerit, præter *Michael. Friccium*, medicum Ulmenſem, qui tractatu *de virtute venenorum medica* ann. 1702. evulgato, uſum arſenici, præcipue febrifugum, toto capite 2. operoſe tueri, & aliquot ſe drachmas jam medendo conſumſiſſe profiteri, auſus eſt. Valeant maligna pharmaca, & plena aleæ, quum & magis exploratas, & ſecuriores medelas, quarum prælia, quoad opus ſit, augere & continuare poſſis, benigna largiatur natura! add. infra p. 204. ſeq.

(*m*) In his ludit, ut ſolet, ſcriptor diſſertationis accu-

(*n*) alcalia, media, quo febrifugum *Kergeri* (*o*) par-

---

accusatoriæ de impostura corticis, quando triumphum sibi ipse decernit, ubi ne umbra quidem victoriæ apparet, si quis serius judex, altera, ut ajunt, parte Petri *Rami* logicæ uti velit, quæ judicium logicum, partem usus *sanæ rationis* præcipuam, docet. " Præcones, inquit accusator, corticis ex propria " confessione facile convinci possunt, quod ne ipsi " quidem solidum quoddam subsidium in exotico " hoc antifebrili quærant: cum *liberaliter concedant*, " aliis etiam antifebrilibus, v. gr. arcano duplicato, " salibus absinthii, cardui benedicti, & centaurei " minoris, tartaro vitriolato, aliisque talibus, fe- " bres tertianas percurari posse. Proinde *sana ratio* " dictitat, illud utique remedium, quod altero *se-* " *curius solidius*,, id est, *fundamentaliter* magis ac " *radicaliter* febrim *exstirpat*, alteri, quod eandem " tantum supprimit, vel paroxysmum unum vel alte- " rum suspendit, anteponendum. Æquipollet huic experientiæ & ratiocinio tota disputationis dialectica, quam tamen, per saltum egregium, mathemathico illo coronare placuit: Q. E. D. Sunt, quod miteris, homines, qui serio similiter ratiocinantur. Muliercula quædam plusculos infantes ex variolis, sponte fere convalituros, curari vidit, remediis adhibitis, aut nullis, aut minime generosis, dum id medici *liberaliter concedunt*. immo ipsi præcipiunt. Jam se supra omnem doctorum scientiam sapere rata, his fere indignatur, qui medicinam optant, huic morbo aut præcavendo, aut curando, certa efficacitate constanter adæquatam: quippe id se in ejus cura invenisse sibi persuadens, non quod pueri in faba. Jam scire se credit medicamenta, quibus variolæ omnes, benignæ malignæque, periculo plenæ & vacuæ, legitimæ & anomalæ, faciles & difficiles, tolerabiles vel secus, curari possint & debeant. Hanc solam methodum *securam* & *solidam* reputat, & quæ affectum *radicitus ex fundamento exstirpet*. Caveat jam medicus, qui ab hac propter indicationes recedere audet, ne omnis in ipsum ipsiusque remedia culpa conjiciatur, si rex quavis caussa, vel cicatrix minima post morbum relinquitur.

(*n*) V. *Sylvius*, prax. med. append. tract. 9. §. 148. seqq.

(o) partim quidem terreum referimus, & nitrum, ejusque præparationes, & alumen, & præsertim alcalia ammoniaco sociata, unde elegans sal volatile emergit. Ammoniacum etiam solum, multa jam olim experientia nobilitatum, dosi ad drachmam & ultra aucta, & ante aliquot paroxysmos repetita, doctissimi *Muysii* & aliorum & nostra experientia, sæpe prodest, ea tamen etiam dosi incertum, uti cetera salia omnia. *Muysius* ipse corticis virtutem majorem certioremque confirmat. Inter volatiliora tum camphora, tum oleum animale, quod *Dippelius* ex cornu cervi oleo foetido parare fertur, & ex omnibus ani-

& abu-

---

* (o) Paratur terendo corallia rubra, & tantum crystallorum tartari sensim miscendo, ut pulvis aliquantum amaricans, & salinus, evadat. Ignorantiam hujus rei, uti plurium aliarum, doctioribus notissimarum, fingere, & simulare videtur auctor dissertationis paulo supra notatæ, quum *Hoffmanni*, *Storchii* & aliorum scripta, & acta Uratislaviensia Germanica, in vulgus propalarint. Nescio, cur tantopere miretur, & hyperbolicum putet, si qua praxi utitur, quod doctissimus *Kergerus*, elegantibus historiis firmatum, obiter narrat, in de fermentatione sect. III. c. 3. p. 247. seqq. se, *quatuordecim annorum spatio*, " ejusmodi medicamine præcipitante salino, nulla alia medela prævia, neque expectata coctione, quovis morbi tempore dato, *febres plusquam mille*, in quovis sexu & ætate curasse. Numerus is, ubi populosa est praxis, & febres populares sunt, tot annorum spatio, par est mediocris, &, ubi haud sunt difficiles, facile par ipsis est hoc remedium. Sola illæ sæpe pauca expectatione curantur, si ejusmodi medelam nolis. Plures forte quotannis in cathedra ipse auctor, vel præceptor auctoris, curat medicamentis haud efficacioribus. Neque ergo merebatur ob id narratum, quod legenti plane sincerum apparet, vir meritissimus cavillationibus impeti, & impostoribus fucum facientibus accenseri, cujusmodi in eum flosculi liberaliter sparguntur in dicta dissert. §. 5. & 6.

* *Febrifugum Kergeri.*

mantium partibus, antiquiori jam inventione, fieri potest, si eo usque spiritus arte chemica extenuetur, ut repetita quindecies, aut sæpius, destillatione, nullas amplius fæces nigricantes post se relinquat, usum non spernendum habet. (p)

Lau-

Oleum animale Dippelii.

(p) Hoc illud est medicamentum, de quo jactat *Dippelius* in vitæ animalis morbo & medicina, p. 78. seqq. omnes febres intermittentes unica ejus dosi profligari. add. dissertatio de olei animalis viribus, præcipue in epilepsia, sub præsidio celeb. Abr. *Vateri* disputata p. 27. Spes in febribus sæpe fallit. In epilepsia aliisque affectibus spasmodicis effectus, qui liquorem cornu cervi succinatum, similesque spiritus volatiles, longe superant, etiam nos prædicamus. Exhibuimus ad guttas XXX. vel XXXX. non una solum aut altera dosi, quod raro, nisi forte versus tempus paroxysmi felicius fieri possit, efficax observavimus; sed quavis vespera vel aurora, per mensem integrum, quo facto, & insequente somno placido, cum sudore blando, interdum etiam sternutatione forti, aliquot epilepticos satis vetustos curavimus, præmissis & subjunctis, quæ methodus indicabat, repetito etiam aliquoties ante lunæ vices remedio. Nihilominus haud semel frustra ita medicati sumus, causa forsan vel nisu naturæ, aut plane non, aut nondum superabili. Hystericis spasmis, post rite usurpatum per mensem limaturam martis, divinum præstitit auxilium. Miris illis motibus vigilantium haud voluntariis, quos, adolescentibus frequentes, *Sydenhamio*, aliisque placuit choreæ S. Viti nomine salutare, quum, præmissa venæ sectione, & diuturno satis usu corticis Peruviani, certissimæ ad hunc morbum antidoti, debilitas adhuc & spasmi leviores superessent, cito, efficaciter, & constanter contulit. v. de præparatione & effectibus hujus remedii *Dippel.* l. c. add. dissert. inaug. celeb. *Junckeri*, sistens observationes practicas de medicina quadam efficaci in motibus naturæ exacerbatis, item annales Uratislavienses tentam. 3. p. 561. seqq. tent. 15. p. 661. seqq. tentam. 21. p. 115. tentam. 32. p. 121. tent. 35. p. 134. & sigillatim tent. 9. p. 261. seqq.

Laude sua haud indigna sunt, sed regulis de usu & abusu perquam obnoxia, absorbentia & terrea varia, (q) & quæ ex antimonio, marte & mercurio parantur, regulinæ, vel metallicæ substantiæ adhuc utentia connubio: sulfura & panaceæ antimonii, regulus medicinalis, seu febrifugum *Craanenii*, & pulvis alexipharmacus *Rollwagii*, inde præcipue paratus, item crocus martis antimoniatus *Stahlii*, ipse mercurius dulcis, panacea Gallorum, & his similia plura. Utilia præstitit chamomilla, *Martona* & *Pitcarnio* & vetustioribus laudata, centaurium minus, a celeberrimo *Valentino*, gentiana a *Ludovico* (r) & *Verloschnigio*, cortex fraxini ab *Helluigio*, & *Lentilio*, qui gentianam feliciter addidit, cascarilla a *Geolikio* (s), varii cortices a variis (t), ab aliis alia,

---

(q) Novi myropolam, qui ea ad uncias tres, unica dosi, aqua diluta exhibet pro sudore. Profuisse id in febribus raro comperi, materia potius male mutata & commota: unde, quid jam certi ab his sperandum sit, augurari licet. Sanis, quibus ita sudorem præcautionis caussa ciere placuit, innoxium fuit præbium ingens. In mentem hoc revocat dosin *Baglivianam* pulveris stomachici *Quercetani*, seu *Birckmanni*, quem Angli pulverem ari compositum vocant, ad drachmas quinque. prax. med. l. 1. c. 13. §. 6. Multa sane laudata experimenta imitatoribus non succedunt, & deinde spernuntur, quia doses justam ad morbi caussam proportionem non habent, profuturæ forte, si magis intenderentur: quod in priscorum auctorum imitatione maxime locum habeat, quorum experientiæ sæpe præmature fidem derogamus, præceptis imperfecte observatis.

(r) qui tantilum nucis vomicæ addit, quod, nobis non exploratum, experientem fefellisse memorat *Boeclerus* in notis ad *Hermanni* cynosuram.

(s) vel quisquis auctor est dissertationis de impostura corticis ejus præsidio suffultæ: qui se magnopere decipit, si vere credit, quod dicit: quem-" libet ipsi facile largiturum esse, cascarillam non

" parem

alia, absinthium, carduus benedictus, trifolium fibrinum, chamædrys, salvia, nux myristica, millefolium, & plura partim æque ac ipse cortex exotica, ex amaricantium, aromaticorum, adstringentium, balsamicorum, anodynorum censu substituta. Varia his similia supersunt, velut nuces cupressi a *Lanzono*, gallæ a *Renealmo* surrogatæ, quæ ulteriori experientiæ reservamus. Fortiora stringentia alia, frustra aliis tentata, lubenter supersedimus tentare: quippe vim febrifugam in adstrictione sola, qua tali, non consistere, neque ea exhauriri, rerum natura attestante, convicti (*u*). Ipsam quam communem, nempe sudoriferum & febrifugum magnum *Hancokii*, & medicinam *Hoffmanni* universalem, caute usurpatam, feliciter exploravimus. Experti testari possumus, hanc in rem, virtutes laudabiles aquarum naturalium diversarum, particulis diversis, spirituosis, sulfureis, lixivis, salsis, nitrosis calcariis, martialibus, seleniticis, aliisque pollentium, & sinceriorum leviorumque, & seri etiam

" parem tantum, sed longe tutiorem effectum in-
" tuitu febris fugandæ præstare, quam verus cortex. Illam chinam spuriam in oppido quodam pro vera venditam novimus, & medicum non opinantem, & largiter præscribentem, in febrium curatione deceptum esse. Hæc erat vera impostura in cortice.

(*t*) Conf. *Helluig.* de quinquina Europæorum cortice fraxini, §. 12. quæque ibi ex *Sponio*, *Rebequio*, *Tozzio*, *Musitano*, & aliis adducuntur.

(*u*) *Sydenhamium*, qui expertus negat, fortissima adstringentia loco chinæ adhibita, febres fugasse, refutat, & mire cautum fingit, ipse non expertus, & experiri non ausus, auctor dissertationis, propræside *H. Henrici* ex Halensi cathedra defensæ, de usu corticis chinæ febrifugo cauto & suspecto. §. 16. Oportuit, inquit, optimum illum virum ta-
" lia nimis parca manu usurpasse, quum successus
" satis superque tentantibus respondeat. esse febrium

tiam lactis. Immo, quod παράδοξον *Eugalenus* & *Blancardus* jam notarunt, & variis locis in ephemeridibus curiosorum probatum est, sunt febres ex intermittentibus, ubi ipsum lac utiliter datur.

" respondeat. Esse febrium remedia, ex adstringentium fortiorum & debiliorum numero, quibus successus non nunquam respondeat, nemo negat: sed ea, quæ cognita sunt, longe cortice illo parum adstringente minus certa & efficacia, neque digna esse, quæ illi penitus substituantur, id est, quod expertissimo viro eo facilius credi meretur, quo certius est, multa stringendi robore manifestissimo pollere, in quibus virtus febrifuga aut obscurissima, aut nulla est. Neque ullum in rerum natura medicamentum adeo simplex est, & uniformibus particulis constans, ut unica tantum virtute, & ea quidem sine distinctione in omnes corporis partes, tot momentorum nominibus diversas, operetur. Neque ergo saniorum logicam sapit hæc consequentia, si dicas: hoc remedium, quod virtute febres reprimente ad miraculum usque certa pollet, particulas habet adstringentes, & dantur alia febrifuga, quæ similibus particulis instructa sunt, & ex mea hypothesi iis hominibus, qui mecum sentiunt, neque contradicere sciunt, aut multum disputare nolunt, ex hac sola qualitate effectus explicari, uti quidlibet ex quolibet, potest; ergo re ipsa, quidquid illud medicamentum agit, id adstringendo agit, & id cetera, quæ æque aut magis adstringunt, agere, pro adstrictionis modulo, possunt & debent. Ecquid jam est a particulari ad universale, ab opinione ad naturam argumentari, si hoc non est? Stringentes particulas, cortice Peruviano manifestiores, habet vitriolum, habet alumen, habent catechu, bolus Armena, hæmatites, stypticæ ferri, cupri, plumbi propagines, vinum austerum, spiritus vini fortior, fructus acerbi, combusta pleraque, ac his contraria, acetum, & acidiora omnia, opium, pilulæ de cynoglosso, stercus suillum, nux moschata, cinamomum, thea, millefolium, & quæ vulneraria & diuretica putantur fere quævis, rhabarbarum,

tur. (x) Externa medicamenta diversa satis efficacia, thermas etiam, & aquæ dulcis balnea, sileo, quæ suum sæpe habent locum. Id tamen hic sincere testatum facimus, omnia illa, omnia, inquam, quantum adhuc reperire potuimus, quod ad certum & indubitatum effectum attinet, a cortice hoc exotico multis parasangis exsuperari, neque ergo nobis sufficere posse, aut debere, ubi magnum subitumve febrium ex intermittentium genere periculum timendum est. *Remedia domestica num sufficiant?* Probabile prudentibus quibusdam viris videtur, necessarium esse, quod, licet optabile sit, attamen neque ratio physica ulla, neque providentiæ œconomia experta probat, quodque ante dilu-

---

ipecacuanha, aloe, pilulæ polychrestæ, & purgantia plura, & sexcenta alia. Hæccine omnia, modo dosis non nimis parca sit, æque febrim fugare dicemus, & iisdem laudibus criminationibusque, quibus chinam, afficiemus? Omnes ne horum effectus a sola adstrictione derivandos ex cathedra disputabimus, & nihil in singulis singulare esse credemus & diversum? Opinionum commenta delet dies, naturæ judicia confirmat.

(x) Præcipue asininum in febriculis lentis, scorbuticis, quo intermittentium indoles degeneravit, & quæ pulmonibus maxime, lienique insidiantur, haud spernendam vim habet, quam rem, post veterum observationes, ostenderunt *Meibomius* inde cura phthiseos per lac, & *Hoffmannus*, tum variis medicinæ consultatoriæ consiliis, tum peculiari dissertatione de mirabili lactis asinini virtute, item de saluberrimo aquarum mineralium cum lacte connubio. Moderamine & explicatione opus habet jocus " *Stahlii*, qui non dubitasse se dicit, interroganti: " *quibusnamlac asininum conveniat?* respondere: asi- " nis, utpote quibus ita a natura destinatum sit, " ut sine illo vix educarentur, & alia, quæ in notis ad satyram *Harvai*, c. 6. p. p. 60. scribit, eaque, nisi valde fallor, *Hoffmanni*, olim collegæ, scriptis jam lectis. Numquid forsan etiam ejusdem priora

luvium fortasse verum fuit, postea amplius non est. Existimant nempe, quamlibetcunque regionem sibi suis medicamentis domesticis sufficere debere. Hoc si ita esset, tunc illud quidem remedium, quod ex nostratibus æquiparari mereatur, longius ab Europæorum ingeniorum percontatione huc usque per tot sæcula dissitum mansisse debet, quam vastus ipse oceanus, & ultima India est. Et quid prodesset nobis ita occultatus a natura thesaurus, qui, licet indigna sit, serius tamen innotesceret eo, quem alienissima regio profert? Divina providentia, cujus nos consilia ignoramus, & morbis hominum & medicis, & regionum abundantiæ & commerciis, & artium scientiarumque incrementis, suos temporis sortisque limites posuit. Profert forsan Europa

---

priora opuscula, quibus corticis Peruviani laudes jam tum magnopere efferuntur, legisse putandus est doctissimus *Stahlius*, quando eas ex abusu facili, & sua theoria, vel nimium limitare e contrario aggressus est? Quæ in iisdem notis toto c. 7. de medicis aquariis, & de exiguo nimis usu dicuntur, quem aquis salutaribus auctor tribuit, conferantur, si lubet, cum scriptis expertissimi *Hoffmanni* plurimis de aquarum mineralium virtute longe saluberrima, præsertim T. II. opusculorum physico medicorum collectis. Legi etiam possunt, quæ in iisdem notis ad *Harvaum* acriter in *cautelas* dicuntur, quod vocabulum una pagina 217. toties fere præacute repetitur, quoties id in titulis consuetis dissertationum voluminumque *Hoffmannianorum* exstat, ne alia haud absimilia indicemus. Viros illos, utrumque egregie doctum & meritum, eorumque discipulos, & theoria & praxi vix unquam non habemus dissentientes: unde ex una academia, præ aliis a studiosa juventute frequentata, velut schisma medicum per Germaniam spargitur. Dissensiones doctorum theoreticas experientiæ unanimi officere, & juniores medicos turbare, nolim.

ropa non unum medicamentum, quod viribus corticem aut vincat, aut exæquet. Id vero, si quod est, ab oculis animisque nostratium medicorum, licet circumquaque sollicite quæritantium, tam remotum ad hanc usque ætatem esse permisit deus, quam quod remotissimum.

§. V.

Usus corticis opportunus & tempestivus, vel secus, in morbis variis.

Quemadmodum vero nihil eorum, quæ vel sano corpori innocentia sunt, vel certis morbis medentur, universim ita juvat, ut nullam noxam, pro ratione morbosæ materiæ, motuumque sub quibus ministratur, incaute adhibitum inferre possit, " neque quicquam est, cujus vir-" tutes nullo vitiorum confinio lædi queant; (y) ita idem de hoc febrium domitore sentiendum esse, ipsa eo magis dictat sana ratio, quo manifestior in materiem motusque morbosos efficacia est: neque unum remedium pro febrium omnium unica solaque panacea habere licet, ceteris artis præsidiis susque deque habitis. Nocere potius, quam juvare posse videtur in febribus naturæ continentis (z), præcipue επακμαστικης inflammantis, suppurantis, catarrhalis, nisi perquam benigna sit, & fere intermittens, exanthematicæ acutæ, (a) & quarum typus, nullo adhuc remedio specifico reperto, ante sui temporis

(y) *Plinius* in panegyrico.

(z) Quo vocabulo semper perperam utitur *Mortonus*. Continentes enim febres, quas ipse periodicas esse vult, συνοχοι ab antiquis dictæ, nullas habent periodos, sed uno tenore progrediuntur. Quod ille his tribuit continuarum nomen, id sigillatim συνεχεσι periodicis magis competit. Sed in verbis faciles esse decet, qui in re consentiunt.

(a) Nihil tamen contra indicant, si febri ex intermittentium genere jungantur, purpura scorbutica, aut urticatio: neque si intermittentibus, fine febris continenti consortio, purpura aut petechiæ συμπτωματικως superveniant: quod præcipue in statu

poris decursus est insuperabilis: quamvis periodis quotidianis, vel vagis (*b*) intermittentium indolem mentiantur, (*c*) vel ex illarum genere per transmutationem natæ sint (*d*). Neque, si vel maxime ex acuta ejusmodi, & vera intermittente vel remittente febre admixta, duplicatus morbus, qui verus hemitritæus est, (*e*) appareat, corticem præbere licet, ante alterius febris, quæ alienæ indolis est, declinationem. Idem vero acutorum morborum reliquiis exstirpandis, & restituendæ transpirationi insensibili, utiliter adhibetur, & egregium naturæ robur addit, & lentæ tabificæque ægritudinis metum, & periculi reversiones, præcidere solet. Pertinet ad alienos ab usu hujus remedii morbos, gravis quilibet & increscens paroxysmus febris, etiamsi intermittentis, qui morbus est sui generis celerrimus, cujus nondum repertum est remedium, quod præsentem tollat: quamlibet declinationis tempus, & minores neque metuen-

Paroxysmus.

tu epidemio maligniori; & corporibus scorbuto corruptis, evenire notavimus, ubi tamen felicissime datus est cortex.

(*b*) v. *Ramazzinus* de abusu chinæ chinæ oper. p. 229. seq. & ibi adducta exempla *Sydeham.* de novæ febris ingressu. opp. p. m. 665. seq. *Bianchi* histor. hepat. p. 748. *Morton.* pyretol. tract. III. c. 7. p. m. 54. *constit. epid. Uratisl.* miscell. nat. cur. dec. III. ann. 9. & 10. append. conf. cl. *Cohausen* toto. c. 11. ill. *Bergerus* in chinchina ab iniquis judiciis vindicata §. 12.

(*c*) Unde abscessum expectandum monet *Hippocrates* in Coacis.

(*d*) *Morton.* exercit. 2. c. 1. p. 107. seq. c. 5. p. 114. *Ramazzinus* p. 228. *Lancisius* de nox. palud. effl. L. II. epid. 1. c. 8. sect. 2. §. 1. *Bianchi*. p. 629. & passim.

(*e*) v. omnino *Spigelius* de semitertiana, operum T. II. *Boneti* sepulcret. L. III. sect. 1. obs. 31. & ibi notæ *Mangeti*.

tuendæ accessiones, ubi gravior deinceps alia timetur, & ruens hora urget, contrarium usui nihil indicent: præcipue, quia remedii dosis non eo statim momento, quo adsumta est, quemcunque suum effectum exserit, sed, ineunte accessionis declinatione data, sensim digeri a natura, &, insensibili efficaciæ incremento, postmodum in usum corporis converti, & manifeste operari solet. (*f*) Paroxysmis nocturnis aut erraticis, qui ex induratis alicubi glandulis, aut visceribus, aut ex solo scorbuto, aut venerea labe, aut ulceratis externis vel internis corporis partibus, febrium intermittentium instar, nascuntur, nihil cortex memorabile prodest. Ubi autem febris epidemia se immiscuit, hanc innoxie profligatam novimus, dum alter morbus suis remediis, vel miscendis, vel subjungendis, relictus est, nihilo aut facilius, aut difficilius sanabilis, quam antea. Quæ ulceribus viscerum, partiumque aliarum, & suppuratis tuberculis, morbisque tabificis, superveniunt febres intermittentes veræ, sed putridæ dictæ ob corporis partium putredinem febricoso fomiti ἀναλογαν, bene quidem tolerant corticem, & sæpe pro levamine, & protrahenda vita, exposcunt; raro autem eodem constanter & penitus eradicantur: nisi ubi læsio minus profunda est, & admixtis, aut interjectis, ex arte remediis aliis idoneis medicabilis, vel a materia forsan febrili originem ducit, & tunc etiam ante insanabilem corruptelam mature curatur (*g*). Alias vero vix ac ne vix quidem alio medicamento, aut sine hoc ipso, cura-

Morbi periodici ex caussa nor intermittente chronica.

(*f*) In ipso paroxysmo cortice uti jubent ill. *Ientilius* miscell. med. practic. P. 1. p. 245. seqq. *Crugius* ephem. nat. cur. dec. 2. artic. 10. observ. 2. ibid. dec. 3. a. 9. & 10. obs. 52. *Blauvius*, cujus methodus elegans videtur, & plures alii.

(*g*) v. omnino *Morton*. phthisiol. L. 2. c. 10. p. 35

curari solent, sed *Hypocratis* (*h*) implere prædictionem, qui febres notat, licet maxime aliis securas, tabidis tamen exitiosas. Nocere videtur cortex in morbis spasticis & convulsivis continentibus, & augescentibus, eorumque ipsis præsentibus & increscentibus paroxysmis; quamvis, simulac remissiones notabiles vel intermissiones adsunt, si qua est mali caussa per naturæ vel artis virtutem superabilis, robur naturæ addendo, lentorem corrigendo, noxios motus prævertendo, & orgasmum in herba suffocando, egregie adjuvet. Immo juvat sæpe eos, qui strictura spastica quarumdam partium particulari affecti sunt, ubi præcipue ductus biliarii, pancreaticus, & villi ventriculi, & intestinorum, & tubuli renales, genusque vasorum sanguinem & lympham vehentium, & nervorum, præsertim circa venæ portæ, & aortæ descendentis, intra viscera abdominis propagationem, tono nihilo minus laxiori laborant. In hæmorrhagiis modum excedentibus placide moderandis, &, sine præpotente, ultra tonum naturalem, adstrictione compescendis, post plethoram imminutam, & spasmorum impetum resolutum, extra nimii orgasmi tempus, mira præstat hoc remedium: nisi forte vulneratio gravis, vel visceris scirrhus, aut ingens infarctus, vel profunda nimis craseos sanguineæ resolutio, vel res toto genere aliena, subsit; quemadmodum ubi calculus, mola, secundina, aut abortus insuperabilis, exitum molitur. In alvi fluxibus & vomitionibus, sub pari cautione, confert: uti sæpe nocet, si male cortex & solitarius adhibeatur, ubi, ob spasmorum & turgentis humoris ferociam, prodesse nequit (*i*). Ne-

Morbi spastici & convulsivi.

Hemorrhagia.

D 4 que

---

75. & c. 14. p. 125. seqq. add. *Lentilius* jatromnem. P. 2. c. 27. p. 270. seqq. & auctores sub nota (*b*). p. 54. adducendi.

(*h*) epid. L. 1. sect. 1.

(*i*) v. exemplum erroris *Talboril* empirici ap. *Blegny* p. 74.

que vero in morbis chronicis, quorum specifica antidotus non est, ita prodesse solet, ut aliis magis interdum aptis remediis non cedat; licet ibi etiam haud minora sæpe præstet, quam blande tonica, & ἐμφρακτικά alia, quæ ipsa etiam febrifuga esse, experientia comprobavit.

Morbi chronici sine febre.

§. VI.

Morbi chronici ex genere febrium intermittentium.

Quod si vero chronici affectus ex febrili materia nati, vel cum eadem adhuc misti sunt, vix est, quod cum corticis virtute comparari possit. Spectant huc, qui antiquitus (k) sæpe post febres notati sunt morbi, phthises (l), arthritides (m)

Phthisis ex febre.

(k) v. locus Hippocratis supra ad §. IIII. not. (g)

(l) *Morton.* phthisiol. c. 12. p. 127. phthisin a nulla alia febre frequentius, quam ab intermittente, originem duxisse observavit, maxime ubi, ob efficacium medicamentorum neglectum, chronica evasit; ab ejusmodi autem phthisi plures solo cortice curatos, aliis medelis insannabiles: cujus rei etiam nos exempla varia vidimus. Sufficiant, quæ adducit hic auctor l. c. item de phthisi ab arthritide & rheumatismo c. 2. de phthisi ab hæmoptoe c. 5. *Brunnerus* de pancr. secund. l. c. *Valentini* de febre hæmoptoica: idem in tract. de china china c. 2. §. 6. de phthisi asthmatica febrili: *Blakmore of consomption*, & quæ inde de tabe Anglica excerpsit *Cohausen* c. 12. p. 98. Conferantur hæc, & tota illa aurea phthisiologia *Mortoni*, quæque tot ac tanti viri observarunt, & vetustus ille *Bennetus*, in theatro tabidorum, aliique corticis inventione antiquiores Angli, de tabis inter suos magna frequentia, & caussis manifestis, clare docent, & experimentis uberrime demonstrant, cum illa obscure indigitari visa, certe non credibili, doctissimi *Stahlii* suspicione, qua novum corticis inter Anglos usum in partem culpæ tabis adeo ibi frequentis accire velle, disputationis caussa, & novitatum medicarum numerum augere quibusdam videtur, in *disputatione de novitatibus medicis*. §. 53. Quæ male

(*m*), cachexiæ, & ipsi tumores hydropici, præcipue humidi (*n*), ex male curata febre nati, vel eidem juncti, etiamsi cortici ab ignara plebe, immo a medicorum quorundam opinione, sæpe imputentur. Eveniunt illa mala, uti olim, ita hodieque, post febres graviores, & quia hodie pluribus, qui diu aut graviter febricitarunt, tandem quocunque modo, apte vel inepte, aliquando cortex datur, turbæ statim indoctæ pars huic medicamento, quod barbare nominare scit, rem imputat, quia veras caussas non intelligit, & inepta illa persuasio de febrium securitate absoluta viget, & quorumdam medentium opinio, vel utilitas, vel ambitio, adstipulatur. Atqui vero, quod viri experientes sciunt, & sinceri profitentur, præmissis vel additis, quibus opus esse, medendi methodus quemlibet peritum medicum docet, omnem ibi paginam juvando implet cortex, ubi tot nocivis de noxa judiciis male mulctatur. De phthisi febrili ad aliorum observationes plurimas dudum in publicum editas provoco.

---

le usurpati corticis vitia, ex alienis & empiricis experimentis, vir ille acutissimus observavit, ea quidam ejus sectatores, forte præter ipsius consilium, ipsi remedio male imputant, & abutuntur illo pythagorico: αυτος εφα.

(*m*) *Hippocr.* aphorism. 44. L. 4. Qui ex febre " longa laborant, iis tumores aut dolores in arti- " culis oboriuntur.

(*n*) H. *Meibom.* de hydrope ascite §. 50. Febres " intermittentes tertianæ quotidianæ, quartanæ diu " durantes, ac si multum in iis bibant ægri, nec " tamen diaphoresis & diuresis recte succedat, in " cachexiam & hydropem desinunt, quod jam tum " ex Græcis Hippocrates, ex latinis Celsus indigi- " tavit, in his vero septentrionalibus locis expe- " rientia frequens testatur, præsertim in plebeiis, " qui medicamenta recte adhibere non potuerunt, " & in illis, qui per febrifuga male tractati sunt.

voco. De arthritide exemplū breviter narrare lubet:

Arthritis febricosa, observat, partic. 10.

Femina aliquot ultra quadraginta annos nata, menstruis semper paucis & anomalis usa, habitu corporis aliquantum tumido, rarius appetens, nauseosa, & vomitibus biliosis quovis fere mane inde ab octo annis infestata, & artuum doloribus vagis sæpe exercita, ante hoc triennium & amplius curata erat corticis maxime ope, a febre terciana haud secura, cum violentis motibus & continuitate. Mulieircularum consiliis tunc turbata, vix ac ne vix quidem tam diu remedium sumere voluit, quam ex usu fuisset. Valuit tamen sine febri meliuscule per biennium fere. Interea menses per ætatem cessare incipiunt. Autumno superioris anni corripitur, æque ac tum quidem plures, neque febrim antea neque corticem experti, continua febre, cum arthritide vaga, quam inepti ex sequiori sexu censores, corticem ipsum esse mussitabant, ante biennium assumtum, cujus substantia adhuc in artubus hæreret. Quum per tres hebdomades, sub diaphoreticorum & demulcentium remediorum usu, & justo regimine, typum rite observassem, quartanam duplicem subesse notavi. Satis igitur observabilis remissionis occasione arrepta, exhibeo corticem cum lumbricorum terrestrium pulvere, &, post profligatam febrem, addita ari radice, continuare, & per justa, ut deinde dicetur, intervalla, diversis pro re nata formulis, in infuso etiam denique vinoso, repetere jubeo obsequiosam ægram. Evanuit inde perpetuo & febris & arthritis, redierunt lento gradu semel & iterum menses, appetitus viget, vomitus matutinus omnino cessavit, habitus corporis vividior est, membra majus robur habent, & vana femellarum ridentur judicia (o).

Mul-

(o) conf. *Morton.* phthisiol. c. de phthisi arthritica. *Lister.* exercit. de arthrit. *Deidier.* diss. de arthritide. Eph. N. C. passim.

Multos vidi ex aliorum impotentiorum remediorum usu, interdum etiam methodico (p), cachecticos & hydropicos (q), & tympaniticos (r) quidem plerumque immedicabiles; nullum ex genuina corticis dandi methodo.

Cachexia & hydrops ex febribus.

Histo-

(p) H. *Meibom.* de febrib. interm. epid. §. 37. si „ diu durent febres intermittens tertianæ & quar„ tanæ, frequenter, frustra etiam contra nitentibus „ medicis, cachexiam, scorbutum & tandem hy„ dropem difficulter curabilem, post se relinquunt. „ Scripta est ea dissertatio anno clↄlↄc lxxvii. quum vix in iis oris cortex usurparetur, quem postmodum summo illi viro feliciter in usu fuisse, & scripta & discipuli, quorum plures novimus, testantur.

(q) Conf. exemplum elegans in *VVeisbachii* praxi Stahliana edit. noviss. c. de hydrope: & plura apud. *Restaurand.* in Hippocr. de usu chinæ chinæ c. 12. & *Morton.* phthisiol. P. II. c. 12. histor. 3.

(r) Nuperrime demum in manus nostras incidit dissertatio παραλογος de corticis usu noxio, quamvis recto, sub cl. *Gœlickii* præsidio defensa, Ibi §. 10. puero quinquenni, post unicam corticis dosin empirice datam, postera die tympaniticum abdominis tumorem ægerrime superabilem obortum esse refert. Unde is obortus sit, ex manca illa historia divinare non licet. Inde vero vanissimus statim, sine ullo alio argumento aut experimento, pronun„ tiatur aphorismus: ætatem infantilem ac pueri„ lem omnem a corticis usu penitus abhorrere, et„ iam recto. Ex ungue leonem! Contra arguunt „ virorum illustrium, quos passim pro recto corti„ cis usu testes advocavimus, scripta & observa„ tiones. Verbi caussa v. *Lentilius* in eteodromo, „ p. 292. 302. 1349. *Sydenham.* in processu morborum curandorum p. m. 724. *VVedelius* de morbis infantum c. 34. Mihi præsto sunt historiæ plures, ubertim aliquando enarrandæ, ubi empiricas, immo methodicas, sine cortice curationes, & febres sponte naturæ cessantes, insecutus est tympanites.

Observat. partic. II.

Historia *Rombergii*, medici campestris Palatini, (*s*) de legione pedestri, ubi ex quadringentis fere militibus, chirurgi ope, profecto haud methodica, per simplicem chinam bis in die ad drachmam & ultra datam, curatis, nullus non post aliquot doses hydropicus evasit, cum omnimoda virium prostratione, & post breve tempus *redeunte febre*, dubium facit, num a febris ingenio, an a diætæ & potus vitiis, an ab inepta purgatione, medicastris consueta in febribus, cachexiæ & hydropis matre, an ab omissis vel male institutis, quæ indicabantur, evacuationibus, an ab imperfecta per remedium febrifugum medela, nocumentum illatum sit, quod ab hac *αμεθοδια*, uti ab alia quavis, fieri posse, idemtidem experti concedimus: certe a legitima per corticem cura, & ab ipso medicamento, morbus ortum non duxit. Curavit ipse *Rombergius* horum militum plurimos per remedia maxime *purgantia valida* hydragoga, & aperitiva; multi vero, ubi malum altiores radices egit, curam perversam morte luerunt. (*t*)

Hinc

(*s*) miscellan. natur. curios. Dec. III. A. 9. 10.

(*t*) Nescio an totius rei, & diversi successus, rationem ex *Sydenhamio* haurire liceat, cui profecto experientia & ratio assentit, eosque, qui regulam spernunt, infelicis sæpe erroris arguit. Is auctor in de morbis acutis c. 5. p. m. 119. seq. scribit: „ raro *juvenes* obsidet hydrops post febres intermittentes, nisi *catharticis* per febris decursum sæpenumero iteratis eumdem accersiverint. Verum *aperientium & catharticorum usu facile sanatur*, *si modo recens est*. Verumtamen observavi, *frustra esse*, si quis eum hydropem *medicamentis purgantibus* tollere conetur, *febre illa adhuc durante*. Febris enim hoc pacto radices profundius agere deprehendetur, *non autem amovebitur hydrops*. Atqui

Hinc judicanda sunt exempla, si qua sunt, alia, ubi aliena culpa innocuæ medicinæ imputatur (*u*). Artem ipsam vel medelam quamvis ream facere quilibet potest, nocentem nemo, ubi artifices male medentes deliquerunt. In promtu mihi sunt exempla propriæ experientiæ complura, ubi cachecticos, & hydrope ex imperfecta qualibet febris cura laborantes, justa methodo, & corticis inprimis assiduo usu, feliciter sanavi, rubore suffusis amicis, qui id forte remedium ejusmodi malo præcipue noxium, vana persuasione ducti, pronuntiaverant.

Observat. partic. 12.

Quarta nunc agitur hebdomas, quod medicum me adscivit mulier agrestis nondum quadragenaria, quæ a biennio quartanam toleravit & ab eo fere tempore afflicta fuit mensium obstructione, & tumore hydropico, & dysuria urinæ lixivæ. Ingentem in molem asciticam abdomen sensim intumuerat, crura & femora cum dorso aqua distendebantur, turgebat ipsa facies, incessum fere prohibebant moles corporis, respiratio anhela, & lassitudo, typum febris servabat

---

qui *Rombergius* febrem post breve tempus his ipsis hydropicis rediisse notat, neque tamen de observato methodi discrimine verbulum monet. add. *Spon.* in *Blegny* zodiaco a. 2. m. Januar. quæst. 8. quam ob rem febricitantibus pedes, manus, & vultus intumescant?

(*u*) conf. *Listeri* exercit. de hydrope p. 2. ubi frequentiam hydropicorum, per Angliam tunc observatam, a potibus spirituosis & salsis ingurgitatis derivare instituit, ceteras caussas suo tempore rariores esse ostendens. Ibi vero etiam de febribus intermittentibus, a decennio tunc parcius grassatis, " ubi, inquit, iis jam homines afficiuntur, cito & " tuto jam curari solent notissimo remedio ex cor- " tice Peruviano, sine metu hydropiseos alicujus. " Ipse locus integer conferatur cum notatis a *Stah-* " *lio* novitat. medic. §. 55.

vabat immota, & medicastrorum, quos passim misella consuluit, σκανδαλοι plane manebant hydrops & quartana. Mirum in modum imminutus est tumor, abdomine tantum non penitus subsidente, & femoribus valde emollitis, posteaquam ter mane, ante paroxysmum pomeridianum, aquas hydropicas eo die maxime turgentes, aquæ benedictæ *Rulandi* (*x*) uncia una cum dimidia ανω και κατω evacuavimus; erumpente etiam a tertio demum paroxysmo sudore, qui antea semper suppressus manserat, dum materia per singulos paroxysmos commota quidem fuit, sed in hydropis augmentum cessit. Ab eo tempore usa est ægra electuario ex cortice Peruviano, radice helenii, sale ammoniaco, vitriolo martis, & rob juniperi, eo cum successu, ut febris fugata sit, faciei vividus redeat color, respiratio libera evaserit, urina lympidior, & longe potu assumto copiosior profluat, abdomen plane detumuerit, femora & crura in dies magis detumescant, molimina mensium in dorso & abdomine sentiantur, neque dubitemus, quin continuato & repetito ad morem nostrum remedio, integre & constanter convalitura sit, quod in tot aliis similiter laborantibus contigit. Desivimus jam primum cortice uti, & post ejus usum statim copiose, & cum ευφορια, & manifesto tumoris decremento, coctos humores purgavimus succo ex iridis nostratis recentis unciis quatuor subtilissime rasis, & parum maceratis in aquæ fœniculi unciis duabus, expresso, cum pau-

(*x*) v. *Sydenham.* de hydrop. p. m. 617. quicquid experto obloquatur, qui amicus non fuit, *Listerus* in de hydrope. p. 21. Id quidem remedium præhydragogis ceteris tum convenit, quando febris conjuncta est, quæ ceteris irritari solet. v. nota (*k*)

pauco cum saccharo: quod cujusdam pastoris sacri remedium quasi arcanum esse scimus, quo ille, diversimode forte mutatis per cinamomi aliusve aromatis pauxillum, odore & sapore, famam multam, & pecuniam, & ægrorum sæpiuscule salutem lucratus est, & hanc nos aliquoties lucrati sumus, aliis ex arte medeli sopitulantibus.

Observat. partic. 13.

Prostant passim apud auctores ejusmodi commatis observationes. Sufficiat nunc una viri summi, *Brunneri*, archiatri Palatini, qua, curato per copiosam a cortice diuresin hydrope, noxiæ stringendi facultatis crimen ab eo medicamine amoliri satagit. (*y*) Idem esto judicium de *ictero*, quem, febrili similis fomitis indicia exhibentem, æque fere certo, ac ipsas febres intermittentes, per corticem febrifugum tolli, peculiari dissertatione, & plurium observationum practicarum testimonio, haud ita pridem confirmavit cl. Alex. *Camerarius*, (*z*) & nos jam ante decennium, & sæpius deinde, & nuperrime rursum, comperimus. Ita sane affectus, ex febris intermittentis prosapia degeneres, sub statu epidemio febricoso frequentissimos, innumerabilibus modis fucum facientes, detracta per sagacis medici judicium larva, solitarius cortex, vel apte mixtus, expedite ad sanitatem perducit:

Icterus febricosus.

Subdola febrium occultationes multifaria.

(*y*) Ephem. nat. cur. noviss. vol. 1. observ. 128. Add. aliæ fere similes *Franci*, decur. 3. a. 7. & 8. observat. 110. conf. *Restaurandi* Hippocr. de usu chinæ chinæ. Celeb. *Boecler.* in not. ad Hermann. cynos. mater. medic. *plures*, inquit, hydrope febres, " ab empiricis & famulis chirurgorum male cura- " tas, insequente jam laborantes, ubi tamen aliquid " febrilis adhuc suberat, hoc cortice a febre libe- " ravi, & additis simul aliis servavi.

(*z*) exercit. qua corticis usus a febre ad icterum extenditur.

cit: nisi aliquid nimis alienum sit, quod prohibeat usum, vel tantisper suspendat. Homines vero ignari quid sit constitutio epidemia, quid febrium indoles versatilis,

- - - - - cui nomina mille,
Mille nocendi artes (a)

ubi medicus adversus illam, sub alius morbi specie occultam, remedium febri proprie dicatum prudenter adhibet, pro panacea id venditari frustra suspicantur.

§. VII.

Usus opportunus, vel secus, in febribus ex genere intermittentium.

Febres quidem *intermittentes veras*, & quæ vere *ex earum genere* solitario sunt, *continuas* omnes, ubi notabiles longasque satis remissiones habent, certo, tuto, & constanter, si quid aliud, sanat cortex, recte, mature, & tempestive datus; nisi forte rarior loci, aeris, aut corporis constitutio alicubi obstet, cui tamen nullus dubitaverim, quin præparatione & additione, vel præmissis aut subjunctis aliis adminiculis, feliciter accommodari possit. Pertinent etiam ad ejus remedii ditionem *semitertianæ nothæ* [b], quæ alienæ indolis febrem admixtam non habent, *tertianæ continuæ duplices* potius nominandæ, quum non nisi ex duobus, vel pluribus, tertianæ febris paroxysmis compositæ sint, qui longitudine sua, vel exiguarum accessionum intercurrentium multitudine, impediunt, quo minus perfectam intermissionem persentiri liceat. Sæpissime sub hoc statu epidemio febrium, qui

Semitertianæ nothæ.

Tertianæ continuæ.

(a) *Virgilius.*

(b) v. *Restaurandi* Hippocrates de usu chinæ chinæ c. 11. ill. *Lentilius* in eteodromo, ubi indices semitertianæ curam indicant. *Mangetus* biblioth. pharmac. voce quinquina. Alii auctores complures semitertianæ vocabulo hac notione utuntur.

qui manifeste, verno certe & æstivo & autumnali tempore, ex intermittentium indole fuit, febrem vel ab initio intermittentem, sed quæ duplicatis longisve paroxysmis in continuum typum degeneraret, vel statim etiam continuam, periodis tamen intermittentium epidemiarum similibus clare distinctam, observavimus. Tunc vero, ubi vel periculum, vel morbi difficilem tolerantiam timendi, ex horrendis accessionum symptomatis, morbi augmento, habitu corporis, & exemplis analogis, justa caussa fuit, corticem secure semper & feliciter ex methodo dedimus: dummodo tempus *remissionis diuturnum satis*, & *perquam notabile*, & *sine gravioribus symptomatibus*, *inflammationis* factæ, aut *abscessus* fientis, aut *morbi alieni* commixti, vel exorti, signis fuit, & dum ipsi *paroxysmi* præcipui, in incremento & statu, *ad declinationem & intervalla* mitiora comparati, insigniter gravius ægros afflixerunt (*b*). Hujus modi generis fuisse videntur, quas hemitritæos, pestilentes, malignas, inflammatorias, continentes notarunt *Apinus* (*c*), *Helvetius* (*d*), *Mortonus*

(*b*) His, quæ tamen experienti observatu haud difficilia sunt, non observatis, & solo febris qualitercunque remittentis nomine pro indicatione sumpto, incidere potest medicus in censuram haud iniquam *Freindii* comm. ad Hippocr. epid. p. 124. Fe-
" bre invalescente, & cerebrum occupante, deli-
" ria, nervorumque distentiones, si non accersi,
" saltem haud arceri, experiuntur ii, qui in febribus
" acutis nihil nisi *serpentariæ radicem*, *salemque de*
" *cornu cervino* & similia amant ingerere. Idem ac-
" cidere solet, ubi in *febribus remittentibus corticem*
" *Peruvianum importunius* adhiberi contigerit.

(*c*) in histor. febr. epidem. passim.

(*d*) *methode de guerir les fievres sans rien prendre par la bouche* p. 17. 25. & *recueil de methodes* p. 30. 145. seqq.

nus (e), *Lancisius* (f), aliique (g), quibus tamen corticis usum salutarem repererunt (h). Certe ubi vere tales vel a principio fuisse, vel progressu temporis jamjam evasisse, febres, observare datum est, nos quidem ab hoc remedio abstinere, & tamquam febri acutæ & continenti mederi, satius esse duximus, donec forsan, declinationis tempore, naturam morbi ex intermittentium genere esse constet, & sine formidine cura febrifuga institui possit. Immo, in tertianis ad continentium, & malignarum indolem pronis, mature usurpato corticæ præpeditur, quo minus, accedente inflammatione, & typo continente, periculosissimus morbus, hemitritæus verus, nascitur, & tot circa cadavera observationibus ansam præbeat, quot collegit *Spigelius* ante hujus medelæ certæ inventionem (i). Qui abundant humores, vel cocti, vel si crudi etiam impetum vanum & haud suffi-

Præmittenda.

(e) Exercit. II. c. 3. 8.

(f) L. II. epid. 1. c. 9. §. 2.

(g) conf. *Bianchi* hist. hepat. p. 277. seqq. 283.

(h) nisi forte infusiones aqueæ temperatæ, extracta aquosa, & enemata, quibus auctores illi experientissimi in ejusmodi casibus usi sunt, etiam in febribus malignis, continentibus, inflammantibus, similibusque, tuto usurpari possunt, quod aliorum experientiæ committimus.

(i) v. ejus opus egregium de febre semitertiana. De his omnibus plerique auctores, quos corticis usum laudasse passim heic notavimus, plene & distincte satis egisse videntur, quos, qui evolverit, & recte intellexerit, fere omnes consentientes reperiet. v. præcipue *Tozzi* ad aphorismos Hippocratis, *Torti* therapeutica specialis, *Lancisii* de noxiis paludum effluviis, *Bianchi* historia hepatis, *Helvetii recueil de methodes*, *Mortoni* pyretologia, *Pitcarnii* elementa medicinæ & dissertationes, *Boerhavii* de cognoscendis & curandis morbis & de viribus medicamentorum, *Bergeri* chinchina ab iniquis judiciis

sufficientem ad excretionum loca faciunt, (*k*) ante remedii usum proscribi debent. Ubi viscera obstructa & indurata sunt, ubi morbi chronici complicantur, ubi humorum neque coctorum, neque turgentium, abundantia est; tunc quæ aperiunt, præparant, coquunt, evacuant, præsertim κατ επικρασιν, ubi utrumque præstatur, pro indicatione methodi, & periculi, vel præmittenda cortici, vel adjungenda, vel surroganda sunt. (*l*) Neque vero vanum est, quod vulgo dicitur: plurimas esse *febres*, tum *intermittentes*, tum *continuas*, benignas plane, tutas,

Miscenda, subjungenda.

Febres innoxiæ

---

ciis vindicata, & idem de inflammatione, *Valentini* polychresta exotica, *Cohausii* archeus febrium faber.

(*k*) Doctrinam universam de *coctione*, *cruditate*, & *orgasmo*, incomparabilis in arte medica utilitatis, peculiari dissertatione, operi *de febribus & morbis febrilibus* inserenda, explicatam luculenter dare laborabimus. Verus est Hippocratis aphorismus: *cocta evacuanda sunt, non cruda, nisi turgeant.* Atque is latissime patere, & ad singula evacuationum genera, pro singularum modulo, recte explicatus, accommodari debere videtur.

(*l*) cl. Elias *Camerarius* system. cautel. medic. " p. 494. seq. In intermittentibus, inquit, ante" quam primæ viæ expurgatæ sint, solutæque vi" scerum obstructiones, cavendum maxime monent " a china chinæ, a præcipitantibus, & adstringen" tibus: Nota vero, quod si omnes viscerum ob" structiones debeant esse expeditæ prius, vix un" quam possis accedere ad remedia antifebrilia, " nec agere contra febrim. Sunt obstructiones illæ " diversi generis, nec omnes impediunt corticis u" sum, cui etiam non semper commode evacuans " præmittitur remedium. Id vero sua quemlibet ex" perientia facile docuerit: nec enim semper febres " ferunt purgantia. Fortiora, uti in omnibus ob" structionibus viscerum, sic maxime in intermitten" tibus, quæ ex obstructionibus sunt, damnum in" ferre dicuntur. Fortiora purgantia nunquam lau-

 " dem

tas, & innoxias, & tolerabiles, immo quasdam ex his vere *salutares*: nempe quæ repletum corpus evacuando sublevent, obstructiones viscerum sensim expediant, humores spissos atterant, &, cum sua ipsarum materie per paroxysmos despumante, ex corpore eliminent; neque vero ultra modum affligant, aut debilitent, neque humores & functiones magis magisque corrumpant, neque ullum periculi signum, pro aeris, corporisque, & morbi indole, αναλογως probe examinata, exhibeant. Sunt etiam ex earum numero, quas naturæ & expectationi omnino permittere verearis, plurimæ, quæ aliis præter corticem remediis, gratioribus forsan, cedunt. In his omnibus ad certam hanc antidotum statim procedere vel inutile foret, vel minus nonnunquam salubre; quamvis pleræque febres, per legitimum hujus remedii usum profligatæ, eadem, immo majora sæpe, sanitatis emolumenta post se relinquant, quam quæ notari solent, ubi sola natura, vel remedium aliquod minus generosum, ægritudinem edomuit. Usus vero ille adeo multis ægrotantium nauseosus est, totque opinionum commentis sæpe interturbatur, ut in facilioribus tutioribusque febribus aliarum medelarum virtutem ex arte experiri, quam ad sacram hanc anchoram confugere, præstet. Noverit medicus distinguere affectus corticis virtute superabiles, ab his, qui eadem incassum tentantur; noverit febres faciles, genuinas, tutas, salubres, a difficilibus, degeneribus, infidis, noxiis (*m*) discriminare; ita nec temere, nec timide

---

" dem merentur: intermittentes epidemicæ ab ob-
" structionibus non fiunt, sed & mitia purgantia
" vix ferunt commode: hinc facilis recidiva.

(*m*) conf. ill. *Stahlii* dissert. de minore malo medico §. 42.

mide curationem aggredietur, ubi temeritas potius est metuendo morbo habenas mittere, quem certa, promta, & innocua medicatione refrænare possis.

§. VIII.

Regula usurpandi corticis prima.

Prima igitur hujus remedii usurpandi regula est, quam hactenus explicavimus: " ne, noxio " vel inutili conamine, ad alienos morbos, ne- " que ad tutos, tolerabiles, & salutares, neque " non attento tempore & corporis habitu adhi- " beatur; sed ad morbos congruentes, & ea " quidem occasione, ubi ex arte datum, secun- " dum αναλογιαν experientiæ, nocere nequeat, " prodesse autem vel specifica, vel manifestiori " virtute possit: præsertim ubi aliis medelis mi- " nus certis confidere, aut periculum imminens, " aut intolerabilis ægri corporis cruciatus ve- " tat.

SECTIO TERTIA.

Medicinam exhibet tum habitu & præparatione corporis, tum electione, dosi, continuatione, efficacem.

§. I.

Necessitas & opportunitas ejus remedii in febribus soporosis & apoplecticis

HUic profecto, de qua agimus, febri, formidandum affectum soporosum quovis modo minitanti, frænum cortice Peruviano non injicere, non fuimus ausi, quandocunque res adhuc satis integra fuit. Enimvero, quod in libelli hujus fronte ex *Hippocrate* (n) scripsimus, quod-

---

(n) Simpliciter Coac. 128. repetitur το καρωδες πανταχȣ κακον.

quodque *Galenus* (*o*), ceterique interpretes, explicant & confirmant, carus, & sopor omnis *morbosus, ubique est malus*, &, *Foresto* (*p*) judice, " semper gravissimus sopor est, qui in Cha-" rontis cymbam mortales plerumque dimittit, " sive primario & per se incumbat, sive ex con-" sensu & consortii lege adveniat. „ (*q*) Malignas ejusmodi febres intermittentes vocat *Ramazzinus*, ubi utilem corticis usum fore judicat, si ab initio dignoscerentur. Mire sane circa hoc remedium fluctuavit vir doctissimus, inter admirationem & contemtum, laudationem vel nimiam & vituperium, commendationem & prohibitionem, fiduciam & metum, experientiam & opinionem, usum & abusum, quem distinctionibus curiosis, & tentamentis, experimentisque

(*o*) Hic in 1. prorrhet. comment. 2. §. 29. præter necessitatem se torquet, dum particulam αραγε pro interrogatione habet, quasi inquirendum moneat Hippocrates: annon ubique το καρωδες malum sit? Ait *Galenus*: quod si quemlibet somnum longiorem, & profundum, qui vel a vini potu, vel in quibusdam morbis, præsertim infantum, quasi critice, post vigilias longas eveniat, carum lubeat vocare, posse eum bonum aliquando dici. Si vero, " inquit, *morbosi cari* alia genere fuerit affectio, af-" firmabimus τοκαρωδες, *ubique malum* esse. Vide-" tur *sæpius in febrilium morborum accessionibus*, in " quibus neque stimulantes, neque ferientes, nedum " inclamitantes, sentiuntur ab ægris. Si ergo ejus-" modi affectum carum appellaveris, difficilem ve-" ro excitatu constitutionem seu *coma*, seu *catapho-" ram*, tunc *nunquam quod coma bonum sit, nedum " quod carus*, dicere oportet. " Conf. locus Hippocr. de articul. ceterique sect. 1. §. 1. cit. item libellus de comate.

(*p*) obs. L. X. 38.

(*q*) Hippocr. Coac. præn. 7. ῥιγεα κωματωδεα, *rigores soporosi, periculum minantur.*

que minime adæquatis, moderari instituit, nihil tamen certi & eximii hac quidem in re præstitit, ceterum de arte medica immortaliter meritus. Posteaquam in his ipsis casibus ad usum corticis exhortatus est lectores, " in tam gravi, " inquit, (*r*) ac subita tempestate, tamquam e " gravi somno excitati medici, cum antea super " utramque aurem obdormirent, nil tale expe- " ctantes in febribus quæ cum frigore ac rigo- " re accederent, absoluta infebricitatione post- " modum subsequente, tumultuarie ad sacram " anchoram chinæ chinæ ad uncias in vino in- " fusæ confugiebant, sed incassum, paucos e- " nim evasisse observavi ". Sane ejus rei, si ita plane se habet, (*s*) caussa fuisse videtur vel *tumultuarius*, quem doctissimus vir notat, usus, vel *vinosi infusi* vis subito periculo impar, & sopori arcendo minus apta, vel *tempus infusione & expectatione disperditum*, &, quod ipse auctor innuit, *non satis maturum* auxilium, ob morbi indolem non ab initio æstimatam. Nimirum ipse alibi (*t*) " hoc, inquit, præsidii ge- " nus in febribus periodicis miranda præstat, " ac præsertim in tertianis intermittentibus ma- " lignis. " Verissima, ceteris paribus, apud nos comperimus, quæ, post mortem *Ramazzini*, ejusdem amicus *Lancisius* (*u*) docuit. " Duo, " inquit, præsidia huic malo comperta sunt " uti-

vesicantia.

(*r*) de abusu chinæ p. 228. in operibus.

(*s*) Perperam istum abusum medicis Mutinensibus & invidiose objici, ac felicissimos ibi fuisse in febribus soporosis corticis effectus, tum peculiari adversus *Ramazzinum* dissertatione, tum therapeutica speciali in act. erud. Lips. 1716. p. 220. seqq. recensita, probavit archiater inclitus Fr. *Torti*.

(*t*) p. 799.

(*u*) L. II. epidem. 1. cap. 8. sect. 1. §. 7. sect. 3. & passim.

" utilissima, vesicantia (x) nimirum, & cortex
" chinæ chinæ, quæ, opportune adhibita, jure
" ac merito apud nos specifica medicamenta per-
" niciosarum, (nempe, quæ sopore apoplectico
" terminari cito solebant, febrium dici poterant,
" cum salus multorum iisdem constiterit. Præ-
" sidium peculiare & specificum experti fuimus
" chinam chinæ minime adulterinam, quæ ta-
" men ante tertiam vel quartam diem, „ vel
certe antequam vim morbi ultra remedii virtu-
tem

(x) de his legi omnino meretur doctissimus *Fre-indii* commentarius 9. ad epid. Hippocr. p. 219. seqq. ibi p. 231. " in febribus, inquit, acutis tu-
" tum maxime, atque expeditum auxilium præstant
" vesicantia, quæ quidem, licet materiam febrilem
" a cerebro potentissime avertant, fluxiones tamen
" ceteras, sudorum præcipue, atque urinæ, sæpe-
" numero juvant, saltem nullo unquam modo re-
" primunt. Neque in eo percuriosius est hærendum,
" ut semper ad ægroti habitum aptentur: quæcun-
" que enim fuerit corporis institutio, utcunque si-
" ve bile, sive tenui sanguine fervidior, si febris
" ultra morem sævierit, levia incommoda non tan-
" ti sunt, ut de vita interim ipsa non simus solli-
" citi. Sæpissime enim in id discriminis res venit,
" ut nihil, nisi a vesicantibus, spei reliquum sit.
Deinde rejicit curiosas quasdam, & inter se non constantes *Baglivi* cautiones, viri docti & acuti, sed aphorismos condere nimium properantis, tum in ceteris operibus, tum in ipsa de vesicantibus dissertatione. Denique p. 233. " illud autem, ait,
" præ aliis commodi habet hæc evacuandi via, ut
" nunquam non tutissime in usum duci possit: ce-
" terarum quippe ita perdifficilis & lubrica ratio
" est, ut nonnunquam eæ, ubi atrocior fuerit mor-
" bus, non sine periculo tentari possint. Hoc præsidium in nostro sane climate, nostro statu epidemio, sæpe utilissimum, tutissimum semper, & quamvis in quibusdam paullo molestius, aut infructuosum apparuerit, tamen innoxium omnino invenimus.

tem incremeta sumsisse exitiosis signis constaret, " in perniciosis tertianis exhibenda erat. Nam " sicubi propter incuriam, vel serum medici ad- " ventum, tardius propinabatur, ejus salus ple- " rumque desperanda. „ Jo: Lodovicus *Apinus*, physicus Herspruccensis, deinde professor Altorfinus, historiam febrium, annis superioris sæculi lxxxxiii. & lxxxxiiii. Hersprucci & in vicinia epidemiarum, descripsit, easque notavit ex genere intermittentium, & sua natura periodicarum, (y) deinde vero malignas, soporosas, & exanthematicas, sed cortice mature dato medicabiles. " Verissimus, (z) inquit, est *Mortonus*, " cum continuas æque ac intermittentes corti- " ce sanari posse contendit, modo vocetur in " principio medicus, sensibili adhuc comparen- " te febris remissione, & æger a medicamento " in tanta quantitate sumendo non abhorreat. " Legi (a) & relegi *Mortonianam* diatriben, " &, quod corticis Peruviani vis antipyretica, " in intermittentibus & remittentibus, propria " jam tum felicique mihi innotuisset experien- " tia, cogitavi, an non æque salutariter in hi- " sce malignis exhiberi posset, dommodo, ca-

„ ptata

(y) De ejusmodi statu epidemio, eoque solo, verba facere scriptorem egregium, non de omnibus omnis generis febribus malignis, patet facile cuivis, historiam & observationes curate intuenti. Neque igitur ad ipsius mentem judicant, tum qui, cascarillam ibi se reperire putantes, eam, illius viri auctoritate, pro omnium febrium malignarum alexipharmaco explorant, tum, qui ipsas observationes & regulas *Apinianas* contemnunt, ubi, quod hæ spondere videntur, id in morbis diversi plane generis, neque a vero, neque a spurio cortice), effectum dari vident.

(z) hist. febr. epid. p. 70.

(a) p. 71.

" ptata rite occasione, statim ab initio, dosi
" methodoque convenienti ægris propinaretur.,,
Postea virtutem febrifugam manifestam corticis in istis febribus ita ostendit efficacem, ut ex hac medicatione feliciter evenerit, quod, ut ait, "
" *Stahlius* ex nulla methodo in febribus speret.
" Nos enim, inquit, (1) in hac epidemica ple-
" rosque scimus evasisse, qui debite hac me-
" thodo uterentur, cum illi, qui negligerent,
" numerosa hinc inde redderent funera. (2)
" Compertum habemus, arte tali sic cicura-
" tum esse malum, ut duratio illius multo
" brevior esset. (3) Symptomata multo levio-
" ra, quam si morbus sibi relictus esset. (4)
" Denique sanctissime possum affirmare, non
" una solum vel altera vice feliciter hanc ra-
" tionem cessisse, sed constanter in quam plu-
" rimis voto nostro & ægrorum respondisse.,,
(*b*) Taceo exempla dudum feliciter per corticem curati hujus affectus cum febre soporosi apud *Bonetum*, *Cohausium*, *Mortonum*, *Camerarium*, *Syden-*

Apinus quo cortice usus sit?

(*b*) Si viri eruditi & utriusque corticis vires experti, hæc, & libellum totum lectu dignissimum, legerint attenti relegerintque, mirum est esse, qui non dubitent, *Apinum* cascarilla, seu china spuria, non ipso vero cortice usum esse, quem ubique nominat, nisi quod semel obscuram nominis cascarillæ mentionem facit. Sunt tamen, quibus lubet, modo sententiæ isti superstruere conjecturas de viribus cascarillæ, quæ experientiam testem non reperiunt, modo auctoris experimenta vanitatis arguere, quia sibi non succedunt, chinam spuriam pro vera usurpantibus. Rejicit *Apinus* corticem stypticum & acerbum, quem & *Badus* & *Mortonus*, & ceteri rejiciunt. Eligit magis amaricantem, saporis nauseabundi & ingrati, & qui gustatus adstrictionis sensum linguæ imprimat, quod verum corticem probe describit; odore autem, qui in cascarilla sine igne debilis est, grato aromatico præditum, & admodum

Sydenhamium, *Puerarium*, *Raygerum*, *Restaurandum*, *Helvetium*, *Bianchium*, uliosque reperiun-

---

dum fragrantem, quod *Blegny* aliique de vero cortice laudant; specie externa tubulatum, qualis esse solet, si tenerior est; extus cinereum, grave china, quod vero cortici est frequentissimum; intus cinamomeo colore resplendentem, quod fere rem omnem conficit, quia, quantum ego rescivi, is color & splendor in cascarilla nunquam apparuit; aut ferrugineum, qualis etiamnum passim vulgatur, & quem, obscure indigitato cascarillæ nomine, *corticem novum vocat, sed sapore, odore, ac reliqua forma prorsus eadem*, quod de nostra cascarilla falsissimum foret. Immo, ad vires respiciens, tres illas species, nempe stypticam acerbam, & alteram intus cinamomeam, & tertiam intus ferrugineam, unius arboris prosapiam esse putat: quum tamen cascarillæ vires, penitus diversæ, locum illi judicio neutiquam faciant. Provocat passim ad alios medicos, qui indubie china vera usi sint, quasi idem, quod ipse, senserint & experti sint, quod ad cascarillam nullo modo quadrat. Neque video, cur, *Mortonum* imitaturus, diversissimum remedium elegisset. Cascarillæ nomine Hispanis veram corticem Cinchinam venire docent *Redi* experim. natur. p. 163. &, quem *Apinus* allegat, *Stisser.* febrium intermittent. consid. nova. c. 16. Ipse etiam *Apinus* nomina confundere, neque eam, quam nunc vocamus, cascarillam bene nosse videtur, quippe tunc vix cognitam: dum corticem verum, cujus odorem & saporem & vires dudum, uti dicit, expertus fuit, cum spuria illa confundere vix potuit. Vid. præsertim *Apini* præfatio & §. 40. 50. 51. Conf. infra section. hujus §. 3. Chinam spuriam tunc adhibitam, & illi auctori intellectam, putant, alius ab alio ad putandum inducti, viri clarissimi, *Bœclerus* ad Hermanni cynos. *Lentilius* eteodr. p. 1325. *Stahlius*, tum alibi, tum in collegio practico p. 702. seqq. & 888. *Storchius* ibi in notis, *Junckerus* in tabulis therapeut. p. 467. qui uterque effectum alibi non respondere

periunda. (*c*) Idem remedium apud nos, & in multis Germaniæ locis, in præcavenda similiter imminente pernicie, tot tamquam conspicua edidit utilissimæ virtutis specimina, ut ipsis etiam, qui contra senserant dixerantque, & admirationem, & confessionem, & imitationem expresserit veritas, & manifesta ceterarum medelarum imbecillitas, aut infida efficientia.

§. II.

Methodus medendi in paroxysmo & ubiquid contra corticē indicat.

Quum ad aliquem ægrotantium acciti sumus signa supra memorata habentem; in paroxysmo quidem febris non admodum soporoso nihil moliti sumus, nisi quod remediis temperantibus & reficientibus, cum spiritu forsan volatili acido, & infuso vel decocto theæ, tempus & sitim fallere, calorem & putredinem moderari, soporem vero præcipue arcere, & crisin accessionis exeuntis rite promovere, sategimus. Cantharides etiam cruribus admovere consultum duximus, ita ut finiente paroxysmo efficaciam exsererent, sub cujus exitum, probe perpensis coctæ, vel turgentis plenitudinis, & tendentis naturæ indiciis, quæ ex generali methodi lege huc transscribere non opus est, evacuationem aliquam instituendam omittendamve præcepimus, quarum nullam universim & ex sua natura indicat

dere dolent: quod in febribus intermittentibus, &, quæ ex earum genere sunt, metuendis & pertinacibus, si cascarilla intelligenda est, etiam nos dolere, & suam viro experientiam, & illi statui epidemio, relinquere cogimur. Ex adverso, si qua veri corticis specie usus est, quod mecum judicant celeb. *Valentini* in hist. simplic. reform. *Zornius* in botanol. medic. aliique, respondet omnino multiplex per diversas regiones constitutionesque experientia summorum medicorum.

(*c*) v. sect. 1. §. 3.

dicat febris (*d*), multo minus cruditas, quam degeneres Hippocratis filii expurgandam ubique necessario esse populo persuadent: id quod, sine orgasmo, & naturæ nisu, vix nisi in longis, pertinacioribus, aut immobilibus febrium generibus, locum habet, ubi quasi per μετασυγκρισιν medicari, aut κατ᾽ ἐπικρασιν partim coquere humores, partim evacuare debemus. In febribus sane haud subito periculosis præparationes multæ medicationesque præviæ & licent, & indicantur, quas ob periculi velocitatem vitare jubemur, & quibus opus non est, ubi humores vel nimium mobiles sunt, aut, si moveantur, facillime aberrant. Legi merentur, quæ de catharseos usu & abusu in febribus post alios nuper monuit cl. *Cohausen*, (*e*) & de venæ sectione viri doctissimi, *Ramazzinus* (*f*) & *Bianchius* (*g*). Semper heic respeximus ad metuendam ferociam instantis paroxysmi, & magnitudinem immi-

Venæ sectio.

(*d*) *Sydenhamius* epist. I. p. 387. de apoplexia ex febre intermittente, " quantumlibet, inquit, evacuationes omnes cujuscunque generis demum " sint, indicari videantur, ad revellendos a cere" bro humores, ut in apoplexia primaria fieri solet; " eædem tamen omnino omittendæ sunt, utpote quæ " originariæ hujus symptomatis caussæ, febri nem" pe intermittenti, prorsus adversantur, ac proin" de mortem accelerant, quod ipse novi." Moderamine tamen in his opus est.

(*e*) archei febrium fabri cap. 5. integro. add. *Brunonis* remoræ ac impedimenta purgationis, exercit. 3. *VVerlosching* de curation. vernal. & autumn. c. 10. *Hecquet* de purganda medicina a curarum sordibus.

(*f*) in constitut. epid. oper. p. 145. seq.

(*g*) Hister. hepat. p. 202. 228. 640. add. *Sylvius* prax. med. append. tractat. 9. §. 167-178. tractat. 12. §. 676-688. *Stahlii* dissert. de venæ sectione in morbis acutis, & in de febribus compositis ex acu-

ta

imminentis periculi, neque tempus necessario laudati corticis usui per alia molimina præripi passi sumus, nisi ea omnino visa sunt necessaria, & quæ tantisper differri nequiverint, donec a febri securum præstitissemus ægrum. Venæ sectione pro plethoræ, orgasmi, & virium modulo, plenitudinem minuere, stases, inflammationes, & raptus ad cerebrum præpedire, & orgasmo sanguineo naturæque nutui obsequi, in pluribus necessum fuit (*h*), Diversitas nationum, regionum, diætæ, habitusque cujusvis corporis singularis, & plethora vera, & orgasmus sanguineus generalis, & magis particularis in inflammatione, aut congestione, & magna illa indicatio juvantium & non juvantium sub statu epidemio

---

ta periodo §. 51. usque ad finem: cui jungatur *Hoffmanni* medic. system. T. III. sect. 2. toto cap. 9. ubi, uti hi duo viri docti perpetuo sibi invicem contrarii esse solent, de *Stahliana* sententia ita p. " 599. censet. Miror sane haud exigui nominis vi-
" ros, venæ sectioni alias eximie patrocinantes,
" confidentius tamen asserere, eamdem in omnibus
" febribus acutis, benignis & malignis, exanthe-
" maticis, vel minus talibus, nunquam esse neces-
" sariam, sed semper fere noxiam, unica tantum
" synocha excepta, nec in hac etiam absolute. At-
" vero & ratio & constans experientia huic asserto
" refragatur. Metastases vero sanguinis ad caput,
" circa tempora, venæ sectionem ciere, fallacia non
" caussæ ut caussæ videtur. Eodem modo, immo
" frequentius id evenit, ubi venæ sectio omissa,
" quam ubi admissa.

* (*h*) Memorabilis est observatio *Ballonii* epid. L. 2. p. 267. " Nobilis, inquit, vir febre tertiana
" laborabat. Medicus, qui illi medebatur, uti erat
" αἱμοφοβος, detractionem sanguinis neglexit. Quar-
" to paroxysmo, ruptis veluti venis, & facto im-
" petu quodam in partibus internis, tanta foras ex-
" cretio sanguinis est consecuta, ut eo ipso die il-
" li obeundum fuerit.

* *Obser-vat partic.* 13.

demio communi, vel singularium corporum simili, pro morbi temporibus, hoc artis auxilium seu indicant, seu moderantur. Locum ostendunt excretionum naturalium ratio, & adsuetudo, & nisus naturæ bonus aut malus, qui, prout magis minusve facile aut secundari, aut averti potest, modo propinquæ magis & connexæ, modo remotioris & diversæ venæ sectione opus habet, prudentis & attenti medici sub moderamine (*i*). Neque ea subjuncto saltim cortice Peruviano unquam hoc rerum statu nociva fuisse observata est, neque illi tempus ademit, quippe quia incipiente paroxysmi declinatione statim fieri potuit. Si qua per superiora evacuatio indicata sit, eam præcipue infusi croci metallorum uncia circiter una, medicamento, si ex indica-

Vomitio.

(*i*) Ubi sanguis vel vera quantitate, vel pro lentoris impetusque proportione ad vasa viresque motrices, abundat, aut supra modum turget salutarem, tunc sæpe quidem quælibet vena cum fructu, aut sine noxa secatur, quum omnia confluant & conspirent, & naturæ nisus medentium male distinguentium errores corrigat: unde medicorum dissentientium provocatio oritur ad experimenta felicia ex loco venæ sectionis diversissimo, in quovis morbo rerumque statu, quæ contraria esse videantur. Non tamen corpus nostrum pro nuda machina tubulosa hydraulica haberi debet; ubi sanguinem & humores velut meram & æquabilem ubicunque aquam, vasa velut simplices canales, solo diametro & situ diversos, & æque fere ubivis & omni tempore penetrabiles, consideremus. Neque ergo putandum est, perinde semper esse, quem venæ sectioni locum eligas, aut rem omnem facile ex generalibus de revulsione & derivatione regulis, in quolibet corpore singulari, quovis morbi statu, decidi posse, nulla sigillatim ratione habita tendentis, obsequentis, adjuvantis, renitentis naturæ, & sensus, roboris, directionisque, quæ in nervis & fibris diversimode notantur, & mobilitatis nisusque humorum, & laxita-

dicatione eo utamur, nequaquam violento, & quod, natura forsan inclinante, per inferiora etiam

---

xitatis vel stricturæ viarum & expectandarum forte excretionum, & ingenii typique morbi cujusvis & analogiæ practicæ. Egregie leges revulsionis & derivationis ostendit & applicavit v. cl. *Sylva de l'usage des differentes sortes de sanguinées*. Attamen eruditissime scripta mantissæ practicæ locum relinquunt. Neque enim semper natura, & quovis tempore, quamvis etiam aberrare videatur, voluntati medici, a loco affecto sanguinem in remota trahere, vel excretiones naturales revocare studentis, obsecundat. Sæpe, ubicontra nitente natura, & morbi indole ac tempore, revellere aliorsum molitus fueris, male irritabis materiem, nisusque ejus pertinaces pertinaciores etiam atque etiam reddes: sæpe quoque, ubi difficulter amoveri se patitur humor sanguineus in partem aliquam altius incumbens, frustra omnino eris, si venam in parte dissita seces, nisi ingentem forte copiam emittendo vim inferre possis. Neque spernendum est doctissimi, qui contra cl. *Silvam* disputat, *Hecqueti* ea de re monitum in *observations sur la saignee du pied* §. 17. " " Medicus, inquit, ubi morbum curare aggreditur, " gnarus esse propensionis, & consensus, & com- " municationis, quæ varia vasis humores vehenti- " bus competunt, & medicationes suas ad hanc nor- " mam moderari debet, ita ut nihil moveat, nisi " quæ evacuare debet, & per eas vias, quæ ma- " xime conveniunt. Neque enim quidquam tantope- " re timendum ipsi est, quam ne quid humoris ex- " citet, aut in motum agat, quod irritare pericu- " losum sit. Nam haud quævis materia iter a me- " dico monstratum sequitur, ubi id peregrinum est. Plura de his omnibus, & pro virili accurate, ex legibus mechanicis, hydraulicis, & hydrostaticis, ad anatomen & ad experientiam propriam & alienam collatis, disquirere animus est, ubi de sanguinis missionis usu & abusu in febribus agemus. Eædem leges competunt aliis evacuationis, derivationis, revulsionis præsidiis.

etiam blande evacuat, neque deinceps adstringit, & velociter satis operatur, & in febribus & soporosis affectibus curandis commendabile est, finito paroxysmo instituimus, quod incipiente, forte aliquando utile futurum, ausi non sumus. Tenerioribus dedimus sulfur antimonii *Glauberi*, quod auctor (*k*) panaceam, & purgans catholicum seu universale jactat, scilicet, quod per vias excretionum omnium, pro nisu naturæ, sine violentia operetur: quamvis plerumque vomitus aliquot blande proritet, ubi ad grana tria, quatuor, vel ultra datur (*l*). Alvum, ubi id requirebatur, vel pulpa tamarindorum lactis sero soluta, salibus laxantibus, aut

(*k*) V. ejus pharmacop. spagir. p. 20. seqq.

* (*l*) Cel. F. *Hoffmannus* in notis ad *Poterii* pharmac. spagir. p. 560. hoc remedium insigniter laudat, nomine panaceæ *Conerdingianæ*, a *Conerdingiis*, medicis inclitis, archiatris Brunsvicensibus, quibus in frequenti usu fuit cum cremoris tartari & lapidum cancrorum granis aliquot, & momento cinnabaris mixtum, & panaceæ solaris nomine insignitum. " " Præparationem veram etiam exhibet, ex antimo- " nii & nitri singulorum parte una, salis tartari di- " midia, mixtis & in crucibulo in fluorem actis. " Hinc massa exemta hepatici coloris a superiori " parte separata coquitur in aqua, lixivium filtra- " tur, ipsique infunditur solutio tartari crudi cum " aqua simplici facta. In fundum sic dejicitur pul- " vis flavus, qui fluviali bene edulcorandus & ex- " siccandus est." Remedium est infantibus & tenerioris texturæ corporibus aptissimum. Damus vel recens natis pro vomitu ciendo octavam grani partem, trimestribus sextam, semestribus quartam, anniculis dimidiam, bimulis granum integrum, & ita ulterius pro ætatis & materiæ & virium ratione. Adultis sufficere solent grana quatuor. Auctor aliique ad decem usque dederunt, & æque blandam vomitionem observarunt, unde dosis etiam in tenellis sine metu aliquantisper augeri potest. Minora præbia, vomitum

** Purgans catholicū Glauberi.*

aut ſimili remedio ſolvimus, quod neque fervorem & raptus perverſos, neque ſtrictam deinde alvum inducere ſoleat; vel enemata ſolum injecimus (*m*) largiter nitroſa, aut, pro re nata, acriora, & quæ, verbi cauſſa, aquam emeticam, aut colocynthidis pulpam in petia ligatam reciperent, aut ex ipſo cortice febrifugo ad *Baglivianum* & *Helvetianum* morem (*n*) parata: quæ tuto & cum fructu, pro febre reprimenda, ibi etiam repeti idemtidem per juſta intervalla potuiſſe, ubi interius adhibendi abunde corticem locus vix fuit, aliquoties poſt multorum excellentium medicæ artis magiſtrorum tentamina experti teſtamur. Si ægrum ſopore jam, aut apoplexia, oppreſſum reperimus, apoplectici in-

Solutio alvi.

---

tum rariſſime ciere ſolita, ad granum pro adultis unum, vel infra, aliis remediis, pro vi reſolvendi & penetrandi augenda, feliciter in variis morbis adduntur. v. *Hoffmannus* l. c. F. *Schraderus*, medicus olim Helmſtadienſis χαριεςατος, in diſſertatione de medicamentorum Galenicorum & chymicorum neceſſitate, *Lentilius* jatromn. p. 291.

(*m*) *Crato* conſil. 26. L. V. ſolis enematibus febres curari docet, ubi ægri initio paroxyſmorum tormina ventris ſentiunt, turgentis humoris, & ad alvi vias tendentis indicia, id quod præcipue in tenella ætate ſæpiuſcule verum reperimus, exhibito præſertim brevi ante injectionem ſulfure antimonii *Glauberi*.

(*n*) *Baglivius* prax. medic. l. 1. c. 13. §. 9. primo id ſibi in puero quinquenni, qui nihil per os admittebat, tentatum feliciter laudat. *Helvetius* methodum curate deſcribit in *methode de guerir toutes ſortes de fievres ſans rien prendre par la bouche*, quod remedium paſſim deinde imitati leguntur alii. Confer. I. P. *Albrechti* obſerv. eph. nat. curioſ. dec. 3. ann. 3. 127. & ſimillimus πρακτικωτατȣ parentis filius Jo. Guntherus *Albrechtus* in diſſert. Lugdunenſi de enematum uſu §. 35. cl. *Valentini* diſſ. de febre hæmoptoica, prax. infallib. T. I.

instar affectus, sed cum febre juncti, curavimus morbum, vesicatoriis pluribus ad carpos, nucham, & ipsi capiti raso admotis, venæ sectione justa, scarifatione (o), hirudinibus (p), sternutamentis ex elleboro albo vel turpetho minerali (q), frictionibus, aliisque (r) notis excitantibus, & epispasticis, exeuntis maxime paroxysmi tempore. Neque tamen sectionem venæ jugularis, post *Trallianum* (s), *Actuarium*, (t) *Villanovanum* (u), *Jacobum Carpensem*, (x) & Aegyptios (y), a M. Aurelio *Severino* (z), *Mortono* (a), *Freindio* (b), *Lancisio* (c) se-

(o) Cucurbitulas scarificatas capiti impositas præsentaneum apoplexiæ nominat remedium *Hofer* herculis medici Tom. I. L. 1. c. 1. summum & unicum *Sennertus* prax. L. 1. Part. 2. c. 33. in *Fracastorii* vita operibus præmissa narratur, ipsum, apoplexia correptum, manu sæpe in verticem exporrecta, " iis, qui aderant, innuere voluisse, ut celeriter " cucurbitula affecto & laboranti cerebro subveni- " rent, quo ipso olim peropportuno remedio mo- " nialem se curare meminerat (sed re nequaquam " intellecta, frustra exspectato remedio, exspirasse.

(p) conf. *Stahlii* dissert. de hirudinum usu c. 4. 5.

(q) v. *Decker.* ad prax. Barbett. c. 3. p. m. 34.

(r) conf. *Neucranz.* de purpur. c. 32. de sopore, ill. *Boerhavius* de cognoscend. & curand. morbis aphor. 702. 706. de comate febrili, *Aetius* ceterique veteres de lethargo.

(s) libr. medical. 4.

(t) method. medic. l. 3. c. 1.

(u) de regim. sanitat. c. 37.

(x) qui in isagoge anatomica modum secandi luculenter descripsit.

(y) apud *Alpinum* de medic. Aegypt. p. 2. 59. 60. l. 2. c. 10.

(z) de medic. efficac. P. II. c. 16.

(a) exercit. I. c. 9. §. 25.

(b) v. comm. ad epid. Hippocratis sect. 2. ubi res erudite discutitur.

(c), feliciter institutam, neque arteriotomiam; praecipue in temporibus, quam, *Galeno* jam & Arabibus & Ægyptiis cognitam, hisque universim maxime frequentatam (d), recentius post *Severinum* (e) *Cathervvoodius* (f) impense laudavit, tentare adhuc licuit (g). Inclitum medicum novi, qui bis frustra apoplecticis se administrasse professus est. Plantas pedum aliqui, haud sine quodam successu, cauterio inusserunt, nempe, quod ferrum phlebotomi sanare non posset, igne sanandum rati. Notus antiquitus est ad soporosos affectus ustionis usus, quamvis locus recenter magis, & ob acutissimum sensum sapienter electus. (h) Neque imitari ausi sumus remedium *Radcliffii*, medici Angli famigerati, qui, rejecta omnino sanguinis missione, in morbis soporosis febri supervenientibus resinæ jalappæ scrupulum successu mirabili exhibuisse perhibetur (i). Multo minus *Riverii* experientia permoti sumus, ut soporem laudano soporifero curare

---

(c) L. II. epid. 4. c. 6. §. 40.

(d) conf. docte hanc in rem scripta ab *Alpino* de medic. Aegypt. l. 2. c. 11. 12.

(e) de efficaci medicina. l. c.

(f) in *a nevv method. of curing. apoplexy.* add. celeb. *Heisteri* chirurgia P. II. c. 39. §. 4.

(g) conf. de venæ jugularis sectione doctissimus *Silva de l'usage des differentes sortes de saignées* ch. 7. & 8. p. 176-248. & de arteriotomia p. 248. seqq. add. *Riverius* prax. med. L. I. c. 2.

(h) v. dissertatio Helmstadiensis de apoplexia & ejus generosioribus remediis, sub præsidio Brandani *Meibomii*, filii & nepotis medicorum illustrium dignissimi, disputata, ubi res ex *Mistichelli*, Itali, tractatu de apoplexia, explicatur figura æri incisa, quam etiam exhibet celeb. *Heisteri* chirurgia edit. rec. P. II. c. 22. § 4.

(i) in *Allen.* synopsi medic. pract. c. 3. §. 24. Si quid ejusmodi audendum esset, prætulerim ex anti-

rare aggrederemur, quemadmodum is in febre tertiana duplici mulieris hystericæ feliciter ausus est (*k*). Si quid in os infundere licuit, exploravimus succum nasturtii aquatici, ab *Eugaleno* (*l*) tam insigniter in his casibus celebratum, & quamvis in nostris quidem febribus soporosis, non æque forsan exquisite scorbuticis, haud ita mirabilem efficaciam observare licuerit, sollertissimi tamen viri auctoritate, nostræ & plurium experientiæ non possumus non in posterum commendare. Frustra omnino aliquando dedimus, forte quod nimios jam progressus fecerat morbus, id quod ipse auctor excipit. Nuper haud sine fructu ejusdem plantæ semen emulsum chirurgo, quem antehac memoravimus (*m*), præ-

Observat. partic. 4.

antiqua *Tralliani*, *Ruffi*, *Oribasii*, & aliorum experientia, pharmacum, quo *Borellus* cent. I. obs. 52. lethargum, quem vocat, desperatum feliciter curavit, ex castorei scrupulis duobus & uno scammonei, pro duabus cum oxymelite dosibus. conf. *Freind.* ad epid. Hippocr. comm. 7. p. 155. seqq. & 203. seqq. ubi purgatio in comate variolis, & capitis erysipelati superveniente, laudatur. Solvi forsan præsens sopor catharsi potuerit, & res in statu ancipiti tentari: sed metus est, in hoc morbo paroxystico, ne malum insequente paroxysmo, eoque, natura turbata, forsan accelerato, ingravescat, uti a purgatione solet, ni tempus abunde suppetat febrim cortice reprimendi.

(*k*) obs. 26. cent. 2.

(*l*) v. loca ad §. III. supra adducta, præsertim p. 202. *Forestus* L. 10. observ. 38. nasturtium aquaticum coctum & in acetario ad carum commen-
" det. *Rondeletius* in methodo curandi morbos c.
" 19. de suboth, prodest, inquit, edere nasturtium
" aut coctum in jusculis, aut crudum in acetariis.
" Nihil enim est, quod cerebrum magis exsiccet,
" & vigilias excitet, quam nasturtium: unde illud
" proverbium in somniculosos: ede nasturtium! "
de quo *Erasmi* adagia. Immo & hortense & aqua-

(*m*), præberi visum est. Convalescit is nunc sensim sine generosiori medela, raro exemplo. Potum theæ ægris lubenter dedimus, sine quo *Puerarius*, *Bonetus*, & *Cohausius*, ipsum corticem incassum datum recensent, cum eodem vero omne tulisse punctum. Præcipue, uti diximus, in paroxysmo, succum nasturtii aquatici, vel solum, vel cum spiritibus salinis volatilibus acidis aut mediis, putredini & narcosi adversis, quantum fieri potuit, deglutiendum dedimus. Cum his similibusque tentaminibus tempori, medelarum omnium principi, paroxysmum tandem finienti, rem detulimus. Quando solutio adeo fuit imperfecta, ut vix aliqua notabilis accessiones intercederet remissio, ægris veræ febris inflammatæ signa habentibus, comate somnolento, vel vigili, tantum non perpetuo obrutis, intense vel cum typhomania delirantibus, attonitis, hemiplecticis, immo necrosi propinquis, nihil utilitatis a febrifugi remedii usu exspectari potuit. Tum vero ægrum, velut ejus modi symptomatis in febrium maglinarum aliqua afflictum, cujus certa antidotus non datur, notis artis subsidiis tractavimus, eo nonnunquam cum successu, ubi sideratio omnimoda mortem inevitabilem non induxit, ut, post unius alteriusve paroxysmi tempus, remissio magis eximia observata medicamento λυξιπυρετω locum fecerit.

§ III.

Corticis electio.

Quoties autem illud adversus formidabilem hunc affectum, vel instare posse visum, vel semel

---

ticum inter remedia febrifuga locum meretur a *Sylvio* prax. append. tract. 9. §. 151. & hoc ad quartanam singulariter laudatur ab *Hartmanno* prax. chymiatr. c. 139.

(*m*) sect. I. §. 5.

mel jam aut iterum ingressum, adhibuimus, toties id præcipue dedimus operam, ut sufficiens medicaminis copia, satis efficaci ratione, ante metuendam accessionem intra corpus assumeretur. Rejicimus (*n*) corticem impense stypticum & acerbum, insipidum, a specifico sapore & odore alienum, inodorum, fœtidum, putridum, cariosum, nigricantem intus aut flavum, pallidumve, lævem etiam extus & quasi politum, item leviorem & spissum, quodque vulgatissimum vitium est, a ligno, quippe quod vim illam medicam plane non habet, & molem sine ullo fructu auget, haud separatum. Eligimus, qui masticatus gustum acrimonia & amarore multis nauseoso cum aliqua adstrictione ferit, sine eximie austera acerbitate, sapore, qui ex acri & amaro velut leniter aromaticus fit, & peculiari modo aliquantum mucidus (*o*), cui sapo-

(*n*) v. *Blegny remede Anglois* p. 18. seqq. *Savari dictionnaire du commerce*. *Pomet traitè des drogues simples* L. IIII. c. 16. *Lemeri dictionnaire* tit. Kinakina. *Les admirables effets du kinkina* p. 28. seqq. *Harris* pharmacol. empir. c. 12. *Dale* pharmacol. P. I. class. 3. sect. 4. §. 7. *Mortonus* exercit. I. cap. 8. pag. 55. seqq. *Raji* histor. plant. cap. de gannaperide. *Apinus* præf. histor. epidem. *Valentini* museum museorum. *Mangeti* bibliotheca pharmaceutica. *Hermanni* cynos. mater. med. *Boeclerus* in notis ad eamdem, *Helluigius* de quinquina Europæorum §. 3. *Zornii* nodæ ad *Pancovii* herbarium. *ejusdem* botanologia medica, & ibi adducti auctores plurimi.

(*o*) Sapores plurimos, & hinc salia multiplicis generis, in cortice convenire notat auctor *des admirables effets du quinquina*. p. 16. seqq. eosque eo magis agnosci, quo diutius pharmacum masticetur: primo enim id reperiri insipidum, deinde acre, postea amarum, & deinde plures semper emergere saporum diversitates, haud penitus explicabiles, sed gustu certe cognoscendas, quæ optima

 sit

ſapori odor (p) etiam exacte reſpondeat, ſine corruptionis putridæ notis. Manibus tentatus frangi potius debet, quam in fibras lignoſas diſcerpi, aut in farinam carioſam dilabi. Præſtans eſt, ubi puncta paſſim, ſi fractus ſoli exponatur, ſplendeſcunt (q); ſi fibrillæ pili inſtar tenues adſcedunt: ſi colore eſt intus cinamomum referente, vel magis obſcuro ſeu ferrugineo, forte pro locorum, ubi crevit, diverſitate (r); quum extus in ſcabra ſuperficie aliquanto obſcurior,

---

ſit bonitatis nota. Adſtrictionis plane mentionem non facit.

(p) Auctor diſſertationis de corticis uſu cauto " & ſuſpecto §. 14. odorem ſe nullum, ſaporem " plane non aromaticum, deprehendiſſe ſcribit." Quod unde acciderit neſcio: de guſtibus diſputandum non eſſe, in proverbio eſt. *Mortonus* odoratui in dignoſcendo cortice genuino primas defert, & odorem requirit aromaticum, & peculiari modo mucidum. Aromaticum ſibi reperiri negat celeberr. *Mangetus*, ideoque aliam ſpeciem *Mortono* putat electam. Odoris aromatici vocabulum obſcurius eſt. Nobis multiſque aliis, verus & vulgatus cortex, & mucidum illum ſingularem plane, & aromaticum, ſeu acriuſculum ſuaveolentem odorem, a *Mortono* laudatum, ſpirare manifeſto videtur, &, quod præcipuum eſt, effectus illi auctori obſervatos præſtat, qui a nullo adhuc medicamento notati ſunt. *Blegny* odorem adeo fragrantem reperit, ut remedii hujus myrothecia eum valde ſuavem ſpirent. Sub præparatione extracti *Apiniani*, inſignis & pluribus gratus emergit odor, quem & aliæ remedii præparationes, infuſiones, decoctiones, deſtillationes, evidenter manifeſtant: immo ſola in pulverem comminutio nares notabilius ferit.

(q) *Harris* l. c.

(r) *Pomet* l. c. *Les admirables effets du quinquina* p. 30. ſeqq. Præſtantiſſimus cortex creditur, ſed rariſſimus, ex montibus Potoſienſibus delatus, magis fuſcus, aromaticus, amarus, acerque. Vulgatus

ſcurior, fuſcus, aut nigricans, gryſeoque ſeu cinereo albicante ſæpe colore, uti plurium arborum cortices, infectus, vel hinc inde diſtinctus (*ſ*), & quaſi muſcoſus, appareat. Præ denſiori (*t*) laudamus tenujorem ſeu mediocriter craſſum, attamen ſatis gravem, præſertim vero a ligno leviori, cujus fruſta ſæpe immixta eſſe *Rajus* etiam & *Pometus* obſervarunt, & nos plerumque vidimus, probe ſeparatum. Sapor & odor præcipua ſunt indicia, quibus natura ſingulariter res odoratas & ſapidas ſingulas donavit raro

Indicia præcipua.

---

rus inter nos eſt, qui in Quitenſis regni Peruviani montibus prope Loxam urbem naſcitur. Inferior montium locus proferre fertur deteriorem, ſpiſſiorem, lævem & extus ex flavo albeſcentem, intus caſtaneæ pallidioris colore, & minus amarum; dum ſummitas corticem gignat teneriorem, ſed ſcabrum extus, & fuſcum magis, uti intus lævem, magiſve rutilum. In media vero acclivitate eum creſcere memorant, qui optimus ſit, magis adhuc fuſcum, penitus amarum, & aſperiorem, ut quaſi ſegmentatus videatur. Singulæ tamen ſpecies, modo a genuina arbore deſumantur, eminenti medica, præſertim ad febres, haud deſtituuntur virtute.

(*ſ*) Galli id vocant: *chagrinè par deſſus.* v. *Savary* voce *quinquina*, *Blegny remède Anglois*. p. 18. qui ſuperficiem argentinam effert. Extrinſecus cinamomeus non æque genuinus habetur. *Pomet* l. c. Nigrum extus, intus cinamomeum, eligit auctor *des admirables effets du quinquina*; album vero extrinſecus, intrinſecus flaveſcentem, minus laudat.

(*t*) Noluimus cum *Helluigio* de quinquina Europæorum §. 18. adſtipulari unico *Liſtero*, qui in mantiſſa ad exercitat. de hydrophobia p. m. 56. commendat corticem trunci, craſſitiei & latitudinis " volæ manus, magnis & profundis ſulcis conſpi- " cuum, velut ex vetuſta arbore. " Sulcis diſtinctum etiam *Blegny* laudat, & quo aſperior eſt, eo præſtantior merito habetur. *Mortonus* tenerum a ramulis raſum præfert: ſed & in trunco optimarum arbo-

ro arti vel mangonio perfecte imitabilibus : & quæ, sensu aliquando percepta, a deceptione quemvis experientia pollentem custodire, sine curioso studio, possunt. Ita specificus ille mucidus sapor & odor facile distinguitur a putrido aquoso, quem corruptus per infeliciores navigationes & madefactus cortex sæpe spirat, ægris ultra modum nauseosus, & merito ex pharmacopoliis proscribendus. Iisdem sensibus nihil expeditius est, quam *chinam spuriam*, sive *cascarillam*, a vera distinguere, quæ etiam colore differt, (*u*) & palato & naribus plerorumque hominum, per singulares sui generis particulas, aliter amaras, minus adstringentes, magisque acres

Cascarilla dignotio.

---

arborum tenerior, & in deteriorum spissior, gigni perhibetur. *Sponius* in *observations sur les fievres & febrifuges*, accurata & diligenti perquisitione se comperisse ait, corticem febrifugum non trunci & ramorum, sed radicum esse. assentit *Rajus* loco supra adducto. Præstantissimum esse radicum corticem censet itidem auctor *des admirables effets* p. 29. & dignosci lineolis transversim superficiem secantibus. Immo exstat vol. 24. n. 290. transact. philosoph. p. 1596. rarior observatio *Oliverii*, qua arbor hæc *querango* Indis vocari, & fructum ferre dicitur a castanea solo cortice externo distinctum, qui cortex, *chinachina* proprie dictus, primum in usu fuerit, & ab indigenis, præ alio trunci & ramorum, maximi fiat. Ea vero auctorum illorum fides, & remedii potentia est, ut omnium partium corticem prodesse credibile sit, &, quod, *Fracastorius* de ligno sancto canit, de hac arbore dici posse:

- *spectata novis virtutibus arbos,*
Spes hominum, externi decus & nova gloria mundi.
Fortuna deum manibus, sata semine sacro.

Semen ipsum *pipitas de quina* Hispanis dici, & febribus remedio *esse*, *Rajus* & *Dalius* memoriæ prodiderunt.

(*u*) Cortex uterque extus asper est intus lævior, & uterque sæpissime tenuis tubulatus, & colore cinereo

acres & pingues, nequaquam vero mucidas, aliquanto magis aromatica & fragrans, præsertim vi ignis & fumi suctione videtur (*x*), quamvis

---

nereo seu argentino, quasi lamella quadam, obductus: sub hac vero, vel ubi hic color externus deest, verus cortex obscurior minusque rutilus quam intus, & sæpe ferrugineus, apparere, sed in pulverem minutus cinamomum totus referre solet. Cascarilla, quando color cinereus extus deficit, quod perquam frequens est, aut ubi is deraditur, extrinsecus intrinsecusque fere sibi similis est, colore obsoleto ferrugineo, quem etiam in pulverem redacta servat, etsi intus aliquantulo pallidior. Hæc vilior species est, unde esse puto, quod ligno ita permixta non reperiatur, uti cortex verus, cui cariori artes per myropolia magis insidiantur. conf. *Stisser.* act. laborat. chem. specim. 2. cujus cap. 9. agit de " cortice eleuterii, id est cascarilla, pro cortice Pe- " ruviano chinachina vendito. Ibi, quamvis, inquit, " callidi seplasiarii, fallaciam suam velantes, cor- " ticem eleuterii sub nomine *cascarilla de la oia*, " vel *palo de calenturas*, credulis obtruserint, qui- " bus tamen nominibus Hispani corticem Peruvia- " num china china dictum denotant: sciant tamen, " corticem eleuterii, a Peruviano illo, quoad tex- " turam & virtutes, multum differre. Cortex enim " eleuterii, particulis resinosis turget, quæ diffra- " cto cortice statim in conspectum prodeunt. Hinc " tenax observatur, & difficulter in pulverem abit, " ponderositate quoque sua, grato sapore, odore, " aliisque qualitatibus, a china china distinctus est." Eleterii cortex etiam apud *Dalium* in pharmocol. l. c. audit.

(*x*) Nescio, utrum præter usitatam corticem Cinchinam de cascarilla sermo sit *Mangeto*, an de Potosiensi veri corticis specie, quum in bibliotheca pharmaceut. T. II. p. 696. seqq. primo quidem dicet: " cortices kinkinæ sunt crassitie mediocri, fo- " ris scabri, paululum canescentes, sæpe musco ob- " ducti, intus leves, colore ferrugineo seu cinamo- " meo, saporis acris & amari: *deinde vero*, hisce " pa-

vis per se odore, nisi accendatur, fere debiliori, quam verus cortex. Hæc vero in febribus profligandis virtute longissime est inferior, quod expertum quemlibet testor, quamvis ceterum magnopere laudabile, & laudatum (y), sit medicamentum,

§. IV.

Usus efficax.

Atque hoc quidem, de quo scribimus, rerum statu, pulverem corticis ita electi subtilissime tritum, in substantia, quod dicunt, longe quippe, uti in confesso est, & in vulgus notum, efficacissima, omnibus anteponimus præparationibus

---

" paret, *inquit*, quomodo differant ab alio cortice, " qui etiam nomine kinkinæ ac corticis Peruviani " nobilitatur. Est enim hic tenujor, foris cinereus, " intus ex fusco aut obscuro ferrugineus, saporis " acris, amaricantis, subpinguis, odoris fragrantis. " Cortex hic a plurimis præfertur kinkinæ veræ, quia " major vis aromatica ei inest. Speciem hanc *Mortono* usurpatam putat, qui cascarillam plane ignoravit, & qui certissime vero cortice solum usus est. Similiter fere cascarillam describit *Hermannus* in cynos. mat. med. nisi quod odorem debilem dicit.

(y) Mirum in modum extollitur a *Stahlio* in not. ad satyram Harvei. " Quis credet, inquit, p. 226. " quod ille vix a triginta annis cognitus cortex ca- " scarilla sit remedium, non solum sine ulla conci- " tatione caloris securissime sudori viam sternens, " sed etiam apprime discutiens, & resolvens: *ano-* " *dynum* per hæc ipsa ab omni *narcosi* alienum, & " tamen hoc etiam scopo ad sensum efficax: *pecto-* " *rale* nulli alteri secundum, plerisque vero præ- " ferendum: *carminativum*, *anticolicum*, *antidysen-* " *terium* præpollens: in nulla *febre* sine eximio (mo- " do *prudente*) usu adhibendum, si justis scopis ap- " plicetur: *peripneumoniæ* quasi specificum. conf. ejusd. pract. colleg. & ibi annotationes *Storchii*. p. 702. seqq. Experimenta repetita & comparata, quæ ingen-

nibus pharmaceuticis & chemicis (z), quas ipsi magni alioquin æstimamus. Exeunte igitur, & in intermissionem, immo vel remissionem satis obser-

---

ingentes illas virtutes, magna ex parte novas, huic remedio æque, si fieri potest, vindicent, ac vero Peruviano cortici vis ληξιπυρετος dudum asserta est, & regulas, quæ laudatum prudentem usum & justos scopos explicent, legitimisque limitibus circumscribant, communicari clare & distincte cum medicorum filiis, tum ab illustri illo auctore, tum a pluribus viris experientibus, vellem. *Stisser.* l. c. vir-" tutes, ait, quod attinet, febrifugas illi inhærere " equidem affirmare haud possum, tamen ejus usum " in totum haud rejiciendum, cum particulis resi-" nosis & balsamicis corpori nostro haud ingratis " refertus sit. Idem tincturas eleganter inde para-" re docet, quarum virtutes balsamicas, & diureticas, in phthisi, uti dicit, asthmate, scorbuto, arthritide, calculo, proficuas sibi repertas laudat.

(z) Recte cl. Elias *Camerarius* system. cautel. " medic. p. 494. chinæchinæ essentia in extractum " liquidius redacta, convenientissimum dicitur re-" medium: præferent tamen ii, quos solidior fre-" quentiorque docuerit experientia, pulveris alco-" holisati usum prudentem. Ad mentem *Apini*, hist. febr. epid. Hersprucc. §. 48. ex vero cortice optimo extractum cum aqua parari curamus, & phænomena *Apinianis* plane similia invenimus. Feliciter etiam eo sæpe utimur: sed, hoc morbi statu, substantiam corticis præponimus, cujus efficaciam certiorem exploratam habemus, & ipse ille auctor præfert, ubi morigeros satii ægros habet. §. 49. Extractum etiam cum vini spiritu paratum adhibuimus alibi cum successu, ad modum auctoris *des admirables effets du kinkina.* p. 119. *Lentilii* in eteodr. p. 127. 229. 1009. Neque ipsam essentiam vulgarem spernimus. Decoctioni etiam & infusioni sua laus manet. Potentius tamen pulverem agere, & cetera spem sæpiuscule frustrari, nemo forsan expertus negaverit.

observabilem (*a*), terminato paroxysmo; facta vel omissa pro indicationibus evacuatione, drachmam integram pulveris, tertia, immo vel altera quavis hora exhibuimus, quocunque modo minime nauseoso (*b*) deglutiri commode potuit, ut uncia una, aut etiam amplius, in accessionum intervallis assumta, vel penitus instantia symptomata averteret, vel minueret certe, & periculum amoliretur. Et longe tunc profecto tutius major hæc & repetita, quam exigua &, vano medicamenti timore, refracta & rara dosis, aut nescio quibus correctionibus castrata, præbetur. Quicquid enim metuendum est, id non a corticis particulis naturæ amicis, sed a perniciosa materia morbida est metuendum, si incassum imbelli remedio tentata fuerit, proximo forte paroxysmo jugulatum relinquet ægrum, quem servare potuisses. De hoc morbo sane verum est, quod poeta de animo iracundo canit:

- - - - - - *nisi servit,*
Imperat: hunc frænis, hunc tu compesce catenis!

Immo eadem fere est hujus remedii, quæ aliorum ληξιπυρετων natura, ut, sicubi impar domandæ luis ferociæ fuerit, proximum paroxysmum, acta magis in motum materia, aliquanto potius fortiorem interdum, quam mitiorem præstet, id quod in morbo haud adeo velociter peri-

(*a*) cujus, si periculum urget, vel umbram solum superstitem requirit *Apinus*, sed ad tempus, ubi remissio esse debet, & ad regimen pro diapnoe, quam tunc id remedium potenter & secure promovet, sollicite respicit. §. 47.

(*b*) Elegantiores ad palatum & usum præparationes descriptæ exstant apud omnes passim, quos hac scriptione nominavimus, auctores, & mirum foret, ni, eligendo & mutando, reperire aliquas possis, quæ diuturniori etiam, ubi opus est, usu, nauseantibus ægris abblandiantur.

periculoso non timendum est, sed certo potius omine juvamen proxime instans præmonstrat: quod passim notatum præsagium sæpissime verum reperimus, si quas febres dosi non statim adæquata tentavimus. Ubicunque enim subitum periculum non timemus, & morbum vel faciliorem fore, vel chronica sua indole lentam magis medelam probe toleraturum, sperare licet; ibi longe minores per quatuor pluriumve horarum intervalla doses, ad scrupulum circiter, vel dimidium, vel minus etiam ministramus, memores illius Hippocratici: contraria sensim induci, & interquiesci debere. His autem in casibus rem aleæ nequaquam committendam arbitramur. Quare neque tutum heic existimamus, quod in febribus longis & pertinacioribus, & ubi ventriculus satis prompte digerit, alia sæpe medela quavis irrita, feliciter sequimur, quodque ante *Talborium* (c) secuti sunt medici tantum non omnes, schedulæ illius antiquæ Romanæ, recoctum a recentioribus etiam quibusdam auctoribus, monitum, ut unico præbio ad dra-

---

(c) *Talborius* ille ipse est pharmacopoei filius, Anglus, empiricus, de cujus methodo tam egregia laudat *Pechlin.* L. II. observ. 21. ubi aliquid magis arcani subesse cl. *Cohausenio* persuasit omissa nominis & methodi descriptio. v. ejus archeus febrium faber. p. 102. Quare, & quia ipsa præparandi ratio adeo olim decantata, obsoleta fere, & haud reiicula tamen esse videtur, quamvis moderatione sæpe & discretione opus habeat, excerpta huc ex *Elegny* opusculo *du remede Anglois* p. 41. seqq. quod deinde latine zodiaco medico insertum est anno V. mense Januario, præcipua capita referre placet, quod paucis fieri potest. Tres fiunt infusiones, quæ primarium medicamentum constituunt. Corticis Peruviani probe electi & in subtilissimum pollinem redacti libra una irroratur per diem unam vel alteram identidem succo petroselini, foeniculi, apii,

Methodus Talboriana.

drachmas circiter duas dato accedente paroxysmo, vel brevi ante paroxysmum, ubi maxima sit integritas, febrim oppugnemus, idque, quoad opus videatur, eo solum tempore repetamus, quæ

" apii, tussilaginis, hederæ terrestris, pentaphylli, " decocto anisi, tinctura rosarum, aceto scillitico, " aut simili, pro conditione morbi & ægroti. Hinc " sensim affunduntur vini rubri mensuræ XV. seu " libræ XXX. statimque & deinde quotidie probe " agitantur, obturatur vas, fit infusio frigida " per dies octo: dein colatur vinum per pannum " arctum duplicatum, & in lagena vitrea ad usum " servatur, tribus mensibus incorruptum. Dantur " post accessionem unciæ tres, quatuor, quinque, " vel sex, pro dosi, & deinde singulis trihoriis, " extra & per ipsos, ubi opus videtur, paroxysmos, " cum succo citri aut aurantiorum. Bihorio ante " medicinam cibum quemcunque aptum dare necessarium habetur. v. præcipue *les admirables effets du* " *kinkina* p. 48. seq. Ubi unus paroxysmus jam " non rediit, mane solum & vesperi per quinque " dies præbium sumitur. Residuus pulvis, addita denuo libra dimidia, per decemdium cum eadem " vini quantitate infunditur. Hujus secundi vini per " octo dies mane dosis propinatur. Residua iterum " materies similiter, sed sine novo additamento, " infunditur, & tertium hoc vinum per duas hebdomades alterno, hinc per duas alias tertio quovis mane exhibetur, donec ex omnibus infusionibus octo mensuræ consumtæ sint. Pertinacioribus febribus opponuntur drachmæ quatuor vel " sex electuarii confecti ex pulvere corticis cum syrupo cydoniorum aut limonum, bis quotidie: " aut singulis infusi dosibus pro re nata instillantur guttæ quinque vel octo tincturæ, ex corticis " in pulverem minuti unciis duabus, cum spiritus " vini unciis octo ad solem per quindecim dies digestis, & filtratis, paratæ. Verum sub hoc velo " tinctura opii latuisse videtur. (v. *Blegny.* p. 82.) " qua diarrhoeas maxime, vel tusses, & dolores febri junctos moderari interdum ex re visum est.

" De-

quæ methodus omnibus aliis, tanquam unice efficax,

" Descriptionem & usum tincturæ Talborianæ ex
" opio, sassafras & asaro habet libellus *les admi-*
" *rables effets du quinquina* p. 134. seqq. Alvus ubi
" adstricta fuit, tria vel quatuor cochlearia tinctu-
" ræ hieræ picræ cum vino paratæ singulis infusi
" præbiis addere placuit. Hæc illa est methodus,
" quam rex Galliæ ab Angelo empirico duobus
" millibus Ludovicorum aureorum & annuo stipen-
" dio totidem Francorum, addita dignitate equestri, emptam in publicos usus evulgavit, quia omnibus febribus intermittentibus cito, tuto, & sine reversionis metu debellandis, sufficere prædicata est. Agnoverunt certe vel inviti, ne dicam invidentes, medici artis peritissimi, melius huic empirico, & constantius, quam sibi ex voto cedere corticis usum, & ante editionem publicam aliqui jam hariolati sunt, post multa, ut divinarent, tentamina, hanc rem, quam negare non poterant, singulari præparationi, vel multiplicatis dosibus deberi, certissimæ rationi paroxysmos recidivos præcavendi: ut ait *Blegny* zodiac. ann. 1. m. Januar. obs. 1. Rex ipse Ludovicus, & plurimi ex ejus familia principes, & alii magnates, & ingens hominum numerus, hac methodo convaluerunt ex febribus intermittentibus & continuis. conf. *les admirables effets du quinquina*, libellus Parisiis editus 1689. auspiciis *Fagonii* comitis archiatrorum, ubi docetur ratio Talborianam methodum ad temperamenta, ætates, & morbi differentias accommodandi, mutando vehiculum & dosin, ac substituendo aut addendo substantiam corticis, aut extractum. Hinc nata est primum methodus nunc ubique fere recepta, qua cortex post paroxysmum, & deinde per aliquot horarum intervalla, partitis vicibus, assumitur, & ipso sanitatis tempore diu continuatur, quum antea medici, solitum in usu medicamentorum febrifugorum amarorum morem secuti, omnes brevi ante accessionem hoc remedium dederant, idque plerumque, simulac sanitas rediisse visa erat, seposuerant, idem illud, repetente forsan febre, repetituri, donec vel, tempore adjuvante, perpetuo evanesceret morbus, vel a-

ficax, præfertur a *Listero* (*d*). Atque ubi medicus haud satis mature ante accessionem accedat, quin dimidiæ minimum unciæ pondus sensim ministrari possit, manum de tabula abstinendam putamus.

Observat. partic. 14.

Laborabat ante aliquot annos vir, in quadam vicinæ nobis provinciæ urbe, fere sexagenarius febre tertiana intermittente soporosa. Accitus medicus magni nominis instantem paroxysmum exitiosum fore ex feralibus indiciis auguratus, & unam ratus spem superesse in specificæ antidoti virtute, post satis longas consultationes & disceptationes, corticis dosin, unam exhibuit; sed, superveniente ante alteram paroxysmo, nihil inde opis pro avertendo tristis prognostici eventu præstari potuisse expertus est.

Datum pro re nata felicissime est medicamentum vel solum, vel additis aut interpositis succo nasturtii aquatici, & inde paratis, potu theæ,

---

liam faciem indueret, & medentium circulos plane turbaret. Hinc ergo illa laudatio *Pechliniana*, haud profecto iniqua, si mentem acutissimi viri recte intueamur, qui empirici inventum docta methodo moderari procul dubio noverat.

(*d*) in mantissa ad exercitat. de hydrophob. p. m. 55. seqq. Probatur etiam *Dolao* encyclop. med. p. 185. Consentire videtur vir experientissimus, Jo. Maurit. *Hoffmannus*, in notis ad *Hartmanni* praxin chimiatr. p. 980. *Bartholinus* qui hist. anat. cent. 5. hist. 50. schedulam illam Romanam integram exhi-
" bet, proficuum ejus methodi usum Romæ aliquot
" hominum millia experta esse testatur, quum an-
" no 1653. febres malignæ quartanæ simplices &
" duplices in urbe grassarentur. *Schelhammer* in genuina febrium curandarum methodo p. 142. & an-
" te & post paroxysmum officium præstare corticem
" expertus memorat, illud autem non nisi præpara-
" to prius sanguine, hoc vero semper, ut medicus
" de effectu securus esse possit.

theæ, case, spiritibus & salibus volatilibus acidis, alcalinis, mediis, qui & venenis soporiferis adversantur, & corticis virtutem intendere creduntur *Rajo*, *Pitcarnio*, *Helvetio*, *Hoffmanno*, *Mangeto*, *Cohausio*, & aliis. Redeunte forsan paroxysmo, qui, si recte fiant omnia, teste multoties repetita experientia, levior & periculi expers futurus est, non, nisi quæ temperant & reficiunt, dare licebit, omisso tantisper cortice, donec accedat declinatio. Aer, & διαφόρησις quæ, æque ac διούρησις & aliæ excretiones, naturæ roboratæ viribus expeditius a cortice succedere solet, justo in moderamine servari. Paroxysmo & sudore penitus exantlato removenda sunt lintea halitu febriculoso inquinata, quæ mutatio deinde etiam ad plenam usque sanitatem eo tempore repeti debet, ea cum cautione, ut lintea probe siccata & alii forte homini sano per noctem adhibita usurpentur.

§. V.

Usus continuatus.

Declinante accessione repetendus est statim cortex, nullaque alia medicina, nisi quid urgeat, interpolatus, in notabilium paroxysmorum intervallis tertia vel quarta quavis hora dandus, neque desistendum est prius, quam paroxysmi fugati sint penitus, & æger cum sanitate in gratiam rediisse videatur: adjuvante optima diæta (*e*), &, quam primum fieri potest, mo-

(*e*) Hanc ubivis, apud auctores descriptam huc exscribere opus non est. Id tamen hic notare placet, utile esse illud *Talborianum* monitum, cibo aliquo convenienti, bihorio circiter ante & post corticem præbitum, sustentandum esse ægrum, habita tamen paroxysmi ratione, qui præsens vel proxime imminens nutritionem prohibet. Sunt qui, neglecta hac de sumendo alimento admonitione, a vi

moderato motu in aere liberiori puriorique : (*f*) Pulsus æquabiliter perpetuo bonus sit, lingua sana, urina qualis per sanitatem consueta, vel solito limpidior aliquantum & copiosior, appetitus naturalis, vel naturali acrior, nullus dolor, nulla functionis turbatio, quæ sub febre

---

remedii potenter digerente, & tonum ventriculi, qui per febres debilis est, roborante, dolorem quemdam stomachi rodentem, &, ubi teneriores sunt, quasi leve animi deliquium patiuntur, quemadmodum ab exinanitione longaque fame contingere solet. conf. *les admirables effets du quinquina* p. 49.

Cubitus in lecto. (*f*) Experientia tamen testatur, metuendum non esse, ne per necessarium debilibus in lecto cubitum, teporemque moderatum & æquabilem, efficacia remedii certissimi sufflaminetur, quod videtur innuere *Sydenhamius* ep. I. p. 383. *Rajus* in histor. plant. c. de gannanaperide, eadem quæ nos de hac *Sydenhamiana* cautione expertus monet. Immo potius exhortamur ægros, ut tempore paroxysmi, etiamsi is semel jam iterumque non redierit, lectum petant, ut vires conservent, & sponte forsan evenientem διαφορησιν caute expectent. In omnibus morbis acutis, & in febrium paroxysmis, & in quavis debilitate insigni, & ubi lipothymia timetur, a doloribus, sanguinis alvique fluxibus, puerperio, abortu, immo a sanguinis missione, regula practica utilissima est, ut æger, quantum fieri potest, quietus, in situ fere horizontali, servetur, capite non nisi pauxillum erectiori, ne, sanguine difficilius adscendente ad cerebrum, ceterasque partes superiores, tum cor cum reliquis visceribus inferioribus obruatur, tum ipsa nervorum fibrarumque motricium œconomia, omnibus corporis functionibus conservatu necessaria, labascat. Graves sæpe molestias, immo noxas & pericula, a spreto hoc vel neglecto monito observavimus. Conspirat nobiscum elegans dissertatio *Hoffmanniana* de situ erecto in morbis acutis periculoso, & ejusdem viri medic. consult. vol. 2. p. 76.

bre acciderunt, præsertim per intervalla paroxysmorum, affligat amplius, lassitudo corporis quasi ulcerosa, & cutis color febrilis evanuerit antequam a continenti corticis usu desistas. Atque hæc, si quid in arte certi est, certissime ita evenient (g) intra unius plerumque, vel saltem alterius hebdomadis decursum, nisi rarius leviusculæ quædam sine febre reliquiæ, vel molestiæ consuetæ ante morbum, vel aliunde ortæ, remaneant, quæ cedere in dies magis magisque medelæ continuatæ detrectent, atque ideo, facta intercapedine, ὑστερεργιαν paullisper expectari suadeant. Imminui dosis periculo superato potest, sed non facile, his quidem in casibus, ubi vitæ periculum instans adfuit, infra scrupulum unum, vel drachmam dimidiam, vel quantum fere æquipolleat decocti aut infusi, ter, quater, quinquies, vel sexies, si fieri potest, quotidie assumendum. Pauciora enim vel minora præbia haud adeo fidum spondebunt successum, sed repullulanti febris violentioris repressæ pabulo tempus fortasse largientur: dum ex adverso amplior paullo dosis nihil omnino metuendum relinquit. Ubique tamen justa est habenda ratio digestionis & ευφοριας, quomodo natura solvat, & in usus vertat datum reme-

(g) Experientia evincit, non deberi remedio, sed molitioni non adæquatæ & præter rem timidæ, quod *Rammazinus* p. 226. plenam ἀπυρεξιαν cortice obtineri non credidit, pulsu semper remanente parvo, " & cum aliqua frequentia. Exscripsit hunc errorem manifestissimum, rem plane non expertus auctor de impostura corticis p. 12. Provoco ad ceteros, quos passim nominavi, observatores omnes, & quemlibet medicum expertum, & plura inter nos experimentorum millia. Experientia perfecta refellit imperfectam, continuata abruptam, simplex eam, quæ variis frustra medelis aliis interturbatur.

medium. Quod si, dum hæc fiunt, plenitudinis humorum signa appareant, quæ plenæ curationi obsint, tutius jam, exanclato discrimine, & coctis specifico remedio humoribus, evacuationem aliquam moliri licet (*h*), subjuncto tamen statim rursus & continuato, quoad opus est, cortice; cui tunc, si ex re videatur, apta etiam misceri possunt cathartica, more *Lancisii* (*i*), *Traversarii* (*k*), *Hoffmanni* (*l*), & aliorum (*m*): vel tunc etiam rursus postponi, quando superato morbo plena coctio præstita, & humorum tamen copia expurganda esse videtur (*n*). Idem esto de venæ sectione, si ex methodo indicatur, judicium. Proscribendus autem est vulgi indocti error, quo necessaria ubique statuitur post corticem purgatio, ut nociturae, si diis placet, remedii particulæ, ex corpore ejiciantur, cujusmodi homines scite interrogat cl. *Cohausen*, num quod habeant remedium *chinagogum*? quemadmodum hydragoga, cholagoga, phlegmagoga, singularia dicuntur. " Ostende (*o*), inquit, " remedium, quod particulas corticis noxias, " sanguini immistas, & una febrilem præcipi- " tatam educat, & Phyllida solus habebis.,, Sanguinis fluxus naturalis & consuetus usum corticis non prohibet, si eo opus esse videatur. Attamen

(*h*) *Bianchi* histor. hepat. p. 282. seq. *Berger* in cortice vindicato. §. 8.

(*i*) L. II. epid. 4. c. 8. §. 22.

(*k*) ibid. p. 304. seq.

(*l*) med. system. T. 4. p. 64.

(*m*) ut *Talborii* ap. *Blegny remede Anglois* p. 53. seqq. *Bianchi*. p. 283. 644. *Hermann.* cynos. mat. med. p. 208.

(*n*) *Bianchi*. l. c. *Zuingerus* med. pract. c. de quartana. De caussa dissensus *Sydenhamii* & aliorum infra dicemus, ubi de reversionibus febrium, quas illi ab omni purgatione metuunt, agendum est.

(*o*) p. 62.

men sub regulari mensium & lochiorum fluxu lubenter suspendimus manum, & neque alia remedia quantumcunque generosa, neque hoc ipsum exhibemus, nisi gravis indicatio urgeat. Fluxus autem irregularis & morbosus, uti ceteræ sub febribus evenientes excretionum turbæ, continuato remedio felicissime in justum ordinem & modum redigitur.

§. VI.

Symptomata emergentia.

Symptomatum a febriculosi Protei reliquiis, vel ægri constitutione, dum curatio durat, emergentium ratio haberi debet, mixtis ex arte, si quibus opus est, aliis præsidiis, quæ præcipuo medicamento locum tempusque non præripiant. Nolumus heic sigillatim de singulis agere, quod dudum alii, quos passim adduximus auctores, factitarunt, & methodus medendi specialis quemlibet medicum docere debet. Pauca, post febres maxime soporosas, aliasque, præsertim ante perfectam sanationem, & si minus sufficienter datus est cortex, & ubi penitus omissus est, observata recensere breviter lubet: quæ pleraque omnia continuato & repetito remedio cedunt, interdum alia adminicula expetunt. Quibusdam hæmorrhoides cœcæ cum tenesmo molesto & alvo adstricta prodeunt, sed tempore & continuato remedii usu facile & certo evanescunt, adjectis aut interpositis forte medicamentis ex nitro, aut quæ virtute salina amara cathartica ejus naturam æmulantur (p), floribus item vel lacte sulfuris (q), & ipso millefolii decocto, &, quod sin-

Hæmorrhoides cœcæ, tenesmus, alvi adstrictio.

(p) v. *Lister.* de fontibus medicatis Angliæ. c. I. §. 4. 5.

(q) quod sulfur regeneratum est, & plerumque ad dimidiam integramve drachmam, immo sæpe ad aliquot grana datum, & repetitum, alvum cum foe-

ſingulariter vel ſolum profuiſſe ſcimus, duobus forſan mercurii dulcis granis (*r*) veſpertinæ cuivis corticis doſi additis. Extrinſecus, ubi opus fuit, adjuvimus enematibus nitroſis, ſacculis, fotibuſque ex hyoſcyami foliis & ſambuci floribus, albo Græco (*ſ*), aut ſimilibus in lacte coctis, vel ſpiritu, ubi ardor id permiſit, camphorato madefactis, & ipſo unguento albo camphorato aut ſimili remedio ſaturnino, ubi tutum viſum eſt ſanguinem eo loci affluentem præpedire, inuncto vel ſuppoſitorii ope profundius immiſſo, hirudinibus etiam nonnunquam ob turgentia vaſa applicatis. Aurium tinnitus cum ſurditate aliqua (*t*) & capitis temulentia, ſolo corticis continuato uſu, & morbo ita devicto, ſenſim ſponte ceſſat: aliquando venæ ſectionem interea adminiſtrandam requirit: rarius in abſceſſum auris, fotum lactis, cataplaſmatibus, ſimilibuſque maturandum, terminatur. Rheumatiſmum (*u*), quem,

Auriũ tinnitus, ſurditas, temulentia.

Rheumatiſmus.

---

tore ſulfureo ſolvit, & aſthmaticæ oppreſſioni, & colicis doloribus cardialgiciſque, ut plures virtutes taceam, egregium levamen præbet, ut mirum adeo ſit, eſſe auctores, qui id remedii inter calces inertes reponant. conf. cel. *Lentilius* jatromn. p. 73. 74. *Ludovici* pharmacia diſſert. I. p. m. 256.

(*r*) v. *Hoffmann.* med. ſyſtem. T. IIII. p. 64. ſeq. *Junckeri* notæ in materiam medicam tabul. 8. p. 256. ſeq.

(*ſ*) v. cl. *Storchii* ſive *Pelargi* eteodromos I. p. 128. 281. qui poſtremum hoc medicamentum ſpiritu vini Rhenani dilutum pro inſigni ευπορισω laudat. Neque id non reſpondet experientiæ.

(*t*) *Mortonus* exercit. I. c. 7. p. 51. fidenter, inquit, dico, idque poſtquam jam ad 25. annos quotidiano uſu corticis vires explorando expertus ſum, *me nuſquam* noviſſe *aliquid mali* ab ejus uſu cuiquam eveniſſe, præter ſurditatem aliqualem, quam *ſponte illico* a morbo evicto, vel pulveris emiſſione, ceſſare *ſemper* obſervavi.

(*u*) Epiſt. I. p. m. 376. " de cortice, " inquit, " Pe-

quem, uti vagum *Sydenhamius* ex febre, vel proprio motu & naturæ ope, vel repetito corticis usu, curata, fixum uno membro etiam atque etiam observavimus, sustulit emplastrum de hyoscyamo (*x*) *Ludovici*, vere auctori polychrestum dictum, parti dolenti statim admotum & gestatum, non intermisso intus cortice, & interdum addita, ad *Sydenhamii* mentem, ari radice & aliis σκελετυρβῆς remediis, & misso itidem, si res postulavit, sanguine. Tusses, dolores, diarrhœas, quæ ubi febris nondum superata penitus est, haud raro ei sese associant, &, dum modum excedunt, felicem remedii effectum impediunt, moderari expeditum est, quod dudum plurimi auctores annotarunt, addito singulis vel alternis corticis dosibus levi anodyno, verbi caussa laudani liquidi *Sydenhamii* guttulis tribus, quatuor, pluribus, si soporis metus jam non urget. Observavimus vero aliquoties, exanclata jam febre, & ubi cessavimus a medela, vel ubi febris etiam sine

Tusses, dolores, diarrhœa.

« Peruviano vere affirmare possum, non obstante « tam vulgi, quam *perpaucorum ex doctis* præjudi- « cio, me nihil mali ægris accidisse ab ejus usu vi- « disse unquam, vel cum ratione suspicari potuisse, « nisi quod illi, qui longum & repetitum corticis « Peruviani usum experti sunt, in speciem quan- « dam rheumatismi scorbutici nonnunquam incidunt. « Hoc autem malum *perquam raro* ex hac occasio- « ne nascitur, &, quando accidit, *facillime* reme- « diis cedit. add. histor. morb. acut. sect. VI. c. 5. « p. 351. seqq.

(*x*) v. *Ludovici* pharmacia diss. I. p. m. 307. & alibi. Quando materia vel glandulis *Haverianis*, vel partibus musculi alicujus tendinosis, altius impacta, & arctius fibris tensis constricta est, tunc medela reliqui corporis, & fibrarum motricium robur, vix sufficiunt; sed opus est remedio topico mature applicato, quod stricturam dolorosam viasque laxet, &, emolliendo digerendoque, motui reddat humores

ſine cortice a motibus ſuis deſivit, in iis maxime ægris, qui ſanguine hæmorrhoidali, & ſero ſcorbutico turgere viſi ſunt, ſupereſſe diarrhœam ſeri bilioſi indolentem, vel dolorificam, muco interdum ſanguinolento mixtam, quæ res, ſi medicationem expoſcere, ob appetitus & virium languorem, & febris recidivæ metum, viſa eſt, egregium auxilium, ſine adſtrictionis præpoſteræ nota, ſenſin præbuit aqua thermarum Emſana (y), calide mane ad libras circiter duas hauſta, & continuata, donec alvina proluvies, diureſi aucta, & temperatis humoribus, ceſſarit. Immo ipſi

---

res ob regreſſum negatum ſtagnantes. Qua cautione tempeſtive obſervata, promte ſæpe diſcuſſimus eos rheumatiſmos artuum, quos ſcorbuticos vocant quoſque alias valde chronicos, & ægre deinde expugnabiles, notare licet. Non loquor de arthritide fixa typica, ex genere podagræ, neque de vaga ſcorbutica, aut etiam febre arthritica, neque de congeſtione ſanguinea calidiori, neque de ſeceſſione apoplectica aut paralytica; ſed de fluxione ſeri acris & viſcidi, ſeu ſcorbutica, ad juncturam tendineſve unius membri dolorifica, quod malum vulgo rheumatiſmus frigidus, Kalter fluſs, germanice dictum, aberrante natura firmiter ibi figitur, ſi in principio negligatur: contra, ſi promte reſolutum ſit, medicamentis intro datis ſubigi, reſtitutiſque in ordinem excretionibus, elidi poteſt.

(y) Eximium hoc adverſus varias diarrhœarum cauſſas & tutiſſimus remedium, monente medico illuſtri, tum in his caſibus; tum etiam, quamvis minori doſi, ad libram unam vel infra, in ipſis febribus acutis, verbi cauſa in pleuritide, ubi alvi fluxus ſupervenit, & demulceri debere reputatus eſt; tum denique in diarrhœis bilioſis & ſcorbuticis & hæmorrhoidalibus chronicis, feliciter ſæpe experti ſumus. Ad chronicos alvi fluxus novum hodie aliquod in Gallia celebratur remedium, in hac forte diarrhœa febrili utile futurum, cortex ex Guiana, Franciæ orientalis inſula, dela-

Fimarouba.

ipsi febrifugæ medicationi aquas hasce innocuas sociare identidem proficuum reperimus. Pomeridie & vesperi interdum simul addidimus purgantis catholici *Glauberi* granum dimidium, vel

---

delatus, arboris *simarouba* dictæ, cujus ante annum portionem transmisit vir celeb. Antonius de *Jussieu*, botanicus & medicus Parisinus excellens, una cum dissertatione ab ipso disputata: an inveteratis alvi fluxibus simarouba? Ibi de novo hoc cortice Guja-
" nensi, parem jam, ait, quindecim abhinc annis
" apud nos, quam apud Gujanenses, effectum con-
" stanter præstat: color ei ex albo flavescens, nul-
" lus odor, sapor subamarus, lentescentibus fibris
" constans, candido, levissimo, insipidoque radi-
" cum, stipitum, truncique ligno hærens, a quo fa-
" cile separatur. Decoctus primo ad unciam unam
" aut semissem in minima aquæ copia, sic apud nos
" ut in Gujana, propinatus, vomitum sæpe, incom-
" modosque fere semper sudores, & majora non-
" nunquam feri sanguinisque profluvia promovit:
" quo factum est, ut pæne oblivioni datus sit: sed
" correctis dosibus experientia rerum magistra sa-
" lubritatem attigit. Corticis minutim secti drach-
" mas duas in aquæ libris duabus ad tertiæ humi-
" ditatis consumptionem decoque, decocti in do-
" ses quatuor divisi unam tertia quaque hora te-
" pidam propina, vel corticis aut ligni pulve-
" ratorum drachmam semissem in aquæ puræ un-
" ciis duabus dilutam, aut cum adianthi syrupo in
" bolum redactam pro una dosi, hora opportuna
" præbe, repetitis hujus medicaminis sub qualibet
" forma dosibus, ad integram sanationem. Perfici-
" tur illa absque ullo decocti potus fastidio, ulla
" per vomitum, vel per secessum evacuatione; se-
" dantur tamen unius diei spatio dolorum cruciatus,
" redit cito somnus, urinæ fiunt copiosiores & lim-
" pidæ, rariores evadunt evacuationes, fæcum odor
" fœtidus cessat, color immutatur, e liquidis in-
" crassescunt, cibos æger appetit, & brevi reficitur.
" Succi nervei depravationem corrigendi, & motus
" frequentiam coercendi gummi-resinosæ simaroubæ
" par-

vel unum, in pilulam formatum, aut pulveri alicui absorbenti, aut ipsi cortici, remixtum, quod medicamentum ea dosi alvum haud sollicitat, & in vetustis diarrhœis, ob vim glandu-

las

" partes vim habent. Salvis functionibus aliis con-
" vulsivos motus sanat, intestinis balsamum suppedi-
" tat, stomachum corroborat, ciborum appetentiam
" excitat, eorumque digestioni amaris, incisivisque
" partibus favet, nec non & erosæ intestinorum
" membranæ interiori sublatum ab acrioribus excre-
" mentis mucum restituit. Novo ergo efficacissimo-
" que medicamine simplicium classis hoc cortice lo-
" cupletior fiet, cum singulari antispasmodica vir-
" tute, stomachica narcoticave vulgaria præcellat,
" cum adstringentia longe superet, quæ non impu-
" ne, fluentibus hæmorrhoidibus aut mulierum ca-
" tameniis, interius præbentur, feliciterque, sum-
" to simaroubæ decocto, cessante noxio alvi fluxu,
" evacuanda fluentiaque cetera libere ac secure eli-
" minentur, unde & antihysterica vi plerumque pol-
" lere pluribus experimentis probatum est. Evacua-
" tis jam stomachi primarumque viarum, sordibus,
" factum mitius malum semidrachmæ ligni pulvera-
" ti uni vel alteri dosi quandoque cedit, & contra,
" accedente cacochymia ad sæva morbi symptoma-
" ta, non nisi pluribus repetitis decocti corticis do-
" sibus vincitur. Cortici Guianeo seroso biliosos,
" sanguinolentos, mucososque alvi fluxus, a conti-
" nuo intestinorum convulsivo motu inveterascen-
" tes, illæsa stomachi functione, & absque morsu
" sanare, concedatur. Licet unica Gujanei corticis
" decocti aut pulveris dosi etiam rebelles diarrhœas
" sanatas esse compertum sit, num minoris ideo ha-
" bendus, si aliquando non nisi quartæ aut sextæ
" potione morbum vicerit? Diarrhœa aut dysenteria
" pluribus a mensibus, vel ab annis, laborantium
" majorem numerum hoc medicamine incolumitatem
" citius certiusque, quam ab ullo quolibet alio, re-
" cuperasse sufficit, idque absque ullo fastidio, sa-
" lvis ceteris functionibus, & sine ullo futuri alias
" incommodi periculo. Hæc, de nuovo & per Ger-

ma-

las obstructas penetrandi & lympham acrem temperandi, & tonum minorum fibrillarum & vasculorum roborandi, quæ sulfuribus inesse solet, felici experientia nobilitatum, & inter febrifuga haud postremum est. Tussis etiam nonnunquam febre exsuperata remansit, id quod, maxime sub autumnum hiememque, & primo vere, frequens fuit, & febre naturæ & levibus remediis cedente sæpius evenit, exanthemate illo forsan leviter ulceroso, quod circa labia critice evenire solet, ad bronchia delato, immo interdum ipsis pulmonibus, ubi natura haud satis sana & robusta fuit, labem minante. Tum vero aquæ Selteranæ egregiam plane opem præstiterunt. Substituimus sæpe, aut interposuimus, prælertim ubi plus pituitæ & repletionis adesse judicavimus, remedium *Riverii*, quo ille solo passim in observationibus plurimas febres chronicas persanatas a sese memorat, & nos, si catharsis indicata est, a nobis memorare possumus, exhibitum quovis mane infusum aqueum foliorum sennæ drachmæ circiter unius, & salis tartari dimidiæ, aucta vel minuta dosi prout res poposcit, addita nonnunquam tamarindorum pulpa & manna ad unciam dimidiam vel unam, & si quid aliud morbo aut symptomati dari debere visum est. Idem remedium *Riverianum* spleneticis & spasmodicis flatulentis hypochondriorum pathematibus febrim excipientibus egregie profuit: in his tamen, si gravis vel pertinacius affixerunt, vel vetusta jam fuerunt, sacra anchora fuit, post febrem penitus extinctam, legitimus usus limaturæ vel salis martis, vel acidularum, præcipue Pyrmontanarum, aut etiam

Passiones hypochondriacæ.

---

maniam fere incognito medicamento, ex doctissimi viri egregio schediasmate excerpere, & ulteriori experientiæ commendare, data hac occasione, haud abs re visum est.

etiam Driburgensium: qui etiam sæpe solus finem sensim imponit rebellibus adversus plerorumque remediorum virtutem febribus, chronicæ maxime, neque subito formidandæ, at in hypochondriorum obstructionibus radicatæ indolis, vel certe egregie præparat viscera & humores, ut ceteris medelis, antehac infructuosis, locus deinde fiat, ut cum fructu usurpentur. Similiter sceletyrben, aliaque scorbuti post febres symptomata expugnare licuit, aquis, pro re nata, lacte mixtis. Spadanas etiam & Schvvalbacenses, ubi mitius agendum fuit, ubi febricula ex hypochondriis lenta accessit, aut quando illarum æger consuetudine jam antea usus est, laudamus.

Scorbutus, febris lenta.

Superioris anni vere medicinam fecimus feminæ nobili, in quartana duplici continua gravi & periculum minante. Cortice legitime dato & repetito febris cum omnibus symptomatibus sine reversione cessavit. Superfuit tamen languor membrorum & dolor, velut sceletyrbe, donec suetum a pluribus annis ob pathemata lienosa potum aquæ Spadanæ incepit; quo vix per biduum cæpto, symptoma illud incantamenti instar evanuit.

Observat. partic. 15.

Neque possumus, quin memoremus remedium, quod, in febriculis lentis hipochondriacis & scorbuto post febres ex intermittentium genere, vel solum omnem sæpe paginam absolvit, vel & remedii magis tonici martialis, aut, si opus est, febrifugi usui præmissum, lentas viscerum obstructiones expedit, salia exuberantia & peregrina corrigit, & per urinam maxime evacuat, & calorem sanguinis fibrarumque demulcet. Serum lactis dico, vel cum cremore tartari aut alio sale acido probe depurandum, in quo sero octo vel decem frusta chalybis igniti extingui curare solemus; vel novum illud ad celeb. *Hofmanni* mentem ex sale dulci seu saccharo lactis

para-

paratum (z). Præbemus mensuram circiter unam mane acidularum more: repetimus nonnunquam dimidium pomeridie. Si scorbuti, seu splenetica passionis, evidentiores indicationes sunt, incoquimus leviter unius aut alterius plantæ, ex his, quæ specifice antiscorbuticæ haud immerito audiunt, cochleariæ, nasturtii, chelidonii minoris, trifolii fibrini, & temperatiorum, beccabungæ, acetosæ, acetosellæ, nummulariæ, manipulos forte duos, & serum cum expressione forti colatum potui damus, aut primo haustui succum ex talibus expressum ad uncias fere quatuor miscemus. Ita ad mensem dimidium, aut integrum, aut quoad medela magis magisque sensim

---

(z) Lac recenter mulctum in patina larga, carbonum igne, ad pulverem flavescentem grumosum exsiccatur. Pulveri tantum aquæ purissimæ affunditur, quantum vapore disperditum est: hæc invicem bulliunt, & liquamen colatum pro sero usurpatur. Laudatur passim in medicina consultatoria, & peculiari dissertatione de seri lactis virtute longe saluberrima §. 12-15. quo libello generatim vis & usus seri lactis egregie docetur. Nos in præparatione seri hujus *Hoffmanniani* notamus, non urgeri debere exhalationem super carbonum ignem ad plenam usque pulveris exsiccationem. Facile enim empyreuma concipitur, ni impense calorem temperes. Massa adhuc leviter humida ad solem, vel super fornacem tepidum, vel sine igne aut calore, brevi felicius sponte siccatur. Id quoque monemus, dispendi exhalatione teneram illam, & sale volatili haud destitutam aquam lactis animalem, neque eam resarciri affusa, ut auctor doctissimus præcipit, aqua communi, licet purissima & levissima. Nos aquam lactis destillatam, &, sicubi commodum videtur, antiscorbuticam in pharmacopoeis passim descriptam, aut aliarum plantarum virtute auctam, feliciter substituimus.

ſim prodeſſe videtur, continuamus, & efficientiam notamus inſignem.

§. VII.

Exempla aliquot ſingularia curatarũ febrium ſoporoſarum.

In promtu forent multa felicis experientiæ propriæ & alienæ exempla particularia, curatarum illa, quam pertractavimus, methodo, corticiſque Cinchinæ ope, febrium ſoporoſarum & apoplecticarum recenſere, quod alia forte occaſione licebit, ſi deus otium fecerit. Neque vero negligenti aut abrupta experiendi ratione utimur. Quam poſſumus curioſiſſime in eventus omnes inquirimus. Si qui ſunt ægri, qui, per medentes & conſultores & medelas clanculum evagando, ſe forte primum, deinde ſimulatione nos decipiunt, pauci ſunt. Multorum etiam, quibus mederi ſolemus, vitas conſcribimus medicas, pro uſu noſtro & ægrorum. Hoc eſt, quidquid circa eorum valetudinem memorabile accidit, id uno contextu, pro temporis ordine, in chartam conjicio, hiſtoricus fidelis, ut eventus etiam ſerotini luculenter appareant. Pauca jam harum febrium, de quibus agitur, exempla, quæ ſingulare aliquid habere videntur, ex mea praxi attingam.

Obſervat. part. 16.

Vir ultra triginta annos natus, diætæ omnigenis vitiis impenſe corruptus, laborarat ante annum phrenitide horrendum in modum delira, quæ venæ ſectione in pede ultra libram adminiſtràta, veſicatoriis pluribus, & intus exhibito largo nitro, parca camphora, & ptiſana ex tamarindis, criſi per ſudorem ſuperveniente, quum dies quartus exiret, ægre curata nobis erat. Inde æſtate anni XXVII. incidit in febrim tertianam: guttulas purgantes aloeticas per aliquot dies ſumit: tertia acceſſione per octo horas anticipante in ſoporem profundiſſimum delabitur. Vocatus ego circa horam paroxyſmi quartam re-

me-

medium intus nullum adhibere possum, ægro penitus consopito, & stertente, & faucibus sine deglutiendi facultate hiantibus. Chirurgum vocari curo, ut mox vesicatoria admoverentur, vena secaretur. Avocatus aliorsum, sed circa octavam ab ineunte febre horam reversus, percipio, chirurgum nihil in homine, ut dixerat, exspirante tentare voluisse. Deglutire tamen jam aliquantulo melius pauxillum potus theæ poterat. Solvi ergo subito jussi extracti corticis *Apiniani* drachmam integram. Quæ quum ægre sensim intra horæ quadrantem per fauces demissa esset, & enema cum infusi croci metallorum unciis duabus injectum, dimidia vix horula elapsa, alvo largiter aperta sudor prorupit copiosus; oculos aperuit miser, quamvis plane stupefactus; deglutivit avide, quem dedimus, potum theæ; &, prætermisso semper bihorio, assumta iterum tertioque extracti drachma, & largiter sudans, a paroxysmo soporis & delirii immunis evasit, solito tamen stupidior, & febre haud penitus intermittente. Finito sudore venam in pede aperiri, cantharidesque applicari, & corticis pulverem ipsum ad drachmam integram aqua ex succo nasturtii aquatici dilutum, & spiritus vitrioli volatilis guttis quadraginta, spiritus salis ammoniaci viginti mixtum, tertia quavis hora dari curavi. Rediit justo tempore, neque anticipavit, accessio, soporis profundioris expers, quamvis somnolentia cum levi delirio urgeret; sed post horas sex, sudore insecuto, plena ἀπυρεξία remansit, & constanter ad hunc usque diem superest, persanato ex præscripta methodo homine.

Observat. partic. 17.

Vegetus superest, sacrum munus obiens, senex plusquam septuagenarius, cui ante triennium, parcior remedii dosis post febris intermittentis paroxysmum soporosum data, alterum redire permisit graviorem, & ab apoplectico haud

diversum. Excitato tamen feliciter ægro continuatus remedii usus perfectam sanitatem restituit. Sesquiannus circiter effluxit, quum idem deinde senex pleuritidem epidemice tunc satis periculosam exsuperavit.

Observat. partic. 18.

Valet pro ætatis ratione vividior, quam aliquot ante morbum annis, Judæus octuagesimum octavum annum agens, rabbini inter suos fungens officio, quem ante quadriennium ex febri tertiana duplici apoplectica, pluribus tunc senibus funesta, ægre a sopore excitatum, eadem methodo curavimus.

Observat. partic. 19.

Triennium superiori estate effluxit, quum femina delicata, arthritide vagæ scorbuticæ, purpuræ, stomacacæ, tussi siccæ, hæmoptysi leviusculæ, colicisque doloribus obnoxia, genere phthisicorum nata, ultra medium tempus utero iterum gerens, febre epidemia τεταρτοφυει corripiebatur. Morbus primis septemdecim diebus hemitritæum verum ita referebat, ut ad corticis usum descendere non auderem. Bis secta est vena, remedia & diæta temperatissima adhibita. Die decimo octavo primum, statim post alteram phlebotomiam, vera remissio notabatur, sequenti paroxysmus manifestior somniculosus, vicesimo remissio rursum, quæ ad vicesimi primi vesperam durabat. A morbi inde principio nullum fœtus motum persenserat. Sub vesperam illius diei subito delirium, hinc dextri lateris stupor, linguæ gravitas, deinde catoche totius fere corporis, cum motu dextrę manus anxio, tandem sopor profundus accessit: quæ omnia, posteaquam per horas duodecim affixerunt, remittere sensim visa sunt, loquente rursum, sed cum aliqua balbutie & stupiditate insolita, continueque, quamquam remissius, febriente ægra. Admoveri curavi aliquot cantharides, aliaque tentavi ex supra dictis, sed labore ante temporis decursum vano. Observata remissione vero statim,

tim, & per bihoria deinceps, drachmam corticis exhibui, eo effectu frequentis ex præscripta methodo repetitionis, ut, decrescentibus sensim paroxysmis, & auctis intervallis dilucidis, post quatriduum sine febre reperiretur, integramque recuperaret sanitatem, motu fœtus etiam redeunte. Peperit justo tempore feliciter infantem etiamnum vivum. Ipsa mater, forte quia, per graviditatem & nauseam, justa repetendi remedii intervalla neglecta erant, ab secundo inde puerperii die febrem recidivam passa est, sed intermittentem, & quidem tertianam manifeste quadruplicem, quotidianæ duplicis instar, cui levis hæmoptysis, pro ægræ constitutione, accessit. Septimo statim die cortice rursus uti cœpit, eaque cum felicitate justo usu convaluit, ut postea non solum melius, quam a pluribus retro annis, per omnia habuerit, verum etiam rursus jam ante sesquiannum & ultra puerpera felix, sine ullo symptomate, facta sit, nunc denuo postremo mense gravida bene valens.

Observat. partic. 20.

Ante hos quatuor annos vidua sexagenaria, cujus maritus, nescio quibus remediis usus, ex eadem soporosa affectione occubuerat, tertio paroxysmo gravem soporem passa, assumto deinde & diu satis continuato medicamine feliciter emersit. Atque hæc quidem olim lapsu a veredo, & rotarum festinantium conquassatione, misere vulnerata & contusa fuit, unde per membra, & ossium juncturas, & tendinum ductus, quasvis tempestatum mutationes, multasque ægritudines, sentire consuevit. Neque vero solum bene tulit copiosum corticis usum, sed ab eo etiam tempore membris nervisque notabile robur additum, molestasque sensationes multum imminutas.

Observat. partic. 21.

Simili prosperitate usus est vir eruditus, sexagenario major, cujus & uxor & cognatus domesticus, ex ipsa febri soporosa, omisso corticis

usu, mortem oppetierant. Duplici tertiana impetitus, & signa soporis incipientis tertio die exhibens, eodem remedio sufficienter assumto, penitus persanatus est. Antea multo luctu debilitatus, & emaciatus, rheumatismo ischiatico, flatulentia, palpitatione cordis, intestinorum levitate, male afflictus, sibi quasi renatus inde a triennio, quo febris cortice curata est, videtur, sanus per omnia & vegetus, immo, quod curiosum est, exsiccata etiam fere omnino, per singularem felicitatem, fistula lacrimali & epiphora alterius oculi antiqua. Sane in oculorum post variolos vitiis diversis, ophthalmia, epiphora, ulcusculis circa palpebras, & in fluxionibus a materiei febrilis translatione, vel alias periodicis, feliciter sæpe eodem medicamento usi sumus.

§. VIII.

Cura imperfecta: paucarũ & minutarũ dosium usus, & abusus.

Magna quidem illa & vere specifica hujus medelæ virtus multorum molimina prospero beat successu, quæ huic nostræ methodo, qua paullo copiosius ad plenam usque sanitatis integritatem remedium exhibere sæpe necessum putamus, subadversa videntur. Paucis & minutis dosibus, quæ aliquot forte drachmarum pondus, vel minus etiam, universim efficiant, plurimæ febres profligantur, & ita medicari nobis consuetum est, vel morbo sua natura faciliori, vel jam attrito. Immo quamvis etiam is, qui difficilior fuit, haud penitus extinctus videatur, evanescunt tamen sæpe sponte, per ipsius benignitatem, vel exhauriuntur posteriori aliqua cura, reliquiæ. Tum vero ipsum febris ingenium, vel felix corporis aerisque constitutio, id præstat, quod ubique expectare haud æque tutum reor, quam tutissimo artis præsidio rem absolutam dare, & imposturæ culpam ab eodem avertere. Quicquid

enim

enim ex materia morbi residua, immo vel ex quavis caussa, alias etiam eventurum, post hujus aliquando dati medicaminis usum acciderit, id aliqui, præsertim homines factiosi lingua, inertes opera (*a*), ejus unius noxio influxui, veluti pestem & bella cometis, tribuendum proclamabunt; quandoquidem stupendos remedii contra deam febrem effectus primum admiratio, filia ignorantiæ, dein opiniones scholasticæ theoreticæ, & perversorum tentaminum noxæ, aliæque caussæ, quæ nominari haud merentur, semel suspectos cuidam hominum parti fecerunt. Novi virum, qui, venerea labe infectus, variis symptomatibus pœnas luebat, eaque omnia, suffragantibus amicis, accepta referebat, sumto olim ex manu medici cujusdam egregii veneno, ut ajebat, amaræ chinæ detestabili: scilicet, quod insipida dulcedine mercurii & sarsæ mulceri, & ligno sancto expiari debeat; (*b*)

Accusationes corticis falsæ.

Dum

(*a*) ita medelarum censores malevolos eleganter vocat *Reinesius* epist. medic.

* (*b*) Mensis elapsus est, quod curam gero ægri similis, eamque fere penitus feliciter absolutam, postquam per totum id tempus bis quotidie sumsit semunciam electuarii venerei *Bierlingii*, quod describit & merito laudat illustris *Lentilius* jatromnem. p. 278. 383. & quavis vespera καλομελιτος grana duo, strenueque ptisanam ex sarsa potavit. Hunc, quia præter alia symptomata inde a semestri gravibus artuum doloribus afflictus fuit, interrogavit nuper homo male peritus: numquid olim febre laborarit, chinamque assumserit, quæ nunc sese post plures forte annos moveat? Nugæ venales! Ejusmodi vero methodus sæpissime nobis optime successit, ubi violentia mali graviorem medelam non poposcit. Continuamus, donec signa prava omnia cessent, quod sensim sine debilitate, aut functionum turbatione, fieri solet. Raro accidit, aliquando tamen, ut ab ea mercurii dulcis dosi, erosio oris, linguæ & faucium tumor, & levis salivatio oboriatur. Id ipsum tamen

**Observat. par. 22. de mali venerei indole & cura παρεκβασις.*

 pro-

(c) *Fracastorius.* *Dum sudet fœdæque fluant e corpore guttæ.* (c)

No-

proficuum potius, quam metuendum est. Neque tunc mutamus medelam, nisi quod ægrum ab aere & potu frigido arcemus, quod alias non est necessum. Quamvis peracta curatione belle valeat, repetere per aliquot annos, verno & autumnali tempore, per duas pluresve hebdomades, consuevimus electuarium solum, quod & in iis ipsis moris nobis est, qui salivatione curati sunt, quos etiam, si ullo modo aliquid mali restare videtur, quarto fere quovis die, per mensem vel ultra, mercurii dulcis granis quindecim aut viginti sub vesperam datis, tuto & magno cum fructu purgare solemus. Latent enim sæpe profundius in corpore, crasi seminali insinuatæ, veneni particulæ, quam ut uno curationis decursu evacuari possint. Emergunt deinde sponte, ubi per anni vices, vel alias occasiones, turgere incipit materies, &, si quando alii morbo forte evenienti junguntur, symptomatum & periculi gravitatem augent. Proteus est hoc contagium, &, quando semel aliquem hominem afflixit, semper altero oculo medicus ad illud respicere debet, quicquid fere symptomatis affligat. Si qui tales febri, Peruviano cortice curanda, corripiuntur, addimus in electuario pulverem sarsæ, vel & ligni sancti, aut ejus ligni corticis, mercurii etiam dulcis granum unum aut alterum sub vesperam aliquibus ministramus, aut semel vel bis per hebdomadem dosin auctiorem, ptisanas ex sarsa & similibus potui damus. Verum est, a morbis aphrodisiacis, ipsorumque violentis nonnunquam medelis, tonum viscerum, præsertim in abdomine, & nervorum dejici, crasin succorum vitiari, & passioni hypocondriacæ ansam præberi: unde multa suspecta symptomata luis reliquiis tribuenda non sunt: neque immerito *Freindius* in *history of physick* vol. 2. p. 385. sqq. notat, " singulare esse eorum, qui aliquando luem passi sunt, " semper sibi ad quodvis sevissimum symptoma, " vel exanthema, reversionem mali imaginari, quam" vis optime curati sint. " Medicum tamen prudentem suspicari aliquid, nunquam nocuerit; dum

maxi-

Notum est, quanti haud ita pridem etiam doctiorum clamores fuerint in quicquid, chemica arte paratum erat; quid olim usui omnimodo mercurii, aliorumque fossilium, osores male experti occinerint: meminimus, quanta superiori ætate pericula ex quovis acidularum potu timue-

---

maxime sæpe nocivum est, nimis securum animi esse, in occulto illo detestabili veneno, quod frequens passim est, & a quo prosteritas sæpe fert delicta parentum, & ubi natura nihil valet, medicina vero specifica omne fert punctum. Haud satis expertus scribit *Sydenhamius*, qui, (quum ex hypothesi sibi particulari, ea remedia ex specificorum classe proscribit, quæ cum evacuatione aliqua sanant,) de mercurio, sarsa, & lignis judicat, ea non nisi salivatione, aut secessu, aut sudore manifesto juvare: opp. p. m. 30. 138. 418. Fateor potentius operari, si ad ejusmodi excretiones usque urgeatur dosis & regimen, &, sine iis remediis, catharses, & sudationes vehementiores sæpe prodesse. Attamen ostendi potest exemplis plurimis, quæ narrando odiosa esse solent, sine ulla sensibili evacuatione curatos esse, qui, graviter veneris malis afflicti, adstringere se potentiori medelæ noluerunt, aut per negotia, aut vires, aut alia rationum momenta, non potuerunt, vel non debuerunt. Vidimus sæpe juvare penitus solum continuatum usum sive mercurii dulcis vulgaris, sive panaceæ Gallorum, in dosi refracta, pulverisque ligni sancti & sarsæ, quæ etiam tenellis infantibus, experimento celeb. *Lentilii*, in pulte feliciter datur, aut decocti validi ex utroque vel alterutru simplicium horum remediorum: quale describunt ex ligno sancto *Fernelius* aliique passim, ex sarsa *Septalius* maxime, quod, mirabile ad tabidos vocatum, exstat in *Boneti* labyrintho medico extricato p. 621. & pro ægrorum ratione, & magis minusve nutriendi consilio, mutatum egregia manifeste præstat. Itaque per experientiam etiam haud licet assentiri omnino medico illustri, cujus theoria ingeniose supponit, labem veneream pinguedinis proprie esse vitium, in cujus intima substan-

 tia

timuerit doctorum & vulgi ignorantia, quia venenatas eas, & nescio qua violentia mortiferas omnino, esse debere persuadebat tum ranarum & piscium in iis suffocatio, (*d*) tum male abutentium infelicitas, aut nescio, quae opinio. Antequam antimonii usum ab abusu distinguere omnibus medicis licitum lubitumve esset, acutissimus *Guido Patinus*, hostis chemiae infensus, forte quia ignarus, idque remedium, uti multi tunc docti indoctique, universim pro veneno habens, *martyrologium antimonii* (*e*) sibi & amicis compilavit, quo omnium eorum nomina, tamquam toxico infectorum, retulit, quibus aqua emetica, sulfur stibii, antimonium diaphoreticum, bezoar minerale, aut quodvis aliud ex isto lapide paratum remedium, aliquando data fuerant: sicubi vel morbus medicinae potentiam superavit, vel medentis error interfuit, vel quacunque de caussa, longo etiam post tempore, novum quodcunque symptoma, aut ipsa mors, supervenit. Eo in catalogo locum plerisque spoponderim, qui crocum matris antimoniatum *Stahlii* aliquando sumserunt, si in id opinionis

---

tia ita haereat, ut non nisi tota pinguedine exhausta evelli possit. Vidimus sine macie eveniente curari complures, immo, qui morbo tabefacti erant, pinguescendo indies a medela specifica sanescere. Vidimus etiam praecipue, sub hoc statu epidemio, multos, ubi, per febres, earumque & reversionum ac periculi metum, nihil violenti moliri licuit, & indicata tamen fuit medicina aphrodisiacorum symptomatum, sanari felicissime, junctis pro re nata cum cortice Peruviano medicamentis ex mercurio, sarsa, guajaco: quamvis, uti alias a cortice fieri solet, habitus corporis vividior pinguiorque nihilominus evaserit.

(*d*) Ita de acidulis Pyrmontanis judicat *Theodorus Tabernamontanus* vasserschatz germanice c. 58.

(*e*) *v. lettres choisies*. Vol. I. 18. & passim.

nis popularis sæculum delati fuissent. Quod hodie in ejusmodi inexpertos antimonii judices judicium statuitur, (*f*) id apud proxime venturam posteritatem, immo vel nostris diebus, ubique ausim polliceri hodiernis chinæ censoribus. Sunt enim hodie, qui circa corticis usum eadem oberrant chorda, atque his, si pari modo ludere volupe est, *martyrologium chinæ* æque vanum concinnare licebit. Vereor autem, ne martyrologium superstitiosæ illius quorumdam religionis, qua cortice hoc vel omnino, vel tempestive & sufficienter uti, piaculum habeatur, longe pluribus testibus locupletari possit, vel longi & inutilis cruciatus, vel periculi multiplicis, vel ipsius mortis victimis. (*g*) Neque vero tunc injuria fallaciæ alicujus, si ita loqui placet, insimulatur medicamentum, quum morbo leviter tentato, aut imperfecte extincto, varii materiæ male commotæ motus anomali, variæque corruptelæ & stases humorum corporis accidunt, & vel suppositias deinde inducunt reversiones fe-

Accusatio justa

(*f*) *Stisser.* act. laborat. chem. spec. 2. a. 1683. edito, „ antimonii, inquit, vis, quam pessime apud „ plures tum medicos, tum rei medicæ ignaros, “ audiat, in confesso est: ita, ut plurimi, audito “ saltem antimonii nomine, horrore quasi corripian- “ tur, & quævis ex eo præparata veneni instar re- “ formident. Hi autem quam inepte agant, penes “ quosvis rationales & peritos in confesso est.

(*g*) De febribus pertinacibus plerisque verum est, quod I. I. *VValdschmidius* de quartana dicit opp. p. 221. casu 64. “ In hoc casu, inquit, describitur no- “ bis quartanarius, tali nempe morbo correptus, “ qui vel in alium graviorem degenerat, vel reme- “ diis violentioribus exacerbatur, levioribus autem “ cedere nescit. Ea prognosi, experientia attestante monitus, ad medelam unice certam, nempe corticem, ea quidem ætate nondum valde in Germania familiarem, sapienter confugit.

febris, quæ nondum penitus cessaverat, vel morborum acutorum, aut chronicorum, aut inexplicabilis languoris, causeæ, & ægritudinis speciem induunt. Augentur sæpe mala medelis perversis hominum in corticem injuriorum. Hi enim non febrilem morbidamque διάθεσιν, uti fieri deberet, sed vel ipsas innocentis remedii particulas, & nescio quas obstipationes, aut alios plane morbos intuentur, quos inde inductos somniant. Hinc fit, ut, divinando curationes varias, sæpe quidem, juvante natura, forte fortuna felicem morbi exitum reperiant, & chinam se ex corpore evacuasse, aut ejus noxas avertisse, nugaciter glorientur; sæpius vero misere excruciato ægro, & turbata materia febrili, quæ vel cortice facile penitus superabilis, vel sponte forsan in ordinem motibus recidivis reditura fuisset, chinam illam, chinam infelicem, culpa onerent & morbi & sua, ad doctorum edicta provocantes, ut propriæ culpæ infelicitatem excusent. Nam hi ipsi, at quanti viri, malos eventus chinæ abusum insequentes pessimi esse ingenii, & difficillime expugnari, ex experientia judicant. Cujus origo judicii, quod magnopere limitari meretur, facillime intelligi potest ab his, qui norunt, eas febres, ubi ad corticem accedi debere visum est medentibus, difficilioris plerumque indolis fuisse, & esse adhuc, si imperfecte curatæ sint, quique in talibus ceterarum medelarum efficientiam incertam perspectam habent, & morbum potius, quam remedium metuunt, hujusque continuato & repetito usu illum haud difficulter, una cum omnibus pravis consequentiis, penitus debellant: quod qui nesciunt, aut negligunt, infidum sibi præsidium in cortice reperiri dicant, per me licet. Eadem vero, immo graviori sæpe ratione, doli, si ita loqui lubet, & infidæ curationis culpa merito in febribus male fidis imputatur aut

Culpa accusatorum.

Infida curatio per naturam & alias medelas

ipsi

ipsi naturæ humanæ sibi relictæ, aut alii cuicunque methodo, & cuivis medicamento febrifugo quod morbo impar sit: quemadmodum aquam incendii alicujus magnitudini, velocitati, & vehementiæ imparem, quæ vel flammam auget, vel impotenter aggreditur, vel scintillas hinc inde relinquit; aut aggerem aquis ferocientibus minus æquo robore objectum, ubi spes securitatis te fefellerit, dolosi præsidii titulo vocare posses. Quæcunque enim cortici tribui solent noxæ, eas attentus sine opinionum velo observator facile comperiet, non medicinæ particulis in corpus admissis, sed febrili aliive morbosæ dispositioni deberi: dum febres minus tutæ, & aliis impuritatibus mixtæ, vel sponte, eadem omnia, immo graviora sæpe, post se trahunt mala; &, quocunque demum remedio imperfecte curentur, turbatis motibus & male mutata materie, molimina anomala diversæ speciei inducunt. Id quod omnium sæculorum experientia testata est, & quotidiana hodie loquitur observatio. Febres enim, quæ sua indole, ad habitum & diætam ægri & ceteras res circumstantes comparata, securæ sunt, quæque sua securitate multos in eum errorem ducunt, (h) ut has pro norma unica omnis theoriæ, & prognoseos, & curationis supponant, neque sub alia medicatio-

---

(h) Πρωτον vel δεύτερον ψεῦδος hoc esse videtur auctoris dissertationis *de noxio corticis usu, quamvis recto*, quem titulum, celeb. *Hoffmanni* scriptioni, de *corticis usu recto* oppositum, ex ignorantia typographi ita concinnatum, semidoctus juret tipographus. Sed respondet titulo ratiocinium totius dissertationis Vidit aut audivit bonus vir, curari sine cortice febres plurimas sine reversione parvisque consecutionibus. Corticem ipse nunquam adhibuit, neque forte unquam recte adhiberi vidit. Neque etiam eo opus esse putat: quis enim, inquit, fan-
“ do audivit, tertiana regulari, suo in successu nul-
“ libi

catione, neque hoc febrifugo quacunque methodo dato facile nocivæ evadunt; sed sensim sua sponte in integram valetudinem terminari solent, id

---

" libi turbata, vel in aliam febris speciem conver-
" sa, aliquem mortuum esse? Et fando id audiri, & legi, vel ipsa levis hæc nostra opella, &, quod ei occasionem præbuit, problema probat. Ecquis vero fando audivit, medicos, qui naturæ in febribus curandis frequentes defectus, & medelæ febrifugæ utilitatem, allegant, de tertiana maxime regulari loqui? Si qua febris aut periculosa symptomata, aut ipsam mortem accivit, tunc auctor suave sibi somnium finxit: materiam febrilem nocere sæpe concedens, sed febrim, sive motum a materia excitum, vel, uti theoria Stahliana vult, istius caussa sapienter institutum, noxa omni semper carere, mordicus defendens. Et materiem, & motum, innumerabilibus modis, aberrante vel labante natura, nocere posse, quis peritior neget? Auctor noster, non *a febre*
" illud malum, sed *cum febre* fieri dicit, *sine febris*
" culpa. *Cum febre* enim innumeros mori fatetur,
" quod vel *materia febrilis pertinacior* sit, quam ut
" ullo modo subigi vel maturari se patiatur, vel *vi-*
" *scera nobilia insuperabili vitio* laborent, vel aliud
" quoddam *physico-mechanicum impedimentum* obji-
" ciatur, cui natura febrim, ultimum, si diis pla-
" cet, præsidium, frustra opponat. §. 21. Si febris sub ita opinantis medici cura pertinacior fuit, id quod, si qua difficilioris indolis obtigit, non potuit non contingere, & *contigisse* ibi loci *novimus*; tum egroti forsan haud immerito impatientes, uti sæpe fit, ad empiricum corticis usum ab ipsius medela confugerunt. Hinc mala ex febris indole oriunda, quæ omnis novit antiquitas, ipse forsan ex sua experientia & theoria imperfecta ignorat: quæque vel febri ejusque materiæ, vel inepto, aut, ob vanos metus injectos, imperfecto corticis, uti aliorum remediorum, usui debentur incommoda in ipso medicamentum inexpertus conjicit. Ne de *motus*, seu *febris* ipsius, periculis & damnis dicam, cortice reprimendis, quæ ipsa schola *Stahliana*, ejusque ma-

gistri

id quod quotidie videre, & ſæpe, ſi multitudinem errorum empiricorum ſpectemus, mirari licet: quamvis multæ ſint febres, ſub juſta methodo, cum vel ſine cortice, tutæ, quæ, ἀμεθόδως adhibitis remediis quibuſque cum vel ſine cortice, haud ſecuram indolem induunt (*i*). Ipſæ vero illæ impoſturæ & noxæ curationis infidæ, dato legitime, & continuato, & repetito cortice, plerumque penitus cedunt, ſi adhuc ſanationem patiuntur. " Sæpe profecto, monente " *Mortono* (*k*), ejuſmodi morbi ſine hujus re- " medii ope vix ac ne vix quidem integram cu- " rationem admittunt ". Ita, quæ febri, metuique a cortice, & fiduciæ in alias medelas incertas, debetur, infelicis curationis nota, illi ſæpe

---

giſtri doctiores, *Alberti*, *Junckerus*, *Storchius*, aliique, agnoſcunt: experiatur, ubi *materia febrilis pertinacior* eſt; ubi *viſcerum nobilium vitium* inſtat, vel nondum plane inſuperabile eſt, ſed fieri minatur; ubi *phyſico-mechanicum impedimentum* febrim naturæ relictam a bono exitu impedit: experiatur, inquam, corticis uſum tempeſtivum, efficacem, adæquatum! & augebit propediem, ſi ſincerus eſt, catalogum doctorum, qui proprias opiniones, errore agnito, refutarunt.

(*i*) Elegans eſt monitum *Stahlii*, ſed quod explicationem mereri ipſe non neget, in notis ad ſatyram Harvei p. 216. quod, quicunque practicus " non didicerit febres intermittentes aliis medica- " mentis percurare, illi etiam corticis exhibito non " concedi debeat. Scilicet, qui febres ſine ejuſmodi cura ſpecifica cito tuto & jucunde ſatis ſanabiles & curandas, ignoret aliis, medelis ex methodo curare, hoc eſt, qui probe non ſit ſubactus *doctrina* & *experientia* medica *antiqua* & *nova*, ille etiam merito a corticis, uti ab aliorum medicinæ præſidiorum, uſu arcendus fuerit. Utinam a potentum liminibus aura ſecunda votis noſtris adſpiraret!

(*k*) p. 56.

ſæpe medicinæ inuritur, quæ vel ſola ſanitatem reſtituere, & hominem ſervare potuiſſet: ingenti ſane cum detrimento multorum ægrotantium, quos infauſtus deinde horror aut proprius, aut amicorum, aut medicorum, a ſalutari & ſufficienti medicatione in devia agit. Serio iſta velim perpendant non ſatis experti, curate experiantur, æquiter judicent, & veritatem, quam teſtor, ſuis palpabunt manibus. Confidenter certæ heic eleganti illa provocatione *Stabliana* (*l*) uti poſſumus " ad poſteritatem, præjudiciis " pandemiis volente deo, liberiorem. (*m*)

§. VIII.

Regula pro corticis uſu ſecunda.

Hic igitur ſecundus eſt pro genuina corticis " dandi methodo canon, ut proportio æqua inter affectus velocitatem, magnitudinem, longitudinem, & corporis habitum ſpecificique medicamenti virtutem, rite obſervetur: neque " præſertim doſi juſto magis ſera, rara, aut exigua, morbum ſubitaneum, pertinacem, magnum; neque eum, qui ſua natura longus " eſt, breviori remedii uſu impugnemus, & a " vacillante valetudine, male deletis incendii " febriculoſi ſcintillis, cito nimis medicam removeamus manum: neque vero etiam præter " rationem urgeamus nauſeoſam curationem, " & inutilem gravemque corpori futuram, ſed

" &

(*l*) De febribus compoſitis ex acuta periodo. §. 52.

(*m*) Scitiſſime, ut ſolet, *Borrichius* de medic. Hermet. in præf. Nec reformidamus judices, flagi" tamus potius, ſed æquos, ſed in palæſtra expe" rientiæ exercitatos, ſed qui in ſubſelliis artis du" raverunt ante lacertos, quam e tribunali pro" nuntient.

" & pondus & remedii formam moderari, &
" mutare, & justo tempore incipere ac desine-
" re, noverimus.

SECTIO QUARTA.

De prænoscendis, & præcavendis febribus recidivis agit, & ostendit medelam ordine & repetitione adæquatam.

§. I.

Febriũ recidivarum justus metus ex morbi ingenio.

INtegre restituto, quantum id signis præsentibus nosci potest, ægro, desistendum est a medicatione, neque fidendum tamen penitus induciis. Quamvis enim, si prius dicta recte observentur, nihil præterea mali ex febris fuga in corpore evenire possit; est tamen sæpe morbi, tum recte, tum perperam curati, ingenium ad reversionem pronum, si febris vel ex sua natura futura fuisset diuturna, vel alias status epidemius, aut morbi indoles, ad motus recidivos inclinet. Haud omnino immerito questus est *Sydenhamius* (n): " si tam effectorum durationem, " quam corticis innocentiam exploratam habe- " rem, principem illi locum inter omnia, quot- " quot sunt, remedia deferre nullus dubitarem.

Observationes omnis ævi.

Pleni sunt omnes veterum recentiorumque observatorum libri mentione febrium recidivarum, a quavis medendi methodo contingentium, quas aliqui ex indoctis, & ad quotidiana exempla cœcutientibus, ab hoc medicamento in orbem introductas, vel huic maxime deberi, nugantur. Vir eruditus, qui de reversionibus morbo-

rum

(n) Epist. I. p. m. 376.

rum singulariter scripsit (o): " In febribus, in-
" quit, evidentius recidivæ, quam in aliis mor-
" bis, cognoscuntur, tum quod frequentius ac-
" cidunt, tum quod brevi abhinc temporis spa-
" tio affligentis recordatio a recrudescente mor-
" bo etiam iterum renovetur . ,, *Hippocrates*,
(p) cui febrium ejusmodi indoles ὑποςροφώδης vo-
catur, & aeris constitutioni adscribitur, memi-
nit epidemiæ *æstivæ*, ubi *plerisque*, post pauca
sanitatis intervalla, *febres reversæ* sunt, ut mul-
ti etiam *per hiemen* adhuc laborarent. Notum
est *Celsi* (q) elogium: " febris facile revertitur,
nisi a sano quoque aliquamdiu timetur. *Bar-
tholinus* (r), " quæ æstate, ait, 1652. grassaba-
" tur febris tertiana intermittens epidemia modo
" sin-

(o) *Ortlob.* scrutin. recidivarum §. 6.

(p) 1. epid. sect. 1. conf. loca plura adducta ab *Ortlobio* ad §. 5.

(q) l. 3. c. 16.

(r) Hist. anat. cent. 2. 56. Legi meretur illa historia febris intermittentis epidemiæ, diris symptomatibus stipatæ, periculis acutis & chronicis plenæ, & jungi exemplis supra p. 17. nota (a) adductis. Simplex remedium proponitur experientiæ commendandum. Verba auctoris sunt: "Innotuit virtus unicornu Groenlandici, quod non solum, mediæ drachmæ pondere *ante* paroxysmum exhibitum, *sudorem largum* procuravit, sed *febrem plerumque extinxit*. Expertus id remedii novi genus cum magno successu in plurimis, mecumque medici alii urbis nostræ exercitatissimi. Certe remediis istis tenerioribus ex regno animali absorbentibus, gelatina & sale volatili foetis, præcipue marinis, vim inesse haud spernendam in motibus subtiliorum corporis partium excedentibus compescendis, & promovenda diaphoresi, experientia confirmat. In febribus facilioribus, post correctas & evacuatas primarum viarum sordes, nobis experientibus, & versus aliquot paroxysmos repetentibus, haud raro fecit satis. Neque tamen regimen sudoriferum adhibuimus, quod ver-

" singulis recurrebat diebus, modo alternis, sæ-
" pe vaga, sæpissime post ἀπυρεξίαν redibat.
" *Bianchius*, (*s*) " morbo, inquit, (nempe fe-
" bre ex genere intermittentium in continentem
" versa) ad declinationem vergente, revocatus
" chinæchinæ usus optime contulit; ab hoc uri-
" næ semper uberiores & concoctæ: quibus au-
" tem istæ post aliquot dies recrudescebant, hi
" cito recidivam patiebantur. Complures *abs-
" que cortice aliove febrifugo* curati, & *aptum
" servantes regimen*, adhuc *relapsi* sunt. *Tra-
versarius* (*t*) Pisauri observavit febres recidivas
generatim copiosissimas, accidisse, & quidem
" tum *post corticis* usum, tum ubi *id remedium
" non* fuit administratun, atque tunc quidem
" frequentiores periculosioresque. Hoc etiam,
ceteris paribus, apud nos verissimum reperimus.

Fe-

---

versus id tempus nequaquam utile existimamus, quamvis vulgo post data ante accessionem medicamenta usurpatum. Sudorem tantummodo vel sub finientem paroxysmum, vel, si hic non amplius redit, expectamus tempore insultus, quo sudor sponte erumpere solet, cum primum febris ægrum deserit.

(*s*) p. 748.

(*t*) ap. *Lancis.* epid. 4. l. 2. c. 8. p. 292. sqq. "
" Pensitata, inquit, re in plurium graviter febri-
" entium curationibus, nec laudatum corticem,
" nec aliud antifebrile, ego, pariterque doctis-
" simus consultissimusque in arte medica sodalis
" meus Christoph. *Cervasius*, exhibebamus; peri-
" culum scilicet facturi, an tot recidivarum, &
" diuturnarum molestarum ægrotationum caussa fuis-
set quinquina. Verum abunde docti sumus, illas
" aliunde ortum traxisse. Respondet *Lancisius* p. 309."
" ii quoque, qui absque Peruviani corticis præsidio
" ab epidemicis febribus convalescunt, ipsa morbi
" indole recidere in febrim solent, ut longe ante
" detectam chinæ vim observavit *Hippocrates*, qui 1.
" epid. sect. 3. n. 36. nullum, inquit, novi, qui super-
" fuerit, cui non contigerint recidivæ.

Febres ad redeundū non pronæ.

Febres tertianæ legitimæ, aut alias faciles, plurimæ, ubi præsertim exquisitis diætæ regulis se subjecit convalescens, cortice profligatæ, æque non recurrerunt, ac si alia quacunque ratione persanatæ fuissent: idque eo magis, si sub declinationem demum morbi medicina data est: quamvis sub hoc statu epidemio, præsertim æstivo & autumnali, nusquam fuerit tuta fides, & plus tunc felici fortunæ, quam medici sui methodo, debuerit æger. Idem dictum esto de ipsis difficilioribus & chronicis, quæ ex sua deinde natura ad reditum pronæ amplius vix fuerunt, vel quæ jam satis per recursus deferbuerant, ubi dari id medicamentum, vel aliam adhiberi curationem, feliciter contigit, sub sponte instans declinationis tempus, & quando universa febrilis dispositio remedii alicujus viribus patuit, adjuvante præsertim melioris anni ærisque favore, & præmissis, quæ impedimenta sanationis tollerent. Hinc vero apud multos in varias medendi methodos, & leves sæpe alicujus medicamenti, & ipsius corticis, doses, generalis fiducia nascitur, quum videant quam sæpe cito, facile & constanter,

hi motus atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compressa quiescant. (u)

Et sane facile intelligitur, eas febres, quæ vel post deflagrationem spontaneam, vel primo quoque tempore, levioribus remediis methodisque minus certis penitus obsecundant, facilioris jam sua sponte indolis esse, & exinde sæpe etiam ad reditum minus pronas, quam ubi generosiori medicinæ ope opus est, & curatio difficilius peragitur: ut eos adeo miremur, qui medelis istiusmodi tribuunt cessationem morbi facilioris sine reversione, & e contrario regressum difficilioris medicamentis magis generosis, quum utrumque morbi

(u) *Virgilius.*

bi ingenio maxime deberi experientibus pateat. Nihilo tamen minus ipsarum febrium legitimarum, & aliarum plurimarum, quæ expectationi, aut cuivis methodo, sine potenti medicina, cesserant, multas passim reversiones, sub levibus etiam, vel nullis, diætæ erroribus, status epidemius accivit. Evenerunt illæ sæpe plus vice simplici, priori febri interdum similes, leviores nonnunquam, aliquando graviores, pro anni temporis, & diætæ, corporisque, mutata ratione, & pro indole ejus, quæ latuerat, materiæ residuæ; sæpiuscule non nisi post legitimum corticis usum tandem aliquando constanter desinentes.

Recursus febrium sine potenti medicina curatarũ.

Femina fere sexagenaria, sanguine facile turgente plena, nervorum genere delicato & ad animi pathemata sensibili, & nisibus plerumque vanis ad hæmorrhoides sæpe exercita, hecticum staum, ob phlogoses motusque quasi febriculosos, dudum sibi persuadens, corripitur sub statu epidemio febri anomala visa, leviori quidem & facile remediis absorbentibus, & salinis, vel & leviter laxantibus abhibitis, post hebdomadem unam alteramve evanescente, sed adeo sæpe recidiva, ut vix mensem ορθοςαδιος, & sine remediis, per aliquot annos transigeret. Post mærorem longum terroremque multum, exeunte æstate, ante triennium & quod excedit, incidit in febrem epidemiam, anomalam rursus visam, sed, ob haustum forte a filio impense febricitante contagium, statim praviorem. Usa per aliquot hebdomad remediis consuetis nihil proficiens, me vocavit, aliumque medicum virum summum. Observato rite typo, quotidianum eum, sed ex triplicato quartanæ genere, manifeste reperimus. Præcepimus ex methodo nostra corticem. Obsecuta ægra absolvit curationis filium, & ab eo tempore ab illa febriendi consuetudine immunis & sana per triennium

Obser. partic. 23.

vixit, nisi quod adhuc hæmorrhoidum molestiis obnoxia sit, & semel ex catarrho leviter febricitarit.

Reversiones pot febrifugũ remedium.

Reversiones frequentes etiam evenerunt, ubi febres epidemiæ, ante declinationis tempus, cortice, aut alio remedio amaro, aut salino potentiori, interceptæ & profligatæ fuerunt, sed nullo ad motus deinde recidivos præcavendos habito respectu: quod qui negligunt, occasionem præbent culpando innocuo medicamento. Febres maxime difficiliores antidoto Peruviana perperam, vel imperfecte, curatæ, easdem passæ sunt manes, quas ceteræ, quibus solius naturæ robur sine plena victoria oppositum fuit, vel quodvis medicamentum minus adæquatum adhibitum: morbo permutato potius tantisper cum alius ægritudinis imagine, quam cum integritate functionum corporis. Equidem, attestante experientia, affirmare ausim, quum multi se homines illotis manibus medicinæ passim immiscuerint, & corticem, sine justa methodo, pluribus exhibuerint, quam

Post curationem imperfectam.

Quot Themison ægros autumno occiderit uno, (x) non tot ac tanta plerumque mala observari consuevisse, *post febres* sua indole, vel ægri constitutione, aut diæta, *minus securas*, quam ab alius cujusque imbecillioris remedii, quamlibet laudatissimi, inepto, vel non sufficienti usu. Vix etiam, ubi forte fortuna, in languoris aliorumque symptomatum locum, febris cum typo manifesto iterum successit, quam vulgo recidivam vocant, æque illa gravis, vel certe æque periculosa esse consuevit, ac ubi alia minus potentia præcesserant tentamina. Aliqua sane morbidæ materiæ pars vere specifico medicamine, quamvis sine justa lege dato, plerumque ener-

(x) *Juvenalis.*

enervari videtur: etsi pro diversa aberrationis gravitate, & ægrotantium ratione, variæ notentur differentiæ. Hujusmodi febres recidivæ, quas *nothas* appellare liceat, (y) uti post imbecillem nimis corticis usum, hodie hominibus cujusque sortis, methodi veræ ignaris, frequentatum, & qui innocens remedium infamare aptus est; ita etiam post naturæ, aliusve medicinæ, debiliora molimina, frequentissime evenerunt, aut sua sponte, aut revocatis ad justæ methodi leges, salutari consilio, motibus febrilibus. (z) Febres subi-

Febres recidivæ nothæ.

Reversiones post morbum subito periculosum.

Revocatio febris.

(y) v. *Ortlob.* scrutin. recidiv. §. 31. ubi signa hujusmodi reversionum eventurarum egregie enarrantur: quorum decimum est: "in specie magis recidiva metuenda est, si adhuc, licet obscure magis, "prioris morbi reliquias ex symptomatibus restitantibus, licet remissioribus, observamus.

(z) Revocatio illa cum magna cautione fieri debet: neque ego in quovis statu epidemio, aut corporis habitu, tentandum illud antiquitus notum artificium consuluerim, nisi remedio me pollere certus sim, quo motus forsan excedentes tempestive rursum reprimere, & penitus avertere possim. Cogitent, qui audacius sentiunt, &, nullo fere habito discrimine, febres, quibus perperam curatis alius morbus successisse videtur, revocari debere docent, quæ rectissime olim *Trincavellus* de ratione curandi L. II. c. 3. scripsit: "febris neque desideranda, neque ex- "citanda est, nisi quæ mitis & moderata sit: alio- "quin vellemus morbum unum curare altero, non "minus verendo. Mitem vero & moderatam excitare, & servare, nec cuivis, nec ubique profecto licet: quicquid de hujus vel illus methodi, aut medicinæ, felici efficientia ad febres suppressas exsuscitandas laudetur. Tutius longe sæpe esse observavimus, si quæ febres imperfecte curatæ obtingunt, continuare medelæ febrifugæ usum, vel solum, vel præmissis aut additis pro indicatione aliis, secundum regulas supra scriptas, donec plena appareat sanitas, & deinde repetere eundem, ex arte mox describenda. Ita

subito periculosas, haud adeo paucas, præsertim soporosas, naturæ vel artes medicæ impares morte terminari permiserunt: (*a*) Similes affectus, ubi quidem, per corticis usurpationem haud omnibus numeris absolutam, vel non rite repetitam, conservata est vita, (*b*) variis tamen reversiones, vel varis, vel nothis, quamvis minus perniciosis, mulctarunt ægrum. Diuturniores ex sua natura febres, si cortice, vel alio remedio febrifugo, interceptæ fuerunt, ægro in sanitatem perfectam tantisper saltim restituto, (*c*) aliud incommodum non attulerunt, nisi quod recidivæ identidem factæ sunt, donec exhausta forte fuit per naturæ ὑςερεργϑντος, vel artis virtutem, vel aeris & anni mutationem, caussa reliqua morbi, qui per tempora sua decurrere impeditus est: & curatio perfecta facilis fuit, nisi forte interdum molimina reversionis, ab hominibus diagnosin aut methodum

Post morbū. indolis diuturnioris.

sæpenumero hominibus abs me petentibus, ut chinam expellam, ab alio medico, aut a medicastro, visceribus vel artubus, ut vulgus opinatur, impactam, ridens respondeo, cuneum cuneo trudi, & continuando eodem remedio opus esse, quo voti potiamur.

(*a*) *Traversarius* l. c. p. 299. ubi de reversionibus egit: "experientia, ait, compertum habemus, quam "plurimos non adhibito statim febrifugo interiisse, plerosque propinata e vestigio china convaluisse.

(*b*) *Lancisius* p. 309. "Miror sane, ait, non intelligere censores, recidivam potius, quam mortem, "expetendam esse, ubi hæc impendet, nisi febris "subito profligetur.

(*c*) Consulto id facere consueverunt, quamvis reversionem eventuram putarent, *VVillisius* de febribus c. 6. *Ramazzinus* p. 225. 236. sqq. *Sydenham*. p. 112. c. 5. de morbis acutis, quamquam hic deinde meliora expertus est.

dum ignorantibus, ubi præsertim remedium febrifugum oderint, perversis medelis turbata, & in alium morbum imprudenter conversa sunt. Atque hujusmodi eventus potissimum vanis artis accusationibus ansam præbent. Interea alii, pari febre indolis chronicæ affecti, qui cortice usi non sunt, aut per paroxysmos suos perpetuo febricitarunt, molestiis periculisque expositi, nescio an optabili a morbi regressibus immunitate, nisi quis continuum morbum interrupto præferre velit (*d*); aut, interdum a febre aliquantisper sub aliorum symptomatum larva liberati visi, recursus vehementiores plerumque passi sunt, quam quibus saniora intervalla per medelam febrifugam præstita fuerunt. (*e*) Vix etiam, ac ne vix quidem, id sua sæpe tolerantia (*f*) lucrati sunt miseri, ut motus febriles, licet molestissimi violentissimi, citius morbidam materiam consumserint, atque ex corpore ejecerint, quam alii, per longioris sanitatis, brevio-risque,

---

(*d*) *Sydenham* de morb. acut. p. m. 112. Morbus per " septimanas duas vel tres delitescit, magno cum ægri " emolumento, qui ab illo male multatus paullu- " lum interim respirat.

(*e*) *Traversarius* l. c. p. 299. *Absque corticis usu* " hoc statu epidemio *difficillime* convalescunt ægri, " quin potius vel in autumnales *quartanas*, quarum " anno 1710. & currenti 11. non exiguus est nume- " rus; vel in *cachecticas leucophlegmaticasque* affe- " ctiones, *hydropi* insuperabili affines, incidunt.

(*f*) Cavendum est his, qui febres per expectationem curare satagunt, ne censuram promereantur, quam apud *Virgilium* pastores incurrunt, negligentes, & vano medelarum potius, quam justo morborum timore perculsi:

- - - alitur vitium, vivitque tegendo,
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, aut meliora deos sedet omnia poscens,
Cum furit, atque artus depascitur arida febris.

risque, & statim rursus oppressæ, febris recidivæ intercapedines, perennantem απυρεξιαν recuperarunt. (g) Interdum quidem, quamvis penitus restituti visi sunt ægri, ubi aliquid circa corticis usum peccatum tamen est, vel curiosa & inordinata post febrem jam plane cessantem continuatione remedii, quod vulgatissimum vitium est, (h) vel omissis, quæ præmitti aut interponi debebant medelis aliis, id effectum est, ut, qui citius

Remora reversionum & morbus longior per medicinæ culpam.

(g) V. experimenta auctorum supra nota (g) adductorum, quibus paria habent plerique, qui ante *Talborium* scripserunt, item *Restaurandus*, *Storchius* aliique.

** Nimii remediorum febrifugorum usus noxa.*

(h) * Varia ab hac inutili continuatione nasci posse incommoda videntur. Primo enim nausea sine fructu creatur. Deinde hoc remedium, uti cetera omnia, præsertim pulverulenta & sicciora, immo uti alimenta ipsa, nisi ευφορια probe observetur, stomacho & nervis delicatioribus grave tandem fieri potest; quamvis id a cortice genuino, quippe blande amaro, & digestionem insigniter juvante, & egregie tonico, minus metuendum sit, quam a pluribus aliis medicamentis. Tertio appetitus nimius interdum excitatur, ut ab amaris diu usurpatis fieri solet, unde facile in diæta delinquit convalescens. Quartum est, quod retardatur ita, & in suo ordine turbatur, temporarius ille materiæ recidivæ orgasmus: unde illæ ipsæ oboriuntur, quas heic notamus, reversiones inordinatæ, & seræ: quod perquam frequenter accidit. Quintum est, fieri posse, ut hæc materia immatura, retardato ultra modum naturalem orgasmo, tum vero non attento & imperfecte represso, quum tempore justo molimina contingunt, &, juvante forsan alia prava corporis dispositione, aliam in corpore induat formam, aut motum alium suscipiat, & morbi μεταχηματισμον variasque ægritudines inducat, quod tamen rarius ab hac caussa evenit: dum plerumque vel natura tandem aliquando maturat & evolvit materiem, ita ut vera febris recidiva appareat; vel, præmissis præmittendis, ipsa legitima per

cor-

citius finiri potuisset, morbus longior appareret. Febres enim recidivæ, quæ sponte suæ relictæ citius eventuræ fuissent, retardatæ hoc pacto potius & semisopitæ, quam penitus profligatæ fuerunt, post mensem & ultro demum, rupto vinculo malefido, manifeste accidentes: dum sub alia methodo similiter laborantibus ægris, citius manifestato recursu, citius etiam sua tempora decurrit morbus, vel justam sui curationem poposcit: quæ ubi recte instituta non est, iterum iterumque relapsi sunt miseri, licet iterum iterumque cortice curati, & devo-
rata

---

corticem curatio omne fert punctum. Atque hoc quidem sensu, nimium, & nimis diu continuatum, corticis usum nocere posse sentio: quamvis doseos nimis parcæ & castratæ noxa & manifestior sit, & gravior, & frequentior; & ista itidem præcipue non remedio, sed materiæ morbidæ debeantur, eodem incassum & haud recte tentatæ: quod idem de ceteris medelis febrifugis dicendum esse, res ipsa docet. Hanc ob rem supra in regula secunda scripsimus " proportionem inter vim morbi & remedii ri-
" te observandum esse, ut justo tempore desinere
" noverimus. " Idque facili negotio fit, si, obtenta meliori valetudine, & quando non amplius indies magis magisque a remediorum ληξιπυρετων usu in sanitate proficere ægrum apparet, (quod præcipuum indicium est, materiem, si qua latet, non amplius attingi,) cessemus a medicatione, neque continuemus nimis officiose, sed tempus justum repetendæ expectemus. In nostrate morbi specie τυπικως ὑποςροφωδει curanda, medicatio continua, etsi diutissime usurpata, & inordinata quævis, etsi copiosissime adhibito remedio, reversionem non potuit semper prohibere, interdum nocere visa: dum illa, quam deinceps explicabimus, methodus, certis temporum intervallis interpolata, spem plenæ & constantis sanitatis vix ac ne vix quidem fefellit: ut adeo heic verum repererimus illud:

Quod caret alterna requie, durabile non est.

rata ingenti ejus quantitate, cum opprobrio remedii apud hos, qui non bene dijudicant medicinæ vitium a medentis errore. Verbo dicam: febres recidivæ fiunt vel veræ, ubi ad integritatem functionum redierat æger, vel nothæ, ubi morbidi motus non penitus cessarant. Hæ a qualibet naturæ vel artis ope imperfecta frequentissime contingunt. Illæ fiunt vel post febres sua indole recidivas, quacunque ex curatione desiverint; vel post eas, quæ, diuturniores futuræ, remedio interceptæ fuerant, quod materiam profundius latentem & immaturam, sed sponte deinde repullulantem, attingere uno curationis filo non potuerit: quamvis si id justo tempore repetatur, reversio certo præpediri possit. Vulgaris igitur est, sed manifestus, error, quo ipsi remedio recidivæ febres, quasi ipsi aquæ recandescens incendium, imputantur. Ipsa enim materia morbida, uti febrim primariam fecit, ita, si quocunque modo imperfecte extincta sit, reversionem inducit, suæ indolis culpa, non remedii: quamvis hujus usus non rite repetitus pro febre longa continuante interruptam faciat, sive recidivam evenire permittat; abusus vero, uti ceterarum medelarum omnium, turbare morbum, præsertim difficiliorum, &, reversionibus inordinatis ansam præbendo, longiorem facere possit.

Summa dictorũ.

§. II.

Febris recidiva ab ipsa febre sæpe oritur.

Quod autem longe frequentius morbi longitudo longitudinem majorem, & paroxysmus paroxysmum, & febris ipsa febrem recidivam ingeneret, multa sunt quæ persuadent. Lubens concesserim, febrim in se & absolute spectatam, esse motum naturæ per secretiones & excretiones materiæ nocivæ, ad conservationem corporis

ten-

tendentem, (*i*) immo, si a notione populari & con-

Febris instrumentũ naturæ.

(*i*) *Sydenham* de morb. acut. p. m. 72. "profe- "cto, ait, est febris ipsa naturæ instrumentum, "quo partes impuras a puris secernat. Ita docuerunt omni ævo, hodieque sentiunt ac docent ubivis, medicorum prudentum scholæ. Sane auctor naturæ, cujus vocis notionem sect. 6. §. 8.9. explicabimus, qui febrim ejusmodi instrumentum esse, & omnia ordine, tempore, & mensura, peragi voluit, ea etiam in symptomatibus, coctionibus, crisibus, observari dedit, ut ipsas molestias suo modo utiles esse, & medico experto & sapienti indicare appareat, quid agendum sit, aut omittendum. Vix refert, utrum ea humanæ animæ, quæ symptomatibus sapienter affici velit, an naturæ rerum creatarum corporearum mechanicæ, adscribamus: modo noxias & inutiles molestias, seu errores naturæ, & effectus utiles, vel secus, caussarum corporearum agnoscamus, a quibus natura afficitur. Neque adeo mirum nobis est, quod laudatissimus vir gloriatur: ad *Harveum* p. 166. jam tres supra quadraginta sunt an- "ni ex quo hanc caussam agere suscepi. Rarissima, "hoc in primis ævo, fortuna, evenit, ut nemo in "publicum processerit, adversus illam perorare contendens. "Quatenus febris imputatur animæ rationali, sapienter, circumspecte, & sollicite, motus febriculosos eligenti, excitanti, & pro caussis sollicitudinis vel augenti, vel minuenti, & ipsa symptomata ad certos scopos dirigenti, sine materiali corporearum caussarum effectu, qui moralis solum sit, æstimationem sui ab anima sapienti promerens, quod fere solum est viro illustri in theoria febrium peculiare; quatenus, inquam, ita sentire lubet ipsi, ejusque asseclis; plurimi sane medici incliti etiamnum florentes in publicum processerunt, adversus eam sententiam perorantes, disputantes, scribentes: in ipsa academia Halensi *Hoffmannus*, in Lipsiensi *Schacherus*, in Jenensi *VVedelius*, in Vitembergensi *Bergerus*, in Helmstadiensi *Meibomius*, in Giessensi *Valentinus*, in Marpurgensi *Veldius*, in Rostochiensi *Schaperus*, in Tubingensi *Camerarius*, in Altorfina *Schul-*

consueta discedere lubeat, (*k*) ne quidem morbum vocari merere: quemadmodum illustris

Sta-

Schulzius, in Argentinensi *Boeclerus*, in Lugdunensi *Boerhaavius*, in Trajectina *Barchusius*, in iisdem aliisque locis plures alii viri sapientissimi, doctissimique. In ipso ad medelam etiam ληξιπυρετον respectu, ubi ex theoriæ influxu practice dissentire a medicis mechanicis putantur *Stahliani* sectatores, quamvis plurimi haud vere dissentiant, contradixit cum ceteris huic hypothesi ill. *Hoffmannus* tum passim alibi, tum nuper in de recto corticis usu in febribus, §. 35. " quod, ait, cortex Peruvianus statim " in principio post unum vel alterum paroxysmum, " tuto in usum vocari possit, pernegant maxime " isti, qui naturam febre, tamquam remedio *sapienti consilio*, uti censent, *ad amoliendas caussas*, " quæ vitæ periculum struunt, persuasi *optimam* & " *salutarem naturæ intentionem* hac ratione turbari. " Sed supervacaneum plane esse hunc metum, ex" perientia, optima medicarum etiam veritatum ma" gistra, omnibusque ratiociniis superior, luculen" ter admodum docet. Mobis certe innumera fere " sunt exempla eorum, qui a tertiana epidemica, " gravibusque symptomatibus invadente, ita perfe" cte cum sanitate in gratiam redierunt.

(*k*) Hanc sequi nos consuevimus, & olim in dissertatione quadam mentem ita explicavimus: quem" admodum sanitas corporis nostri vivi in blanda " partium & functionum integritate & harmonia, " ita *morbus*, in *molesta partium*, vel *functionum*, " *læsione* aut *perturbatione* consistit. *Partes corporis* " aliæ *solidæ* dicuntur, aliæ *fluidæ*, quarum singulæ " certam justamque, naturali rerum statu, habent " κρασιν, sive *compagis*, *toni*, & *mixtionis* rationem, " quæ, sicubi *molestam* patiatur *mutationem*, tunc " *morbum* adesse dicimus. *Functiones* vero, seu a" ctiones, ac sensus, in corpore omnes; progres" sus, secretiones, egestiones humorum, & quæ " sunt reliqua; perficiuntur *motu*, qui & naturalem " fluidarum partium fluorem, & debitum in soli" darum partium tono, ejusque συςολη & διαςολη,

" re-

Stahlius sæpius, & novissimo rursum scripto aliquo, (*l*) mentem suam professus est: qua sententia, cum consecutionibus variis, in theoriam " medicam introducta, sola, cordate, bona fi- " de, distincte, & connexe, febrium ratio ex- " poni possit, cui ex alia hypothesi quacun- " que ne vel minima lux affulserit. (*m*) Verum nemo etiam negaverit, ad illum ipsum motum certi & singularis per varia febrium genera generis, naturam a singulari aliqua impuritate excitari, atque diversitatem ingentem, in molestia, curatione, exitu, & reversione febris, suboriri a quantitate ejus materiæ aut majori, aut minori, a crasi illius benigniori, vel secus, a locis & partibus unde & quo defertur, a proportione ejus ad corpus hujusque habitum, & humorum corporis ad motus, & elateris fluidarum solidarumque partium ad ipsas virtutes motrices, quascunque demum eas esse statuamus. Quæ omnia, cum innumerabiles a rebus naturalibus, non naturalibus, præternatura-

Naturæ errores & defectus.

" requirit æquilibrium ac mediocritatem. Quando- " cunque igitur *fluida* quidem partes *molesta* vel *flu-* " *xione*, vel *retardatione*, *solida* autem vel *contra-* " *ctione* vel *relaxatione*, præter solitam naturæ ra- " tionem, laborant, tunc itidem *morbum* adesse pro- " nuntiamus. " Eadem populorum omnium notione deus febrim inter morbos, eosque præcipuos, retulisse notatur b. *VVedelio*, medico πολυμαθεστάτῳ, exercit. philolog. dec. 8. exerc. 4. " Inter alios, in- " quit, quamplures morbos, quos suavissimus sal- " vator sanasse & abolevisse legitur, est quoque o- " mnium maximus FEBRIS. Et hæc inter præcipuos " numeratur Deut. XXVIII. 22. quibus iratus deus " affligere minatus est humanum genus.

(*l*) Not. ad *Harvei* artem curandi per expectat. c. 24. p. 56. seqq.

(*m*) Conf. cl. *Barchusen* de medic. orig. & progress. dissert. 25. §. 27.

turalibus, quas vocant, seu intrinsecus atque extrinsecus quacunque de caussa contingentibus, patiantur varietates & mutationes, merito idem gravissimus auctor (*n*), "naturam hominis, " inquit, facile & varie errare posse, quisquis " dubitare suscipit, eo ipso exemplum aberra- " tionis exhibet. Hinc illam febricitationem, quæ absolute spectata motus erat salutaris, si in concreto, quod dicunt, uti re vera exsistit, consideraveris, multa inde pericula, molestias nimium graves, longas, recidivas, non posse non idemtidem evenire, nemo recte considerantium est, quem fugere queat: (*o*) & ideo arte opus esse, quæ motus utiles & salutares ab inutilibus & noxiis sollicite distinguat, & naturam humanam labantem aut aberrantem suffulciat ac moderetur, quam artem deus naturæ auctor condidit, experientia genuit, analogia rationalis formavit. Verus est *Hippocratis* aphorismus: (*p*) " " a crisi quæ in morbis relinquuntur, reversionem inducere solent. Natura quovis paroxysmo partem materiæ impuræ, quam potest, coquit, & per organa excretionum amandat. Ecquis vero sponsor esse velit, naturæ humanæ vel sapientiam, si qua proprie est, vel potentiam, & nisum spontaneum, eo pertingere, ut nihil inconsuetis illis, & sæpe, pro rerum circumstantium ratione, anomalis motibus impotenter moliatur, aut moveat, quod moveri non deberet, promoveri non possit? Hinc prono consequitur impetu, quam facile humoris impuri pars, a crisi particulari uniuscujusque paroxysmi post motum immaturum relicta, ita profunde visceribus & succorum crasi immergi possit, ut novis paroxysmis

Paroxysmorum crisis infida.

(*n*) p. 160. not. ad *Harveum* add. p. 157. ubi plane nobiscum sentire videtur.

(*o*) *Stahlius* l. c. p. 157.

(*p*) 12. Sect. II.

xysmis pluribus, & longa aut recidiva febre opus sit, si naturæ virtute corpus repurgari deinceps debeat. Immo ipsi corporis humores boni & puri, vel quorum certe impuritates diversæ sine molestia diu latere, vel sensim naturalibus motibus consum potuissent, per febrilem paroxysmum suo circulationis ordine emoti, facillime corrumpi, & communicatas forte secum criseos imperfectæ reliquias profunde intra sinum suum abscondere posse, videntur. Debilitantur etiam paroxysticis motibus partes corporis, & languidiores fiunt functiones, earum in primis, in quibus febriculosus fomes vel generatur, vel colligitur: ex quibus caussis omnibus, præter alia sanitatis detrimenta, plurium paroxysmorum & febrium recidivarum fomes haud injuria derivari possit. (q) Atque imperfecta ejusmodi crisis, & damnosæ molitiones, facilius fere in morbo paroxystico longioris indolis, quantumvis ex sua natura haud maligno, evenire videntur, quam in acuto. In illo enim longe plures, quam in hoc, esse videntur materiæ impuræ partes, inæqualis maturitatis & mobilitatis, quarum præmaturi motus noxas & anomalias illas indu-

(q) Egregie *Sennertus* de febribus l. 2. c. 17. p. 253. " Relinquitur paroxysmum, uti Galenus 2. " de differ. febr. cap. ult. tradit, duplex in corpo- " re vitiosa διαθέσις, una inquinamentum quoddam " ex humore in præcedenti paroxysmo relictum; " altera membri excrementitios humores generan- " tis debilitas. Hinc accidit, ut pars hæc, ob de- " bilitatem, superfluitates generet; quæ & ab in- " nato vitio, & a putredinoso inquinamento a prio- " re paroxysmo relicto, initium putredinis conci- " piunt, atque ita novus paroxysmus oritur. Idque " tamdiu durat, donec & illa dispositio, & partis " debilitas excrementitios humores generans, sub- " lata, & illud σηπονώδες περίττωμα humores inqui- " nans plane discussum sit.

inducere possunt. Hinc forsan est, quod plures passim febres recidivæ ex intermittentium, quam continentium, genere notentur. (*r*). Taceo hausta rursum intro, quæ sub crisi paroxysmi necessario exspirant, effluvia, quæ in nostro hoc morborum genere plerumque humores in sui consortium rapi aptos intra corpus ægri reperiunt, sicuti irrefragabili, nisi imaginatione & explicatione affectata ludere velimus, experientiæ testimonio constat, tot alios inde contagio infici. (*ſ*) Quod si illorum aliquid, vel ægri, vel adstantium, vel me-

Contagium.

(*r*) Conf. *Alpinus* hist. epid. §. 47. qui hanc sententiam eleganter explicat & probat.

(*ſ*) H. *Meibom.* de febribus intermittentibus epidem. §. 8. non potest, inquit, non experientia " docere, illos, qui in eadem domo, eodem contubernio, eodem sæpe lecto utuntur, frequentissime infici ad unum pene omnes. Contagium illud observavi manifestissime anno 1666. ubi hæ " febres tum alibi, tum in primis VVolffenbutteli, " plusquam dimidiam partem hominum affecerunt, " ubi contigit, ut omnibus in una aliqua domo, " numerosa admodum familia, decumbentibus, statim corriperentur, si qui ad ministrandum in primis noviter accessissent." *Bianchius* hist. hepat. p. 745. seq. " Ad ineundas febres, etiam populares, certa quædam & proportionata requiritur humorum dispositio, atque morbosus apparatus. Ast siquidem, etiam dato hoc apparatu, " non semper excitantur febres, nisi ab externo fomite succendantur: ita sæpe incitamenti vices gerunt effluvia, ab uno infirmo in alium traducta. " Observamus frequenter, non solitarias ire febres " in numerosis familiis, quando epidemicæ vigent, " utut tertianas, sed ab uno in aliud subjectum sæpe migrare, præcipue in pauperum gurgustiis, " ubi plures insimul cubare adsuescunt." Similes plane fuerunt in nostro statu epidemio observationes: idque conqueri potuimus, quod *Borrichius* in act. Hafn. vol. 5. obs. 54. de quartana tunc temporis " gras-

medentium, vel naturæ errore aut debilitate, vel morbi aut conjunctorum affectuum gravitate, vel ab externa internave caussa quacunque, per unum aut alterum paroxysmum, contigerit, quod quidem in morbo longiori, difficiliori, aut illegitimo, immo & in legitimo quovis, facillimum esse, negari haud posse videtur; tum quidem accessio accessionem, febris difficilis difficilem, immo etiam recidivam, seu similem sui sobolem, progenuisse videbitur. Eadem omnia, immo interdum graviora, eventura facile augurari licet, ubi semisopiti imperfecta naturæ aut artis medela paroxysmi, sub languoris aliusve morbi simulacro, circumferuntur, & crisin vel nullam faciunt, vel minus perfectam. Quare, quum imperfecta curatio per corticem Peruvianum, quippe lippis & tonsoribus notum hodie & usitatum qualitercunque remedium, frequentissima sit, mirum non est, si febris, haud penitus per illum suppressa, obscuris suis & minus efficacibus motibus, frequentes reversiones, & morbi longitudinem, ex sua indole ingenerat, id quod ignorantes deinde huic remedio perperam imputant, malevoli imputare amant. Adstipulatur fere hisce ratiociniis de febris longitudine & reversione, ex ipsius febris culpa, *Stahlius*, qui naturam, materia impura jam exhausta, quasi per consuetudinem, paroxysmos motusque recidivos inducere, ingeniosa conjectura statuit, & tum quidem corticem Peruvianum, ad supprimendos motus inutiles, laudare solet, (*t*) parcus alioquin

Consequentiæ dictorũ.

" grassata dicit: " integræ familiæ, toti popemo-
" dum pagi, immo quandoque tertia pars oppida-
" norum, velut fulmine icta, lectis affixa est.

(*t*) v. præter alia scripta plura ejus colleg. practic. cum not. *Storchii* §. 1841. mebr. 7. sect. 1. p. 939. item dissert. de tertiana febris genium manifestante c. 2. p. 26. c. 6. p. 56.

quin ejus remedii laudator, ob eventus, quos notavit, ex abusibus alienis, & naturæ, quam pro ipsa anima rationali habet, in multis febribus αυταρκειαν, sub statu præsertim epidemio, & endemio, & corporum singulorum, feliciori & theoriæ suæ nexum, & si qua alia forte est ratio. Recte *F. Hoffmannus* (u) " per ipsum, in-
" quit, febrilem motum nova semper gignitur
" *materia*, quæ, præsertim quando perspiratio-
" ne non excluditur, & insalubri victu auge-
" tur potius, novum semper induci paroxysmum
" non mirum est.

§. III.

Problema & observationes de cita febris fuga reversionem præpediente.

Neque tamen hoc ego theorema, ultra experientiæ suffragium, ita universim stabilitum velim, ut primos cujusque febris paroxysmos, vel errores sub ipsis commissos, pro ceterorum omnium caussa habeam. Universam enim sæpe febris, etiam intermittentis, materiam, vel magnam ejus partem, durationis spontaneæ, accessionum, incrementi, declinationis, & recursuum caussam, a primo inde insultu, intra viscerum & humorum recessus, in herba certe, & nisu naturali, ita latere probabile est, ut ex suæ deinde indolis lege, & pro naturæ ad illam habitu, vel generetur, vel maturetur, vel in motum sensim agatur. Neque tum nisi artis ope in herba suffocari potest morbus, ut præpediatur, quo minus per sua tempora decurrat, & sua sponte revertatur. Meum vero haud facio, si febris tuta satis appareat, *Mortoni* (x) consilium,
" qui, nulli, inquit, auctor ero, ut vel secun-
" dus paroxysmus permittatur: cui lubens as-
" sen-

(u) medic. system. T. III. Sect. I. c. 3. p. 102.
(x) exercit. I. c. 5.

“ sentit *Bohnius* (y), & *Riedlinus* (z). Attamen experientiam qualemcunque meam, plus decies data occasione repetitam, testor, neminem eorum ulla postmodum febre recidiva, vel alia prava consecutione, mulctatum esse, ubi ego, in prima accessione vocatus, periculi deinde instantis justo metu, ob aliorum exemplorum similitudinem, & pravorum signorum terrores, perculsus, corticis statim usu febrem fugavi, &, eo continuato, ad omnium functionum integritatem ægrum perduxi: quamvis nulla deinde medicinæ ope usus, ad præcidendam reversionem (a). Neque vero, cum sufficiens nondum exstet experimentorum copia, semper id & ubique ita eventurum esse spondere audeo, ulteriori & alienæ experientiæ rem commendans.

Observat. part. 23.

Ipse ego, cum ante octo, & quod excedit, annos, vere pluvioso, ægrotam ruri invisissem, pluribus horis ad seram usque vesperam, inter aeris injurias, itineri insumptis, & piscis viscidi esu haud sine nausea satiatus, paroxysmo febrili eadem statim vespera corripiebar. Tertianam intermittentem & accessionis ratio (b), & status epidemius, & urinæ, linguæ, faciei, oculorumque color, & sapor amaricans adversus,

(y) tota dissert. de præmatura intermittentium fuga, quam suspectam tuetur.

(z) lin. medic. A. 4. mens. 9. lin. 25. neque dissentiunt, vir summus, *Bergerus* in cortice ab iniquis judiciis vindicato §. 9. &, quos ibi adducit, auctores, *Badus*, *Donzellus*, *Proto patharius*, *Listerus*, *Jones*: & eadem sententia stetit *Talborio*, ejusque per Galliam & Angliam asseclis.

(a) conf. ill. *Hoffmann.* medic. System. Tom. IIII. l. 1. c. 4. p. 108. *Morton.* c. 7. ubi febres inflammatorias, in principio periodicas, cortice subito dato, sine reversione penitus curari observat.

(b) v. *Galenus* de cribus l. 2. c. 3. de tertiana exquisita primo paroxysmo discernenda.

ſus, indicabant. Urgebat inſtans prope tempus profectionis alicujus neceſſariæ. Sumſi ſtatim mane ipecacuanham cum arcano duplicato: pomeridie cortice uti cœpi: quo continuato, non febris, niſi levibus per alternos dies aliquot motibus, ſed plena ſenſim ſanitas rediit, qua hodieque utor.

Obſerv. partic. 24.

Unus ex his, quos, ſoporis maxime indiciis territus, ita velociter ſanitati reddidi, pluribus ante annis dolore ſiniſtrum hypochondrium gravante, & cordis palpitatione ſæpe recurrente, laborarat. Poſt hanc ipſam curationem, a triennio ab iis ſymptomatibus ſanus degit, & nunc quidem iter trans mare feliciter emenſus eſt.

Obſerv. partic. 25.

Femella quadragenaria, temperamenti a nativitate ita melancholici, ut ad morbum melancholiam, familiæ ſatis familiarem, proclivis ſæpæ fuerit, corpuſculo debili, & multis alias pathematibus hyſtericis, ſpleneticis, colicis, & pluſculis abortibus, exercito, quum, anno præterlapſo, longum luctum paſſa eſſet, febre epidemia autumnali invaditur. Poſt primum paroxyſmum, gravi dolore cardialgico, colico, & dyſuria ſtipatum, quæ ſomnum juſto profundiorem idemtidem interrumpebant, itidem ſtatim ad corticem non accedere non auſus fui. Aſt poſtquam a febre manifeſtiori ſemunciæ forte uſu libera evaſit, languens licet adhuc, nauſeoſa, & plane imperfecte ſanitati reſtituta, continuare hanc medelam, neſcio quibus opinionibus & conſiliis muliercularum turbata, omnino noluit, ſeque febricitare negavit, id ſolum, ut paſſioni hyſtericæ, & aliis, quos metus melancholicus repræſentabat, morbis obviam irem, rogans, variiſque præterea remediis inepte uſa (c). Evanuerunt

(c) Eleganter celeb. *Stahl.* de æſtu maris microcoſm. th. 8. ad lectum ægrorum audimus, quid ipſi " maxime conquerantur, id cum ipſis pro morbo agno-

runt nihilominus sensim febrilia symptomata. Verum tamen, uti alias etiam suevit, alternis vicibus sanitatis, & velut hystericorum paroxysmorum, cum anxietate, tristitia, metu vario, alvi dolorifica proluvie, catameniis copiosis, ipsoque, qui solus novus erat; & valde ingratus ægræ, hæmorrhoidum fluxu, per intervalla hiemem exegit. Omnia lubens corticis, vitæ conservatoris, usui accepta tulisset, nisi veterum imbecillitatum ipsa subinde recordata esset, & adstringere illum corticem persuasisset consiliaria domestica, quum ægrota diarrhœis & fluxibus sanguineis esset affecta. Tandem vere incipiente feliciter usa remedio, quod suasi, ex granis bis quotidie quindecim (*d*) limaturæ martis, (*e*) sub-

---

" agnoscimus, huic maxime obsistere, occurrere, " contra pugnare: ut æger de lecto, tamquam de " sella curuli, *consuluit*, ita *plebs* medica *scivit*. Graphice hanc medicorum crucem, ægris nimium quantum damnosam, immo sæpe exitiabilem, pingit ingeniosissimus *Lentilius*, tab. consult. p. 35., " dum ægrotus clamabat, da potum; dum uxor, " medere singultui; dum affinis, siste dolorem; dum " compater, præbe sudoriferum; dum cognatus, " da vinum, ut cor confortetur; dum alii, balnea- " tores, mulieres, amiculi, scribe hoc vel istud, " quod vicino meo, re nulla juvante, in eodem " affectu gravissime decumbenti, salutare fuit! & " quæ sexcenta sunt alia: quid tunc ageret medi- " cus? Emoriar, ni vel centies optavit: o, si aliam, " quamvis viliorem, artem didicissem!

(*d*) *Sidenhamius*, aliique, non nisi octo pro dosi præbere solent: & sufficiunt sæpe. *Lentilii*, aliorumque expertorum scripta idem, quod nos heic laudamus, commendant pondus: & vanum sit, si aliqui metuant, grave stomacho futurum. Graviora longe sunt calcium præparatorum, & alieno acore saturatorum, & quarumdam etiam tincturarum, doses vel minores: & præstare limaturam ipsam plerumque præparationibus, tum efficacia, tum ipsa di-

(e) subtilissime, sine affuso liquore, præparatæ præcipue

---

digestionis facilitate, plurimi observatores docti dudum annotarunt. Eleganter de hac ipsa re dicitur, quod de multis naturæ donis medicis verum est, & notabile, in *histoire de l' academie des sciences* 1713. p. 26. ubi de natura chalybis ejusque usu medico egregie agitur: " dispendio maximo est, artis opem " adhibere, ut natura deterior reddatur. *C' est grand* " *dommage d' emploir de l' art, à gater la nature.* " Veteres non infra duos scrupulos, ad sesqui drachmam, immo drachmas duas usque, propinare solebant limaturam crudam vel præparatam, & morbos chronicos maximos feliciter eo pacto sanabant. v. *Sennertus* prax. l. 3. p. 537. *Claudinus* de ingressu ad infirmos append. sect. 2. ne natura & usu chalybis & medicamentorum chalybeatorum, quæ tota legi meretur.

(e) Hoc cum ejus progenie medicamentum, quod, a cortice Peruviano plane diversæ efficaciæ, ex imperfectis, & haud satis distinctis, methodicorum veterum aphorismis de stricto & laxo, veluti ex unica regula, itidem vulgo judicatur, aliquando forte, quum de ejus usu in morbis febrilibus agendi locus erit, polychrestis utilitatibus vindicare moliemur, correctis abusibus, ex theoria modesta, & experientia antiqua & recenti. Propositum idem fuit illustri *Brunnero*, quod negotiis forsan, aut senecta & morte præpeditus, non absolvit. v. de glandul. duod. p. 149. ubi, " ex efficacissimorum, ait, " remediorum, dummodo manu tractentur periti, " sunt martialia, in suis casibus efficacissima, de " quibus forte alias. " Plura sane medicamenta utilissima limitibus nimis angustis, & impenetrabilibus difficultatibus, & edictis terroribusque theoreticis, tamquam præruptis scopulis, ita circumsepiuntur, ut ad usum etiam verum & securum vix cuiquam permitti videatur accessus. " Præcepta finita esse debent: si qua finiri non possunt, extra " sapientiam sunt. " *Seneca*. Alii e contrario eadem ipsa remedia laudibus immodicis ita in vulgus propalant, ut usui mixtus abusus cuilibet pateat, quem

pro-

cipue constante, post multos inde excretos ascarides, magnam partem ægritudine liberata est. Denique sub Pyrmontanarum acidularum potu, ineunte æstate, catenulam vermium cucurbitinorum (*f*) excrevit, quam, tertia post absolutam curam hebdomade, ingens lumbricus vivus & concatenatus insecutus est, qualem *Clericus* aliique (*g*) delineatum exhibent. Hinc incantamenti instar omnia omnino pathemata cessarunt, ipsaque femina egregie valet, sanior quam pluribus retro annis. Ridet nunc ipsa aberrationes suas, inobedientiæque culpam in brutorum vermium phantasmata jocose conjicit.

Observ. partic. 26.

Cæteri, quos decem numero, ubi similiter corticem a primo paroxysmo dedi, obsequiosi satis fuerunt, & perfecte constanterque convaluere omnes.

Similia de aliis medelis observata.

Immo vero non hujus solum medicinæ eam esse felicitatem, sed & alias medelas, post primam statim accessionem adhibitas, felicius, quamvis haud adeo certo ac ipso cortex, opitulari, comperimus. Ut taceam effectus ita prosperos nobis observatos a remediis amaris illi similibus, item a subita catharsi, vel vomitione, sub febris initio, turgente materia (*h*), compluprofusæ pollicitationes, & nescio cujus hypotheseos ingeniosa species, allicuerint. Aberratur utrimque a veræ experientiæ repetitæ via regia.

(*f*) v. *Clericus* in histor. lumbric. latorum, & quæ ibi ex *Spigelio*, *Tysone*, *Valisnerio*, *Andry*, *Aldrovando*, aliisque collecta sunt; præsertim tab. I. A. & B. add. observatio, & descriptio elegans *Borrichii* act. Hafn. vol. 2. obs. 47.

(*g*) v. *Clericus* in histor. lumbric. lator. præcipue tab. II.

(*h*) Iterum heic laudare debemus pulverem *Cornachini*, vel similem ex scammoneo. Sunt status epidemii, de quibus & nos dicere possumus, quod *Timans a Guldenklee* cas. medicinal. l. 8. c. 10. de tertiana

plures etiam sanitatem, post levia unius alteriusve accessionis molimina, statim recuperarunt, sine relapsu, quibus a primo febris vere intermittentis, tertianæ aut quartanæ, maxime vernalis, paroxysmo exeunte, & inde tertia quavis circiter hora, remedium exhibuimus digerens & diaphoreticum, verbi caussa, medicamenti egregii, quod in ipso etiam paroxysmo datum anxietates levare, humores digerere, & crisin deinde juvare solet, spiritus tartari compositi, quem mixturam simplicem (*i*) vocant, guttas forte

---

tiana simplici, unica purgatione curata: " frequen-
" tissimæ circa id tempus erant tertianæ febres; ve-
" rum sumto pulvere cholagogo plerique liberati
" sunt: & quod idem deinde c. 19. notat: si in fe-
" bribus putridis intermittentibus quibuscunque, ap-
" parente aliqua, etiamsi non perfecta, coctione, æ-
" gro ipso die paroxysmi medicamentum purgans
" dederis, ita ut effectum suum ante invasionem
" compleat, videbis febrim post illum paroxysmum
" non amplius reverti. " Similia de ipecacuanha, & emeticis antimoniatis, prædicare licet. Meminerint tamen medentes, qui ita felices effectus vel a purgatione, vel a vomitione, notarunt, probe attendendum esse, quid evacuationem ejusmodi indicet, vel contra. Quadrat huc maxime monitum *Sydenhamianum*, egregio illo de morbis epidemiis c. 2 sect. I. de morb. acut. scriptum: " qua methodo cur-
" rente anno ægrotos liberaveris, eadem ipsa forsan, anno jam vertente, e medio tolles " quodque idem gravissimus observator paullo infra habet: " idem
" morbus in ipsissima anni constitutione varia sæpe,
" & dissimili facie, se ostendat: quod quidem tanti
" potest esse momenti, ut, pro ejus arbitrio, cura-
" tivæ indicationes ponendæ sumendæve fuerint.

(*i*) v. *Schultzius* peculiari libello de tinctura bezoardica, cujus hic spiritus præcipua pars est, & in appendice de mixtura simplici p. 177. sqq. &, qui primus hujus mixturæ auctor creditur, *Andernacus* de medic. vet. & nova P. II. p. 658. * In personis sple-

forte triginta, aut tincturæ fuliginis *Clauderi*, quæ essentia diaphoretica audit duplum, vel ultra:

---

spleneticis seu scorbuticis, & ubi remedio magis volatili opus esse visum est, substituimus pari cum felicitate, eadem dosi, sed, ob odorem saporemque volatilem, syrupo pœoniæ aut simili temperantes, spiritum scorbuticum *Dravvizii*, quem sub mixturæ simplicis antiscorbuticæ nomine in pharmacopolia nostra introduximus, descriptum in tractatu vom schmertzmachenden Schorbck, p. 159. " Spiritus " tartari libra una, cochleariæ unciis quatuor, irro- " rantur libræ duæ vitrioli ad rubedinem exsiccati, " digeruntur in balneo per octiduum, dein per re- " tortam, aucto gradatim igne, propellitur cum re- " liquis etiam spiritus vitrioli volatilis. Dosis aucto- " ri est drachma dimidia vel integra. " Magnopere prædicatur in affectibus scorbuticis, præcipue paralysi. Nobis fructum egregium, præter eam, quam in febribus modo laudavimus, utilitatem, præbuit in stomachi ατονια, & appetitus digestionisque defectibus a muco viscido, bilioso, salso, putrido; in iis vitiis, quæ scorbuto calido tribui solent; in cachexia scorbutica; in paralysi, & ipsa apoplexia recenti. Biennium fere est, quod puella sexennis, illius soror, de qua infra febris nonanæ historiam recensemus, post aliquot languoris dies, repente corripiebatur paralysi utriusque brachii & spinæ dorsi, cum sensu formicationis. Aberat caussa manifesta, nisi quod stomacace & scrophulæ jam diu afflixerant. Vocatus statim, dedi ejus spiritus cum syrupo pœoniæ ανα mixti guttas triginta, idque singulis trihoriis repetii. Rediit sensim sensimque motus sensusque integer, & intra decem fere dies sanitas. Absoluta jam hac scriptione, mulierem Judæam septuaginta octo annos natam, curo cum alio medico experientissimo, quæ olim sæpe podagrica, quatuor jam annis solitum affectum non passa, insultum nuper apoplecticum noctu subito sustinuit, ex quo lingua cum dextro brachio & pede paralytica remansere, cum mentis stupore, & febre continua. Secari statim venam, ad octo uncias in brachio sini-

** Spiritus scorbubuticus Dravvizii.*

Observ. partic. 27.

Observ. partic. 28.

Observ. partic. 29.

tra: aut quibus, ubi tertianam simplicem vere intermittentem a primo statim insultu agnoscere licuit, soluti liquore aliquo salis absinthii drachmam integram, addito interdum sulfuris antimonii grano, vel & salis ammoniaci drachma

---

sinistro quum in pede non admitteretur, vesicatoria eidem brachio & cruri ejus lateris admoveri, enema injici, assumique per thrioria remixti similiter spiritus guttas sexaginta, curavimus, interpositis paucis pro re nata aliis. Ita lento quotidie gradu magis magisque rediit primum loquela, deinde liberior intellectus, laterisque attoniti motus, febris post nonum diem sensim soluta cessavit, appetitus somnusque, pro senectæ ratione, sat bene habet, & vix quinta nunc a morbi ingressu hebdomas numeratur, neque fere, nisi debilitas, quicquam superest. Furunculus in femore sinistro enatus, & otalgia auris dextræ, utrimque in abscessum transiit, atque, uti arbitror, egregie felicitatem medelæ juvit. * Biennium fere effluxit, quod virum sexagenarium, doctum & laboriosum, hæmorrhoidarium, a gravi hemiplegia dextri lateris, venæ sectione larga in sinistro pede subito administrata, hoc ipso dein spiritu continue usurpato, & denique laxatione κατ' ἐπίκρασιν repetita, ex pilulis polychrestis cum mercurio dulci, feliciter, deo juvante, sanitati reddidimus. Idem superiori æstate tertiana duplici graviter laborans, cortice Cinchina exhibita post tertium primariæ febris paroxysmum, & repetita legitime, optime convaluit, valetque. Durante curatione eam molestiam hæmorrhoidum cœcarum, quam sect. 3. §. 6. descripsimus, passus est, & curatus remedio laxante ex sale cathartico amaro, fotibus, & unguento albo camphorato, & præcipue continuato cortice febrifugo, cum granis aliquot lactis sulfuris cuique dosi additis. Similem felicitatem laudati spiritus scorbutici experti quidem non sumus, ubi diutius jam paralysis tolerata fuit: unde & iis in morbis laudandum est illud, quod in omnibus fere valet, & præsertim quorum typus non est insuperabilis: principiis obsta!

chma dimidia, aut alius ex salibus lixivis aut mediis febrifugis sufficientem dosin, sex horis ante paroxysmi prioris tempus semel, aut aliquoties alternis diebus, propinavimus. Alii, similiter plane correpti, ubi id momentum prætermissum est, & altera aut tertia accessio ante medicationem invasit, diutius longe graviusque ægrotare, & reversionibus obvii esse consueverunt. Ea tamen simul cautione usi sumus, quam supra jam innuimus, ut statim, finita accessionis crisi, lintea febricoso halitu polluta cum purioribus permutari curaremus. Atque hæc de reversionum metu, per citam a prima invasione febris fugam, præcidendo, problematis alicujus instar dicta sunto, quod repetitæ experientiæ solvendum relinquimus (k).

§. IV.

Vis salium volatilium adpræcavendos reditus.

(k) Alterum de prævertendis reversionibus problema, quod pleniori itidem experientiæ permittendum adhuc videtur, quum nobis, tentantibus sine repetitione corticis, nondum æque respondere res visa sit, habet cl. *Mangetus* bibl. pharmac. T. 2. p. 698. ubi, " sancte, ait, asserere se posse, se in millenis ægris exhibitionem corticis non omni prorsus recidivæ antevertendæ aptam observasse, nisi " volatilia etiam in largissima dosi admiscuerit. Assentit *Traversarius* p. 297. hanc veritatem, inquiens, " hic quoque Pisauri experientia constantissime firmat. " Cl. *Coahusius*, auctor archei febrium fabri, in remedio quodam volatili, quod sibi adhuc peculiare servat, corticis usui addendo, omne felicis, & a reversionum metu liberæ, medicationis præsidium collocat. Sunt sane salia volatilia insigniter febrifuga, & subtilia, & penetrantia, ac forsan reversionum materiam in herba latentem, quam cortex attingere nequeat, huic addita enervare possunt, dum ipse cortex metuendas a solitariis volatilibus noxas prævertat. add. §. sqq. not. b.

Observ. partic. 30.

§. IV.

Observationes de reversionum tempore.

Alioqui, ubi post alterum pluresque paroxysmos febris per medelam specificam victa est, quæ diutius alias duratura fuisset, tum quidem semper ægrotos, sola medicatione per corticem continenti, a periculo quovis alio tutos præstare licuit, sed rarius, nisi ea legitime repetita fuerit, a redituro sponte, post *certum* aliquod tempus, si permittatur, eodem morbo: qui tamen certe cari & apoplexiæ metu vacuus, & sat facile sanabilis, & longe plerumque priori mitior fuit; quamvis interdum, pro corporis, aeris, diætæ ratione, ad difficiliorem indolem redierit: ut omnes omnino morbi ὑποστροφώδεις, præsertim vero febres, modo faciliores, modo difficiliores revertuntur, quocunque remedio curati sint (*l*). Caveant ergo, qui ingenium morbi

---

(*l*) *Ortlob.* scrutin. recidiv. §. 5. Negari non potest, uti recidivam interdum atrociorem esse ipso morbo præcedente; ita etiam præsertim febres, modo duplicatas, triplicatas reverti, & modo, quæ erant cum intermissione, continuo, modo vice versa infestare." *Grembs*, arbor. integr. & ruinos. homin. p. 407. exemplum refert: * vir robustus & sanguineæ complexionis, tertianæ nothæ *recidivam* patiebatur, pulsus erat languidus, excretio copiosa. Nec pharmacum, nec sanguinis missionem competentem judicabat medicus. Utebatur syrupis de endivia, de acetosa. Septimo die accepit rhabarbarum cum decocto fructuum. Sed ea nocte præter omnium spem extinctus est. "Ignorabatur ejus ætatis infelicitate cortex. Quod si isto in priori febri adhibito recidiva contigisset ita exitiabilis, quot, bone deus, ignorantum & malevolorum censorum accusationibus impetitum fuisset remedium, quod solum forsan potuisset esse saluti, si eo tempore cognitum id esse licuerit!

** Obser. partic. 30.*

bi versatile, & remedii febrifugi recte dati innocentiam perspectam non habent, ne, ubi obscuriora forte molimina recidiva justo tempore vident, a vera caussa, & diagnosi, & cura aberrent, suosque deinde, uti facile fit, errores, suas ἀμεθοδίας, priori methodo imputent, si morbum naturaliter recidivum, sed facile sanabilem, difficilem fecerint, ordine processurum turbarint, benignum futurum male permutarint. Caveant etiam, quod obiter moneo, ne, ubi febrim post corticem recidivam, eamque forte facilem, facile curarunt, (*m*) suæ illi methodo ubique statim

---

(*m*) * Elegans est consilium *Hamiltoni* de febre miliari p. 79. Sumantur mane dies aliquot salis ab-" sinthii grana decem, aut quindecim, ex aquæ " Spadanæ haustulo, & deinde paullatim ejusdem " aquæ libræ duæ. Nec quicquam febri intermitten-" ti, ex præpropero corticis Peruviani usu recidi-" væ, certius occurrit." Hæc methodus, ubi, deficiente aqua Spadana, Schvvalbacensis, vel alia similis, substitui potest, & aliæ medelæ minus certæ, sæpe sufficiunt, præsertim si febrilis materiæ vis cortice prius fracta est, etiamsi, ob intermissam justam repetitionem, febris revertatur, subiti tamen periculi, & metuendæ ferociæ expers. Atque in ejusmodi febribus recidivis sola salia fixa sæpenumero nobis suffecerunt, quum prior morbus sine cortice vix domabilis apparuisset. Ejusdem modi methodus itidem feliciter ita nobis aliquoties successit, ut reversio nulla obtigerit, si, statim post profligatam cortice febrem, aqua salutaris sale lixivo saturata, præcipue Selterana, per unam aut alteram hebdomadem pota fuit, cortice etiam deinde non repetitio: ut adeo salium fixorum vim in reversionibus præcavendis laudare itidem possim, uti ultima ad superiorem paragraphum nota de volatilibus prædicavi, quamvis & suum illæ aquæ sal volatile acidulum, & ex lixivi mixtione medium, in sinu gerant: uti præstantissime ostendit celeb. *Seipius* in de acidulis Pyrmontanis libello aureo. Ea tamen omnia repetiti corticis certæ efficaciæ cedunt.

Vis salium & aquarũ martialium & alcalinarum, ad reversiones.

tim nimium tribuant, & in difficilioribus casibus confidant, & e contrario, ubi febri recidivæ difficiliori, difficulter aut minus feliciter, sua culpa, vel metu vano, medentur, priorem medelam innocuam accusent. Legitime ita, uti supra scriptum est, superata febris interdum quidem incerto rediit tempore, &, quod prænuntiari non potuit, quando aut gravi diætæ, aut turbulente medicationis errore, aut contagii vehementia, aut insigni orgasmo menstruo, puerperali, hæmorrhoidali, vel a variolis, morbillis, podagra, calculo, aliisve morbis alienis inducto, impense forsan agitata, maturata, & protrusa est materies, quæ intra viscerum & humorum compagem ita antea latitabat, vel immatura erat, ut eam assiduo remedii usu attingere atque exstirpare nequiverimus. Interdum minusculas aut paucas corticis doses, vel roboris parte castratas præparationes, ad præcavendum morbi reditum sufficere rati, methodum satis vulgatam secuti sumus, ut per aliquod a recuperata sanitate tempus continuum, vel incertis intervallis, vel tunc solum, quando incommodi qualiscunque aliquid, tamquam febris recidivæ prænuntium, sentiri rursus incepit, aliquantum corticis, ad unam alteramve dosin, indies officiose propinaremus. (*n*) Et tum quidem sæpe motus recidivos paullulum suppressos & retardatos, vel sub hac ipsa medicatione non adæquata, vel diverso post illam tempore, pro varia medicamenti efficacia, rediisse observavimus. Quum vero post integre restitutam corporis œconomiam a medelis plane abstinuit æger, neque sontica quædam caussa, quod rarum fuit, præmature morbum redundare fecit, tunc nos quidem multijuga experien-" tia

Tempus incertum ex caussis extraordinariis.

Tempus certum ex morbi indole: tertiana.

(*n*) "ipse *Hippocrates* videtur honestissime fecisse, " quod quosdam errores suos, ne posteri errarent, " confessus est. *Quintilianus* l. 3. c. 8.

" tia docuit, febres *ex tertianarum genere* reci-
" divas longe quam plurimas aliquo *secundæ heb-*
" *domadis* die, sive post quartam lunaris men-
" sis partem, a cessata remedii assumtione, con-
tigisse, atque, si ope naturæ aut artis rursum e-
vanuerint, semel vel aliquoties sæpe præterea,
pro morbi statusque epidemii ingenio, *alternis*
semper *hebdomadibus* reversas esse, vel molimina
saltim satis manifesta ostendisse. Hinc forte haud
injuria conijcere licuerit, subesse aliquam toties
repetitæ experientiæ *caussam naturalem*, & tum
quoque alternis hebdomadibus motus in corpore
recidivos *ex morbi ingenio* fieri, quum, impedi-
mento quocunque retenti, non satis liquido ap-
parent. Fortuiti casus, qui hanc nobis veritatem
sub nostra aliorumque medicatione confirmare
potuerint, evenere innumerabiles: &, data ope-
ra, plus centies rem experti sumus, quando æ-
gri, repetitæ medelæ impatientes (*o*), bene se
valere caussati sunt (*p*), & febrim, si rediret, in-
dolis haud metuendæ fore persuasum habuimus.
Tunc enim, omisso præcavendi consilio, tempus
reversionis expectavimus, immo ipsi ægris prædi-
ximus, eventu vix fallente. Idem plerumque no-
tare licuit, ubi, naturæ vel aliorum medica-
mentorum auxilio sanitatis plenæ signa tantis-
per fuerunt restituta, morbi tamen ingenio ad
reversionem prono. Quo propius etiam illi a
sani-

(*o*) *Seidel.* de morb. incurab. p. 99. Nolumus ista,
" inquiunt, tam longa & intricata: dic vel propo-
" ne aliquid breve & ευποριςον: quasi in manu me-
" dici sit mutare ordinem rerum in natura atque
" arte.

(*p*) Medicus quidam χαριςατος, ægris, qui vel
ob medelæ nauseam, vel ob fiduciæ defectum, ita
bonam valetudinem, haud bona fide, caussantur,
facete regerere solet *Ciceronianum* illud: si vales,
bene est; ego valeo.

ſanitate abfuerunt, quos natura vel arte imperfecte reſtitui contigit, ab evidentibus ſaltim paroxyſmis immunes, & quo exquiſitiori diæta præmaturam morbi excandeſcentiam averterunt, eo certius etiam febres *recidivæ nothæ* alternis hebdomadibus exacerbatæ ſunt. Immo ipſi errores diętæ, venæ ſectio etiam & remedia cathartica (q), quæ-

Purgatio post corticem.

(q) Notum eſt, *Sydenhamium* alioſque medicos omni purgatione poſt corticem, immo ipſis enematibus, interdicere: quippe unde reverſiones facillime eveniant. *Bianchius* ex adverſo cum aliis diverſa docet in hiſtor. hepat. p. 283. Hoc, inquit, ſancte referre poſſum, in innumeris caſibus, eorumque plurimis, (ut dubium ad lancem veritatis apponerem) de induſtria tentatis, ægros cujuſcunque habitudini, & quacunque tempeſtate, a febre qualibet intermittente, ac intermittentis naturam participante, per febrifugum vindicatos, hinc propinato cathartico, nec magis nec minus in febres relapſos fuiſſe, quam eos, quibus catharticum præſcriptum non fuerat: ut ideo decernendum videatur, purgantes poſt uſum febrifugi adminiſtrationes ad revocandam febrem, vel non revocandam, nil penitus conferre. De violentis ſine arte purgationibus, quæ & facere & revocare febrim poſſunt, *Bianchiana* hæc non intelligo. Mediocres etiam purgationes, & enemata ipſa, magis minuſve facile efficere quovis tempore poſſunt, ut febris imperfecte profligata revertatur, & reverſiones nothæ contingant, quæ *Sydenhamiano* monito primam anſam præbuiſſe videntur: dum obſervavit, omiſſa catharſi, febres, quamvis imperfecte curatas, per ὑςερεργιαν remedii & naturæ, augeſcente in die ſanitate, conſtantius ceſſare; maturata vero purgatione, motus male ſopitos denuo effervescere. Verum, ſi plena ſanitas per ſufficientem remedii continuationem reſtituta eſſe videtur, tunc diſtinguantur tempora, quibus natura ad reverſionem prona eſt, vel ſecus, & concordabit experientia. Si ſtatim, ſimulac a corticis uſu ceſſavimus, longius ab hebdomade παροξυςικῃ, moderate & ex arte

quæque urinam, & sudores, & excretiones quascunque paullo evidentius movent, & salia vola-

---

arte purgavimus ægros, quod *Bianchius* facit, nihil fuit, quod reversionem timeremus. Metuenda autem hæc fuit omnino, ubi ipsa hebdomade altera, vel paullo ante ipsam, pharmacum purgans ministravimus, cujusmodi observatio, non satis distincta, alteram præbuisse videtur *Sydenhamianæ* regulæ rationem. Nihilo minus etiam tunc formidandum nihil fuit, si statim ab evacuatione ad adæquatum corticis usum rursus accessimus, quæ res omissa tertium fundamentum ei admonitioni dare potuit. Denique, absoluto penitus medicationis cursu, nullum unquam reditum a catharsi apta veremur, quam tunc tot millies secure ex arte administravimus. Purgationem, quæ sine arte & indicatione, & sollicita circumspectione fiat, post corticis usum, & in convalescentibus, prohiberi par est: & miror esse, qui ideo remedium infidum putent, quia non statim, recuperata exinde valetudine, catharsi corpus turbari debere docetur. De purgatione omni ipsorum sanorum, quidni etiam convalescentium, & ad motus febriculosos pronorum, vere æque ac eleganter monuit *Brunner*. de gland. duod. p. 145. „ qui
" tantam partium teneritudinem penitius inspexerit,
" ordinemque, quem amat natura, atque concin-
" nitudinem, æqua mentis trutina perpenderit,
" næ cautius ille mercari discet, nec statim machi-
" nas admovebit, quibus harmoniam corporis exa-
" gitet, concutiat, aut prosternat penitus. " Atqui ejusmodi machinæ sunt medicamenta purgantia omnia, omnia, inquam, si in manu imperiti, neque impense cauti, versantur: nec excipio, quæ in vulgi omnis manus hodie dantur, rhabarbarum, sennam, mannam, pilulas lenitivas, aut balsamicas dictas, & similia, quæ longe majori cautione opus habent, quam ipsa febrium antidota. *Grube* de medicamentis simplicibus. p. 121. Medicus circumspecte
" agat, probe advertens quibus, & quo tempore
" propinet. Quæ quidem ipsa, si in ullo medica-
" menti genere, certe in purgantibus, sunt probe
" attendenda. Neque vero cogitet tiro, rem levis esse

latilia, ammoniacalia, & amara imperfecte febrifuga, & ipsius corticis doses minusculæ, vel roboris parte castratæ, (*r*) aliæque caussę, in quibus solis recidivorum motuum ratio collocari solet, longe facilius sæpiusque redeuntes febris supplicio affecerunt ægrotum altera illa, quæ *hebdomas paroxystica* vocari possit, quam priori, quæ *intermissionis* vel *remissionis* tempus largiri consuevit. Sicubi decantata illa revocandarum febrium male curatarum indicatio locum habere visa est, longe itidem per ea ipsa quæ modo diximus, medicamenta expeditius eodem tempore res successit. Addo idem *suo modo de quartanis, & de quotidianis veris* (*s*), nobis com-

Ex indole quartana & quotidiana.

" momenti spurgans ægris præscribere. Magne id
" mihi res molis videtur, utut mulierculæ, ultra se-
" xum suum audaciores, id parvi faciant.

(*r*) Hæ medelæ omnes, prout sors tempusque tulerit, interdum attingunt materiam febriculosam, interdum relinquunt intactam: itemque, si attigerint, evacuant forte fortuna, vel corrigunt eandem, quando sua virtute inferiorem, & ad exitum e corpore dispositam, reperiunt; sæpe e contrario, quando nisus recidivus ipsis medicamentis potentior est, irritant, & reversionem promovent: quæ observatio arti febres suppressas revocandi, uti originem fecit, ita limites ponere debet.

(*s*) Observavit has, & distinxit a febribus ex alia periodo duplicatis, omnis antiquitas, & nos multoties manifeste notavimus. Miramur adeo esse viros eruditos & experientes, qui eas dari negent, ut cel. *Fr. Hoffmannus*, qui in tractatu de febribus ad *Poterium* p. 874. " quotidianæ, inquit, febres,
" recte notantibus practicis, non dantur; sed po-
" tius tertianæ duplicatæ vulgo dicuntur quotidia-
" næ. " Mutavit sententiam vir sincerus, & experientiæ de veritate quotidianarum verarum locum fecit in medic. system. T. 4. p. 86. seqq. Nova ibi distinctione solas matutinas, & stata hora revertentes, & decem vel ultra horis durantes, aliisque, quæ recensentur, signis conspicuas, exquisitas, ceteras

compertum. Integre cortice Peruviano ante temporis sui decursum fugatæ, si reditum non præcidimus, *utræque* pariter, haud quidem altera, uti tertianæ, sed *tertia hebdomade*, sive post lunaris mensis dimidium, reversæ, vel recursum evidenter molitæ sunt: id quod similem caussam regressus arguit, quam quæ paroxysmorum est, & dierum numerum hebdomadibus certo modo respondere, quod idem in aeris & oceani motibus naturalibus observatur. Conformitatem indolis quotidianarum verarum cum quartanis inter alios probe notavit *Piso* (t), qui illas a triplici quartana sollicite alias distinguit. " Tertianam, ait, longitudine excedit quoti- " diana, quantum a quartana superatur, in " quam non raro converti videtur, ubi aliquan- " do perseveravit., Est enim valde similis, & " prope idem utrique subjectus humor, ac pro- " inde prope simili ratione curantur.,, Vicissim, *Celsi* aphorismo, ex quartana sæpe quotidiana fit, culpa ægri vel curantis, (quæ in longa ægritudine facile accidit, præsertim quando medicus, certo remedio destitutus, varia experiri debet) &, quod addere licet, multis aliis de caussis sæpe inevitabilibus, aeris, aquæ, loci, corporis habitu, immo ex ipso morbi ingenio. Et tum quidem *Celso*, cujus ætas nostras medelas ignorabat, in malis æger esse dictus est. Nequaquam ex cerebro nata sunt, quæ de reversionum tempore heic luci exponenda putavimus.

Conformitas harum.

Petitio ad observatores.

---

teras omnes nothas & irregulares vocat, quas sæpius se annis hujus sæculi XXVII. & VIII. observasse refert. Aliter veteres. *Sennertus* potissimum nocturnas, & XVIII. horis durantes, & alia signa habentes, exquisitas dicit, reliquas nothas L. 2. c. 19. de febribus. Sufficiat hic notasse, veras dari quotidianas, ab aliis periodis, præsertim tertianis, diversas.

(t) de cognos. & cur. morbis p. 926.

mus. Vidimus sæpe veritatem, antequam ea de re vel suspicio subiit. Vos autem, viri clarissimi, aliosque observatores candidos amanter rogatos volumus, ut experimentis vel confirmetur experientia, vel limitetur, quam veram esse nulli dubitamus, numerosissimis exemplis convicti.

§. V.

Observationes alienæ concordes.

Eam quidem aliis etiam medicinam facientibus dudum obtigisse persuasum habeo, quamvis paullo obscurius indicata sit. Quorumdam auctorum observationes recensebimus. *Blegny* (u) pro exemplo historiæ febris tertianæ cortice fugatæ affert aliquam, post sex periodos, id est *altera hebdomade*, reversam. *Restaurandus* (x) " epoto, inquit, cortice febris ut plurimum de-" sinit omnino: attamen intervallo aliquo tem-" poris, *trium scilicet septimanarum*, aut quatuor, " prout corpora magis aut minus incaluerunt, " redit; aliquando sine ulla recidiva discedit." De quartanis ibi sermo præcipue esse videtur, ubi cortex tunc solemnis erat, quas redire, vel reditum moliri, tertia hebdomade observamus, licet paroxysmi manifesti ad quartam usque interdum retardentur, robore naturæ renitentis, vel remedii præter rem continuati, vel ὑστερεργῶντος. *Sydenhamius* (y) febres quartanas, postquam ad *duas* vel *tres hebdomades* a corticis usu delituerint, denuo recrudescere, &, (z) ubi generatim de febris cortice fugatis agit, eas

(u) zodiac. med. A. III. m. Februar. obs. 29. de usu corticis Peruviani in febribus intermittentibus.

(x) ap. *Blegny* A. V. m. Julio p. 137.

(y) morb. acut. histor. c. 5. p. m. 112.

(z) epist. I, p. m. 379.

eas intra *dies quatuordecim* ut plurimum recidivas fieri, narrat. Huic observationi innixus, (*a*) corticis unciam, post curatam quartanam, ad tres alias vices repeti per doses jubet, interjectis semper *diebus quatuordecim*. Ubi ad quotidianas tertianasque etiam febres unam præcautionis methodum sine distinctione applicare ipsi lubet, (*b*) " ne morbus, inquit, denuo recru-" descat, die *octavo* præcise, a quo postremam " dosin æger assumsit, unciam in partes duode-" cim divisam certo certius exhibeo. Non ta-" men prorsus in tuto collocatur æger, nisi ter-" tio quartove eamdem methodum, eodem tem-" poris intervallo, iterare non gravabitur.„ Hæc ita præcepisse virum idcirco probabile est, quia febres ex tertiano genere alio tempore, quam quod de quartanis notarat, nempe *octavo die*, vel paulo post, redire observavit. *Lemery* (*c*) per *quindecim dies* quiescere materiam febris fugatæ affirmat, ubi quartanam præcipue intelligit, quibus tunc maxime dicabatur cortex, & per duos ideo menses *duodecimo* quovis *die* medicamentum repetit. *Mortonus* (*d*), qui de tertianis magis agit, quod historiæ probant, " sæ-" pe numero, ait, ultro absque caussa evidenti " redit febris, nisi tempestivo corticis usu ob-" viam eatur: quocirca solemnem corticis repe-" titionem post intervallum *octo vel decem die-" rum*, „ id est, sub initium vel ante exitum *secundæ hebdomadis*, " bis terve imperare so-" leo, scilicet donec luna stadia sua singula se-" mel decurrerit, quam statis cursus sui perio-" dis vi exsuscitandi fermenta morbosa maxime " pollere conspicimus. Atque hoc modo febres " in-

(*a*) p. 113. seqq.
(*b*) p. 381.
(*c*) *cours de chine*. P. II. c. 6.
(*d*) exercit. I. c. 8. p. m. 69.

" intermittentes maxime pertinaces certissime ut
" plurimum sanantur, quas, utut vicies corti-
" ce fugatas, posthabito hoc canone, iterum
" sese in ordinem recolligere, ut plurimum vi-
" dere est., Deinde addit: " ante omnia, ut-
" ut firma valetudo videatur, hic canon obser-
" vandus est, quo facto haud ita frequenter fe-
" brium cortice curatarum recidivationes famam
" medici & remedii minuerent: „ cujus me-
thodi felicitatem deinde multis historiis (*e*) con-
firmat. Alibi (*f*) " febres maxime pertinaces
" eadem ratione absque recrudescentiæ periculo
" funditus tollere facillimum esse „ expertus
pronuntiat. *Pitcarnius* (*g*) eam dosin, quæ ter-
tianis & quartanis fugandis suffecerit, *post octi-
duum*, & ea consumta, rursus post *duas hebdo-
mades* repetere jubet. *Mangetus* (*h*) quantita-
tem remedii, quam cuivis febri destinat, in
duas dividit partes, quarum altera consumta,
dierum octo, *decem*, *vel duodecim*, ut ait, in-
tercapedinem facit, & tunc ad alterius partis
usum accedit, antequam revertatur febris. Du-
bio procul alias febres *altera*, alias *tertia* heb-
domade redire, & præmisso reversioni tempesti-
ve per aliquot dies cortice præpediri, observa-
runt illi auctores. *Bianchius* (*i*) tertianas post
quindecim dies reverti solere memorat, moli-
minibus præviis pro febre vere recidiva forte
non habitis. *VVeinhartus* (*k*) febrem cortice fu-
gatam post dies *octo* vel *quatuordecim* recrude-
scere ut plurimum notat, nisi, quod faciendum
monet, ablata jam febre, ad dies totidem us-
que,

(*e*) præsertim c. 9. de febris συνεχέος genio pro-
teiformi.
(*f*) c. 7. p. 53.
(*g*) elem. medic. L. II. c. 1. §. 45.
(*h*) biblioth. pharmac. p. 698.
(*i*) histor. hepat. p. 307. 747.
(*k*) medic. officios. p. 380. seq.

que, vel ad unius lunæ tempus, intervallo octo vel decem dierum, continuetur remedium. *Hoffmnanus* (*l*) electario ex cortice febrifugo, elapsis *septem diebus*, ne redeat tertiana febris, ægrum iterum uti jubet: unde nullus dubito, quin post septimum diem ejusmodi febres reverti solere, repetito autem mature remedio præcaveri, notaverit observator peritissimus. *Storchius* (*m*) febres, quas cortice fugare solet, idque cum *Stahlianis* principiis conciliat, (*n*) plerumque post *duas* vel *tres* hebdomades (*o*) redire monet. Passim hujusmodi periodi, si rite calculus subducatur, in doctissimi illius viri, & illustris *Lentilii* eteodromis, cl. *Bianchi* historia hepatis, pluribusque medicarum historiarum collectionibus, inveniuntur exempla: plura etiam comperientur, si ad molimina recidiva attendere placuerit, manifestis paroxysmis sæpe priora, & tempus præscriptum accurate servantia. Quo vero cunque modo ista se res habere videatur, patet certe, tot observatoribus attestantibus, reversiones neque tutius, neque certius præcaveri, quam repetito intra *duas* vel *tres hebdomades* remedio.

§. VI.

Methodus præcavendarum reversionum.

Itaque, & nostris, & aliorum observationibus, non solum de tempore reversionum, sed maxime de felicitate curationum, per repetitum, ad

(*l*) medic. system. Tom. 4. sect. I. c. 1. p. 49.

(*m*) qui, sub *Huldarici Pelargi* nomine, editis elegantissimis eteodromis, tantisper, dum hominum judicia exploraret, velut retro Apellis tabulam latere voluit.

(*n*) v. eteodr. I. p. 65. seqq. add. p. 136. n. 7. II. p. 195. III. 279. seqq.

(*o*) in not. ad *Stahlii* colleg. practic. p. 960.

ad ejus temporis rationem, remedium, innixi, & de innocentia ejus medicinæ sub integro valetudinis statu per sensuum evidentiam persuasi, memores fuimus moniti *Mangetiani:* (p) " non " esse expectandum, donec febris de novo caput exseruerit, sic enim fore, ut renovanda " veniat tota medicamenti dosis, quasi de eo " nihil adhuc devoratum esset. „ (q) Quando sufficienter operatus fuit cortex una serie continuatus, ut ad præsentem febrim delendam nihil superesse, & nihil amplius utilitatis a continuato usu in corpus redundare, visum sit, desivimus primo illum exhibere, & lubenter quidem circa phaseos alicujus lunaris tempus, licet haud adeo exquisite notatu necessarium. Inde per *hebdomadem accurate unam*, sive ad proximam circiter lunæ phasin, quiescere a medicatione jussimus ægrum, quippe quam tunc supervacuam esse reperimus: forte, quia materia residua nimis immatura est, neque ullo modo turget, & profundius intra viscerum & humorum texturam latet, quam ut a corticis particulis, aut ab illis partibus, quibus hic singulare robur addit, attingi, corrigi, & ex corpore elidi queat. Atque interim illud, quicquid id est, vix ac ne vix qui-

Tertianarum.

(p) bilioth. pharmac. T. II. p. 698.

(q) Fundatur hæc formido in vulgata experientia, & in iis, quæ §. 2. hujus sectionis disputavimus, & in indole febris, ejusque materiæ, naturaliter ἐπακμαστικὴ, seu sponte augescente. Enimvero, quod *Musitanus* pyretolog. p. 59. generatim dicit: " febris leviuscule oboriri incipit, & adeo adolescit, " ut vehementior magis magisque fiat, donec tan- " dem in exaltationem deveniat, & febrientes pe- " riculis obnoxios reddat: " id etiam de recidiva " observabile est. Sæpiuscule vero metus feliciter evanescit, & febres post corticem recidivæ facile sæpe cedunt, vel sponte vel levibus remediis. Tutius vero est, certo tutoque remedio uti, quam incertam & insecuram felicitatem operiri.

quidem morbidum vocari potest, & interea secure in corpore manet, æque ac dispositio aliqua hæreditaria & remota, uti διαθεσις nativa ad variolos aut morbillos, & fomes arthriticus extra paroxysmos, vel malum immaturum quodvis, antequam per ætatis temporumque mutationes, aliasve caussas, maturetur, & in motum molestum, quem morbum vocamus, agatur. Immo quamvis diætæ vitia, aut nisus febris ad reditum major solito, aut caussæ graves aliæ, præmaturæ aliquid interdum movere possint, sufficit tamen fere semper assumti antea remedii ὑςερεργιαν, ut impediatur morbus, quo minus recrudescere festinet. Immo potius (sive jam id superstitibus in corpore, & sensim in usum a natura ductis, remedii particulis adscribas; sive naturæ ipsi in consuetum sanitatis tramitem functionumque œconomiam restitutæ, & digestionis, secretionis, nutritionis, excretionis, negotia felicius indies sponte expedienti) apparet evidenter, hominem jam convalescentem, ea ipsa hebdomade, qua nihil medicaminis assumit, plura quotidie virium & sanitatis incrementa capere. Ita juvant sæpe prius sumta remedia tum demum maxime, quum ab iisdem quiescis (r),

ὑςερεργια.

man-

(r) Hinc error vulgi, nescio an etiam nonnunquam medicorum, facile oboritur, ut redeuntem valetudinem, quæ ad ὑςερεργιαν prioris medelæ referri debebat, nescio cui alii rei postremum factæ imputent, & hanc deinceps miris sæpe laudibus extollant, quæ, quam vanæ sint, repetita experientia docet. conf. celeb. *Lentilius* peculiari dissertatione de hysterergia medicamentorum T. 2. miscell. med. p. 474. Similem ὑςερεργιαν, quamvis minus certo eventuram, jam supra indicavimus ex imperfecta corticis præbitione. Scilicet sæpe fit, ut, correcta aliquantum materie & motione morbosa, sensim sponte roboratæ naturæ redeat sanitas. Tum ve-

ro

- - - mandataque fortius urget
Imperiosa quies. (f)

Tempus repetitionis. *Octavo* vero *die*, quo nihil adhuc mali sentiri solet, omnibusque per *totam hebdomadem* sequentibus, corticis usum denuo jugiter injungimus continuandum. Neque nos per ipsum mensium fluorem ab hac temporis ratione detineri, vel ita in curationis ordine naturali turbari patimur, ut hebdomades confundamus. Quamvis enim, si nihil periculi urgeat, primos insignioris regularisque fluxus dies sine remedio prætermittere amemus; deinde tamen ipsa præscripta hebdomade continuare medelam eo magis studemus, quo certius est, a reliquiis orgasmi menstrui tunc, quando ipse fluxus desinit, vel minuitur, febriculosum orgasmum facillime excitari. Multo minus hæmorrhoidibus fluentibus, quæ in paucissimis plane ordinatæ sunt, & apud nostrates frequentissimæ, ab ordinata medicatione recessimus, qua turbas & anomalias præpediri sæpe, nunquam induci, notavimus. Securius etiam ad primum vel secundum usque posterioris hebdomadis diem medicatio protenditur, quam ante statutum tempus ab ea cessatur, quo quidem in his febribus, ad duplicis & multiplicis & anomalæ tertianæ indolem tendentibus, vix ulla dies, aut diei pars, a recidivis motibus omnino tuta fuit. *Dosis remedii repetendi.* Si qua fuerit febris tertiana simplex vel duplex vulgaris, magis chronica, & quæ typum adsciverit constan-

---

ro multo facilius in eam ratiocinii fallaciam incidunt medentes aliique, ut sibi nescio quid egregii persuadeant, de præstantia & efficacitate aliarum medelarum posteriorum, febri per corticem imperfecte curatæ oppositarum; quum tamen felix eventus illi ipsi debeatur curationi per remedium potentissimum, imperfectæ licet, attamen ὑστερεργοῦντι.

(f) *Claudianus.*

stantem, sufficere potest dosis aliqua ad scrupulum unum, aut drachmam dimidiam, aut integram, aut duas, pro morbi indole, singulis aut alternis, pro typi ratione, diebus per totum octiduum exhibita, bihorio forte ante illud tempus, vel eo ipso tempore, quo paroxysmus expectari debuisset, si perdurasset febris. In istius vero morbi præcavendis reversionibus, de quo sermo nobis præcipue est (nempe ubi periculi instantis caussa, & typo ad tertianæ duplicis, vel multiplicis, & instabilis naturam prono, corticem propinavimus,) deinde etiam ad præcidendam reversionem, non semel aut bis solum, minutis maxime dosibus, aggressi sumus redituram ex suo ingenio, nisi potenter reprimeretur, febrem; quippe quæ ita potius incitetur ad motus recidivos, vel turbetur, (*t*)

agre-

(*t*) Regula hæc in nostro statu epidemio, in febribus, ut dixi, ad duplicis, triplicis, immo multiplicis, & perniciosæ tertianæ, naturam pronis, &, quod ad horas accessionum, valde mutabilibus, & impense in reversionem nisu spontaneo tendentibus, observatu necessaria fuit: quod experientia docuit, si quando tentatum est minuere dosium quantitatem, aut numerum, licet aucto pondere, sed semel forte in dies exhibendo. Tunc enim vel febris, turbata forsan, serius recurrit, vel sub ipsa medicatione manifeste rediit, vel motus morbidi alii evenerunt, auctiori deinde & sæpius repetita ejusdem medicinæ dosi reprimendi. Reponendum est inter artes febrem suppressam revocandi, & occultam producendi, & exiguam, sed increscere nitentem, magis augendi, si imbecilliorem corticis, aut alius remedii febrifugi, dosin exhibeamus, neque motus, quos ita, irritando & invalide impugnando, facile excitare possumus, adæquata medicatione statim componamus. Huc spectant, quæ plurimi auctores annotarunt, de salium fixorum, & volatilium, & absinthii aliorumque remediorum amarorum, quæ λυξιπυρετα alias esse experientia ostendit, virtute

plane

- - - *ægrescatque medendo*;
sed potius quinquies aut sexies scrupulum unum aut drachmam mediam, aut ter in die, quod *Mortonus* præcipit, vel bis certe, integram drachmam, propinavimus, aut rubore fere parem alicujus decocti, infusi, extracti, dosin. Rationem tamen semper duximus habendam tum ἀφοειας, tum facilitatis aut difficultatis, qua prior febris fugari potuit, tum etiam, quantus sit, per status epidemii & diætæ corporisque rationem, reversionis metus. Sunt enim morbi vel sua aut ægri natura, vel statu aeris & aquarum & locorum meliori, faciles, sunt etiam declinantes, aut per plures jam recursus attriti, ubi non amplius, quam una quotidie, aut duabus tribusve exiguis dosibus opus fuerit, immo per aliquot solum priores vel posteriores dies hebdomadis παροξυστικη exhibendis, ad præpedienda penitus molimina recidiva: ne quid dicam de excellentiori ipsius medicamenti specie, cujus vel minor, vel minus repetita dosis, plus præstare potest, quam major & sæpe iterata minus selecti aut eximii. Atque ex his etiam fortassis ratio dari potest, cur multi, sine ordinata methodo, aut per curationem minus potentem, reversiones feliciter sæpiuscule impediant. Tandem saltim aliquando multi, sine ordine continuantes & repetentes, forte fortuna in id tempus cum sua medela deferuntur, quo remedii effi-

---

plane alia, quæ contraria videatur, & vera tamen est, ad febres suppressas revocandas. Momentum præcipuum situm est in proportione medicinæ ad nisus motusque materiæ morbidæ. Remedia febrifuga vera afficiunt plerumque & materiam & motum, unde sæpe, si proportio nimis ab adæquato robore remota est, motum exstimulant, & excandescere febrile incendium faciunt, quod extinguere possent, si virtus medicinæ par morbo opponeretur.

efficacia materiem postrema molientem attingere, eique destruendæ sufficere possit. (u) Eodem deinceps modo, si morbus præsertim pertinax & chronicus, ex sui ingenii, aut corporis ratione, futurus fuisse videtur, & diætæ regimen haud omnino exquisitum sperare licet, & constitutio epidemia, aut contagium, ad inducendas febres verget, iterum iterumque per hebdomadem unam quiescere, & per alteram, vel octiduum, medicamento uti jubemus. Tunc autem, evicto subiti periculi, & soporis, & inflammationis, & continuæ febris periculo, infusum etiam vinosum, ad *Talborii*, vel saltim ad *Sydenhamii*, mentem paratum, egregie confert. Subtiliorem enim materiam morbidam felicius enervare, partesque corporis tenuiores penetrare & roborare videtur, unde est, quod, si per incendii metum liceat, vinum, antiqua experientia, pro optimo semper corticis vehiculo merito habeatur. Sæpenumero eve-

Repetitio ulterior.

Motus febriculosi sub usu repetito.

(u) Huc spectare videtur efficacia felix methodi *Talborianæ* supra descriptæ, qua ingens corticis copia adeo diuturno tempore assumitur, ut fieri vix possit, quin scopus sæpe tandem fortuito attingatur. Idem judicium ferre forsan licuerit, de felicitate febres sine reversione curandi, quæ, per solam magnam, & sine ordinatis intervallis continuatam, pulveris corticis quantitatem, pluribus medentibus obtingit. * Ita prospero sæpe successu beatur pulvis ex cortice Peruviano Berolinensis, passim hodie famigeratus, quæm medicus & physicus ibi clarissimus, *Du Clos*, distribuit, ad uncias pro una febre circiter quinque: quamvis nihil in præparandi, exhibendi, continuandi, & repetendi, methodo singulare & distinctum habere, sed solo medicamenti specifici pondere, bis, ter, vel quater indies repetito, sine distinctione speciali, febres opprimere videatur: quod, ob virtutis magnitudinem, sæpe sufficere potest, etiamsi exquisita methodus absit.

**Pulvis Berolinensis Du Closii.*

evenit, ut, quum tempore quietis laudatæ nihil incommodi, sed quotidianum potius sanitatis incrementum, notatum fuerit, per ipsum e contrario medicationis repetitæ tempus molestię quædam febriculosæ, veluti motus morbi reversionem molientis, & cum remedio pugnantis, persentiantur: unde ægri aliqui, nisi prædictione muniti sint, melius se melioris hebdomadis tempore habere reminiscentes, medicinæ imputant, quod morbi naturæ & tempori debetur. Sopientur vero certissime illa certamina, si ad exitum usque hebdomadis perseverare haud gravemur. "Atque ista quidem, si eveniant molimina, præcipuo indicio sunt, omnino *necessarium* esse, ut, postquam *rursus per hebdomadem* unam abstinuerimus, altera insequente medicinam iterum adhibeamus, neque ab ejusmodi alternis vicibus cessemus prius, quam *alternæ* morbidorum *motuum* vices per suas hebdomades redire *penitus* desinant. Quod si, sub hoc statu epidemio impense reversionibus favente, in prima vel secunda repetitæ curationis periodo aliquid adhuc ægritudinis observatum est, sub tertia certe nihil unquam amplius accidere memini, quod reliqui morbosorum motuum quicquam indicaverit: quæ observatio cum illis aliorum convenit, quibus tempus sesquimestre medicationi assignatur. (*x*) Plerisque tamen febribus una repetitio, atque ita trium hebdomadum tempus, nec nisi duarum medicatio, sufficit (*y*). Atque easdem hasce regulas, quæ ad cor-

Indiciū iterandæ repetitionis.

(*x*) *Helvetius methode de guerir les fievres sans rien prendre par la bouche*. add. *Bianchi* histor. hepat. p. 307. *Morton. Sydenham.* ceterique §. 5. adducti.

(*y*) * Tres fere hebdomades itidem requirit ill. *Tortus* in therapeutica speciali, cujus methodum, quatenus peculiaris est, nempe præcipue quatenus magna

corticem Peruvianum maxime ſpectant, ad cetera etiam, quæ in aliqua febri profuerunt, remedia: ſalia præſertim: & amara, cortici analoga, extendere ſolemne nobis eſt. Nempe quodcun-

---

magna doſi, ſimul circa paroxyſmum exhibita, alterum paroxyſmum remotiorem maxime, ſed correſpondentem, reprimere ſtudet, ipſi nondum experti ſumus. Elucubratum jam dudum erat hoc opuſculum totum, &, quæ ante hanc plagulam ſcripſimus, omnia typis jam abſoluta, antequam libri copia nobis fieret, methoduſque inde addiſci poſſet. Memorat cl. auctor, & uberrime pertractat, & pluribus hiſtoriis illuſtrat, *febres intermittentes lethargicas*, ſolo cortice tempeſtive dato medicabiles: quas eaſdem eſſe notat, quæ *Sydenhamio apoplexia* comitatæ dicuntur, ſuntque eædem, de quibus problema illud agit, quod nos hac ſcriptione ſolvendum nobis propoſuimus. Laudat impenſe auctor methodum *Mortonianam*, aliaſque ſimiles, ſed eas, in majori velociorique periculo, interdum non ſufficere cenſet, ubi tamen nova hæc e mortis faucibus ægrum eripiat. Novam vero non in *re* ipſa, ipſoque *genere*, ſed in *modo*, certiſque *circumſtantiis*, dictat. In febre in- " termittente benigna, ſed diuturna, aut ſine fru- " ctu moleſta, exhibet, ſimplici paroxyſmo ipſo ac- " cedente, vel declinante, drachmas duas, ex vi- " no, pulveris corticis exquiſitiſſimi, quem Muti- " næ proſtare laudat, & cujus unciæ duæ pleriſque " febribus debellandis ſufficiant: haſque drachmas " duas ad proximum correſpondentem paroxyſmum " inhibendum ſatis eſſe docet. Hinc, ad reverſio- " nem præcavendam, per octo circiter dies, omni " mane propinat drachmam dimidiam, & *quinde- " cim* plus minus diebus elapſis, ſcrupulum quoti- " die unum, aut amplius, pro diverſo febris redi- " turæ metu, per alios *ſex dies*. In tertiana dupli- " ci nihil notandum præterea habet, niſi, quod " prima illa major doſis gravioris inſultus die da- " ri debeat, cum in leviori data leviorem ſequen- " tem fuget, graviorem non attingat; data vero in " gra-

* *Methodus Tortiana.*

cunque horum remediorum prodest, id tam diu continuamus, additis aut interpositis, quibus opus est, donec symptomata febris omnia cessent: hinc

---

" graviori profliget utrumque. Ast in febri, vere
" intermittente, sed periculoso symptomate aliquo
" stipata, (nempe vomitu aut alvi fluxu vehemen-
" te, *cholerico* ut plurimum, nonnunquam & *dysen-*
" *terico*, vel quasi *hepatico*, aut *atrabilari*, *cardial-*
" *gia*, *sudore frigido* & male critico, *syncope*, *algo-*
" *re* indesinenti, & *soporoso* maxime affectu gravi,
" & ab *apoplexia* parum distante, aut, si quid aliud
" periculosum apparet,) primo haustu semunciam
" circiter, vel drachmas sex, remittente paroxy-
" smo, hinc, post horas sex vel octo drachmam u-
" nam aut amplius, & sic porro, præbet, ut duo-
" decim, si fieri potest, ante novam formidandam
" accessionem horis, sex vel octo drachmæ consum-
" tæ sint. Quo propius accessio & periculum adest,
" eo auctior citiorque dosis datur. Post unam au-
" tem majorem, ita remotissime a paroxysmo futu-
" ro datam, deinde paucas minores, &, ob hanc
" distributionem, universim unciam unam, pro fu-
" ganda primum penitus febre etiam perniciosissi-
" ma, sufficere solere notat; quod plures unciæ a-
" liter distributæ vix præstent, licet innocue exhi-
" beri possint. Febre ita sublata, ne redeat, drach-
" mam unam quotidie, per tres circiter dies, deinde,
" de, per alios tres, drachmam dimidiam bis quo-
" tidie repetit; post hebdomadem, si opus videa-
" tur, parem aut majorem dosin denuo exhi-
" bens, & pro re nata continuans. In curanda
" febri subcontinua, seu etiam continua per paro-
" xysmorum duorum aut plurimum subingressum,
" prout celerius vel tardius ad periculum tendit,
" nunc minorem, nunc majorem dosin, tali pro-
" portione, dispensat, quæ sensim paroxysmos ener-
" vare possit, antequam tempus periculi proba-
" bile advenerit. Exempli gratia: si tertiana tardius
" in periculosiorem continuam transitura videtur,
" mane, die meliori, scrupulos quatuor vel sesqui-
" drachmam, vesperi drachmam semis vel duos scru-

" pu-

hinc quiescimus per hebdomadem accurate unam, altera vero eandem rursum medicinam repetimus. Atque ita, etiam sine cortice, febres epidemice ὑποςροφώδεις sæpe curavimus, ut non reversæ sint: quum ex aliter tractatis similibus ægritudinibus multas subinde natas viderimus reversiones.

§. VII.

" los quatuor aut drachmas duas distribuit, verbi
" causa, mane scrupulos duos vel drachmam unam &
" tantumdem sero, declinante febre, ministrat; per
" duos vel tres dies scrupulos quatuor, vel circiter,
" partitis vicibus, continuans: quo pacto febris sub-
" lata, ne repullulet, post quietem septem circiter
" dierum corticem rursus ad drachmam forte di-
" midiam, modo semel, modo bis in die, juxta
" majorem ad reversiones proclivitatem, per octi-
" dum fere repetit. Verum, ubi magis propere, in
" ejusdem generis febre, non nisi obscurius intervallum
" aut graviora symptomata apparent, primo statim
" remissionis tempore duas vel tres corticis drach-
" mas, vel plus etiam, si periculum urget, ferme
" ad regulam perniciosarum intermittentium, alte-
" ro dein die drachmam unam & mane & vesperi
" commendat, ad drachmam postea dimidiam de-
" scendens, modo semel, modo bis in dies inge-
" rendam, donec uncia circiter una absumta sit.
" Tunc, in præservationis gratiam, alia uncia, sicut
" de vere intermittentibus periculosis dictum est,
" distributa præbetur. Discedere a methodo ac do-
" si & febris & ægri ratione nonnunquam cogitur,
& in difficultate deglutionis tincturam saturatiorem per os, pulverem in clysmate, quod ante *Helvetium* sibi usurpatum laudat, per anum curat infundi. In ipso rei cardine, etiam quod ad reversiones attinet, cl. *Tortus* nobiscum facit, quod ex opere elucescit & patet etiam tum ex his, quæ excerpta exstant in *giornale de' letterati* T. 12. p. 45-99. & act. erud. Lips. 1716. p. 220. seqq. tum ex *Bianchii* historia hepatis passim: quamvis, quod nos petimus, *moderamen continuandi remedii*, in plenæ sanitatis scopo ob-

§. VII.

Methodus præcavendi reversiones quotidianarũ quartanarum, erraticarum.

Eadem fere curandi ratio in quotidianis quartanisque recidivis præcavendis locum habet, modo *non alterna*, sed *tertia quavis hebdomade*, medela prophylactica iteretur. Exquisitas, verbi caussâ, quartanas, ubi præmittenda, si qua fuerunt, præmisimus, corticis pulvere ad drachmam unam, duas, vel tres, in aquæ, cerevisiæ, vel vini potius, unciis circiter quatuor macerato, & bi-

obtento situm, nullique dosi adstringendum, & *intervallum accuratum repetendi*, in typico reversionum tempore fundatum, non ita memoratum sit, cujus tamen rei observatæ vestigia hinc inde reperio p. 4. 5. 10. 61. seqq. 218. & alibi in historiis. In primis etiam p. 163. " positis, ait, in tuto ægri re- " bus, (1) ad *ulteriorem expugnationem* fermenti fe- " brilis, & (2) ad *præcautionem recidivæ*, necesse " est, (1) *insistere* in usu remedii per plures dies, " (2) illudque, postquam *ad dies aliquot omissum* " est, ad plures alios *repetere*. *Alterna* siquidem *re-* " *ciprocatio temporarii usus & omissionis* illius mirifi- " ce conducit ad intentum, *præstatque* usui *non in-* " *terrupto*. " Quod si levidense opusculum hoc in observatoris tam docti, tam candidi, manus perveniret, speraverim, has observationes nostras & aliorum, præsertim etiam *de typico reversionum & repetendi remedii tempore*, ipsi in experientia fundatas repertum iri, & robur ab ipsius observationibus, melioremque illustrationem, accepturas, in incrementum artis feliciter & constanter febres sanandi. De febribus lethargicis, soporosis, seu apoplecticis, cl. *Tortus* p. 227. " in febribus, inquit, hujusce spe- " ciei *fere semper* contingit *recidiva*, sæpe etiam *gra-* " *vis*, subsequiturque *difficilis convalescentia* " At nostra hac methodo, qua, *ante plenam sanationem non intermittimus* cortice *pluries* in die uti, eumque *justo tempore pariter repetimus*, utrumque illud incommodum feliciter multoties vidimus averti.

& bihorio aut triorio ante paroxysmum dato (z), plane profligavimus, quod tertia certe, post primam dosin, accessione nunquam redeunte, contigit. Deinde per *quatuordecim* accurate ab

(z) Ignoscat illustr. *Tortus*, si ab una ejus sententia particulari leviter forsan discrepemus. Scribit lib. 3. c. 3. therap. special. p. 161. " quæ china " china exhibetur paucis admodum ante accessionem " horis, ea pro inhibenda hujusmodi accessione ni- " hil valet, nisi forte in quantum præcesserit horis " congruis alia quantitas, *roborari* capax *ab hoc ad-* " *juncto*." In subito perniciosis intermittentibus, aut continuis, subcontinuisque febribus, de quibus vir inclitus loquitur, nos eam veterum, & *Listeri*, rationem exhibendi sequi, non fuimus ausi, quod p. 90. innuimus. Experti vero frequenter sumus, solam *dosin adæquatam*, & *hujus* remedii, & plurium *aliorum*, *prope* ante *paroxysmum* febrium; aliarum, & quando, (uti *Listerus* monet, dum schedula Romana levissimum paroxysmi indicium requirit,) maxima adhuc integritas, seu plena intermissio est, exhibitam, ipsam *proxime instantem accessionem* sustulisse, insecuto vel vomitu, vel secessu, vel sæpissime sudore, vel nulla excretione, symptomate nullo. Atqui hæc efficacia de ceteris remediis febrifugis observata antiquissimæ illi, & multa experientia nobilitatæ, regulæ originem dedit, prope ante paroxismum exhiberi debere, quorum ope febrem fugare nitamur: quasi tunc turgens materia medicinæ viribus maxime exposita sit. Fateor tamen, frequentius alterum insequentem, vel tertium demum paroxysmum, ista methodo, & nostra, quæ hic venditur, cortice similiter repetito, penitus fugatum esse: quamvis proximus plerumque statim *mutetur*, nonnunquam *auctus*, si minus adæquatum remedium fuerit, sæpius *imminutus*, & vel *anticipans*, vel *postponens*: certo indicio, attingi statim morbum a potentissimo remedio sub id tempus dato, &, quod & alii multi, & ipse cl. *Tortus* p. 228. notarunt, *certo etiam præsagio* sanitatis melioris postero accessionis die expectandæ. Insignis vero & manifesta remedii po-

ab eo tempore dies quievimus; *decimo* vero *quinto, decimo octavo*, & *vicesimo primo*, æque effi-

---

tentia, de efficacitate & *Tortianæ* methodi, & nostræ, quippe in præcipuis momentis haud discrepantium, peritum quemlibet facile persuadebit, quum uterque testem habeamus multiplicem experientiam. Consentio omnino viro illustri, majorem dosin in perniciosis & subito metuendis febribus, ad unciam minimum dimidiam, drachmas sex, vel unciam unam, in duorum paroxysmorum intervallis dandam esse, ante eum, quem formidemus: uti patet ex superiori capite p. 88-93. Cum *Mortono* aliisque eam dosin partitis vicibus, nempe pulveris drachmam circiter unam, (amplius ibi una dosi dare nondum ausi,) per bihoria vel trihoria, ab exeunte accessione ad redeuntem usque, exhibere felicissime suevimus, ut sensim digestum remedium, quum *adjuncta* semper nova *dosis priorem roboret*, uti vir clarissimus recte judicat, instantem accessionem formidandam cohiberet, vel minueret impetum. Damus tamen præstantiæ laudem inventioni *Tortianæ*, largimurque tanti viri experientiæ, id valere sex drachmas, aut quatuor, aut duas, simul exhibitas circa accessionem priorem, ad correspondentem posteriorem inhibendam, quod major quantitas, partitis vicibus sensim alioque tempore data, præstare nequeat: præsertim quum dosin multo minorem, exeunte aut declinante aliquo paroxysmo datam, crisin manifeste multo perfectiorem & copiosiorem solito efficiendo, & naturam tunc maxime languentem roborando, ad sequentem accessionem inhibendam insignis efficaciæ esse, sæpe sæpius notaverimus. Facile nobis majora de majori dosi pollicemur, ubi generosius agere formidabile periculum jubet: ob quem nobilem ausum, & candidam methodi revelationem, viro inclito, neque temere neque timide medicanti, multas gratias & medici imitatores prudentes, & ægri, & posteritas debebunt. Atque adeo ista methodo *Tortiana* credimus posse sanari febres quasdam periculosissimas, alia methodo, & ipso cortice aliter dato, vix medicabiles, quod in corpore proprio, & tot ægri,

efficacem remedii dosin versus paroxysmi tempus denuo ministravimus, qui dies *iidem in tertia* hebdomade, *qui in prima*, & *paroxystici* esse, inito calculo, reperientur. Atque ita sex majusculis corticis dosibus plus centies, sine ulla reversione, aut alio morbo succedente, perfecte curavimus quartanas, ad conjuncta forsan alia pathemata ex arte respiciendo. Quod si vero aliquid

---

ægris, mirabili cum felicitate exploratum, uberrime candideque enarrat vir experientissimus. Quod si tamen, uti ista fidem omnino faciunt, magna illa dosis tempore ab accessione remotiori simul sumta, tantum præstet; vix mihi dubium est, eamdem, si temporis & periculi necessitas postulet, duabus etiam aut tribus horis ante accessionis novæ ingressum, & ante ejusdem molimina insuperabilia, usurpatam, parum minora sæpe effecturam. Certe tuto in iisdem febribus, & cùm fructu, ad accessionem novam aut ejus evidentia molimina usque, continuari cœptum inde a priori accessione, & per intervalla bihorii aut trihorii per drachmas distributum, medicamenti usum, penitus experientia compertum habemus, & plerique omnes, quos adduximus, auctores nobiscum annotarunt, & ipse cl. *Tortus* non dubitare videtur dum ita roborari priores doses memorat. Neque spernendum est, quod *Listerus*, post antiqua experimenta innumera, se *centies* felici eventu expertum te-
" statur, quod, si cortex *una vel altera hora ante ad-*
" *ventum paroxysmi* propinetur, quando scilicet ma-
" xima corporis est integritas, debellet *plus una ejus dosis, quam decem alias* exhibitæ. v. supra p. 90. 92. Et nos in longis pertinacioribusque febribus, sed haud subito metuendis, sæpius paria observavimus, in perniciosis timidiores; quia interdum, uti dictum, consueta dosi, eo tempore in securioribus febribus data, proximum paroxysmum augeri expertum est. quod tunc quidem innocuum, a corticis præbio magis adæquato haud metuendum forsan fuerit, (modo id digeratur) in iis morbis etiam, ubi unus paroxysmus gravius rediturus timeri debet.

quid ſub repetito uſu afflixit febriculoſi, eodem iterum iterumque modo repeti debuit cura, poſt duarum ſemper hebdomadum intervallum.

Obſerv. partic. 32.

Durante intercapedine duobus ſolum ex ægris noſtris ita tractatis evenit febris recidiva. At illa omnino non reſpondit diebus paroxyſticis prioribus: unde colligere licuit, quartanam non plane exquiſitam & ſimplicem regularem, cui iſthæc methodus deſtinatur, ſed pronam in typum duplicem, vel anomalam fuiſſe.

Cujus rei, quando vel minus metus, vel æger delicatior eſt & debilior, & morbus haud ſatis tutus, tunc non ſolis diebus acceſſionis, neque paucis tantum ante eam horis, ſed per quatuor forte horarum intervalla extra paroxyſmum, ſicut ſupra de tertianis ſcripſimus, in quartanis etiam quotidianiſque plerumque corticem præbemus. Quæcunque jam eligatur medendi ratio, eo certe uſque continuamus, quæ ſemper nobis præcipua lex eſt, *donec penitus febris cum ſymptomatis ſuit deſinat.* Quieſcimus deinde per dies *quatuordecim: decimoquinto* vero, quia tertia hebdomade reditus timendus eſt, repetimus curationem eamdem, neque niſi poſt *viceſimum primum* ab ea deſiſtimus, eodem modo, ſi opus fuerit, poſt alios *quatuordecim dies* repetituri, "
" donec, nullis amplius ſub medela moleſtiis
" notatis, funditus morbidum quodcunque exſtir-
" patum eſſe videatur. Mixtum morbi genus, idque ſatis pertinax, attentus obſervator manifeſte ſæpe notabit & computabit, præſertim ſub autumnum (*a*), & ubi ſpleneticos tertianæ invadunt, quamvis ſub erraticæ febris nomine paſſim negligatur (*b*). Ibi feliciter & conſtanter medicati ſumus, vel expectando & rite curando quar-

Febres mixtæ ſeu erraticæ.

(*a*) *Hippocrat.* aphoriſm. 22. ſect. III.
(*b*) *Galenus* 2. de diff. febr. ſub fin.

quartanam, quæ tandem sola manere solet, (c) postquam tertiana, ubi licuit, aliis remediis expugnata est; vel, si post firmissime jacta fundamenta sanitatis, per *decemdium* quievimus, & deinde per *septem* aut *octo dies*, aut ultra, medicinam rursus adhibuimus, ut *secundæ hebdomadis postremam*, *tertiæ primam certe*, *medietatem* efficaci præsidio muniremus. Verum de istis omnibus hoc loco obiter solum aliqua putavimus dicenda, quæ alibi explicatius proponere, & exemplis rationibusque firmare & illustrare, deo favente, constituimus.

§. VIII.

Regula tertia pro genuino corticis usu.

Est igitur tertius pro legitimo corticis usu canon: ut motus recidivi præcaveantur, & justo " tempore ordineque, & efficaciter, & sufficien- " ter, repetita ad normam periodorum febrilium " mature medicatione, donec sub eadem ipsa nul- " lus motus morbosus superesse amplius obser- " vetur, & medicamentum specificum de dispo- " sitione febrili plenam manifeste victoriam re- " portarit.

SECTIO QUINTA.

Subjungit aliqua de constantia effectuum & securitate methodi.

§. I.

Constãtia sanationis.

ATque ita quidem verissimum repetimus, quod senex longo rerum usu meritisque plu-

---

(c) *Galenus I.* ad Glaucum 5. Hippocr. Coac. 3. 27. Raym. Johann. *Fortis* de febribus p. 237. seqq. *Forestus* obs. 44. 45.

plurimis etiam post fata venerandus (*d*) *Brunnerus*, a *Brunn* dictus, graviter profatur. (*e*) "
" Chinachina, sunt verba viri hujus illustris, a-
" maricantium regina, non tantum febriles tollit
" paroxysmos, abhinc fortius redituros, quem-
" admodum calumniantur insulse imperiti, "
addo, vel quemadmodum male metuunt non nisi
cum

(*d*) Noluerim curationem morbi desperati arthritici & hydropici, in persona serenissima, a tanto viro, (qui mihi quidem non, nisi magna fama, & scriptis, & pauco litterarum commercio, notus fuit,) sine alias consueta felicitate peractam, tam acerbe & præter meritum castigatam esse a celeberrimo auctore medicinæ consultatoriæ, (quem itidem non nisi meritorum caussa novi,) tom. IV. dec. 4. cas. 7. postquam hic historiam ab alio solum medico, & haud amice, uti facile patet, perscriptam legerat. Miror ignotas esse potuisse sagacissimo viro personas, 164. quas Europa tunc ex publicis novellis noverat, & plurimi homines ex ipsa hac historia statim divinarunt. Nos de aliorum medicorum curationibus singularibus judicium lubenter suspendimus, licet cautiones nobis practicas, sine odiosorum exemplorum manifesta propalatione, seligamus. Neque fortiores, aut insolitas mihi, aliorum medelas in hydrope, qui conclamatus fere visus est, aliisve morbis sonticis, vitupero, Sammonici illud effatum cogitans: *hac potiora putant, quam dulci morte perire*: præcipue quia omnia momenta & consilia, & alienam experientiam scientiamque pernosse, & judicare, mihi non arrogo. Neque etiam pro vitio imputem, si qui desperati ægri spem, dulcissimam rerum, refocillare per morbum longum conetur aliquibus remediis, in quæ fiducia quædam collocari videatur: præsertim quum, uti in proverbio est, fiant interdum in arte miracula, & miserabiles ægroti haud plane consilio destitui debeant & solatio. v. ipse *Brunnerus* l. c. p. 145. sqq.

(*e*) In elegantissimo pariter & utilissimo libro de glandulis duodeni, quem anno 1715. edidit. p. 101.

cum præcepta opinione, & haud sufficienter, aut sine justa methodo experti, aut hi, quibus naturæ defectus, & hominum errores, a medicaminis effectibus non satis distinguere licet aut lubet, " sed prudenti & continuato usu penitus ex- " tinguit illos, nunquam redituros." (*f*) Aliquando (*g*) sed *raro* accidit, ex *magna* & *sontica*, aut

---

(*f*) Ita, præter alios multos, *Schelhammer* de genuina febres curandi methodo p. 132. Cortex hic " paroxysmum non modo ad tempus suspendit, ve- " rum etiam, iterato propinatus, ipsum morbum " subigit ac tollit de medio." *Bontekoe* de febribus p. 77. "Exclamant, ait, quod febres non profligemus, sed ad tempus aliquod suspendamus. Ve- " rum quale habent horum documentum? nullum " aliud, quam quod *febris* deinde *redeat*. Ast præ- " terquam, quod & *hoc illis* in praxi *sæpe occurrit*, " non cogitant, *melius* adhuc esse, *pro tempore* a " febre liberari, quam *multis mensibus* ea *gravissime* " laborare: prout ipsi *ab illis* tractati ægri, sani- " tatem non recuperantes, in *morbos* incidunt, *ipsa* " *febre molestiores*, uti in hydropem, icterum, phthi- " sin. Denique, quid intelligitur per febrem præ- " cludere? quomodo chinæ chinæ pulvis, vel aliud " quoddam remedium febrem in corpore, veluti lu- " pum intra ovile, præcludere possunt? Unde do- " ctores nostri hæc didicerunt? Pulvis ille, *præclu- " ditne* febrem, cum eam *ad tempus* pellit? Sed hoc " non est præcludere, verum *semicuratio* quædam: " &, *quia malum remedio fortius* est, ideo fit, ut " febris, diebus vel hebdomadibus aliquot elapsis, " recurrat. Ast hoc inde vulgo fit, quod *æger* male " observet *diætam*, vel etiam quod *medicus negligat* " *imperfectam prosequi curationem*. Si enim æger & " medicus munus suum æqualiter obeant, *certum est*, " *experientiaque* nos docet, pulveres hosce *febres non* " *præcludere* sed *plane curare*."

(*g*) Probe hanc observationem similesque nostras intelligant velim, si qui sunt, qui nihil nisi noxas corticis crepant, veluti auctor ille *impostura*, & alter *suspecti usus*, de quibus supra obiter quædam

ca, aut *nova* etiam *caussa* (*h*), legitime ita per sanatam febrem nihilo minus denuo excandescere, uti, quæ malum aliquod semel excitarunt caussæ, eidem iterum producendo sufficere possunt, & alia quævis medicatio minus adhuc ea pollet virtute, qua per totam deinde vitam contra omnes febrium caussas præmuniri hominem posse præsumamus. Tum vero morbus plerumque sponte naturæ, & vulgatis remediis justa methodo adhibitis, *sine periculo* deflagrat, vel, si quid in mora discriminis esse apparet, repetito corticis usu

---

dam notavimus: ne nobis forte id eveniat, quod aliis viris cordatis. Verbi caussa, si *Sydenhamius* candide narrat, uti post plures alias febres, ita post *paucas* cortice curatas, tumores pedum nasci, sed *facile continuato remedii usu* curari; item, si incommodum memorat, quod *unicum* dicit, idque *rarum*, nempe rheumatismum aliquem scorbuticum, qui tamen facile medicamentis cedat; si idem observator nondum satis expertus, in prioribus maxime scriptis, visam suspenderi potius cortice, quam debellari, quartanam sincere recenset: quam postmodum repetito usui vel certius, quam ipsas tertianas, constanter cedere reperit epist. I. p. m. 385. & alii post eum felicius exploratum præstiterunt: nescio qui fiat, ut clament statim scribantque boni viri: en ipsum *Sydenhamium*, en tantum corticis patronum, qui ex ejus usu tumores œdematosos, qui rheumatismos arthriticos, qui inconstantiam efficaciæ fatetur! Bona verba quæso! Æquum detur judicium his, qui neque caussidicorum alicujus remedii, neque accusatorum, officio fungi, sed meliores sequioresque eventus, ac usus abususque annotare, instituerunt, neque exercitii caussa scriptitant, sed serio in incrementum artis symbolam quantamcunque conferunt, ut tum vera diversitatis eventuum caussa erui, tum mali correctio, & abusus evitatio, magis magisque tentari & perfici possit.

(*h*) Confer. p. 150. sqq.

usu æque *certo*, ac prius, extinguitur. (*i*) Ita, si similitudine satis apta ludere licet, recens incendium, ubi aliud aliquando extinctum fuerat, denuo affusa aqua delere nemo prudens verebitur. Ita novi vulneris eamdem curam gerimus, qua superiori forte tempore aliam ejusdem corporis læsionem sanari licuit: ita denique morbos plurimos, passiones hæmorrhoidales, & quæ circa menstrua accidunt, febres acutas, convulsiones, lumbricos, tusses, diarrhoeas, arthritides, syphilidis & σκελετυρβης symptomata, & quæ sunt alia, ubi plus semel hominem infestant, simili methodo, iterum atque iterum, prout res postulat, repetita curamus: neque diætamvel medelam, semel proficuam repertam, ideo rejicimus, vel contumelia afficimus, quia mortalem hominem invulnerabilem non præstitit, neque corpus in primævum innocentiæ statum potuit restituere, aut in eodem, veluti arbor vitæ aliquis, conservare. Neque vero hac excusatione multum opus esse, si regulæ probe observentur, res ipsa docet. Paucissimi (*k*) ex plurimis, hac methodo rite absoluta persanatis, febrem noviter passi sunt, neque gravis caussa manifesta abfuit; dum alii innumeri, quos natura vel ars minus certa sanitati restituit, sub hoc statu epidemio, relapsus frequentes, graves, difficiles, immo sæpe

---

(*i*) Similia scripsisse reperio cl. *Torti* therap. special. p. 181. sqq. *Lælius a Fonte*, auctor vetustior, cl. *Stahlio* magnopere passim laudatus, consultat. 21. de febre tertianæ indolis: "si morbus, ait, in reci-"divam relabatur, iteranda sunt medicamenta.

(*k*) Fuerunt, inquam, aliqui, sed, si maxime comparentur ad eos, quos & ipse extra hanc methodum perfectiorem curavi, & curari vidi & novi, & relabi expertus sum, adeo pauci, ut memorari vix mereantur. Hi vero pauci post plures menses, post annum unum aut alterum, post egregium sanitatis intervallum, nova febre sub statu epidemio affli-

pe sæpius vix sine cortice medicandos, sustinuērunt, (*l*) etiamsi caussa gravior allegari vix potuit.

Experientia & consensus doctorū de methodi securitate & salubritate.

§. II.

Multiplici vero mea & summorum virorum experientia persuasum habeo, nihil ab hujusmodi methodo, & continuato efficaciter repetitoque corticis usu, si prudenter & tempestive fiat, damni emergere. Exempla & testimonia huc cumulare supersedeo, quæ apud auctores passim hactenus laudatos ubivis obvia sunt, & neminem in medicorum scriptis versatum fugere possunt

afflicti sunt, quæ nescio an recidivæ nomine dici semper mereatur. Atqui sontica, uti dixi, caussa adfuit, ex his fere, quas supra p. 150. de reversionum tempore extra ordinem incerto, notavi. Forte etiam anomalia, quæ regulam facere nequit, interdum subesse potuit, ut ordinata curatione inordinatus ad reversionem nisus penitus præcaveri nequiverit. Fieri enim posse novimus, ut, magis aut minus manifeste, non misceantur solum inter se, verum etiam permutentur, & sibi invicem succedant, tertianæ, quartanæ, quotidianæ: quibus aliam atque aliam medelam, quod ad tempus attinet, reversionis præcavendæ caussa, deberi hactenus ostendimus.

(*l*) *Lelius a Fonte* l. c. ubi eventum curationis in ægro febriente tertiano narrat: quamvis, inquit, au-“ xilia proposita adhibita sint omnia, nunquam po-“ tuit perfecte convalescere, quin pluries etiam in recidivam relapsus fuerit, & non potuerit curari, “ nisi anni unius spatio, & aeris mutatione. “ Similia, immo pejora, omni ævo, a quavis extra corticem methodo, sæpenumero contigerunt, & hodie contingunt. Si cortex, quem *Lælii* sæculum ignorabat, imperfecte forsan fuisset adhibitus, multo magis si, ex ejus auctoris de aliis remediis sententia, quovis recursu repetitus fuisset; non morbidam credo materiam ejusve indolem, neque naturam ægri, neque diætam, neque anni & aeris statum, neque me-

ſunt. (m) Honoris cauſſa nominatim indicare lubet *Albinos*, *Albrechtos*, *Apinos*, *Barchauſios*, *Bartholinos*, *Behrenſios*, *Bergeros*, *Bianchios*,

---

medelarum & methodorum imbecillitatem, ſed noxiam corticis poteſtatem, reverſionum & producti morbi auctorem feciſſet hominum ignarorum, & præjudicantium, aut malevolorum opinio: quamque candidus auctor anni maxime & aeris mutationi tribuit, meliorem conſtantioremque valetudinem, acceptam tuliſſet neſcio cui methodo aut medicinæ poſtremum adminiſtratæ, & expurgatæ tandem, mira cum felicitate, noxæ a china relictæ. Hodie certe ejuſmodi opinationibus & fabulis natura & veritas hinc inde obumbratur.

(m) Hæc habemus innumerabilia, quæ opponamus παραλογισμοις diſſertationis, quæ, titulo mirifico, corticis uſum rectum & tamen noxium, proclamat. Gemina hæc opella eſt, alteri, de impoſtura corticis. Utramque ſerio ſcriptam eſſe, quum ejuſdem viri docti nomen præ ſe ferat, nequaquam perſuaderi mihi patior: niſi impotens animi affectus, neſcio quibus cauſſis excitus, & calamum duxit, & convicia in medicos fere omnes dictavit: ut auctor naturæ ſuæ errantis & affectibus turbatæ miniſter fuiſſe videatur. Mentem auctoris, & totius diſſertationis ſummam exponit §. 17. Eſto jam, inquit, " febricitanti eam obtigiſſe felicitatem, ut inciderit " in medicum veteranum, expertum, hiſtoriæ mor- " borum pariter, ac medicæ materiæ, apprime pe- " ritum, cui ſubjecti indoles, ejus temperamentum, " ætas, immo individualis conſtitutio, examuſſim ſit " perſpecta, quique & paroxyſmorum febrilium, " & ipſius quoque temporis, in quo febris eſt con- " ſtituta doſεως itidem formæque, ſub qua febrifu- " gum Peruvianum & ordinandum & exhibendum " ſit, omnium denique cautelarum, quæ ad rectum " ejus uſum requiruntur, exactiſſimam habeat ratio- " nem; nulli tamen dubitamus aſſerere, famoſum " corticem eſſe ac manere remedium infidum, fal- " lax, immo abſolute noxium, ſive intermittentibus " ſive acutis opponatur. Id quod, ne citra ſufficien-

" tes

chios, Bœcleros, Boerhaavios, (*n*) *Bohnios, Brunneros, Camerarios, Cokausios, Davinios, Dolæos, Dodartios, Ferrarios, Gothofredos, Guidetos, Heisteros, Helvetios, Hoffmannos, Lancisios, Lemerios, Lentilios, Mangetos, Meadios, Meibomios, Musgravios, Muysios, Nigrisolios, Pechlinos, Peyeros, Pitcarnios,* *Pue-*

" tes rationes & experimenta dixisse videamur, " (nam absurdum id non posse non videri, facile sensit) jubemus ante omnia rite attendi ad indolem & " naturam omnis febris in genere. Inde de febre, tamquam autocratico & semper salutari naturæ, seu animæ rationalis, conatu; de adstringentium lucta cum natura sapienti, quæ inter cortex primatum obtinere fingitur; de sanguinis & humorum abundantia, tamquam unica febris caussa; de raritate febrium epidemiarum; de cascarilla aliisque remediis cortici præpollentibus; theses pro auctoritate, forte solius disputationis academicæ, & linguæ in cathedra exercendæ caussa, tamquam edicta, promulgantur, quibus nemo sciens aut expertus fidem adhibebit. Ab hujusmodi non rationibus, quod scientem quemlibet testor, sed rationum umbris inanibus, & ab experimentis jactatis, sed aut nullis, aut manifeste infidis & imperfectis, παραλογως concluditur, vel precario supponitur: *corticem tota sua natura*, quam profecto auctor non novit, *indoli febrium*, quæ doctioribus ipso haud satis cognita est, *contrarium, atque ideo*, quamvis prodesse posse, & sæpe nequaquam nocere, non negetur, *absolute noxium esse, etiamsi recte usurpetur*. Ita sanæ rationi, & experientiæ veritatique manifestæ, adversari audet vel opinio, vel contradicendi pruritus, vel ludendi in re seria, ubi de corio humano luditur, & quidlibet disputandi, ambitiosa voluptas, vel si qua alia caussa occulta subest.

* Boerhaavius.

Boerhaavius de corticis usu.

*(*n*) Hujus communis plurimorum per diversas regiones medicorum præceptoris aphorismi de cognoscendis & curandis morbis, Ilias in nuce, nervose docent differentiam febrium ex genere intermit- ten-

Puerarios, Riedlinos, Schacheros, Sloanios, Sy-
den-

---

tentium insignem pro ratione indolis, eventus, symptomatum, facilitatis, & difficultatis, securitatis & periculi, salubritatis & perniciei. Faciliores, tutiores, & salubres, sub vernalium nomine, probe discriminat a difficilioribus, insecuris, insalubribus, quas autumnales vocat, quia autumno frequentiores sunt, quamvis ab æstate ad ver fere usque harum ditionem protendat, & eas etiam febres sub autumnalibus comprehendat, quæ vere in ipso simili indole aberrant §. 747. 48. 49. 52. 53. 54. 61. 65. 69. Præcipue §. 767. tres corticis Peruviani usurpandi indicationes diversas exhibet: febris autumnalis vehementiam, corporis ex ægritudine debilitatem, morbi longitudinem. Addit cautiones tres: ni adsint signa inflammationis internæ, collecti alicubi puris, aut obstructi admodum hujus vel illius visceris: nempe ita obstructi, ut remedii vi aperiente obstructio superior sit, neque ab isto minui, vel etiam intacta manere, sed augeri potius a medela, aut a febre resolvi, videatur. Laudat denique jungenda, quæ propria affectibus conjunctis sint, tempus exhibendi extra accessionem, debitum ordinem, dosin, regimen. Et hæc eadem ipsa sunt, quæ nos supra paullo fusius deduximus. Quod de distinctione obstructorum viscerum heic dictum est, & cum principiis, & cum praxi incliti viri, & cum quotidiana experientia, concordare novimus. Ipsi etiam perspectissimum est, & multoties in nostra praxi reperimus, quod cl. *Tortus* p. 91. enarrato casu de febre duplici tertiana, cum obstructione & tumore lienis insigni & amplo, per corticem solum medicata, dicit: plures casus istiusmodi, de febribus intermit- " tentibus, præcipue quartanis, tumore viscerum " infimi ventris comitatis, & per corticem, una " cum tali symptomate, sanatis, afferre possem, " quos tamen, utpote *triviales* & passim *obvios*, " satius est silentio præterire. " Sæpe etiam obstructionibus viscerum gravioribus accedit febris intermittens, quæ fructum nullum affert, sed impedit potius medelarum ἐμφρακτικῶν effectus, auget etiam

ma-

denhamios, *Tortos*, (o) *Tozzios*, *Vallisnerios*, *Velentinos*, *Veldios*, *VValdschmidios*, *VVedelios*, *Zapfios*, *Zendrinos*, *Zuvingeros*. Decupio for-

---

malum, vires in dies minuit, aut perniciosam induit indolem. Itidem tunc indicatur omnino illud remedium, quod ipsum neque obstruit, neque violenter irritat: sed ita indicatur, ut altero semper oculo ad vitium febri conjunctum respicias, quod, sublata istiusmodi febre, quæ inutilis vel noxia esse videatur, & roborata natura, felicius sæpe curare licet, medicatione apta cortici addita, interposita, vel subjuncta, si præmissa spem fallat, vel urgens indicatio præmittere prohibeat. Ita & theoria, & praxi, mecum sentire scio virum inclitum, cujus consensum, aliorum quorumdam, immo si etiam multi essent, dissensui fidenter oppono.

Torti Elogia.

(*o*) Hic, teste celeb. *Bianchio* hist. hepat. p. 227. " in febribus perniciosis pertractandis palmam om" nibus præripit." A medico & philosopho acutissimo, (*Giornale de' letterati* T. 3. p. 116.) & ex experientia multa, ac ab anno inde 1695. repetita, (T. 4. p. 432. sq.) scriptus est liber: " Francisci " *Torti*, Mutinensis, sereniss. ducis medici aulici, " & in patrio lyceo prof. med. pract. therapeutice " specialis ad febres quasdam perniciosas una vero " china china, peculiari methodo ministrata, sana" biles: aucta curationum historiis, quæstionibus, ac " animadversionibus practicis, aliisque plurimis, va" riam hujusmodi febrium habitudinem, intermit" tentium quoque omnium, immo continuarum, na" turam, & chinæ chinæ præstantiam, actionemque, " respicientibus, nec non usum & abusum in sin" gulis febrium, aliorumque plurium morborum, " præsertim recurren'ium, " speciebus. Mutinæ 1712. primum, iterum 1732. editus, cum responsionibus jatrapologeticis ad *Ramazzinum*. Elogium, quod hic liber ab auctore diarii eruditorum Italici promeruit, ex T. 12. p. 408. sq. breviter adscribere lubet. " Franc. *Torti*, medicus magni nominis, tan" dem publicam expectationem implevit, edita " therapeutica sua speciali ad persanandas china chi-

" na

forte plura (*p*) alia gravissimorum observatorum nomina, vel scriptis vel praxi clarissimorum, addi

---

" na febres perniciosas quascunque. Habebunt inde
" proficiendi occasionem, non solum professores ar-
" tis juvenes, quibus maxime instruendis luci da-
" tum abs se hoc opus pronuntiat auctor; sed &
" veterani, & inimici maxime ac contrarii remedio
" tam praeclaro & innocuo: quandoquidem satis
" ample explicat & docte prodigiosas hujus vires,
" & numerosissimis experimentis ostendit, quibus in
" febribus, etiam atrocissimis, praescribi cum boni
" eventus securitate possit, & quomodo ad alia ma-
" la, & ad quaenam, & quo usque, se protendere
" queat virtus mirabilis. Opus laude dignum est,
" tum ob utilitatem, tum ob eruditionis ornamen-
" tum: dum nihil fecit reliqui auctor eruditus,
" quo illud omni ex parte utile redderet & spectabile.

(*p*) Ex cl. *Torti* responsionibus jatrapologeticis consensus omnium fere doctorum Italorum patet, & idem ibi de Hispanis affirmatur. Nota est res de Gallia, Anglia, Belgio. Theoriae diversitas, aliaeque caussae, dissensum aliquem inter eruditos quosdam, uti alibi, ita etiam in Germania nostra, fovere videntur. Consentit tamen maxima pars doctiorum magisque expertorum, & quos opiniones, aut occasionis defectus, ab uberiori experientia non prohibent. In una nostra civitate decem alii mecum artem exercent medici, quos & meritorum & amicitiae caussa suspicio diligoque, fautores & amicos omnes, partim etiam collegas conjunctissimos. Horum omnium *nemo unus* est, quod *scientissimus* scribo, qui non pro re nata *frequenter* & *feliciter* cortice Peruviano utatur, & hoc praecipue statu febrili tot annorum epidemio eum usurparit. Et fuerunt a quinquaginta fere annis, & semper deinceps, medici in hac urbe, dignitate, doctrina, experientia, conspicui plures, quibus idem usus in pulvere, electario, decocto, infuso, admodum familiaris, frequens, & felix fuit, quamvis aegroti & adstantes nomen remedii, vulgo tunc parum cognitum, ignorarint, neque facile scire quaesiverint, quod hodie

addi possent, & alia quilibet colligere potest, cui ephemerides naturæ curiosorum, historiam & commentarios academiæ scientiarum, transactiones philosophicas, acta eruditorum, & ex Belgio, Anglia, Gallia, Germania, Italia, quovis mense, partim etiam quovis hebdomade, prodeun-

---

die, posteaquam status epidemius innumerabiles febres & febrium medicos accivit, & præjudicatæ quorundam doctorum opiniones magis divulgatæ sunt, muliercula ex vulgo quævis & nosse sibi sumit, & judicare. Ita, verbi caussa, mensuras plures infusi in vino corticis, quod, si a pulveris substantia recesseris, efficacissimum est, feliciter potarunt heic multi homines ignari. Id enim remedium antiquitus hic loci, præcipiente archiatro inclito dudum defuncto, cum floribus cordialibus mixtum, sub titulo specierum cordialium anodynarum, medicis & pharmacopoeis cognitum, ægrotis & vulgo ignotum fuit, quibus notum esse, quid rei sit, quod sumatur, raro interest. Alius medicus, multa hic fama usus, paullo ante meum huc adventum decessit, cujus schedæ manu scriptæ intra manus meas sunt. Is itidem, quod facile monstrare possum, feliciter, & pro statuum epidemiorum & febrium indole, & ægrorum obsequio, frequenter eodem medicamine usus est, dissimulato licet sæpe, ob hominum opinionem, nomine: immo ipse, quod novi, sua sæpe manu dedit, aut vino infudit, dum schedulæ in pharmacopolium publice missæ aliud præ se ferebant. Nempe vir ille peritissimus usum familiarem ejus medicinæ acceperat a *Bohnio*, magno illo maturi & sufficientis usus patrono, *Schambergio*, aliisque Lipsiensis academiæ luminibus, ubi per multos annos artem didicerat feceratque. Haud absimiliter rem in pluribus passim vicinis & remotis provinciis urbibusque se habere compertum nobis testamur: quamvis, dum homines sumus, fieri non possit, quin alii atque alii in hypothesibus theoreticis, casibus particularibus, & methodo singulari, opinando & conjiciendo nonnunquam aliquantum sententiis discrepent.

deuntia volumina excerptorum, & nova litteraria vel ipsos quotannis fere editos libros medicos, vere practicos & candide scriptos, volutate volupe est. (q)

§ III.

(q) Ipse auctor disputationis παραδοξολογικης de Impostura corticis id diffiteri nequit §. 4. ubi inquit: " ast, quid ego molior? Itane *universali fe-* " *re plerorumque practicorum experientiæ* impune con- " tradicere licet? Verum hanc supra artes dialecticas positam ad propositum sibi scopum non spectare ratus, in arenam ludicri certaminis aliam minusque nobilem descendit, in gratiam forte populi, cui spectaculum datur." Anne, inquit, *novella pu-* " *blica* quotidie ferme certiores nos reddunt, quan- " ta in *Gallia*, *Italia*, & potissimum *magna Britan-* " *nia* & *Belgio* miracula & olim fecerit, hodie- " que faciat cortex Jesuiticus? Itane ab omni fide " aliena sunt, quæ a popularibus nostris Germanis " nobis enarrantur de numerosis febricitantibus so- " lo ejus usu restitutis? Fateor sæpe me relatum le- " gisse, febricitantes quosdam statim ac china chi- " na usi fuerant, febrem emansisse, sed non minus " recordor, eosdem illos exacto paucarum septima- " narum spatio, in eandem denuo incidisse. Cum- " que, ad eam perdomandam, ad idem remedium, " eodemque, quo prius, ritu recurrerint artifices, " quid mirum, quod recidivam passi fuerint, do- " nec, naturæ activitate suppressa, schema mutave- " rit morbus, sensimque in lentam vel hecticam " transierit febrim? Nobis illa vulgata schediasmata minus fida, & exasciata esse videntur, quam, ut ad ea provocare in ejusmodi caussa lubeat: quamvis pleraque omnia, quæ inde adduci possunt, veritatibus practicis de periculis, maligna pertinacia, & reversionibus febrium, de aliarum medelarum minime certa efficientia, & de usu abusuque corticis & aliorum remediorum, omnino adstipulentur, & apud ipsum vulgum, dummodo id attenderet, fidem facere possint.

§. III.

Dissensus quorundam apparens.

Multi prætérea sunt, quos alienis opinionibus, aut suis, & præceptorum aphorismis, quos, agnita licet veritate, reprobare aut limitare forsan pudet, aut aliis rationum momentis, quæ partim, si in ægrorum salutem dirigantur, ipse probo, id dare juvat, ut nomen remedii prudenti tegant dissimulatione, dum id, sub alius tituli involucris, strenue deglutiendum propinant. Delectamento mihi sæpe fuit persuasio hominum ex variis locis adventantium, qui sibi & suo medico mire congratulabantur, de curatione feliciter perfecta sine china, ut ajunt, qua alii medici ægros suos soleant curare: cujus medicamenti plures uncias ignari devoraverant, (r) quod ex monstratis remediis, vel formulis, vel aliunde, facile manifestabatur. Sicubi plusculos remedii hujus osores, & opinionum præjudicatarum fautores reperire est, uti hinc inde per Germaniam fit, sunt forte ex medentium numero, qui licet cum doctis sentiant dissensum tamen vel omnino, vel ex parte, præ se ferunt, & cum vulgo loqui amant, atque, ut hominibus placeant, & censuras vitent, vel da-

---

(r) Erat etiam inter nos medicus, qui jam aliorsum migravit. Dicebat se *Stahlianum*, & libellis quibusdam in lucem editis, & propria maxime remedia arcana laudantibus, inclarescere studebat. Declamasse hinc inde virum percepi contra chinam, & contra medicos ea utentes, & se ab eo remedio alienissimum dixisse. At, quod sancte testor, & testes habeo, & ipse negare nequit, plures ejus ipsius viri schedas his oculis vidi, ubi corticem Peruvianum claro nomine tunc præscripsit, quando eum vituperavit. Aliquoties etiam curationibus ipsius superveniens ipsum id medicamentum ab eo datum reperi.

damnare penitus & omittere medicinam, quæ displicere aut censuras incurrere possit, vel reformidare cum ignaris formidantibus, & non nisi cum multa hæsitatione, & suspensa manu, aut nescio quibus sub cautionibus, ad captum vulgi & insciorum laudatis, exhibere, immo forte alios magis sinceros carpere, affectant, (*s*) aliter dicturi facturique, si rationes politicæ abessent. (*t*) Sunt qui usum ipsum penitus dissimulare non possunt, aut nolunt; attamen in eo pseudodoxiæ vulgi adsentantur: certam aliquam, nescio quam, dosin remedii periculosam esse & quantitatem, quantitatem mussitant, justo majorem, hic illic adhibitam, quod vocabulum nihil significat, neque determinat. Hi vero ipsi (*u*) men-

Incongrua censura doseos.

(*s*) Cl. *Torti* therap. spec. p. 177. aliqui metho-
" dum subfrigide, ac quibusdam tantummodo ad-
" ditis limitationibus, laudabunt, vel laudabunt,
" quantum satis est, ut ea possint uti sine expro-
" bratione, si deprehendantur in facto, sed simul
" quantum sat est, ut possint opponere, & cavilla-
" tiones adducere, eamve non nihil reformare, vel
" castigare tunc, cum eadem sibi proponitur, vel
" mussitare saltim, cum ab aliis exercetur.

(*t*) V. vel. *Valentini* animadversiones in Machiavellum medicum, præsertim propos. 2. 3. 9. 10. 11. 12. 14. 27. Exstant prax. infallib. part. I. p. 785. sq. merito iis attendendæ, si qui hodie sunt, qui regulas ipsius contextus haud aversentur. Hujus auctor creditur *Barnerus*, chemiæ philosophicæ scriptor, &, quisquis est, politicæ præceptor est perversæ, & cordato viro indignæ, neque serio, sed *κατ' ἀντίφρασιν*, & quasi per satyram, scripsisse censendus est, ut ostenderet, quid passim fiat, non quid fieri debeat.

(*u*) Exemplum elegans, cujus similia etiam passim alibi leguntur, videre est in cl. *Torti* respons. iatrapolog. p. m. 524. Cl. *Ramazzinus* junior is fuerat, ad cujus petitum epistolam, uti hæc præ se

 fert,

mensuram & regulas, qua dosi & quo usque continuari debeat cortex, aut nullas proferunt, aut incertissimas, aut, si quid tandem candide determinare, & praxi probare debent, nisi hanc lubricam esse velint, easdem, quas nos, summique viri, quos sequimur, nempe, quæ in proportione virium medicamenti cum morbi ingenio, magnitudine, velocitate, longitudine, difficultate, & nisu recidivo fundantur: unde remedii facile aut difficulter juvantis minor aut ma-

---

fert, de abusu chinæ, scripserat patruus. De illo ita *Tortus*: " suadeamus nobis auctorem dissertationem suam inscripsisse nepoti inscio, nec de china china quicquam locuto, nec responsum ullum per litteras unquam quærenti: juvat hoc credere, tum quia tantam in viro modesto, cujusmodi est nepos defuncti auctoris, fiduciam arguere, ut numerosiori, forsan & digniori, Mutinensium medicorum parti, Peruviano febrifugo liberaliter, ut decet, utenti, tam facile succensuerit, tum maxime, quia abunde jam constat, ipsum longe aliter, ac olim, de chinachina sentire cœpisse, suamque laudabilem mutationem sententiæ, *usu ipso practico*, prodidisse non semel. Hinc narrantur exempla dati ab eodem *doseos censore*, corticis ad uncias duas cum dimidia, immo alicubi primum ad semunciam, deinde ad *unciam*, quæ *plaries repetita* fuit, & *iterata* in eodem ægro, subsequentibus mensibus. Adduntur tandem verba sequentia: " ut omittam, quæ insuper ex amicorum & pharmacopolarum relatu hac occasione mihi certo innotuerunt, de crebra & liberali oblatione ejusdem febrifugi, quæ hodie, citra ullam hæsitantiam aut frugalitatem, in usu est eidem cl. auctoris nepoti. In meliorem sententiam, prout hominem ingenuum decebat, tandem devenit, quod illi quidem gloriosum plane, & ad delendas admissi olim præjudicii notas abunde sufficiens.

major copia requiritur, (*x*) quod per se, majori etiam dosi, sed opportuna, innocuum esse fateri

---

(*x*) Conf. cl. *Torti* l. 1. c. 1. & l. 3. c. 4. ibique adducti auctores. Uncias duas corticis exquisitissimi plerumque febribus debellandis sufficere memorat, & in istis cancellis, apta distributione, manere laborat, ne ægrum nauseoso remedio præter necessitatem oneret, utque voces obtrectorum reprimat, quasi nimius sit in dosi remedii, falso quibusdam suspecti. Ipse vero, quod historiæ testantur, pro morbi ratione, & remedii effectu, mutavit sæpe dosin, & præsertim ob reversiones longe transgressus est, persuasus, nihil quicquam in morbis opportunis detrimenti a cortice, ad plures & plures uncias ingurgitato, suboriri. p. 165. &, quamvis inutile sit, licere tamen ad libras adscendere, si nulla alia esset salutis via, p. 516. add. p. 172. seqq. *Menginot.* de febrium curatione per usum quinquinæ, zodiac. medic. p. 163. seqq. 1681. m. Aug. " In curationem unius febris impendenda est " sescuncia, ad uncias duas, immo aliquando superanda illa quantitas, pro varietate occasionum. " Fortunati, quibus minor sufficiet, cum scilicet " occurrit *tempestas* idonea, aut *febris non producta*, " vel ea *mitis* si fuerit. Aut, cum nihil mihi animo obversetur quam, ut optimum quidque, & " usu probatum, adferam, dosin eo usque extuli, " ratione & experientia testibus: cum ab hujus remedii usu omne omnino absit periculum *satius est ad majorem quantitatem ascendisse*, quam in " minori hæsisse, ut curationis το ασφαλες sequatur. " *Albinus* de febre quartana p. 28. " Videas sæpe redire febrim nullo corticis, sed medici " vel ægri vitio, qui hunc in insidiis latentem hostem tamdiu oppugnare debuissent, donec expugnassent, nulla habita doseos ratione, utpote quæ " quandoque ad aliquot adscendit uncias. " Ita sane se res habet, neque in usu hujus remedii, quod nulla unquam dosi venenum dici potest, sed immodice etiam & inutili copia, imprudenter, & sine corporis noxa tamen, a plurimis hominibus de-

teri debent. Neque quærendum est, quam multum æger sumserit, sed quam bene, quam opportune, quam feliciter. Prosper successus remedii indicium est recte & sufficienter dati. (y) Quis cibum & potum his, qui alimento & refectione indigent, omnibus ad æquabilem lancem appendat? Nam panis & vini libras corticis & similium remediorum vegetabilium unciis haud securiores esse,

---

voratum novimus, certæ alicujus quantitatis limitibus prudens medicus includi debet. Etenim una quantitas certa materiæ, & motuum, & velocitatis, & periculi febrium, in diversissimis ægris, stabiliri nequit, & necessaria remedii proportio tum ex casuum αναλογια, tum maxime singulariter ex ipsa demum ευφορια elucescit, & ex summa illa indicatione, quæ a juvamine vel eveniente, vel secus, peritis observatoribus fere in quavis curatione desumenda est: quod negligere, id est, quod in proverbio dicitur, calceum unum cuivis pedi aptum reputare, eamdem aquæ copiam cuilibet incendio, & gigantæo morbo pygmæum remedium, vel medelam gigantæam pygmææ ægritudini, opponere. Nimiæ quantitatis præter analogicam rationem & ευφορια & utilitatem datæ, nocumenta supra p. 128. sqq. notavimus. Et nos maxime in usu omnium remediorum, & in hujus etiam, id ob oculos habemus:

Genuinum doseos moderamen.

Est modus in rebus, sunt certi
denique fines.

Justo *modo*, & *certis*, quas supra scripsimus, *regulis definito*, *placet* nobis illud *ne quid nimis*. Caveant, qui ab his recedunt, ne, cum damno ægrorum, idem illud dictum nimium sibi placere dicere queant, id est, immodice; uti Græco illi:

Τομηδεν γαρ αγαν αγαν με τερπει Conf. præfatio *Mangeti* ad opera *Ramazzini*, *Torti* responsiones ad ejusdem *Ramazzini* dissert. de abusu chinæ, quæ integre lectæ non tirones solum, verum doctos etiam medicos, doctiores dimittent.

(y) *Hippocrat.* de locis in homine §. 125.

ſe, fidenter affirmabunt experti. Conſideretur differentiæ ratio: profecto noxa major in hominibus & ſanis & febrientibus, ex pane & potu ad nimias libras ingurgitato, quam ex cortice ſenſim intra plures dies ad uncias plures devorato, timenda eſt. Quis theæ foliorum, fabarum Turcicarum, radicum, herbarum, florum, fructuum, ſeminum, lignorum, corticum medicinalium, per ſanitatem & per morbos iterum iterumque repetita & ſenſim conſumta pondera ſcrupuloſus computet? Atque quid præ his magis metuendi habeat febrifugus cortex, nemo quiſquam, vel Argo oculatior, reperiet. Novi homines, qui rhabarbaro ita familiariter utuntur, ut, ſi recte calculus ineatur, quatuor & amplius libras ſenſim deglutiverint: quod remedium cortice longe magis adſtringens, &, in minori ac ille doſi, ad ſenſum ſuo modo efficax eſt, & haud ſine turbis operatur. Tutioresne rhei libras corticis unciis dixeris? Sagaciores ſane pronuntiabunt uncias corticis ſenſim datas drachmis tutiores eſſe. Quis, ſi arſenicum aſſumtum ſit, antidotis veneni propinandis, aquæ, lacti, oleo, mucaginibus, cryſtallo, modum aut doſin univerſaliter præſcribat? quis abſorbentium remediorum pondera determinet certa, & ubique ſimilia, ubi acor corrodens intra ſtomachum eſt? quis ſalium doſin & continuandi tempus omnibus febribus pariter præſcribat? quis numerum repetendarum potionum purgantium aut diureticarum, pro hydropicorum omnium aqualiculo exhauriendo, unum & eundem præſtituat? quamvis hæc multo majoris aleæ ſint; uti &, quæ paſſim *Sydenhamius* aliique de augendis & continuandis, ſecundum dolorum & fluxionum vehementiam & pertinaciam, anodynorum doſibus notant. Collineant huc, quæ rectiſſime *Hoffmannus* de prudenti medicamento-

rum

rum continuatione monet (z), præcipue de chalybis usu sæpe continuando. " Merito, ait, debet es-
" se *proportio* inter *caussæ morbificæ magnitudinem*,
" & inter *virium medicamentorum efficaciam*.
" Hæcque mihi præcipua videtur ratio, (a) qua-
" re affectus varii tam difficulter curentur,
" quod scilicet non continuo, & ad legitimum
" tempus, tum *medicorum*, tum *ægrotantium*
" *culpa*, medicamenta propinantur.,, Pernoscantur regulæ de usu corticis tempestivo, efficaci, adæquato; notetur morbi & remedii proportio; observetur αναλογια, ευφορια, & juvamen eveniens! tum perinde medico esse debet, una, an duabus, an decem, an viginti, an pluribus drachmis medicamenti per se securi sensim dandis opus sit, modo sanitatem restituat, morbum expugnet. (b) Ita ipsi, qui majorem dosin corticis, si opus ea sit, minime reformidamus, paucis sæpe sæpius drachmis febres sanavimus, si ista rite observata sint. Eant, qui non observarunt, & suum errorem agnoscant pœnitentes, non culpam frustra criminentur remedii

(z) Peculiari dissertatione §. 13.

(a) Hæc præcipua ratio est, cur multi affectus febriculosi, sua sponte pertinaciores, & ad ανομαλιαν proni, tam difficulter, immo tam infelici cum successione variorum aliorum motuum morbidorum, curentur: timor vanus, tergiversatio, & nausea sufficienter continuandi remedii, cum scientes prudentesque morbum timere ac nauseare debeant.

(b) Lubet finire hanc apud expertos fere supervacuam disputationem verbis *Charasii* a cl. *Torto* p. 172. hanc in rem adductis. " Non opus est,
" inquit, scrupulosum esse de dosi remedii: hoc
" enim commodi habet, quod neque augmentum
" ejus paullo majus solito, neque iteratio præbitio-
" num, mali quicquam corpori impressum post se
" relinquant, sed nemini nocumentum inferre pos-
" sint. Ita, subjungit *Tortus*, sentiunt auctores
" omnes in adhibenda chinachina exercitati.

medii (*c*), extra vel infra suæ potentiæ sphæ-ram imprudenter adhibiti. Neque ego me nunquam errare reputo: sed, si erro, meum vitium candide agnosco, non vitium medicaminis, cujus recte adhibiti vitium nullum est. Crumenæ ægrorum parcendum est sæpe, & nauseæ, & remedii famæ, & hominum in illud fiduciæ, & vel icciirco minuenda sæpe dosis; sed ita est parcendum, ne sanationi necessarium pondus deficiat. Immo vero, qui nobiscum semel tempestiva sufficienti & adæquata ratione continuarunt medelam, & justis intervallis repetierunt, longe minori universim dosi sæpissime opus habuere, vel paucioribus brevioribusque, & longe minus pretiosis, (*d*) medicationibus, quam qui

---

(*c*) Cl. *Torti* therap. special. p. 186. " Quod si " aliquibus cortice *perperam*, vel *languidiuscule*, " *dosique irregulari*, aut, priusquam plusquamue " deceat, *imminuta* utentibus, vel præscribentibus " ubi non conveniat, ut in febribus *essentialiter* " continuis, & in extremo earum periculo, ille " non videatur proficere; non id in medicaminis, " vel methodi meæ vitium vertant, sed in *culpam* " *methodi suæ*, siquam habent, aut habere credunt. " Si enim huic, quam protuli in eum finem, ut, " qui eam non satis callent, callere possint, fidem " velint adhibere, eamque *integre* non renuant am-" plecti, feliciores procul dubio posthac curationes " absolvent.

(*d*) Cl. *Torti* p. 13. " Non modo in rebus in-" certis hallucinantur aliquot saltim medici, sed ul-" tro errant etiam scienter, si modo velint animad-" vertere, se nonnullis uti rebus, quibus vel invali-" dam, vel nullam inesse virtutem, pro obtinendo " fine, in quem usurpantur, mille, antea experimen-" tis luce clarius deprehenderunt. An graviter pec-" cent, sive ob imperitiam id fiat, sive ob socor-" diam, crumenam ægrorum, interdum pauperum, " male mulctando, videant theologi. Non hic præ-" cise loquor de tot confectionibus cardiacis, de tot

" pre-

qui *in simili morbo* minuere præter rationem studuerunt doses, & abrumpere curationis filum festinarunt, & noluere resumere, nisi ubi morbi reversio cogere visa est: unde ingens sæpe quantitas sine fructu devoratur.

§. IV.

Præparationis & expectationis laudatio nimis generalis.

Aliqui artem diuturna prius expectatione curandi, (e) & semper & ubique, repetita lustratione, & præmissis varii generis medelis, præparandi corporis, (f) vel corrigendi singulariter

" pretiosis medicamentis inutilibus, quibus abutuntur nonnulli, fortasse corticem improbantes, ac " illiusmodi medicamenta inertia activo illi perperam " & frustranea impensa anteponentes, quos proinde " incurrere in legem repetundarum autumat *Badus*; " sed de abusu loquor magis vulgari, minus forsan " notato, & maxime universali.

(e) *Ramazzin.* orat. 4. p. 51. " Ars medica, non " secus ac militaris, suos habet Fabios, suos Mar- " cellos. " Fabius Hannibalem, quem vincere non didicerat, cunctando elusit, dum cunctari tutum fuit; Marcellus fortiter citoque eundem hostem impugnando, vinci eum posse tunc ostendit, quum insecura futura fuisset cunctatio: idem ipse Marcellus, qui, cunctandi peritissimus, triennio integro Syracusas obsedit, quum citius expugnare non posset. Illos, qui intempestive cunctando Farios se putant rem restituturos, admonet Marcellus noster *Hippocrates*, qui egregie alias cunctari didicit, de arte §. 20. " dilatio omnis mala, in arte vero medica est " pessima, ubi dilatio est animæ periculum. " Monitum negligentes accusat *Ramazzinus* opp. p. 70. " persæpe sibi moras nectendo, & prolatando, oc- " casionem, quæ præpeti pede fugit, & agendi op- " portunitatem, sibi e manibus turpiter elabi pa- " tiuntur.

(f) Cl. *Torti* Therap. special. p. 60. " Estne pur- " gandum? eja purgemus! Mittendus etiam est san- " guis? mittamus! omnifariam evacuandum adhuc est?

ter aut miscendi remedii, laudant, quo facto tutum tandem reddatur ad sacram quasi anchoram confugere. Constat tamen nihil horum ubivis, & maxime in velociori periculo, tutum esse, ubi tutus tamen est, immo necessarius, (*g*) subito usurpatus & efficaciter continuatus ac repetitus cortex. Constat etiam, neque exquisitissimas cor-

---

" est? evacuemus, extenuemus, excarnificemus! non
" sic forsan super proprium corium luderes. At,
" post tot lanienas, saltim incassum, ni cum detri-
" mento, patratas; quando tandem rutam, serpil-
" lum, verbenam, chamædryn, quando mithrida-
" tium aut theriacam, aliaque febrifuga specifica,
" invalida tamen comparative ad corticem, præscri-
" bimus, quando carpis bursam pastoris, vel au-
" riculam muris contusam, quando telas aranea-
" rum, vel ovi pelliculas, digitis admovemus,
" quando denique animalcula insontia ægrorum col-
" lo suspendi jubemus, & alias hujusmodi vel ani-
" les & dolorificas nugas, ante chinæ chinæ adven-
" tum jam familiares, quarum tamen nullæ mate-
" riam febrilem evacuant, usurpamus; tunc sal-
" tim, nisi citius, exhibeamus corticem, ut solle-
" mne erat vel ipsis meticulosis auctoribus, qui tan-
" tum superficie tenus chinam chinam noverunt,
" orbi nostro primum nascentem: exhibemus, in-
" quam, tunc corticem, si non alio titulo, certe
" *ob remediorum inopiam*, quoniam non sine pudore
" *fateri cogimur*, ad conterendas, ni sponte solvan-
" tur, diuturnas intermittentes, si corticem dema-
" mus, artem prope deficere.

(*g*) *Lancisius* de noxiis palud. effluv. g. 308.
" perniciosæ febres, (ex intermittentium genere)
" cujusmodi plerumque sunt, quæ in constitutioni-
" bus epidemicis grassantur, sæpe sæpius intra se-
" ptimum diem perimunt ægros, ita ut, si 14. vel
" 21. diem quis expectare voluerit, non ægrotum,
" neque cadaver, sed resolutos pæne illius cineres
" curandos susciperet.

corporis præparationes, quas, quum sæpe indicentur, (*h*) pro indicatione, & nos præstare laboramus, neque spontaneas & infidas naturæ despumationes, multo vero minus correctiones, quas vocant, medicamenti, quod correctione opus non habet, (*i*) id semper efficere, ut facilius minorique dosi febris deinde expugnetur: quin sæpe sæpius, ubi expectaveris nimis, aut sine indicatione purgaveris, aut nimium præparando, miscendo, vel dosin rescindendo, castraveris remedium, multo sæpe majori deinde cautione, multo majori universim pondere, longiorique medela opus est, nisi spe sua cadere artifex, & febrim, cujus tandem cum ipso æger impatiens est, conservare cupit, aut infeliciter incertove curare. (*k*) Illi ipsi, qui, (quod curio-

Opinio desistendis motibus sine materie.

(*h*) Conf. cl. *Torti* therap. special. L. I. c. 9: ubi quæstio cum distinctione discutitur: " an chinæ chinæ oblationem præcedere debeat purgatio, " aut venæ sectio:

(*i*) Huc illud spectat, quod supra p. 142. de chalybe, eiusque præparationibus & supposititiis correctionibus, ex commentariis academiæ scientiarum adscripsimus: *c' est grand dommage d' emploier de l' art à gater la nature.*

(*k*) *Hoffmannus* de recto corticis usu in febribus §. 35. " Etiam id ingenue affirmare possum, nos " *frequentiori observatione didicisse*, & longe *difficiliori negotio*, & longe *majori cautione* corticem no- " strum febri opponi, *ubi hæc aliquamdiu*, per ali- " quot hebdomades, vel menses, corpori inhæsit, " quam ubi haud ita pridem illud invasit, eo quod, " quo diuturnior febris est, eo major recremento- " rum ex dissolutione sanguinis per motum calidum " intestinum, nascitur copia, quæ postea ægrius & " corrigitur & educitur. " Verissimum hoc multoties deprehendimus, nisi ubi sensim magis magisque materia fomesque morbi, superiori naturæ robore, & apte institutis ex arte evacuationibus, deferbuit, instar

riosum videtur, & ad hypotheses nondum probatas pertinet, (*l*) & in morbo periculum propin-

---

instar morbi acuti per λυσιν successivam evanescentis, & melioris anni aerisque favor accessit, qui solus sæpe sufficit destruendæ febriculosæ impuritati, vel ita infringendæ, ut parvo negotio diuturnis etiam febribus cortex, aut illa medicina, medeatur, aut ipsæ sponte cessent. Id vero ubivis expectare, quis prudentis viri esse putet? Distinguere febres ita salutares, & sponte facileque terminandas, ab his, quæ citiorem generosioremque medelam exposcunt, cuivis in promtu est experto, & attendenti ad augescentem, præter consuetam in salubriori morbo rationem, vel imminutam, vel pertinacem & semper æquabilem, paroxysmorum ac symptomatum gravitatem: ad periculorum signa; ad felices aut infelices febrilium motuum effectus post accessionem relictos; ad statum epidemium; ad habitum ac vires singuli corporis ægroti; & ad ipsam ægri obedientiam, & regimen in victu & aere cæterisque rebus sperandum. Nisi enim hæc exquisitissima sperare licet, tutior profecto est velox, sed perfecta, morbi curatio, quam expectandi artificium, & incerta medela quævis. Nam si morbus ipse etiam nocere non possit solus, nocebit impatientiæ ægri & diætæ vitiis junctus: quæ post fugatam rite febrem non tam facile nocent.

(*l*) Ambigue illud, & tamquam conjecturam sibi verosimilem, post alios proposuit illustr. *Stahlius*: audacter repetunt, & sine hæsitatione, & tamquam veritatem exploratam, discipuli & imitatores aliqui. Demonstratum dare id theorema prohibet materiæ febriculosæ & partium motibus dicatarum abscondita subtilitas. Id tamen interea quibusdam corticis censoribus clypeum præbet, quo tecti ad illud remedium confugere possint, salva, ut opinantur, hypothesi. Certe scire nullo ex signo possunt materiam omnem consumtam esse:

ni vates ipsis dictarit Apollo:

Subtiliorem, & magis abditam, & ideo forte magis metuendam, secure in corpore, suppressis motibus, sisti dicere nolint. Supprimunt tamen motus, &

pinquum minante, aut vix tolerabili, aut valde pertinaci, profecto non sufficit,) motus febriles nudos & solos, consumta materia superstites esse, & hos solos tandem vi hujus pharmaci adstringentis tuto cohiberi posse censent, tandem, ubi in febribus difficilioribus curandis diu cum ægris sudarunt, (*m*) tempus demum esse arbitrantur, nescio quibus ex signis divinantes, (*n*) ut hunc finem dent laborum. Valde

---

& sistunt febrim, eodem cortice, quem impostorem vocitant, & solum fidum reperiunt, si amica febris fidem frangere videtur.

(*m*) *Ramazzin*, opp. p. 70. " At si, qui decumbit, sentitque in dies vires fatiscere, atque una " illius domestici, non ulterius differendum esse " proclamant, habet hoc medicorum genus paratas " ac velut in numerato rationes & argumenta, qui" bus talem operandi modum tueatur. Primo qui" dem percelebre dictum illud Fabii obtrudunt: " *medicos & imperatores plus interdum quiete, quam* " *agendo & movendo, proficere*, ajunt tempus, ut " morbos facit, ita & solvere: non esse tam facile " conjecturis assequi, quid intus moliatur natura; " eam solam morborum medicatricem esse, cui re" pugnare velle, nil aliud sit, quam, more gigan" tum, pugnare cum diis.

**Methodus naturalis dicta ad febres curandas.*

*(*n*) Allegant: (1) primarum viarum cruditates sufficienter digestas; (2) coctione aut orgasmo apparente evacuatas; & (3) sanguinem per sudores exeuntibus paroxysmis sufficienter ventilatum: & (4) si natura huic rei suis motibus febrilibus sufficere non videatur, qui optime materiam præparare soleant, præparatam sufficienter eandem per remedia præparantia: (α) amara, cortici valde similia, (β) salina, (γ) absorbentia, (δ) humectantia. Laudo præceptum de humectantium usu, quod istis quidem viris doctis inde eruere placet, quia anima, medicus internus, sapienter sitiens, ostendat cujusnam rei sit indigum corpus ipsius tutelæ commissum. Ego vero cum *Pechlino* P. 3. observ. 39. (quam inscripsit

de fallor, nisi in ipsa praxi præcipuum signum de-

---

sit: *sitis ultimum supplicium*) ita censeo: " medico-
" rum illorum ratio mihi semper barbara visa, qui
" miseros, plus satis morbo aliisque symtomatibus
" divexatos, semper tamen a potu toties tamque e-
" nixe flagitato abstinerent, & non solum animi
" mœrorem, qui cum hac passione invalescit, sed
" & morbum, siccitate sua humida provocantem,
" in majus augerent, ut ne dicam, iniquum esse
" negare, quod ne alii, & qui miseriis humanis
" magis moventur, clam aut precario concedant,
" metuere jure possis. At vero, si artis regulis hoc
" negotium æstimare fas est, annon utique, quod
" practici ad ravim clamant, symptomati urgenti
" ante omnia est occurrendum, annon calori, an-
" non siccitati, annon acrimoniæ, annon coagulo
" humorum, annon tristitiæ, quæ perpetua morbo-
" rum comes, humoris diluvio subveniendum?" Sit
tamen modus in rebus: sit proportio inter pota &
excreta. Ista vero amara, salina, absorbentia, corti-
ce non magis innocua sunt, &, si quid prosunt,
ipsam etiam materiam, ipsos febriles motus & to-
num mutant. Hinc indicatio (5) præcipit, plenitu-
dine ad primas vias prona, & apparente præparan-
tium effectu, seu materiæ coctione, tentandam rur-
sum evacuationem sufficientem per pharmaca apta
evacuantia, quæ itidem & materiæ, & motibus na-
turæ, & ipsi adeo febri, magnam mutationem in-
ducunt. Ista omnia si ita fiant, & pro re nata ite-
rentur præparationes atque evacuationes, fieri vix
posse putant aliqui, quin materia febrilis omnis con-
sumatur, ejusque rei signa enarrant, quæ sæpissime
medicus & æger frustra sub ista methodo anhelant.
(α) *Sensim*, ajunt, *decrescent paroxysmi*. Ast, etiamsi
dubia illa imminutio eveniat, sæpe ingravescunt rur-
sus, sine certa lege. (β) *Redibunt*, inquiunt, *in or-
dinem functiones omnes extra accessionem*. Quis vero
nescit, frequenter, in principio periculosarum ma-
xime & vehementissimarum febrium intermitten-
tium, & in progressu chronicarum pertinaciorum-
que, ubi nemo motus sine materie inanes incusabit,
vix aut parum functiones extra paroxysmum turba-

desumitur ex *non satis juvante natura*, aliisque re-

tas esse; haud raro vero etiam, quicquid præter corticem mediceris, magis magisque indies turbari, morbo vel continui, vel chronici cachectici, adsciscente typum? (γ) *Habitus*, dicunt, *corporis vividior fiet*. Quod, si in subito periculosis febribus expectare velis, mortem videbis prius; si in chronicis difficilioribus, aut diu expectabis, aut perpetuo. Interea (6) ad urgentia symptomata sublevanda respiciendum concedunt, quod sæpe vix concedit, ni febrim fuges. Jugulabunt ægros, vel intolerabilem in modum affligent varia symptomata urgentia febri juncta, etiamsi aliunde quam ab ipsa febre nata, ni unum certe malum extinguas, quod extinguere potes, nempe febrem: quo facto alterum vel sponte cessat, vel facilius medicatione tollitur, vel tolerari certe tantisper potest: quæ omnia sine febrifuga medela frustra sæpe sperari, tentari, expectari, experiens testor. Hæ indicationes omnes etsi observentur; nihilo tamen secius fieri posse perhibent, ut non desinant paroxysmi, vel certe molestiæ febrim occultam indicantes. Tum vero tandem (7) nullam amplius materiam, nihilque superesse volunt, nihil partim debilitatem fibrarum, partim inanem ex diuturno cum febrili materia commercio consuetudinem naturæ humanæ, seu animæ rationalis. Hæc eo quidem usque, mirabili cum sapientiæ perennitate, omnia prudenter, pro morali æstimatione materiæ & corporis, movisse existimatur: tandem vero tunc demum, quemadmodum errare humanum est, & prava consortia bonos mores corrumpunt, motus sine ratione, & sine fructu, immo cum noxa potius, continuare creditur, neque sæpe facile cessatura videtur, nisi commonefiat, seu compellatur a remediis tonicis, maxime Peruviano cortice, qui, uti operandi modum doctrinæ compendiariæ caussa explicant, stringat tonum, ut desinant motus, quos tunc sisti debere concedunt, monentque:
Claudite jam rivos pueri! sat prata biberunt.
Si febrem solam, eamque extra statum epidemium, aut singulorum hominum, periculosiorem aut difficiliorem, qui tamen haud rarus est, consideres, methodum generalem ita præscribere licet. Sed, proh quam

remediis minus certis, (o) & *evacuationibus* quæ,

---

quam variaj sunt quæ spem frustrari possunt, si a febris consideratione ad visitationem hominum variorum febrientium, a regulis cathedræ ad experientiæ exceptiones descendamus! Mecum sentire scio ipsos eruditos & experientes methodi ejus magistros, quorum merita veneror, qui ipsi etiam exceptiones a regulis suis frequentissimas, ex naturæ erroribus haustas, prudenter passim suppeditant. Doleo esse doctos minus, aut minus expertos asseclas, qui nihil nisi primas regulas scholæ suæ crepent, & in populum spargant, tamquam nihil aut parum vastus artis ambitus habeat ab iis excipiendum, & nemini ultra progredi liceat. Sapienter dictum est a *Celso*, quod in titulo libri scripsimus: " non satis " est *ipsas tantum febres* medicum intueri, sed etiam " totius *corporis habitum*, seu supersunt *vires*, seu " desunt, seu quidam *mali affectus* interveniunt. " Laudo ipsam methodum, quæ mihi, quamvis cum illa theoretica opinione non convenire fatear, egregie tamen sæpissime haud absimiliter succedit, ubi ei tuto inniti licet. Verum, si qua est periculum minitans, vel intoleranda, vel pertinax, paroxysmorum violentia; si nihil utilitatis inde & a reliqua medicatione in corpus redundat; si functiones naturales, & habitus corporis viresque, non obstante methodica curatione, in deterius degenerant: quæ omnia, pro febris & corporis indole, (" nec artis, " neque artificum culpa, sed propter febris sævitiem, monstri multiformis, quod ratiocinia nostra " persæpe eludit. " *Ramazzin.* opp. p. 52.) facile fieri, expertum quemlibet testor: tunc profecto - - *præstat componere fluctus*, ac nolim equidem, & nolint ipsi illi doctores, febrifugæ medelæ unice certæ usum istis cancellis includi, & securum & utile medicamentum morbo insecuro vel inutili, roborans debilitanti, crasin & tonum partium corporis conservans dissolventi & destruenti, medicamentum, quod nihil molestiæ, nisi sapore, creat, morbo molestissimo, id est, dei beneficium supplicio postponi.

(o) Ista doctorum quorumdam opinione imbuti in-

quæ, etiamsi utiles sint, quia febris vel reperit sæpe plenum evacuandis humoribus corpus, vel ipsa

---

indoctiores aliqui nescio quid non prius tentandum sibi sumunt, accessuri tandem ad sacram hanc anchoram, velut ad ferrum & ignem, tunc demum, si incerta tentamina omnia votis non respondeant, quasi vero huc spectet illud:

Cuncta prius tentanda, sed immedicabile vulnus
Ense recidendum.

Sunt ægri & medentes, qui tutissimi hujus remedii tergiversatione ita sibi illudi patiuntur, ut ignem ipsum potius scientes vel ignari intra corpus admittant: pharmaca dico non solum emetica, cathartica, & alia, igne fere violentiora; sed & ipsa venena ignea, & præcipue arsenicum, de quo jam supra p. 41. sq. diximus, quod facile tegi potest, quodque ideo commendat *Friccius* de venen. virtute medi cap. 38. sqq. quia ignea vi putredini resistat, & quod corticis calumniatores ipsos devorasse, vel devorari tolerasse, inscios novi, quum febris ceteris tentaminibus cedere nollet, & cortex non admitteretur. Euge, quam tuto natant sine cortice homines, qui neque natare, neque litteras didicerunt! Addi merentur his, quæ supra de temeraria arsenici propinatione notavimus, *Riedlin.* lin. med. a. 5. p. 1173. *Annal. Uratislav.* tent. 18. p. 360. sqq. *Eph. N. C. noviss.* vol. 2. p. 25. & *Slevogtii* propemt. inaugur. de permissione prohibitorum, & prohibitione permissorum, ad dissert. *Krausii* & *Bayeri* de capillis a. 1700. scriptum, ubi modesta pharmaci ejus excusatio legitur, & laudatur experientia innoxia in L personis. Non in dubium vocem talia, a viro doctissimo candidissimoque narrata. Scio etiam, nullum esse venenum adeo exitiabile, quod minutissima aliqua dosi non possit esse innocuum. Attamen & regula nostra secunda, & illa disputatio quam superiori paragrapho de doseos remediorum ληξιπυρετων augmento instituimus, proportionem merito requirit, quæ varia esse potest, inter vim medicamenti & morbi penitus debellandi, nisi noxas pedissequas ex ipso morbi ingenio evenire velis. Atque

Arsenicum ληξιπυρετων.

ipsa suo inquinamento, suis motibus, eliminandam humorum copiam ingenerat; attamen specificæ plane esse, & materiam ipsam, seu caussam febris continentem, semper attingere dici non possunt. (p) Vident enim, & quis vel invitus non videat?) frequentem morbi pertinaciam & adversus medelas ceteras, & adversus illam per plurimos paroxysmos a natura institutam crisin particularem per sudores, quos, licet sæpe bonos, quando.

\- - - - *per ignem*

Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor; (q)

tamen ad penitus consumendam materiam sæpe maximopere infidos esse, supra demonstravimus, (r) &

---

que adeo, quum fieri nequeat, ut difficiliores gravioresque febres, in quovis corpore, eadem minuta arsenici dosis plane expugnet, immo vel infringat, & pharmacum illud unius aut paucorum granorum facto augmento, nescio an & repetitione, occidere possit; proportio sane ad febrim quamcunque non nisi per periculosissima experimenta in praxi singulari reperiri posse videtur: quæ qui instituere sustinebit,

Illi robur & æs triplex
Circa pectus erit.

(p) *Celsi* monitum est L.3.c.1. "Oportet, ubi aliquid " non respondit, non tanti putare auctorem, quanti æ" grum, & experiri aliud atque aliud: sic tamen, ut in " acutis morbis cito mutetur, quod nihil prodest." Agimus præcipue hac scriptione de febribus intermittentibus ex acuta periodo, soporem lethæum, aut aliud periculum subitaneum minantibus, quas nos frequenter vidimus, & timere morbum male fidum didicimus, ubi medelis omnibus minus certis fidere, & consumtionem atque evacuationem materiæ diu expectare, aut moliri, periculosum est.

facilis descensus Averni;
Sed revocare gradum superasque emergere ad auras.
Hoc opus, hic labor est.

(q) *Virgilius.*

(r) & experientia omnium sæculorum demonstrat. (ſ) Quicquid vero id eſt, quod cedere detrectat, ſeu ipſa materia febriculoſa ſit, quæ obſervatorum illorum ſenſus, & præmiſſas methodos, ſubtilitate ſua, & abdita profunditate, facile eludere poteſt, (t) ſeu ſit motus ex naturæ errantis conſuetudine inanis; (u) accedunt tandem ad medelam unice certam, cujus uſum alii candide fatentur, alii ſagaciter diſſimulant. " Adeo redeunt ad corticem, qui eum reddunt " alias ſuſpectum. ,, (x) Tum vero recte & ſapien-

---

(r) v. ſect. 4. §. 2.

(ſ) *Hippocrates* aphor. l. 4. 56. " Febricitanti ſi " ſudor contingat, non deficiente febre, malum. " Prorogatur enim morbus, & humorum multitudo " ſignificatur: " nempe humorum corporis, per febrilem materiam, quæ exigua eſt, perque ipſos motus, corruptorum. Hi vero per ejuſmodi ſudores partim excernuntur ſæpe, partim ſe, cum ipſa febrili materie, cui pabulum præbent, magis magiſque in corpore abſcondunt, & majorem etiam atque etiam corruptelam ſuſcipere, & inducere & alias atque alias corporis partes in ſuæ labis conſortium rapere, apti ſunt.

(t) Celeb. *Alberti*, diſcipulus *Stahlii* ex eruditiſſimis, de febriſugorum cauto uſu §. 7. " quis, " ait, adeo intime penetralia naturæ rimari poterit, " qui certiſſime ſcire valeat, nihil ei ſupereſſe re- " movendum, quod, ut leve & exiguum, data in " poſterum occaſione, denuo vitalitatem lædere " queat.

(u) *Brunner.* de gland. duod. p. 88. ſqq. " Ar- " canas chemicorum operationes ne ingenioſiſſimus " quidem aſſequetur, niſi erudiatur ab ipſo artifi- " ce, aut in intimiora laboratorii admiſſus ex in- " ſtrumentis aliiſque veſtigiis conjectando aſſequa- " tur id, quod machinatur artifex; quanto magis " nos a ſubtilitatibus naturæ aberraturos exiſtima- " mus, qui in operibus ejus caligamus, in pleriſque " plane cœcutimus!

(x) Sunt verba expertiſſimi Eliæ *Camerarii* ſyſtem cau-

pienter eodem, quo ceteri, incedunt tramite, & sufficientes repetitasque præbitiones ministrant, pro motuum pertinacia & ad reditum nisu: nisi, quod indocti aliqui doctorum sectatores faciunt, frustra mederi, &, multos morbos succedaneos aut recidivos expectando, insontem corticem iterum iterumque ex propria experientia, sed & ex propria culpa, suspectum reddere velint. Quæ cum ita sint, uti sunt profecto, quotus jam quisque ex medicis in graviorum febrium curatione versatis hodie est, qui *re ipsa & in rei cardine* dissentiat, vel dissensum rerum, *practicum*, *solidum*, & *sibi constantem*, tueri queat? Scilicet, quo frequentior aut rarior medentibus occurrit febrium metuendarum & difficiliorum, morborumque febrilium agnoscendorum curandorumque occasio; quo major est aut minor morbi ac symptomatum formido; quo

Consequentia dictorum.

cautel. medic. p. 494. * Alia adhuc esse dicitur, eaque itidem in consuetudine naturæ fundata, excusatio quorundam, qui, quod suspectum reddere amant remedium, ipsi non evitare deprehenduntur. Dum cortex hodie familiarissimus est, & status epidemius homines sæpe cujusque sortis, & eos, qui febre nunquam laborarunt, & qui olim ab ea per corticem, aut sine hoc, curati sunt, magis aut minus graviter, pro rerum circumstantium ratione, afficere solet; facile fit, ut censoribus ejus remedii curandus obveniat æger, qui quandoque febre aliqua laboraverit, cui, quocunque modo, cortex oppositus fuerit, vel fuisse conjiciatur. Tunc, si, qualibet de caussa, voti difficulter compotes fieri se sentiunt, accusant chinam olim jam adhibitam, & naturam ei adsuetam caussantur, quare cogantur vel inviti id pharmacum denuo ministrare, quod aversentur, protestatione facto contraria. Opinio illa, si cui vere hæret, quam erronea sit, vel ex adductis observationibus, & repetitis cum cortice & sine eo experimentis, patet, quod uberius demonstratu expeditissimum est.

** Excusatio ex adsuetudine corticis.*

quo major minorve est miscela opinionum & dubitationum cum certa experientia; quo major denique aut minor est a censoribus male sciolis metus, vel censurarum generosus contemtus intra rectæ conscientiæ murum aheneum; eo etiam magis manifeste aut occulte, copiose aut parce, frequenter aut raro, mature aut sero, hoc ipso medicamine utuntur medici, qui omnes ejus usum opportunum & adæquatum securissimum esse & saluberrimum agnoscunt, vel praxi probant, dissentire forsan ignaris, immo sibi interdum ipsis, ob theoricam dissensionem, visi, dum reapse practice consentiunt. Provoco ad propriam scientis cujusvis, & satis experti, & attenti medici conscientiam. (y)

§. V.

(y) Hos omnes, qui ita cortice magis aut minus cito, frequenter, copiose; aut tarde, raro, parce, uti dicuntur, quamvis dissentire putentur, & hic illic singulariter discrepent, pro consentientibus merito habeo. Quando enim cunque rationalis esse videtur a febris impetu metus, tunc confugiunt ad remedium, eumque ejus usum, quem adæquatum consilio reputant. Testor cujusvis conscientiam, qui expertus satis est, &

Cui e meliore luto finxit præcordia Titan,

annon mecum penitus ita sentiat, uti cl. *Tortus* therap. special. p. 274. dicit: " Mihi sane non alia " mensura est, nisi metus meus, " (a morbo, quem isthoc remedio sanabilem sperare licet, ejusque symptomatibus) " modo major, modo minor, " modo nullus, tam pro determinatione exhibendi " corticem, vel non exhibendi, quam pro electio- " ne modi, methodive illum modo citius, modo " tardius; modo lentius, modo celerius; modo cre- " brius, modo rarius; modo parcius, modo plenius " offerendi: quibus omnibus pro re nata utor arbi- " trio meo, sinens, ut & alii utantur suo. " *Terentianum* illud huc quadrat: " mihi sic est usus; tibi " *ut opus est facto*, face.

§. V.

De aliquorum dissensione vera, & hasitatione, spes melior.

Sunt tamen viri docti & cordati, qui, ubi reperiunt, aut legunt, aut aliunde hauriunt, corticem (haud satis opportune, efficaciter, sufficienter exhibitum, vel haud justo tempore repetitum, vel nimis officiose inutili copia continuatum, vel aliarum caussarum accessione a consueta utilitate impeditum,) effectus minus certos, felices, aut constantes insequi, de ipsa remedii virtute iniquius suspicari, & inter fiduciam & metum fluctuare (z) solent: præsertim, quum

** Ramazzini hasitatio.*

* (z) Hos inter fuisse aliquando videtur *Ramazzinus*, quum circa annum 1694. constitutiones epidemicas Mutinenses scriberet: ubi modo noxium, modo saluberrimum, sibi repertum narrat corticem, quem non nisi initio paroxysmi ad drachmam unam vel duas, semel fere tantum, exhibere tunc didicerat. Mutavit deinde firmavitque, sententiam, & ab eo tempore ad mortem fere usque, editis libellis plurimis, laudes hujus remedii constanter immensum quantum extulit: " postquam, " uti a. 1702. p. 53. scripsit, " non semel tantum, utolim, sed " plures ad dies exhiberi cœptum est, donec febri- " le miasma fuerit penitus exantlatum: & adhuc a. 1711. p. 799. mire dilaudavit. Scripta vero paucis ante mortem mensibus ann. 1714. epistola, de abusu chinæ chinæ, ad fratris filium, quem nepotem suum vocat, Mutinæ medicinam facientem, relabi ad pristinam methodum schedulæ Romanæ, eamque satis castratam, & denuo hæsitare videtur: uti sunt senes aliqui, vetustissima quæque reminiscentes, dum recentiorum visorum factorumque obliviscuntur. Quisquis cl. *Torti*, medici Mutinensis primarii, responsiones jatrapologeticas legerit, & cum therapeutica speciali contulerit, quas mihi nuper demum, scripto jam hoc opusculo, nancisci contigit, eum nihil morabitur ista epistola. Excerptiones ex hac exstant in diario Halensi, quondam sub novæ bi-

quum quorumdam medicorum scholæ hæsitationi faveant. Et ego ita olim interdum dubius hæsi,

---

bibliothecæ nomine edito, ubi operum magni illius viri, *Ramazzini*, recensione proposita, non nisi unum illud, profecto non dignissimum, schediasma, tamquam specimen aliquod, seligitur, & curiose recensetur, ut facile in lectoribus non expertis, quique cetera tanti medici scripta, plane aliud uberrime præ se ferentia, non legerint, nominis tamen merita claritate fuerint occupati, ex vernaculis istis excerptis, opinionum ambiguitas augeri potuerit: dum maxime eiusmodi diaria plurium curiosorum, etiam non medicorum, oculis lustrari solent. Multi vix crediderunt, fœtum esse tanti viri epistolam illam, quam, octogenario major, optimus senex, mira cum opinandi ambiguitate, scripsit, suis ipse, per plures annos, immo adhuc vix biennio ante, propalatis, & eruditate stabilitis, non sententiis solum, sed & observationibus contradicens: seu labante tandem memoria, seu nubes offundente nescio quo animi affectu, dum ægros invisendi & novam experientiam acquirendi senilis corporis vitio tunc vix potens fuit. Nempe intercesserat acris disceptatio de adhibendo, vel non adhibendo cortice, in morbo aliquo fere desperato, inter cl. *Ramazzinum* juniorem, qui dare omiserat, & errasse nolebat, ac cl. *Tortum* accitum, & qui cunctationem in hoc & alio quodam casu infeliciter cedente improbabat, & exprobrabat in disputationis fervore. Hanc disputationem, hunc casum, ubi *Torniana* methodus altero contra nitente ægrum servavit, in therap. special. p. 214. 218. ubertim recensuit, non nominato quidem medico, sed ut non dubitem, quin multi nomen facile divinarint. " Quid hoc rei est unquam, inquit *Ramazzinus* de " vitæ sobriæ commodis opp. p. 855. quod avi ve- " hementius suos nepotes diligant ac foveant, quam " parentes ipsi, eoque magis, quo ætate sunt pro- " vectiores? " Editus erat cl. *Torti* liber a. 1712. remediique innocentiam ac dosin maiorem & repetitam stabiliverat. Scripta est haud multo post ambi-

si, antequam experientia & observationum soli-
diorum lectione uberiori munitus sum, & hæ-
se-

---

bigua illa epistola, qua censuræ abusus immodicæ
cum laudibus usus, nescio an itidem immodicis,
per cætera viri opera sparsis, ita commiscentur,
methodusque ita incerta præscribitur, ut quid tan-
dem statuendum sit non pateat; pateat vero in viri
auctoritate refugium his, qui omittunt corticem ubi
omittendus non fuisse aliis videatur, ab aliis usur-
patum criminari pro lubitu amant, dum ipsi pro
lubitu adhibent; pateat vero etiam præcipue favor
in nepotem maximus, in eum vero virum incli-
tum, qui cum illo disceptaverat, jam quidem mi-
nimus, quamquam antea magni æstimatum, ma-
gnisque mactatum elogiis: ut hic per latus reme-
dii, erudito opere operose defensi, confodiendus
fuisse videatur. v. *Torti* responsiones jatropologeti-
cas. Plura, eheu, ejusmodi impedimenta artis me-
dicæ unanimi consensu stabiliendæ, & ab ambigui-
tate liberandæ, ex dissensionibus doctorum privatis
nasci, & propagari, in propatulo est. Certe mul-
torum judicio non respondet hic ceteris viri labo-
ribus, teste diario litteratorum Italico T. 20. p. 446.
& ipso illo cl. *Ramazzino* juniore in præfatione ad
opp. patrui p. 52. sqq. ubi ad *Torti* argumenta ni-
mium solida nihil regerit, nisi quod infrugifera di-
cat, non probet, dum ipse, ut arbitror, laudabili
transitu in consensum raptus est: suspicionem vero
a se amoliri satagit, quasi ipse ad eum libellum
scribendum instigaverit, ut remedium illud, & me-
dici genuini lacesserentur. Censuram solum ibi in-
currere profitetur, " qui chinam in ea urbe crepent,
" *pharmacopolas*,
" *Mendicos, mimas, balatrones*,
" *hoc genus omne*,
" & medicos forenses hisque in urbe similes. "
Incurrant ergo censuram, qui merentur: maneat re-
cto medicinæ usui, regulisque experientia finitis,
sua æstimatio!

ſeruntme doctiores. (*a*) Jam vero certiora dudum edocti, & abunde experti, facile nobis ægriſ-

Gauderi experientia de cortice.

(*a*) *Geuderus*, phyſicus quondam Stutgardienſis peritiſſimus, apud *Lentilium* miſcell. medic. pract. T. 2. p. 246. exponit hæſitationem ſuam, & hæſitationis cauſſas: nempe præceptorum nonnullorum multorum auctoritatem, quorumdam practicorum infelicitatem, & querelas ægrotantium nonnullorum remedium hoc formidantium, ac mala familiaribus ſuis inde, ut opinari a quovis remedio facile eſt, enata narrantium. Viciſſe tandem, ait, curioſitatem, quum nullum ſit magis laudatum ac commendatum medicamentum febrifugum, viciſſe aliorum ægrotantium præces, febrium citiorem curationem expoſcentium, quum & pertinaces & mali moris febres Stutgardiæ dudum fere endemiæ fuerint. Tandem addit: " febrifugum hoc in uſum ducere cœpi, & " etiamnum frequenter præſcribo, non ſine exoptatiſſimo ſucceſſu. " Notat vero (1) longe mino" rem doſin Stutgardiæ ſufficere, quam alibi *Sydenhamio*, *Jones*, aliiſque, multas uncias præbentibus neceſſaria viſa ſit: (2) doſin refractam, ſed per vices repetitam, incipiendo a declinatione, & per intermiſſionem continuando, exhibitam, melius & tutius operari: ubi tamen *Lentilius* monet, in ipſo etiam paroxyſmo jugiter & audacter continuandum: (3) effectum feliciorem eſſe a dato remedio in ſubſtantia, quam in præparatione quacunque: (4) ſymptomata febri juncta, vel ejus ſolutionem excipientia, uſum & continuationem medicamenti non ſemper impedire, ſed & febrem & ſymptomata eo ſæpe abigi, exemplis adductis de colica, arthritide vaga, cachexia, reſpiratione difficili, ſcabie retro pulſa: (5) continuatione ad aliquod tempus opus eſſe, ne febris redeat: (6) recidivam non deberi remedio, ſed vel citæ hujus intermiſſioni, vel noviter obortæ aeris inclementiæ, vel repetitis diætæ erroribus, vel teneræ nimis corporis conſtitutioni: (7) neque poſt hujus ſolum, ſed & poſt aliorum remediorum uſum, ex iiſdem cauſſis contingere: (8) corticem ſæpe nullam evacuationem, ſæpe ſudo-

grisque nostris ab aberratione, & imperfecta curatione, & reversionibus cavemus, dummodo *opportunitatem* rite aucupemur, & a *continuatione* adæquata & *repetitione* justa non impediamur, aut desistamus, alias nihilominus hallucinationi obnoxii futuri, sine culpa remedii. Qui autem ex eruditis adhuc ita bona fide erroneam opinionem fovent, vel ambigui hærent, eos a suspicione omni & dubitatione desituros persuasum habeo, ubi ad veras eventuum caussas, & observationum sincerarum fidem, & fundatas in iis regulas, constanter attendere, & rem ad candidæ experientiæ lapidem Lydium explorare placuerit. Immo, si qui adhuc aut amore hypotheseos, qua nihil magis fallax est, aut odio meve (*b*) remedii, novitate rei imputata, (*c*) censorum

Fundamenta dissensus.

---

dorem copiosum, aut urinam elicere: (9) nec puerilem nec senilem ætatem usui obicem ponere: (10) primis dosibus refractis febres tum jam vehementes, tum antea lenes & interdum sola lassitudine, oscitatione, pandiculatione, artuum tensione, similibusque, molestas, sæpius evadere valde vehementes, (*quod ignaros, inexpertos, male timidos, absterret*) & & quoad omnia symptomata intendi: hoc autem facto ut plurimum brevi post sedari, quod ab aliis etiam remediis, salinis præsertim & amaris, sæpe observare licet, quamvis haud ita certo de his, quam de cortice, prædici melior eventus queat.

(*b*) *Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cœcis*
In tenebris metuunt; sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ sunt metuenda magis, quam
Quæ pueri in tenebris pavitant fugiuntque futura.
Lucretius.

(*c*) Carpebat censor quidam novitatem exhibiti in principio febrium intermittentium malignarum ejus remedii. Regerebat *Lancisius* de nox. palud. effluv. p. 308. " Temere objicit novitatem, nulla scripto- " rum auctoritate suffultam, propinandæ chinæ sub ini-

ſorum terriculis, (*d*) doctorum quorumdam diſſimulatione, vel credita diſſenſione, quæ aut nulla eſt, aut inconſtans, aut certe ſoliditate caret, experientia manca, curatione illegitima, eventibus diverſa culpa ambiguis, & incertarum medelarum lubrica felicitate, tamquam totidem obſcuris velis impediuntur, quo minus diſtincte jam intueantur, quod ſol videt; & ſi qui ſunt, qui ex faciliorum febrium felici per *alia* remedia curatione, generalem ſibi perſuaſerunt generoſioris, ſed nauſeoſi, & cenſuris obvii præſidii inutilitatem; vel ſi qua denique alia cauſſa (*e*) alios

---

" initium: nam ſemper nova erunt remedia, etſi vetera, apud parum peritos medicos, qui recens autumare ſolent, quod ipſi non uſurpaverint.

(*d*) " Leguntur ſat acres in corticem invectivæ nonnullorum: inter quos quoſdam medicos eruditos referendos eſſe, fere miratus fuiſſem, niſi, *nimium* ipſis *ſuſpectum* medicamentum, *vel propterea* aut *rarius*, aut *plane non* in *uſum* duxiſſe, mihi ipſi perſuaſiſſem, unde & de eodem, præconcepta opinione occœcati, *judicium minus favens* tulerunt. Ex illo ſane tempore, ex quo iterum caput inter medicamenta febrifuga extulit, tot ejuſdem feliciter in uſum ducti a pluribus fide digniſſimis viris enarrantur hiſtoriæ, ut ego quidem iiſdem omnibus me opponere vix auderem, propria in primis experientia me ſemper magis confirmante." Sunt verba experientiſſimi *Riedlini* lin. medic. a 5. p. 1072. ſeq.

(*e*) Haud immerito forſan interdum, qui cortice Peruviano utuntur, querulas chemicorum voces apud *Borrich.* præf. medic. Hermet. imitentur: " etiam ab eruditis (nam vulgi diſſonas voces Spartana concoquimus nobilitate) vellicamur, *ſed ab iis*, qui turbidis animi motibus indulgentes, eruditione ſua abutuntur, & fecunditatem ingenii jam iræ ſervire cogunt, jam amicitiæ.

Sic hominum genus eſt! quamvis doctrina politos

Con-

alios a veritatis agnitione aversos tenet; provoco ab illis ipsis judicibus male informatis ad ipsos melius informandos. Tempore enim propediem venturo palpabilis experientiæ manibus velum a peritorum omnium, certe a medicorum oculis, remotum iri non dubito, ut usum opportunum & adæquatum ejus remedii innocuum esse, & necessarium agnoscant, & ipsi sectentur: *(f)* nisi forte paullo diutius remaneant pauci, qui omnium rite satisque expertorum fidei, & successuum evidentiæ, quasi in bilance opponant opiniones, dogmata, & censuras unius forte aut alterius magistri, tanquam Catonis alicujus censoris, qui falli vix potuisse videatur, sibique ambigui dicant:

Victrix caussa diis placuit; sed victa Catoni: (g)

§. VI.

Dissensus & hasitatio non medicorum.

Eorum eruditorum & sapientum ignorationi & aberrationi, quorum non interest, ut medicas veritates sollicite inquirant, & agnoscant, facile ignoscimus, modo ne sibi ipsi aut aliis ægrotis noceant. Etenim tum in arte & scientia qua-

---

Constituat pariter quosdam; tamen illa relinquit
Natura cujusque animæ vestigia prima,
Nec radicitus evelli mala posse putandum est. *Lucretius.*

(f) Incidit in mentem elegans poetæ Galli *la Fontaine* effatum in poemate vernaculo de quinquina, opp. T. I. p. 228. sqq. ubi, ex mente medicorum principum, primo naturam & pericula febrium, & veteris scholæ medicæ penuriam, deinde corticis felicem virtutem, graphice depingit, tunc vero, " " *quidam*, inquit, adhuc scholæ partibus, suisque " opinionibus, quasi alicui religionis articulo, adhæ- " rent: seu & *hi ipsi* ad ejus remedii usum deve- " nient. Pauci, fateor, super sunt, ad quos hæc " dicta attinent; sed & paucos hos esse nimium est. " *Ce peu, c' est encor trop.* "

(g) *Lucanus.*

quavis, tum maxime in medicina, de qua nemo non aliquid ſcire ſe putat, fieri ſolet, ut ſi quis perfunctorie quicquam de ejus principiis aut praxi legit, vel audivit, vel imperfecte expertus eſt, occupetur ita intellectus probe alioqui ſapiens, ut, deficiente penitiori peritia, & præpollente propriæ ſcientiæ facili perſuaſione, non poſſit non perperam ſæpe judicare. At haud immerito prudentes omnes cupimus rogatos: meminerint, (*h*) artem medicam non παρέργως & ὡς ἐν παρόδῳ perdiſci poſſe, neque ejus peritiam abſolvi lectis forte animi cauſſa, vel auditis hinc inde, quorumdam medicorum placitis, (*i*) neque perfici experientiam viſis vel auditis paſſim experimentis, quæ valde lubrica ſunt, & morborum *eventibus*, quos cum medelarum *effectibus* male confundere perfacile eſt (*k*): judicium

---

(*h*) *Hippocr.* I. aphor. l. " Ars longa, opportuni-" tas præceps, experientta lubrica, judicium diffi-" cile.

(*i*) *Baglinus* prax. med. L.I. c. 7. §. 1. " Ante-" quam integros fructus ex libris percipiamus, diu " vigilandum nobis eſt in detegendis, ſuperandiſque " erroribus, quibus obnoxii ſolent eſſe ſcribentes, " quibuſque mentem noſtram inficiunt, & a verita-" tis ſemita ſummopere removent.

**Fallacia non cauſſa ut cauſſa.*

*(*k*) Viderunt aliqui, vel audiverunt, immo vel in proprio corpore ſenſerunt, eventus febrium *ex quacunque cauſſa* minus felices, aut, quod frequentiſſimum eſt, minus a reverſione immunes, vel quibuſcunque moleſtiis ſuccedaneis expoſitos. Medicamenti nomen, non ejus, neque febrium indolem & hiſtoriam medicam, neque veras eventuum cauſſas, norunt; illud vero meminerunt aſſumtum; & audiunt aut legunt obtrectatorum vaniloquia, aut neſcio quæ theoremata: & feliciores, qui medelæ eidem ſoli & certo debentur, effectus manifeſtos, quique medicinam frequenter facientibus obtingunt innumerabiles, maxima ex parte non comperiunt, ipſi

dicium itaque suum in arte non sua, & ubi judicium

---

ipsi medicinam non facientes; partim præ putata illa scientia & experientia propria non agnoscunt. Hos autem rite cogitare, & huc prudenter in arte aliena judicanda applicare percuperem, quæ scite *Gabelchouerus* observ. cent. 6. 78. monet: " non satis est, ut re aliqua *præsente* quippiam fiat, ad " hoc, ut *ab ea* re factum credi debeat. Non enim " quod præcedit, aut adest, *caussa* semper est ejus, " quod *fit*, aut *sequitur*. Quare non satis est scire, " eamdem caussam aliquam præsentem fuisse; sed " nullam præterea adfuisse oportet, ut veram caus- " sam effectus ille referre potuerit. "Festivum exemplum ejusmodi erronei judicii, quod logici *fallaciam non caussæ ut caussæ* vocant, narrare liceat. Medicus insignis jam defunctus, observaverat multos ægros tunc, quando expectatione prudenti maxime curandi esse videbantur, putare se a medente negligi, aut non rite secum agi, nisi medicamenta assidue darentur. Itaque, ut innocua simulatione querelas inutiles averteret, pilulas ex mica panis sola formabat, quas, auri folio obductas, aureas, Gold-Pillen, vocare, & tum, quum nihil dare mens erat, exhibere solebat, ne nihil agere videretur. At, proh, quam mira hominum, etiam doctiorum & prudentum, judicia experiri licuit! Alii, si quid sponte boni evenit, morbo, aut paroxysmo, aut symptomate cessante, o, prædicarunt, quam egregie istæ mihi cesserunt pilulæ! Febrem fugarunt, leniverunt æstum, dolorem, tussim, vomitum, diarrhœam, placidum induxerunt somnum, appetitum excitarunt, obstructionem solverunt, promoverunt blandum sudorem, & me totum alium ab ejus medicinæ usu factum sentio. Hanc, hanc omnibus similiter ægrotantibus commendabo. Alii ex adverso, immo interdum iidem postea ipsi, si quos vel morbi indoles, vel diætæ error, vel nescio quæ alia caussa, hac vel illa deinceps molestia afflixit: ah, proclamarunt, me miserum, qui maledictum illud pharmacum, aut nimiam forte ejus dosin, assumsi! quam istæ me pilulæ, aureæ dictæ, exercuerunt! *Vie*

Observ. partic. 33.

cium recte ferre perquam difficile est, adeoque in re sibi profecto non satis perspecta, æquiter & prudenter suspendant, (*l*) vel sibi servent, si placet. Caveant vero, ne ægris vanum & nocivum incutiant terrorem, vel perversam suspicio-

---

haben mich die Gold-Pillen angegriffen! Frigus, æstus, dolores, vigiliæ, anxietates, tusses, diarrhoeæ, obstructiones, & nescio quid non mali, aliquando postea eveniens, in istas unicas conjecta sunt; moniti etiam propinqui & amici, ne periculosam illam & infidam medicinam intra corpus admitterent, utque a nimio certe usu sibi caverent. Quod circa rem nullius efficaciæ contigit, id quotidie comperit, quisquis medicinam facit, circa artis præsidia, quæ efficaciora sunt, aut reputantur: quibus usurpatis omnes & boni & mali eventus imputari solent, a longe diversis caussis pendentes.

O quantum mortalia pectora cœca
Noctis habent! felix rerum cognoscere caussas
Qui potuit.

Sæpe e contrario verarum caussarum efficacia non pro merito accusatur, dum ignorant medicinæ imperiti, quid sumserint remedii, quæ morbi sit indoles, vel quæ quantæque utriusque vires cl. *Tortus* therap. special. p. 175. egregie profatur: " cortici " Peruviano fere uni in tota medicina datum est " privilegium hocce, ut medicus ante oblationem " possit spondere subitam certamque, saltem mora- " liter, salutem, &, restituto ægro, possit intra se " modeste gloriari, exsultare, & sibimet ipsi dice- " re: *hunc hominem certo pereuntem hoc uno remedio* " *vere servavi*. Sed hoc quod probe dignoscitur a " medicis, minime dignoscitur ab ægrotis, adeo- " que illis minus conspicua redditur singularis ex- " cellentia remedii, medicique illud apte & oppor- " tune præscribentis industria. Et quoniam in aliis " casibus laudatur a sanato ægrotante medicus, cum " illius saluti nil fere præstitit, haud ægre ferat, si " aliquando non laudatur, cum præstitit plurimum.

(*l*) " Tantumne est a re tua otii, aliena ut cu- " res? *Terentius*.

tionem injiciant, eoque alios sententiæ suę præmaturæ auctoritate permoveant, ut, seposito clanculum, quod medicus forte in præcipiti opportunitate necessarium reputavit, remedio, vel ab eodem infeliciter abhorrentes, male aut imperfecte curentur, & non reversionibus solum, verum etiam periculis, immo interdum morti ipsi maneant expositi, (*m*) non remedii culpa, quod forte deinde accusatur, sed morbi & ipsarum censurarum, & formidinum, ob quas curatio non perficitur: quod viri probi & prudentes cavebunt moniti (*n*). Indoctiorum & insipientum pseudodoxias epidemicas secure spernimus;

Ru-

(*m*) *Tachenius* præf. Hippocr. chem. Ægroto ni-
" hil calamitosius accidere potest, quam medicinæ
" fundamentis substruere credulitatem, cogitationem,
" opinionem, incertitudinem, arenam, paludem,
" syrtem.

* (*n*) Monitus ita est, jamque cavere dicitur vir, quem neque improbum, neque imprudentem reputandum puto, sed suo uxorisque, medicinæ peritiam affectantis, sensu fuisse abundantem. Vocabatur medicus ad illum febre tertiana duplici vehementiori, cum hæmorrhoidum motibus anomalis, laborantem, corpore dudum exanthematibus scabiosis inquinato. Vocabatur vero, postquam uxor jam remediis laxantibus alvum methodo muliebri moverat, & tunc, quum per statum epidemium febres soporosæ perniciosæque aliæ inde in istiusmodi corporibus haud paucæ excitari solebant. Corticem non suadere, ex indicationibus supra deductis, medico scienti & cordato non licebat. Obstabat præjudicata contra remedium opinio. Persuasit tamen facta spes restituendæ fere intra triduum melioris valetudinis. Sumitur sensim nescio quantum remedii, ob opiniones dosi satis refracta præscripti, magis refracta dati. Redit, ut fieri solet, accessio, eaque satis gravis, forte etiam gravior. Tunc vero accusatur & omittitur medicamentum, forsan jam proficiens, certe profutu-

* *Obser. partic.* 34.

 rum:

Rumoresque loquaculi popelli
Omnes unius æstimamus assis: (o)

modo ne ægrorum saluti insipiens πολυπραγμοσυνη judicandi & consulendi officiat. (p) Si qui sunt homines κακοπολυπραγμονες, illam αλλοτριεπισκοπιαν data opera exercentes, næ illi, quicquid etiam prætexant (q), summum vereri debent

---

rum: substituuntur nescio quæ potiones ab uxore ministratæ, & recuperata sensim per longos languores sanitas his imputatur, cum varia criminatione medelæ prioris. Quotquot deinde per aliquod tempus febricitantes amicos habuerunt bonus vir, bona femella, eos hortati sunt, ne corticem admitterent, aut nimium sumerent: sed irrisione meliora expertorum mulctati sunt. Immo, quum aliquando virgo quædam ex cognatis, febre maligna, cum lienis inflammatione, tussi, & diarrhœa colliquante extingueretur, & per morbi decursum frequenter in potu sumsisset decoctum ex radicibus & herbis blande alexipharmacis & thoracicis, chinam in potione sumta ex falsa opinione dictarunt passim, eaque enectam esse ægram, quæ nunquam gustaverat. Moniti tamen, uti dixi, probos se & prudentes gerere, suasque res agere, & medelas medicis relinquere perhibentur.

(o) Egregie *Reinesius* epist. 8. quemadmodum ni-
" hil agendum est medico prudenti & cordato, quo
" famam aucupetur, & applausum imperiti vulgi; ita
" nihil, quod ad salutem ægri facturum esse agno-
" scit, de quo tamen sinistre judicaturum esse vul-
" gum opinatur, omittendum est.

(p) *Seidel* de morbis incurabil. p. 112. " Ineptiæ
" quotidie excogitantur plures. Interim caussa mor-
" bi, nullo adversante, libere dominatur, sobolique
" suæ, id est, morbo incrementa dat, donec ægrum
" jugulet. Quo tunc se proripit illa sapientia, quæ
" censorio consilio medicos procul facessere antea
" jusserat?

(q) Eleganter *Carolus* apud *Lentilium* miscell. med. pract.

bent judicem, (*r*) quando artem alienam salutarem judiciis & consiliis turbant suis, & insalubrem faciunt, neque doctrina vera, (*s*) neque vera experientia suffulti, quamvis utraque forte jactetur, (*t*) ut fieri a medicastris solet. (*u*)

§. VII.

Allegent vero experientiam medici, allegent non medici, licebit experientissimi *Bœcleri*, professo-

Experientiæ experientiæ opposita.

---

pract. T. 2. p. 609. de hujusmodi homine, procaci, " ait, instituto ne speciosa aliqua deficeret larva, " prolixum caritatis christianæ pallium eligis, quo " munitus velo tecta omnia tutaque censes: cujus " crebris micationibus incitatus, brevi quoque re- " sarciendis tibialibus, calceisque resuendis operam, " opemque tuam accomodabis, spero.

(*r*) " Homicidii crimen est, in hominis salute pec- " care. " *Cassiotor.* form. comit. archiatr.

(*s*) *Tulpius* observ. L. 4. 54. de noxa ex libris medicis, " imperitia, ait, malus thesaurus, qua im- " butus videris capere, quæ te capiunt, concipisque " ex male intellectis præjudicatam opinionem, quæ " ubi peperit pervicaciam, actum est de homine im- " perito, quem deinceps ne ingeniosissimus quidem " mortalium ab sententia sua facile dimoveat.

(*t*) " Nihil audacia doctius est, nihil ignorantia audacius. *Hippocrates.*

(*u*) *Non enim sunt arte homines hi divini aut scientia;*
Sed superstitiosi vates, impudentesque harioli,
Aut inertes, aut insani, aut quibus egestas imperat,
Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant viam.

Ennius.

fessoris Argentinensis, (x) responsionem nostram facere: " allegata a præjudicio occœcatis in con-" trarium experientia *suspecta* plane, immo *fal-" sa* & *nulla*, apparet. Experientiam experien-" tiæ oppono: " nempe, uti auctoris doctissimi mentem capio, ajentem neganti; repetitam vix tentatæ; sinceram præjudicatæ; veram apparenti; medicam non medicæ; distinctam tumultuariæ; integram mancæ (y); certam ex medela simplici,

---

Experientia manca.

(x) ad cynosur. mat. med. P. I. p. 205. sqq.

(y) Manca diverso modo est experientia. Duo heic potissimum notamus momenta. Primo sunt aliqui, quibus pauciores forsan, vel tales solum febres videre, per loci, & temporum, & singulorum ægrorum felicitatem, contigit, quæ sua natura minus difficiles fuerunt, aut periculis non facile obviæ, & aliis remediis vel cito satis, vel tandem certe satis tuto medicabiles. Hi, si historiam, indolem, pericula, febrium copiose epidemiarum, degenerantium, difficilium, perniciosarum, & morborum acutorum & chronicorum ex febrili fomite innumerorum, aliasque ægritudines eodem remedio domabiles, vel ignorant, vel sub alieni morbi nomine, & nescio cujus caussæ specie negligunt, facile fit, ut incomparabilem, eamque multiplicem, medelæ febrifugæ utilitatem non experti despicatui habeant, artis osores ignorantes, quamvis cetera satis docti. Meliora hos docebunt forsan aliquando auctores, si hos legere & recte ponderare haud gravabuntur, quos passim hic adduximus. Symbolam suam conferre pollicitus est experientiss. C. B. *Behrens*, scriptum jam elaboratum habens de corticis Peruviani usu multiplici. v. annal. acad. Jul. T. 3. p. 152. Deinde & eorum maxime manca est experientia, qui praxin ex præcepta theoria imperfecta, uti theoria omnis est, & ex curationis imperfectæ eventibus ipsam etiam perfectiorem præjudicant, quique ob vitia medentis, ægroti, adstantium, materiæ, caussæ, motuum morbidorum, & labantis naturæ, innocuum remedium reformidant, reformidatum

plici, incertæ ex ambigua farragine; evidentem, ubi effectuum caussa patet, dubiæ, ubi nescio quid non accusari potest; propriam, quæ alienę dudum prudenter repetitæ innixa est, propriam, inquam, ex justa, tempestiva, efficaci, adæquata methodo, alienæ ex alienis erroribus, defectibus. (z) Pergit cl. *Bœclerus*: " sancte nam-
" que

---

datum vix experiri audent, castrant, interturbant, aliisque hominibus similem formidinem incutiunt, ut hinc, quibusdam in locis, fieri non possit, quin experimenta aut nulla fiant, aut vehementer imperfecta, & ob id ipsum minus felicia, quæ novis censuris ansam præbeant. Ita eunt in circulum errores, &, uti opinio experientiam mancam gignit, ita hæc opinionem infeliciter alit. Haud injuria dixerint, qui penitius febrium & remedii effectus experti sunt, si quem bonum cordatumque virum ita errantem perperam judicare audiant: tu si hic sis, si, quod nos, noveris, videas, & exploratum habeas, aliter sentias!

(z) Eleganter & modeste, ut solet, celeb. *Torti* responsion. jatrapolog, p. m. 456. de hac ipsa materie, ait: " nil minus me terret, *ratione satis, &*
" *experientia munitum*, sed & simul nil magis an-
" git, quam auctoritate impugnari. In id namque
" discriminis adducor, ut scriptoribus omni honore
" ac existimatione ceteroqui dignissimis, ullo pacto
" hac in re nequeam subscribere, immo *cogar*, im-
" pellente *me nota nimium veritate rei*, non modo
" contrariis aliorum illustrium virorum adductis te-
" stimoniis eos *refellere*, verum & iis *memet ipsum*
" *fidenter* opponere omnium infimum, sed fortasse
" *præ multis expertum*. Puderet me sane cum quo-
" quam *tanta* decertare *fiducia*, si de subtili qua-
" piam doctrina lis ageretur, sed, ubi *disquiritur*
" *factum*, quæ de illo sum *millies expertus* ingenue
" referre, & adversus quemlibet opponentem *con-*
" *stanter sustinere*, haud erubesco. Ob id penes me
" *nulla auctoritas*, in hac *materia experimentali*, ma-
" gni penditur, *nisi* ab auctore illa proficiscatur,
" qui, per quatuor saltem, vel quinque lustra, *hoc*

P 4 " *re-*

" que testari, & ad testimonium publicum pro-
" vocare possum, me non unum aut alterum,
" non centum, sed *aliquot mille* (*a*), diversis
" fe-

" *remedio liberaliter sit usus.* " Equidem, qui cum inclito viro de usu remedii innocuo, unice certo, sed cauto, distincto, tempestivo, efficaci, adæquato penitus consentio, praxeos propriæ circa id remedium vix ultra duo cum dimidio lustra numero. Præeuntes tamen habui magistros longo rerum usu exercitos, & adhuc quotidie habeo virum illustrem, eumdemque medicum longe doctissimum, experientissimum, sapientissimum, cujus lateri, dum medicinam sollertissime & felicissime factitat, indivulsus fere comes inde a septennio hæreo, & vestigia practica lego, & consilia ubivis requiro ac amplector, iisque me & erudiri, & firmari, &, inter sollicitudines laboresque practicos concatenatos, mire levari & recreari sentio.

O querulos inter requies mihi blanda labores!
Qua soleo curas sæpe levare graves,
Dum mihi languidula creat ardua cura caterva
Sollicitas noctes, sollicitosque dies.
Quale sopor fessis, quale est sitientibus unda,
Quale per æstivam mollior aura viam;
Tale fatigatæ curarum pondere menti
Cura juvans socii dulce levamen adest.

Si hujus viri merita & dotes, uti mihi, nostratibusque, & exteris plurimis, & regibus principibusque summis, perspecta sunt, auctor ille candidissimus cognita haberet; profecto fieri non posse scio, quin ejus, idem quod ego dudum ante sentientis, & frequenti usu experti, auctoritatem maximi penderet, & suas ea corroborari observationes in sinu gauderet.

(*a*) De *uno* praxeos *anno* loquitur cl. *Bœclerus*, deque solis militibus. Sincere ista a viro præstantissimo scripta, & veram rem esse, nulli dubitamus, quæ hominibus indoctis hyperbolica videatur. Quin ipsis viris doctis, haud multa praxi usis, neque in febrium cura, aut statu epidemio, valde versatis, ita forte videbitur, velut auctori impostu-
ræ

" febrium intermittentium generibus afflictos,
" divino hoc auxilio curasse, vix occurrente uno
aut

---

ræ corticis narratio *Kergeriana*, de curatis simplici remedio febrifugo *mille* febricitantibus *quatuordecim annorum* spatio, qua de re supra p. 43. dictum est. Ignoscant viri graves, quod illius scripti, dum seria aguntur, aliquoties mentionem faciam. Fando accepi, esse ex his, qui de hoc remedio male informati perperam judicant, qui solo titulo audito, & non lecta, aut certe non ponderata, opella ipsa, aut re non satis intellecta, nescio quid eximii aut solidi inibi esse debere præstituerint, & arrepto passimque pronuntiato odioso illo & indigno imposturæ nomine, nullis rationum momentis suffulto, suos aliorumque auxerint errores, cum detrimento ægrotantium. Prodiit postmodum, eodem præside, altera disputatio plane similis farinæ, de usu corticis noxio, quamvis recto, ubi prior illa mire beata prædicatur, quasi illius pondere pressus jam gemat cortex, & illa primum oculos aperuerit mortalium, ut usum rectum a noxio distinguere cœperint. Ita, quod *Persius* dicit: *pagina turgescit dare pondus idonea fumo.* " Fabula quædam inter Aeso-
" picas sironem narrat, insectum minimum, tauri
" viatoris cornu insidentem, quum hic forte inge-
" misceret, acuta vocula proclamasse: o miserum,
" quem ego meo pondere opprimo! cui viator,
" amicule, inquit, quis te in orbe esse norat?
" quis pondus tuum sentiat, quod nullum est? "
v. *fables de la Mothe*. Nemo crederet, nisi clara verba adessent, quemquam id publice profari non erubescere, quod auctor §. 2. dicit: " *ab eo tempore*, " (quo nempe ludicrum illud de impostura opusculum editum est,) " *agnosci cœpisse*, chinchi-
" nam noxium & insecurum esse medicamentum,
" si empirice, h. e. imprudenter, nulla corporis
" ægrotantis, caussæ febrilis, temporis, aliarumque
" circumstantiarum ratione habita, usurpetur; esse
" vero ac manere optimum, efficacissimum, ac tu-
" tissimum remedium, si quis eodem recte uti
" sciat. „ Atqui hoc de quavis medela quantum-
cun-

" aut altero male, & quidem ex culpa ægri, " cedentis remedii exemplo. Nescio itaque, qua fronte, qua „ audacia„ tantum naturæ donum proscribatur.

§. VIII.

Absoluta cura. reliquiæ neque a febre neque a remedio metuenda sunt.

Certe integram sanitatem, vel priori etiam sæpe firmiorem, ab hoc remedio recte usurpato consequi, neque reliquias deinde febris, multo minus medicinæ, timendas esse, dudum attenti, quos passim nominavimus, observatores memoriæ prodiderunt, & recta ratio experientiæ comparata suadet. Nemo sane probaverit, febrilem materiam, quæ per se tam exiguæ molis est, (b) &, tametsi violentissime afficiat, facile de caussa

---

cunque efficaci, vel ante Aesculapium, agnoverunt medici, & de cortice docuerunt omnes, quotquot a prima ejus in Europam introductione de eodem scripserunt, & id sana ratio & experientia dictat, quicquid unus hisce obstrepat disputator, haud credo serius, de usu simul recto & noxio, id est, chimæra medica. " *Sine noxa* mederi id est, si *recte* fa- " ciamus. (επιτυγχανειν τȣτεσι το καλως ποιεειν.) " *Cum noxa* vero medicari, (ατυχειν) est, cum " quis, quod non sciat, id *non recte* faciat. „ *Hippocr.* de loc. in homine §. 125.

Materia febrilis μιασμα exiguū.

* (b) Fermentum hanc, an putredinem, an aliter vocemus, nihil refert. *Stahlius* de febris ratione c. 1. p. 24. " constituimus, inquit, omnino nos quo- " que pro *caussa febris* in genere *materiam*, quæ, " serius aut ocyus, valde remote aut valde prope, " *putredinoso-fermentativam* corruptionem atque la- " bem parti alicui vitali incutere possit. p. 29. No- " stra acceptio *putredinis*, *ut caussa febrium*, de *im-* " *minente*, aut non nisi leviter & *minutatim* adhuc " *incipiente*, & antequam copiose, adeoque insupe- " rabiliter prævalescat, mature præfocanda, omni- " mode intelligi debet. „ *Sennertus* de febribus lib. II. c. 17. " Si ea, quæ in febribus accidunt, ob-

" ser-

caussa, in homine plane sano (c) nasci, facile denasci, & exigua vel nulla excretionis, & corporis, anni, aerisque mutatione insensibili, immo levissimi saepe ponderis remedio, extingui & excludi potest, venenum esse adeo insuperabile, ut nulla antidoto adaequata, nullo naturae in functionum integritatem restitutae robore edomari, digeri, & excerni queat; sed solis violentis illis, & saepe formidandis, febrium motibus consumi, atque expelli debeat, noxam alias in corpore relicturum. Contrarium evincit usus

Materia febrilis arte domabilis.

Effectus medelarum febrifugarũ.

" servemus, videtur illud *μιασμα* & *περιττω-*
" *ματωπονωδὲς* saepe quidem esse mole exiguum, sed
" vi maximum, utpote, quod primaria paroxysmi
" caussa est, & quo discusso paroxysmus cessat, id
" quod interdum a natura fieri solet, quae id ex
" venis expellit, dum circa labia, nares, & alias
" faciei partes pustulae excitantur. „ *Meibomius* de febribus intermittentibus epidemicis §. 25. 29. " In-
" finita eorum exempla videre licet, qui tempore
" epidemicae constitutionis toti sani, deque nullo
" symptomate conquesti, derepente febri corripiun-
" tur. Annon colligitur inde, extrinsecus aliquid
" communicari, quod varios illos motus cieat, &
" tantos effectus tam subito edat, ad instar vene-
" norum, quae, intra corpus sanissimum recepta,
" mox omnem ejus oeconomiam miris modis per-
" turbant, quibusdam symptomatibus plane simili-
" bus. Solutiones febrium *per naturam & artem* sa-
" tis demonstrant, ab *exiguo aliquo miasmate* depen-
" dere febrem, quo *excluso*, quocunque etiam mo-
" do, aut *mortificato*, mox *cesset febris*.

(c) *Pechlin.* observat. p. 255. " Miratus saepe sum
" subitos illos & inopinos quartanae insultus, quip-
" pe qui, velut fulmine immissi, validissima quae-
" que corpora invadant & pessumdent. Utrum *au-*
" *ra quadam* austero vitriolata bilem sic satis flui-
" dam corripiat, inque lentum & viscosum humo-
" rem fixando permutet?

usus adæquatus, adæquatus, inquam, & præmissis præmittendis (*d*), si quibus ob plenitudinem aut obstructionem insignem opus est, institutus, medicaminum febrifugorum (*e*), quæ deus naturæ facile erranti labantique largitus est, præsertim salinorum, amarorum, aromaticorum, & subadstringentium. Iste vero rectus usus nihil noxii, nihil metuendi, in corpore relinquit: cujus rei fidem faciunt tot tantique, ad quos provocavimus, observatores, ac experientia antiqua & nova. Enimvero per omnium sæculorun decursum post febres innumerabiles remediis ejusmodi febrifugis, quæ specifica dici merentur, magis minusve certis, vel ab ipso vulgo, (quid ni a peritis medicis (*f*)?) in medio cursu interceptas, & penitus profligatas (*g*), con-

---

(*d*) Recte *Pechlin.* observ. p. 254. "ubi non "tantum qualitate, sed & copia, humores exce- "dunt, sine purgante aut vomitorio curam transigi "posse, non credo. Ubi sanguis nimium quantum "exæstuat, quod subinde fieri solet, neque ma- "gnum sit in prima regione vitium, præsens sane "est in venæ sectione remedium, qua sæpe una "morbus conficitur.

(*e*) add. *Pechlini* locus adductus p. 40.

(*f*) *Idem* observ. p. 254. "De febrifugis dico, "in dosi & temporum conditione omne sanandi "momentum situm esse, & præpostero metu conti- "gisse, ut empiricorum sæpe in hoc curandi gene- "re majores sint partes, quam dogmaticorum.

(*g*) Penitus profligatas dico. Nam, secundum regulam nostram secundam, cardo curationis febrium in eo versatur, ut, si quodcunque medicamentum febrifugum adhibeas, proportio inter vim morbi & remedii recte ponderetur, neque medicam manum adhibere, ac febri a tergo insistere, prius desinas, quam omnino hanc cum symptomatibus fugatam esse appareat. Ita avertuntur noxæ dispositionis febriculosæ imperfecte curatæ, quas vulgus remediis per-

constantem sanitatem insecutam esse, cui non constat? Unde prudentioribus facile judicatu est, sicubi res iisdem remediis non succedat, vel artificis vitium subesse, cujus correctio arte addisci debeat, vel morbi vim paullo evasisse potentiorem, quam pro ejus medicinæ viribus; dubitandum vero non esse, quin victas daturus sit manus, si majoris certiorisque virtutis medela similis opponatur. Superiori sæculo adeo felici esse contingit, (*h*) ut remedium iis morbis debellandis, præ ceterarum medelarum omnium virtute,

---

perperam imputat, forte vero etiam imputant aliqui ultra vulgum sapientes, sed justam continuandi normam vel nescientes, vel negligentes, vel ab ea deterriti, & nescio qua opinione occupati. Atque ita innumeræ febris & olim & nuper, sine multa naturæ ope, sine expectatione multa, plane curatæ sunt sine noxa, chamæmelo, verbena, salvia, absinthio, gentiana, pentaphyllo, aristolochia, cortice fraxini, aromatibus, salibus, & similibus, immo epicarpiis, aliisque medelis, si modo ista præsidia, adjuvante natura, adæquata morbidæ materiæ motibusque fuerunt, & proportio rite observata est. Provoco ad observationum per omnia sæcula scriptores, quos aut non legere, aut negligere, aut intelligere nolle, & sibi solis sapere oportet, si qui serio, cum scriptore de corticis usu recto noxio, febrem ultimum naturæ præsidium, ad materiem febrilem perdomandam, reputant, & solam plenitudinem humorum, ejusque manifestam evacuationem, a natura sibi relicta, vel medico divinante præstandam, inculcant: quo solo facto aliqui, sine alio indicio, totam materiam febrilem evacuatam esse deberet, jactant, quasi prope noverint, quid illa sit, & ubi hæreat ultima ejus radix, aut quasi hanc per aliquot μικροσκοπιον inauditum inter excreta dignoscere possint.

(*h*) " Suos quoque *Columbos* habuit ars nostra. ' *Ramazzin*. opp. p. 65.

tute, certum in artem nostram introduxerit; quod eodem forte modo, ac eadem certe cum securitate, operatur, qua cetera, omnibus scholis accepta & laudata, medicamina amara leviterque adstringentia: quæ, qui sub præparantium vel quocunque alio titulo, sectantur & commendant, hoc vero contemnunt vel vituperant, quod aliqui facere amant, næ illi, quid sibi tandem velint, ignorare videntur: adeo propria sibi sententia non constant, quum differentiam nullam ostendere possint, nisi quod cortex ceteris certius & potentius febrim reprimat. (*i*)

Functionum restitutio in integrum, symptomatibus paroxysticis fugatis.

Evidentissimum experienti cuilibet est, virtute hujus medicinæ, si opportune & sufficienter, uti supra descripsimus, exhibeatur, humores & fibras corporis ita roborari, & disponi, quomodo id cunque jam fieri putemus, ut, cessante penitus violenta illa motione spastica & fervida; quæ per paroxysmos afflixerat, restituantur in integrum functiones omnes, & homo sanus appareat, qui antea febricosis symptomatibus graviter affligebatur, & maneat deinceps sanus, si ad scopum obtentum usque medela continuetur.

Robur coctio, & evacuatio.

Fit illud robore evidenter fibris addito, correctione manifesta materiæ morbidæ, & ejusdem excretione per vias aptissimas; quam natura, hoc remedio roborata, & in corrigendi onere sublevata, &, ab ambiguis & errori obnoxiis motibus febrilibus, in certiorem functionum integritatem restituta, melius nisu proprio, huc illuc promovere potest, quam medicus; qui viarum humorumque dispositionem non penitus notam habet, venarum apertione, vel evacuantibus pharmacis, monstrare & propellere potest. (*k*)

(*i*) Cl. *Tortus* therap. special. p. 15. " Forsitan, " si parem *in talibus* virtuti nostri corticis reperi- " rent virtutem, illam pariter haberent suspectam: adeo-

(k) Etenim roborata natura, & ipsum remedium amarum, tonicum, partim sponte eliminare observatur humores turgentes, partim coctione, seu digestione singulariter accommoda, quocunque

---

" adeoque fallant eos remedia necesse est, ut illis " adhibeant fidem.

* (k) *Holterhoff* de erroribus medicorum p. 4. sq. " Ferdinandus, Hispaniarum regis frater, cardi- " nalis Toletanus, octoginta & novem diebus ter- " tiana agitatus, obiit ætatis triginta & duorum an- " norum, & toties tamen in eo venæ sectio iterata " fuit, ut aperto cadavere, & sublatis corde, hepa- " te, & pulmone, dissectis venis & arteriis, vix " cochlear sanguinis in cavum thoracis confluxerit." Eandem historiam referunt *Helmont.* de febribus, & *Thonerus*, L. I. obs. 7. qui totum ejus principis corpus venæ sectionibus, purgationibus, hirudinibus, & stricta diæta, ita exhaustum fuisse memorant, terțiana non minus typum suum servante, ad extremum fati diem. *Peyerus* de glandul. intestin. c. 7. " in " promptu, ait, nobis foret, noxas, immo crudas, " ut leviter dicam, mortes, a præpostero ac *perti-* " *naci purgantium usu in febribus*, iis in primis, " quæ inde ex anni 75. autumno, usque ad hye- " men 76. ἐπιδημικῶς grassabantur, accersitas, exem- " plis ob oculos ponere." Abundant in historiis medicis ante inventionem corticis, & ubi is negligitur, exempla hallucinationum ejusmodi in eligendis movendisque evacuationibus. Imminuta enim satis plenitudine, sæpe vix desinunt humores per paroxysmos rursum turgere, nisi medela specifica statim subjuncta fomitem præcidas, ut, si hac careat medicus, vel carere velit, iterum iterumque sanguine misso, vel pharmaco dato, evacuari debere ægrum facile perperam opinetur. Humor vero febriculosus, post plenitudinem forsan insigniorem semel aut iterum imminutam, medicamento specifico sufficienter correctus, sponte naturæ roboratæ, per congruas vias ejici solet, quantum opus est, sine aberrationis metu.

* *Obser. partic. 35.*

que illa fiat modo, coquit indubie materiam peccantem, quia coctionis signa dilucida post paucos certe dies apparent, materiamque eam deinde sensim sua sponte per vias commodissimas excludit. Ut taceam *excretionem circa os & nares*, quæ in vulgus nota, & sola sępe sufficiens, tertianarum febrium crisis (*l*) post corticis usum sæpissime efflorescit; ut prætereum rariorem *salivationem* (*m*), &, qui priores doses circa paroxysmi incipientis vel exeuntis tempus, frequentissime cum ευφορια sequuntur, *vomitus*, & salutares *sanguinis fluxus*; manifesta etiam experientia ostendit quotidie, quod inclitus medicus & observator exquisitissimus dicit (*n*): " " chinachina, cum minus illud expectaveris, " *alvum* subducit (*o*), *diuretica* fit (*p*), *diapho-* " *resi*

Per vias varias natura & materias amicas.

(*l*) Hæc manifestam exceptionem facit a regula, qua nihil parcum criticum reputatur. Recte tamen *Pechlin.* observ. p. 235. " illud in tertianis exanthe- " ma, quod iis fere solis proprium est, nariumque " & oris viciniam depascitur, ut sæpe magna vale- " tudinis compendiaria erumpat, medicumque & æ- " grum soletur, in hoc tamen etiam utrorumque " spes sæpe frustrari vidimus, quod lente se iterum " subduceret exanthema, novumque subiret. Repel- " li quidem illud & insanguinem redire malum est, " sed nec, cum exarescit, in atomos dissipatum, " omnia in vado. Et, ut aliquis in extrudendo eo " appareat naturæ conatus, sæpe tamen etiam argu- " mento est, plus superesse materiæ, quam ut absu- " mi tam exigua parte possit.

(*m*) conf. *Helluig.* de quinquina Europ. §. 24.

(*n*) *Albinus* de febre quartana th. 22.

(*o*) v. supra p. 34.

(*p*) Urinas, a corticis sufficienti usu *fere semper* coctas & copiosiores promanare, quemlibet expertum testor & auctores hactenus allatos fere omnes. Cl. *Torti* respons. jatrapol. p. 430. " Ab epota chi- " nachina urinam copiosiorem reddi perpetuum est." v. supra p. 60. ex *Brunnero* adducta. Et est ista cri-

fis,

" *resi* agit (q), aliquando nihil horum accidit, " nisi quod *vigor*, *color*, *appetitus*, *&* *integra* " *redeat sanitas*. „ Atque hæc ipsa, quæ rite continuato corticis usu, fugata penitus febre, sensim certissime eveniunt, *signa certissima* sunt auctæ seu instauratæ *perspirationis insensibilis*, (r) quam febris imminuerat (s), quæque ceteris evacuationibus longissime præpollet, (t) vulgo licet ignota, & qua suppressa febres præcipue generantur, & restituta optime sponte exhalat febriculosus vapor. (u) Signa sunt certissima, ut non

---

sis, & materiæ morbidæ excretio, ex præstantissimis & maxime fidis. *Freind.* ad epid. Hippocr. comment. 8. " Plures apud *Hippocratem* ex *febre* post *u-* " *rinæ profluvia* evasisse legimus: qui quidem uti in " urinis notandis multus est, ita ex his præcipue " curandi indicia traxisse videtur.

(q) Cortice sub declinantem præcipue paroxysmum exhibito, sudores criticos largius solito certiusque plerumque prorumpere, itidem experientiam peritorum testem voco. v. supra p. 88. p. 106.

(r) *Sanctorius* medic. stat. aph. 40. natura, dum " in perspirandi officio impedita est, incipit statim " in multis deficere.

(s) *Sanctorius* aph. 49. " quilibet corporis dolor, " sive labor, cocti perspirabilis transitum impedit. " aph. 52. " tres sunt internæ caussæ prohibitæ per- " spirationis: occupatio naturæ, diversio, & vires " imbecilles. " add. aph. 95.

(t) *Sanctorius* aphor. 4. " perspiratio insensibilis " sola solet esse longe plenior, quam omnes sensi- " biles simul unitæ. " add. aphorismi sqq. & 21. 58. 59. 60. & 61. ubi tandem: " quid, inquit, no- " stratum plurimi in omni ægritudine solum per " alvum, vel per urinam, evacuandum sibi propo- " nunt, & de insensibili perspiratione vix cogitant?

(u) *Sanctorius* aphor. 10. 11. " Si *impedita* est " *perspiratio*, diebus sequentibus vel succedet plenior " perspiratio, vel aliqua evacuatio sensibilis plenior, " vel cachexiæ vestigium, vel *febris* " aph. 63. "

 " tunc

Restitutio aequilibrii & motus tonici, & excretionum naturalium.

non opus sit statera Sanctoriana, restituti in statum sanum *aequilibrii corporis*, febre antea turbati, & restituti *motus tonici* naturalis, quo facto *omnes excretiones* rite procedunt. Itaque, si vel maxime crisin subitam, & in sensus incidentem, a cortice fieri, inficias eatur, λυσιν certe, seu excretionem successivam, quasi κατ' επικρασιν, a recto ejus medicinae usu evenire, negari haud posse videtur. Sufficiunt enim facile tenui illi μιασματι, quod febris caussa continens est, & humoribus non nimium spissis & abundantibus, evacuationes istae, ab ipso medicamento specifico ipsaque natura ita peractae: modo, quod methodus generalis docet, evacuata sit, si qua forte evidenter aut venas replet, aut primas vias, aut eo nititur materies abundans & excretionem urgens, sintque resolutae, quae remedii efficaciam impedire possunt, obstructiones. His omnibus ad observationum fidem perpensis, mirum est esse, qui putent, sisti solum hoc remedio materiam febrilem, non corrigi, non evacuari, & qui quaerant, quo ergo abeat materia febris per chinam curatae. (x) Verum tamen

Indicationi reversionem praecavendi sufficit cortex.

" tunc quam maxime *recedimus a morbo*, quando
" pervenimus ad medium latitudinis ponderis salu-
" bris, *non ob evacuationem sensibilem spontaneam*,
" vel *a medico* factam, vel ob jejunium; sed ob
" perspirationem insensibilem, quae fit a somno,
" post optimam coctionem " add. *Pitcarn.* opusc. medic. diss. 8. de curatione febrium, ubi ostenditur eas optime per transpirationem depelli.

(x) v. *Sydenham.* epist. 1. p. m. 377. cl. *Torti* therap. special. L. I. c. 3. ubi caussae eleganter enarrantur & confutantur, ob quas apud quosdam perperam male audit cortex. Inter has praecipua est vanissima haec dubitatio, ex opinionum commentis oriunda, ex quibus, & scholarum opinantium auctoritate, & facili assensu hominum artis ignorantium, quos per aliquam fucatam & penitiori experientiae oppo-

men, cum sæpe quidem ex ingenio morbi, quod ex observationibus itidem innotuit, verendum sit, quod tamen verendum non semper est, & sæpe frustra timetur (y), ne in corpore maneat materiæ febriculosæ particula quædam ὑποσπερμώδης, sed subtilissima, sine sensibili mole, sine æquilibrii turbatione, sine motu morboso, sine noxa tantisper ulla, particula nempe ita immota, vel immatura, ut percipi, attingi, aut amoveri non potuerit: quum verendum sit, inquam, ne hæc materia, suo tempore maturata & mota, denuo sponte augescat, iterumque tonum & excretiones turbet; indicatio superest prophylactica, quam secuti, justo certoque tempore, quo iste motus incipere nititur, quod historia medica docuit, medicinam adæquatam repetimus. Ita tum excretiones naturales, præsertim perspirationem insensibilem, (z) quæ tenui illi

---

oppositam veri speciem terrere facile est, enatæ sunt omnes illæ noxiæ & præjudicatæ de noxa innocentis remedii nescio qua persuasiones. Atque his, dum a tempestivo, efficaci, adæquato remedii usu absterrentur homines non satis experti, præpeditur passim, immo vere noxiis experimentis turbatur experientia. Hoc habeant tantisper responsum, qui ambigui quærunt: unde ergo fiat, quod tot censuras incurrat remedium, si per se innocens sit, & adeo utile, modo recte adhibeatur.

(y) *Torti* therap. special. p. 173. " Aliquando " recidunt ægri, si in ipso morbi vigore cortice cu- " rantur, sæpissime non recidunt: præterquam, quod " recidiva vel inhibetur continuato remedio, vel, si " prorsus inhiberi non possit, saltem debilior solet " esse radice sua. " id. p. 15. " Tam levis sæpe sæ- " pius est accessionum recursus, ut nonnunquam ex- " pediat febrilis fermenti reliquias ipsi effervescen- " tiæ febrili, duobus vel tribus accessibus dissipan- " das, relinquere.

(z) *Hoffmann.* fundam. medic. c. 3. §. 37. " *re-*

illi particulæ residuæ maxime apta est, tum motum tonicum, (*a*) & æquilibrium œconomiamque corporis, manifeste sarta tecta servamus: quo præstito ultimus febris fomes extinguitur. Etenim, si omnia recte fiunt, vel nihil plane febriculosi amplius apparet, ut pateat levem illum vaporem, si quis superfuit, extinctum esse & exhalasse; vel, si quid a materia residua leviter movetur, id eodem, quo jam diximus, modo, factis pro nisu naturæ evacuationibus sensibilibus aut insensibilibus, & tono in robur naturale restituto, ita e corpore eliminatur, ut facile iterum integra redeat sanitas, & maneat integra, si repetatur remedium, quoad opus est, atque ita funditus deleatur dispositio febrilis: (*b*) quod experientes quivis comperire possunt.

(*c*) Si

" *cidiva* febrium creberrime fiunt a *transpiratione* " prohibita.

(*a*) Recte *Helmontius* opp. p. m. 404. " nisi ner- " vi *firmentur*, facile morbi *recidivi* fiunt.

(*b*) Ponamus etiam, esse quasdam febres sua natura alio modo ὑποςροφώδεις, ut post longius, aut incertum tempus, aut post annum fere, redire ita moliantur, ut ultimum morbi seminium, si quod superest, temporaria nostra curatione exhauriri non possit. Nescio, uti jam supra dixi, & nemo scire potest, annon istiusmodi febres sero redeuntes novi potius sint morbi, pro corporis, & diætæ, statusque epidemici ratione, æque ac primus, geniti, quam ut a radice quadam veteris ὑποςοφώδει repullulare reputari debeant. v. *Traversarius* ap. *Lancisium* p. 303. seq. *Monginot* apud *Blegny*, " Si quis sibi fin- " gat febrem post menses aliquot ingruentem reli- " quias esse præcedentis, fraudem sibi facit: ejusmo- " di reditus recentibus ex occasionibus suscitantur." Observatæ tamen sunt ejusmodi reversiones seræ, & maximæ annuæ, immo quotannis redeuntes, per omnia secula, & notantur hodie sæpe sæpius sine corticis

(c) Si qui sunt, qui id sibi non compertum dicunt, sed nescio quid non noxii post ejus remedii

---

ticis usu. *Ante triennium curavi sutorem, qui, inde a sedecim annis, quotannis febre tertiana, per quinque vel septem paroxysmos, graviter afflictus, semper sine corticis usu convaluerat. Quum autem ita duplicaretur morbus, ut continuus appareret, cum cardialgia in quinto paroxysmo, quæ ægre tolerabatur, fugavi & delevi penitus febrim remedio specifico: neque illa adhuc rediit. Nec a longinquo febris seminio, si quod est, quod affirmare nemo potest, nocumentum ullum notatur, præter ipsam forte illam, eamque facile sanabilem, febrem recidivam, vel motum febrilem. Et uti eleganter *Tortus* therap. special. p. 17. dicit: " quid tum? anne " semina peponum asservata gignent cucurbitas? sic " & semina tertianæ, aut quartanæ, si sibi sinantur, " ad summum tertianam iterum, vel quartanam, " reproducent. Neque enim, si res examinetur, " quicquam deterius succedere consuevisse, demon" strant ipsæ, quæ nonnunquam subsequi solent, " recidivæ consimiles, ut mille alia infortunia, post " sæculum adventura, inde præsagiant, reclamante " licet quotidiana experientia, nonnulli vaniloqui. Sed & his reversionibus, si eveniunt, radicitus exstirpandis, vel non opus est adhibere corticem, dum alia facile sufficiunt, vel sufficit ipse, si eo opus esse videtur, & eodem modo, quo diximus probavimusque, integram sanitatem, eamque denique constantem, sine noxa restituit. Quod qui omittunt, quando alia non sufficiunt, aut qui nescio quos morbos sibi curandos ponunt, si materiæ febriculosæ facile medicabilis motus sentiunt, næ illi suæ culpæ, non remedii innocui, noxam accusare debent.

*Obser. partic. 36.

(c) Si quis nihilominus dubitare velit, an non superesse debeat obstricta in corpore materia febrilis, dubitet per me licet. Et quid non in dubium vocare aptus est præceptis opinionibus turbatus animus? Ego tamen cum doctissimo *Torto* respons. Jatrapolog. p. 452." me sponte recipio inter medicos

dii præbitionem insecutum narrant, iis lubens fidem adhibeo. Historicas veritates, quæ, uti dicitur, facti sunt, non nego. Attamen ab istis observatoribus æquiter peto, ut mihi, torque me longe potioribus testibus, itidem fidem adhibeant. Quumque evidens sit, ea, quæ in febrium fuga præstantur, ipsi cortici deberi, & innumeris ægris effectus penitus faustos & constantes inde consequi; cogitent velim, si quid sequius inde effectum alicubi dari observent, unius rei plures esse posse caussas, inquirant in caussas veras, accommodent iis methodum, & tunc, si sine præcepta opinione iterare, ad regularum normam, perfectiora experimenta haud graventur, ipsos hosce, qui contra senserant, mihi consentientes omnino spondeo. Præstitis iis, quæ modo deduximus, consequitur sponte naturæ, cujus jam functiones suo sibi ordine constant, neque amplius per turbulentos febris motus, spasmosque vasorum, viscerum, nervorum, locorumque secretionibus & excretionibus dicatorum irritantur aut cohibentur, consequitur sponte naturæ, inquam, vel idoneis, ubi opus est, remediis impetratur facile, ut, si quid abundantis aut per febrile μιασμα, & motuum incendium, corrupti humoris in corpore superest, blande tutoque ad exitum disponatur. Id vero omne non nisi cum ingenti molestia, neque sæpe sine periculo, per ipsos motus febrium paroxysticos præ-

Consequentia effectuũ posterior

Natura [fe]bricitantis vis violenta & minus certo salutaris.

---

credulos, quibus facile imponunt *abdita hujusmodi* " febres, *quæ* sinunt ægrum facile cibum *appetere, bene, ferre*, melius *nutriri*, optime *quiescere, vires* resumere, equitare, iter facere, " ludere, sine *lassitudine*, sine *molestia*, sine *siti*, uno verbo, sine ullo *febris indicio*. Necesse est ægro *latentem hujuscemodi* febrem toto vitæ suæ " tempore circumferre. "O mirabilem necessitatem! o suavem & vere salubrem febrim!

præstitisset vel ipsa natura, (*d*) vel ars cum expectatione curandi, (*e*) immo nescio an in morbo periculoso aut pertinaci omnino præstare sæpe potuisset. (*f*)

pera-

(*d*) *Lockius* ad *Sydenham.* p. m. 37.

Hactenus ipsa suum timuit natura calorem,
Dum sæpe incerto, quo calet, igne perit.
Dum reparat tacitos male provida sanguinis ignes,
Prælusit busto: fit calor iste rogus.
Jam secura suas foveant præcordia flammas!
Quem natura negat, dat medicina modum.

(*e*) Legi merentur elegantes ill. *Stahlii* notæ, quibus decorare lubuit *Harvei* de arte curandi per expectationem libellum, uti *Sckelhammer.* de natura p. 262. seqq. notat, insulsum, injuriosum, putidum, & bono viro indignum: cui consentit *Lentilius* jatromnem. p. 170. seq. 465. seq. 631. ubi stultitiam *Harvei* ridet, & libellum famosum ac sordidum vocat. Neque docet ille liber artem expectatione curandi, aut remedia expectationis commendat, ut putasse videtur magnus *Brunnerus* de glandul. duoden. p. 147. & cl. *Clauderus* in diss. de morbis acutis febre stipatis §. 16. Sed auctor libellum in totam medicorum suæ regionis cohortem injurium, & plane alia tractantem, eaque maximam partem ineptissima, incongruenti titulo ornavit, forte ut suspensa hedera vinum putidum vendibile fieret. Solo quippe cap. 1. ars expectationis non cum laude, sed cum irrisione, describitur, qua, ut ait, medentes " in gravioribus morbis *omissione trucidant*, & leviores morbos *curare videntur*, aliquid " agendo nullius momenti. " Annotationes viri illustris sapienter docent artem, vel per expectationem, vel *cum expectatione* saltem, curandi, utilissimam sane, immo necessariam, quoties salutem certam & securitatem spondet morbus tolerabilis, aut nullum remedium specificum & adæquatum medicina novit.

(*f*) Haud ineleganter *Helmontius* in libello: ignotus hospes morbus l. c. " Natura stans suis ipsamet " medetur morbis, spontanea bonitate, & mox quo- " que ambulare potest, quod solius est sanitatis.

- - peragit tranquilla potestas,
Quod violenta nequit. (g)

Sanitas integra & firma consequens.

Deo sit gloria, medicinæ omnis, & hujus remedii opportuni, efficacis, adæquati largitori! (h) Restituta ita per medicamen, quo tonus eviden-

" Sedens tamen natura, etsi sua sponte stare, atque " tandem ambulare possit, surgere tamen cogitur, " antequam stet, atque ideo ambulat difficilius. Ast " natura jacens, nunquam ex se surgere potest. " Immo nec sat est surgere. Nam nisi nervi firmen- " tur, facile morbi recidivi fiunt.

(g) *Claudianus.*

(h) *Sydenham.* de variolis confluent. & passione hysterica p. m. 519. " quamvis in febrium curatio- " ne egregia præstet, ne dicam miracula, cortex, " atque eodem tum ipsi libenter utamur, tum uxo- " ribus liberisque usurpandum imperemus, quoties " res postulet; sunt tamen, quibus haud minus jam " displicet, quod tam certo subitoque morbos ex- " pugnet, quam olim displicebat, quod non nisi " nuper his terrarum oris innotuerat. Quo quidem " fato tum optimi quique viri, tum etiam præstan- " tissima quæque remedia semper fere urgentur. " Verumtamen ad hanc notam indolem nostram li- " cet experiri, hominesne boni simus, an vero " probrosi, pro gradu quo vel exsultamus, vel do- " lemus ac ringimur, quoties publica res hominum " communi aliquo beneficio, ac numinis favore au- " getur. " cl. *Torti* therap. spec. p. 12. Reperitur " ex voto remedium omnis omnino *pravitatis ex-* " *pers*, febres *momento temporis* fugans, *nullos* in " corpore *tumultus* excitans, *nullam* penitus *mole-* " *stiam* pariens, ac si nihil sumsisset æger. Numquid " forte illud audax quidam chymiater, ex antimo- " nio vel ex mercurio sublimatis, eleganti periculo " fabrefecit? minime gentium. Non alium opificem " habuit china china, quam deum, & a solo deo " omnem, quam nacta est, febrifugam virtutem re- " cepit. Anne ergo deus illa utitur in humanum " genus *specie juvaminis* in ultionem peccatorum, cum

videntér roboratur, & humores indigesti coquuntur, naturæ œconomia melius sæpe, quam ante febrim, & ante curationem, se conservat. (*i*) Ipsæ vero remedii hujus vegetabilis particulæ in corpore sano nihil immutare observantur. Quamdiu febriculosi aliquid ægro in corpore superest, mutationes ab adsumpto medicamine specifico sentiuntur. Restituta functionum integritate, drachmas plures quotidie devorabis sine sensu commodi aut incommodi, quasi crustæ panis totidem drachmas comedisses, quod mille & mille homines testari queunt. Sexcenties ego, ut vel remedii bonitatem degustando explorarem, vel animi caussa, ut ægrorum nauseæ amice illuderem, drachmam vel amplius deglutivi, & idem sibi usu venire, neque quicquam se inde persentire, alii medici affirmant. Particulæ profecto hujus medicamenti facillime digeruntur, (*k*) uti ceterorum ex vegetabili naturæ regno

Remedii particulæ facile digerendæ & innocua.

" cum illi tantam vim indidit, ut ea demum delu-
" deremur ut ea nos perderet? Absit hæc a nobis
" ingrati animi blasphemia!

(*i*) Memoranda hanc in rem exempla plurima inexpugnabilia habent auctores, quos passim hic nominavimus, & quotidiana ostendit experientia, & partim ipsi adducimus, & alia occasione plura ostendemus.

(*k*) *Boeclerus* ad *Hermanni* cynosur. P. I. p. 206. " nescio, inquit, quo jure huic medicamini, e re- " gno vegetabili de prompto, aliud, æque adstrin- " gens, e regno minerali desumtum, minusque do- " mabile, præferatur. " Crocum martis antimoniatum *Stahlii* intelligit, quem, quorumdam solum Germaniæ medicorum & brevioris temporis experimentis exploratum, sunt, qui cortici penitus substituere, & præferre tentent, quemque nos quidem haud rejicimus, sed ad febres fugandas longissime imbecilliorem novimus, tum propria, tum aliorum, qui auctoris auctoritate, ex ejus principiis & methodo tentarunt, experientia, quam uberius suo loco

gno pro alimentis & medicationibus desumptorum, immo facilius forsan, quam pleraque alia, ob vires amaras & tonicas, in quibus qualitatum excessus nullus est. Si quid fæcum inest, id naturaliter, quantum opus esse potest, excernitur, atque nihil omnino a ceteris quotidie assumtis eam in rem singulare & diversum, nihil corrosivi aut inflammantis, aut quod ullo modo opinionem de noxa exinde proventura fovere possit, indagatione physica, medica, chimica, reperire, aut qualitercunque prudenti conjectura augurari licet. Neque vero quemquam hodie medicinæ peritorum medicamenti particulas per se corpori noxias serio reputare crediderim. Si quis ex medicinæ imperitis ita adhuc somniet (*l*), huic experientia vera & doctrina medica respondere debet:

Cre-

---

co declarabimus. Neque ipse inclitus remedii ejus inventor parem cortici potestatem prædicat in febribus indolis pertinacis aut perniciosæ, & ubi efficacem & certam medicationem urgent indicationes.

(*l*) Mirum est, quam ridicula hanc in rem somnia sed quam simul noxia, imprudentes & indocti apud sui similes effutiant. * Laborabat ante quadiennium juvenis, cauponis filius, febre quartana. Per semestre tolerato morbo, medicum consulit. Præscribitur post alia electarium ex cortice. Supervenit a discessu medici senex compotator garrulus, audit laudari chinam, & " tune, inquit, adeo vitæ tuæ pertæsus es, ut chinam sumere velis? a " juventute inde mea semper audivi, periculosa esse medicamenta *chinica*, chinische Sachen. " Nempe confundebat nugaculus homuncio *Chimica* medicamina, olim adeo exosa, cum recentiori hoc *china* nomine, de quo in juventute nihil sane inaudiverat. Absterretur interim æger, omittit medicinam, &, dum extra paroxysmos sat bene habet, & febris salubritatem laudari audit, naturæ per tres menses alios rem relinquit: donec, adventante

** Obser. partic. 36. morbus acutus ex quartana.*

hie-

Crede mihi! vanos res habet illa metus.

Veros vero habet metus ipsa materia febrilis, ipse

---

hieme, in pleuritidem sinistri lateris violentam incidit, die paroxysmum febrilem præcedente. Augebatur morbus interventu cujusque accessionis, quæ typum exquisitum servare non desinebat. Sexto pleuritidis die, mane, post exanclatam ea nocte febrem quartanam, advocatus tandem ego, reperio ægrum misere pleuriticum simul, & phreniticum, ægre spirantem, nihil exspuentem, tremulum, & delirum, cum furore, pulsu durissimo, tendinumque subsultu. Subito sanguinem e vena sinistri brachii mitti, vesicatoria brachiis, cruribus, nuchæ, admoveri jubeo, & remedia emulsa, diaphoretica fixa, decoctum pectorale, aliaque isti morbo apta, faucibus invito infundi, & extus applicari curo. Altero mane, quum tremor & spasmus cessasset, ac inde a vespera ad mentem aliquanto saniorem æger rediisset, ceteris tamen symptomatis, & dolore pleuritico, urgentibus, & sputo parco sanguinolento vix procedente, dum pectus acute strepebat, venam iterum in ejusdem lateris pede aperiri facio. Vesperi sudor bonus tota nocte durans succedit, mane diei octavi mens sibi constat, spiratus sine strepitu facilior est, dolor valde imminutus, sputum paucum, coctum & facile, pulsus mollior, sed semper frequens. Pomeridie redit quartana, & cum ea spiratus gravis, delirium ingens, tremor, tendinum spasmus. Hæc mane diei nonæ remittebant, quamvis mente nondum bene constante, febre sine intermissione persistente, & magnopere debilitato homine, dum urina, quæ per inflammationem flammea limpida fuerat, jam, post solutam pleuritidem, crassa, cum sedimento obscure viridescente, apparebat. Tum vero alium perniciosæ illius quartanæ paroxysmum non expectandum esse ratus, exhibui statim corticis drachmam, & per trihoria repetii, ut, sescuncia absumpta, accessionem die undecima expectandam tantum non inhiberem, symptomata ferocia omnino reprimerem, atque die duodecimo ἀπυρεξία reperiretur. Deinde continuatum est

ipſe morbus, qui & hoc & alio remedio quovis, & naturæ vacillantis robore, imperfecte extinctus, & diverſimode mutatus, dum pravis conſecutionibus imperitorum hominum oculos ferit, vana illa ipſis phantaſmata effingit, de noxa, quam morbus intulit, in medicamenti particulis hærente, quæ, ni nocivis opinionibus re-

---

eſt ex arte præſcripta, & repetitum tertia quaque hebdomade, idem remedium, cujus, ut tutus præſtaretur convaleſcens, octo uncias ſenſim ſumſit. Atque ita plane in integram ſanitatem reſtitutus, hodieque vegetus valet, ægre ereptus periculo, in quod ineptiſſima cenſura, & injecto metu medelæ febrifugæ, præcipitatus fuerat. Exemplum hoc narrare lubuit ejus aphoriſmi, quem p. 21. ſq. ex *Hippocrate* adduximus, de quartanis in morbos acutos periculoſos degenerare ſolitis: dum * viciſſim laudatiſſimæ illæ febres, in corpus acuto morbo enervatum irruentes, lento gradu trucidare ſueverunt, ubi medela ſpecifica procraſtinatur. *Pechlin.* obſerv. p. 276. " In morbo epidemio, qui ante viginti annos Lugdunum in Batavis diriter excruciabat, plurimi, qui morbi acuti malignitatem ſuperaſſe videbantur, ſibi redditi, tandem in quartanam, ex hac in icterum, atque in hydropem incidere, *funeſtos plerumque* morbos. " Iſte vero morbus acutus, qui annis ſuperioris ſeculi 69. & 70. Lugduni graſſatus eſt, * febris fuit tertiana intermittens, ſæpe in continuam verſa, ſæpe in morbum chronicum degenerans, utroque modo valde gravis, & *duabus civium tertiis exitialis*, & *reverſionibus*, ſine fere diætæ errore, *ſolaſtatus epidemii culpa*, graviſſimis & frequentiſſimis obnoxia, dum cortex Peruvianus, qui, ſi fuiſſet bene notus, unice forte ſuppetias tuliſſet, nondum ibi a medicis uſurpabatur. Eant, qui ſecuritatem febrium intermittentium prædicant, medelam febrifugam criminantur, & legant hæc uberrime declarata in hiſtoria ejus epidemiæ apud *Sylvium*, prax. med. append. tract. 10.

** Quartana ex morbo acuto funeſta plurimis.*

** Tertiana epidemice exitioſa & recidiva.*

rectus usus præpediatur, noxam illam avertere possunt, ipsæ plane innocuæ.

§. IX.

Medicamenti securitas exemplis declarata.

Pauca seligere & superioribus superaddere placet specimina, quam frustra sint, qui reliquias febris aut medicinæ, absoluta cura, metuunt. Nihil est, quod aliqui ad ejusmodi experientiam mussitant: latere noxam sub sanitatis specie, post tempus nescio quod ex insidiis prodituram (*m*). Quando ergo jam remedium ullum, immo vel alimentum, salubre fuisse judicabitur, si ita nodum in scirpo quærere lubet? Credo, si quis eorum, qui cortice usi sunt, post aliquod tempus ense confossus periret, pars culpæ in chinæ reliquias conjiceretur, & a vulnere absolute mortifero absolveretur homicida, si illis vitilitigatoribus judicium deferretur. Duodecim, & quod excedit, anni sunt, quod hæc mihi medicina usu explorata est, & undecimus labitur annus, ex quo, numerosa in praxi usus ejus frequens fuit, & quos ejus ope curavi complures,

Non latet noxa sub sanitatis specie.

(*m*) *Bontekoe* de febribus p. 77. " cum ignorantes, animadvertunt felices remediorum successus, " opprobria evomunt, metum injiciendo bene valentibus, dicentes: quamvis ægros curaverimus, " malum nihilo minus post unum alterumve annum " denuo evigilaturum, mortemque infallibiliter secuturam. Verum calumnia hæc tam insulsa & " absurda est, ut nullam mereatur responsionem. " Nam præterquam, quod *eventus contrarium ostendit*, absolute impossibile est, *remedium aliquod excellens, quo omnes curantur febres, ægrique perfecte restituuntur sanitati*, post duos annos lethale " evadere venenum. Vide quousque serpat calumnia & stupiditas, bonum pro malo, & malum " pro bono, accipientium! "

res, a primo inde tempore, adhuc sani degunt. Post innumera summorum & fide dignissimorum observatorum testimonia, ipse ego, minimus omnium, tot felices & constantes, immo stupendos, ex isto remedio successus vidi his oculis sensibusque usurpavi, tot ex adverso febrium infelices sponte eventus, quos scio me isthac curatione sola certo impedire posse, ut sensum omnem ejurasse me oporteret, si præjudicantium censorum vage opinationi fidem potius adhiberem, ut improbus forem, & medici cordati nomine indignus, si medelam adeo certam & insontem ob aliena judicia omitterem, si morbus ea domabilis haud fidus innocuusque esse videatur. Nihil jam de longe plurimis aliis ægris dicam, quos, aliorum medicorum egregiorum ope, continuato hujus solius remedii usu, solide curatos vidi & novi: prætereo, quod, sæpe sæpius expertum, vel solum securitatem profare potest, felix fatum quam plurimorum hominum, cujuscunque ætatis & habitus, quos, empirica arte qualicunque, vel statim plane sanari hoc remedio, vel per varios casus & reversiones, ingenti copia corticis sensim devorata, tandem integræ sanitati sponte, vel ea ipsa curatione, restitui contigit: id quod, si quid noxii, seu naturæ inimici, in ipsis remedii particulis hæreret, aut si febris eo curatæ materia adeo insuperabilis esset, fieri nullo modo potuisse, facile patet. Tunc enim statim sanitas rediit, cum febrilis, aliaque forsan conjuncta, dispositio morbosa vel deflagravit, vel correcta & extincta est, quantumcunque ejus remedii in corpus adsumtum fuerit. (*n*)

Anno

(*n*) Notandum hic est, quod cl. *Torti* therap. special. p. 277. notat. " Celticarum legionum chi-" rurgi non pauci (cæteris sua sit laus) in princi-" pio quarumvis febrium, quoquo modo periodum " ha-

Anno hujus sæculi vicesimo septimo, quum ferox per æstatem appareret febris tertianæ epidemiæ ingenium, vocabar ad virum robustum fere sexagenarium, qui, postquam iræ violentæ vini potum superindiderat, in tertianam febrem erat prolapsus. Alter decurrebat, quum vocarer, paroxysmus, isque vehementer anxius, cum cardialgia, dolore ventris, laterisque in primis dextri, delirio, somnolentia. Nihil agebam, nisi quod diætam justam, & mixturam diapnoicam cum solutione lapidum cancrorum & nitro, præscriberem. Solvebatur accessio, &, quum sudor sufficiens promanasset, alvusque enemate nitroso laxata esset, belle habebat ἀπυρέκτυς. Vix ergo aliquid mali suspicatus, continuari mixturam jubeo, donec tertius accederet paroxysmus. Accepit, eheu, sub vesperam, ingravescit nocte, ruit in carum, carus in apoplexiam, apoplexia, quam summo mane accitus vidi & obstupui, in ipsam mortem subitaneam.

Observ. partic. 37.

Febris soporosa terror.

Altero die nuntiatur simile fatum viri ætate flo-

Observ. partic. 38.

" habentium, dilutam infusionem aliquot unciarum
" chinæ chinæ suis ægrotantibus *sine ulla ferme me-*
" *thodo* propinabant: quo fiebat, ut persæpe advo-
" carer tractu temporis ad eos invisendos, quoniam
" & inde plures contumacesque recidivas, & ma-
" lum corporis habitum, & nonnunquam acutas
" ægritudines, contrahebant. Quæ mala cum plu-
" ribus accidisse observarim (licet *plurimis* etiam
" res *ex voto* successerit, aliisque eadem infortunia
" contigerint cortice nequaquam curatis) aliena
" impensa alienoque periculo didici, aut mihi di-
" dicisse sum visus, corticem Peruvianum indiscri-
" minatim in omnium febrium, etiam periodica-
" rum, principiis non semper tuto exhiberi. "Noxas ejusmodi ex abusu empirico sæpe itidem observavimus, legitima tamen methodo ita sanabiles, ut proprie non remedium nocuisse, sed morbum male curatum, pateret.

florentis, quem alius medicus egregius curaverat: narratur adhuc aliud atque aliud exemplum æque infelicis successus intra paucorum dierum spatium observatum. Perterrefactus sum merito, & neque me neque alium quemquam sponsorem reperi pro securitate febrium vere intermittentium, aut valde remittentium, sed æque ac illa, quam funestam videram, vel magis ferocium. Quarum magnus & indies augescens numerus quum anxium me haberet, ea ipsa hebdomade, ultra triginta ægris, quos adhuc notos numero, in quibus, dum ipse ad lectulos probe omnia perpendebam, ob symptomatum notabilem vehementiam, aut ob vires debiles, periculum aliquod verebar, corticem efficaciter exhibui, eosque ad unum omnes salvos & incolumes intra paucos dies præstiti. Maxima pars manserunt statim sani, repetita, uti tunc mihi moris erat, ad *Sydenhamii* normam, curatione pro reversione præservanda; pars in febrem postea relapsi sunt semel, pauci amplius, partim propria, vel morbi & aeris culpa, partim quia methodus reditum præcavendi nondum tunc exquisite mihi usurpabatur. Relapsi tamen sunt sine periculo, (*o*) & curati feliciter, & sospites supersunt omnes.

Observ. partic. 39.

Integra post febris fugam sanitas.

Numerum hic inire nequeo tot aliorum, qui simi-

(*o*) " Sed re vera " (sunt verba cl. *Torti* therap. special. p. 174.) " nonnunquam transactæ procellæ " obliti ægrotantes, & ab hominibus male feriatis, " cum recidunt, seducti facile exclamant: satius " fuisse febrem sinere, a qua fortassis evasissent, " absque tædio recidivarum. Profecto receptum be- " neficium non exprobrarent, si febri illos jugulanti " relicti fuissent. Sed probi viri est, cunctos serva- " re, quos potest, & serere beneficium, etiamsi sit " messurus calumniam. Non sic ajunt postea, cum " alios cernunt, in similibus circumstantiis, hoc re- " medio hacque methodo destitutos, perire.

similiter servati superant. Multos novimus, & quotidie videmus, qui vegeti senescunt, posteaquam ante plusquam triginta annos (*p*) copiose ex arte ministratus cortex sanitatem ex febribus restituit. Medicus quidam ex his, quorum methodo, ultra quinquaginta annorum spatium, hæc talia præstita sunt, ante aliquot annos senio meritisque gravis decessit, qui, per multorum annorum seriem, verno quotannis tempore, sanus, robori visceribus conciliando, & promovendis excretionibus, per aliquot hebdomades hoc remedio usus est. Sæpiuscule præterea, si quando dejectum aliquo modo tonum ventriculi, aut aliquam cruditatem sensit, unciam unam atque alteram sensim deglutivit, & effectum laudavit. Simili quotannis medela προφυλακτικῃ usus est (*q*) Ludovicus XIV. Rex Galliæ, cujus vegetam senectutem Europa novit. Idem anno superioris sæculi LXXXVIII. corticem ex methodo *Talboriana*, hoc est, perquam copiose & diu, pro febre fuganda, in pulvere etiam maxime, sumsit, postmodum vero, quoties sanus, præcautionis caussa, corpus pharmaco purgavit, eodem medicamento per aliquot deinde dies usus est, ut naturæ robur servaret, motusque forsan metuendos compesceret. (*r*) Summus quondam in his provinciis sacrorum an-

Obser. partic. 39.

Obser. partic. 40.

Obser. partic. 41.

(*p*) In cl. *Torti* therap. p. 165. scriptum invenio: " experientia mea, respective ad usum innocuum chinæ chinæ generaliter, est *annorum* circiter *quinquaginta*, præter experientiam præceptoris " mei, ab ipso corticis in Italiam adventu initia " sua sortitam; respective vero ad *usum largiorem* in " *perniciosis febribus*, est annorum *quadraginta*: quod " potest sufficere ad firmandam *ancipitem* pusillorum " *fidem*.

(*q*) cl. *Torti* therap. special. p. 354.

(*r*) *Les admirabiles effets du kinkina* p. 27. sq. 44. sqq.

antistes, anno hujus sæculi XXII. novem & octoginta annos natus, &, ad extremum usque senium, mirabili cum vigore mentis & corporis magnis negotiis operam navans, marasmo senili placide extinctus est. Laboravit circa superioris sæculi annum LXXXV. febre quartana, quæ per novem menses, a medico tunc hic loci primario doctissimo experientissimoque, multa arte frustra tractata fuit. Duplicabatur & incrementa capiebat febris, cum virium & functionum corporis dispendio, gliscentibus, quæ plerumque antea litteratissimum virum affixerant, pathematis hypochondriacis. Innotescebat eo tempore usus corticis efficax & continuatus *Talborianus*. Itaque idem medicus illustris, copia insigni medicaminis tum fere hic ignoti comparata, & sufficienter diuque satis repetita, plenam viro sanitatem ita restituit, ut a febre ceterisque, quos antea valetudinarius fere semper tolerarat, affectibus constanter liberatus, ad mortem usque prædicarit vivacem viridemque senectutem illi febri, illo remedio persanatæ, deberi. ¶ Vir nobilis ad hæmorrhoides cœcas & podagram pronus, ante quinquennium & ultra, a cephalæa enormi, deliriis, horrendisque convulsionibus epilepticis, ex fomite febricoso ortis, paucos intra dies per corticem liberatus, & quasi ex cymba Charontis reductus, deinde legitime repetito, immo ultra necessitatem trimestri, remedii usu, postmodum etiam lactea diæta, egregie refocillatus est. Altero deinceps anno, hoc primum medicamine, per mensem aliquoties quotidie usurpato, tonum nervis visceribusque integrum præstare, & horridi morbi metum omnem præscindere, deinde lactea diæta alimentum corpori dulce ministrare, salvus repetiit, jamque hanc quevis vere feliciter instituit, nullo recidivæ febris, aut alius pravæ consecutionis metu. Podagra item & hæmorrhoidibus aliquoties deinde, pro corporis habitu,

Observ. partic. 42.

tu, laboravit, neque ullum apparuit febris redeuntis indicium, quod ab illo orgasmo, nisi plene curata sit, evenire alias solet. Puer jam sexennis, chirurgi periti filius unicus, ante biennium, & quod excedit, laborabat variolis impense confluentibus, cum maculis purpureis pluribus interspersis. Vita vix conservata, declinantibus post diem XXI. variolis, misere tamen, in corpusculo vehementer debilitato, excruciabatur abscessibus hinc inde erumpentibus, & febre continua, alternis diebus exasperata. Quarta ab ineunte morbo hebdomade, cum & febris & constitutio ἀποςηματώδης aliis remediis nihil concederet, viresque labascere magis magisque viderentur, proposuimus hoc remedium: similibus in casibus sæpe nobis, post *Mortonum* aliosque medicos inclitos, feliciter exploratum. Sumsit æger lubenter electarium ex cortice simplici & syrupo aliquo, ejusque intra quinque hebdomades uncias plus quinque, ad plenam usque sanitatem, absumsit, eo sensim cum effectu, ut febris, primum imminuta, cessaret, vires cum appetitu incrementa caperent, abscessus, accedente sollicita patris ope chirurgica, sanescerent, novique emergere desinerent, & habitus corporis validus evaderet floridusque. Integra exinde valetudo inconcussa ad hunc usque diem perstat. Puella jam triennis, filia mea, matre debili, per graviditatem valde febricitante, nata, lacte minus salubri nutrita, brevi post ablactionem annicula corripitur languore, insigni, anorexia, macilentia indies augescente, tussicula, febre primum anomala, dein manifestum duplicis quartanæ typum adsciscente, sed lentæ & haud plane intermittentis. Præbetur, premissa purgatione κατ' ἐπίκρασιν, cortex in electario, (*f*) ut drachma & ultra indies absumeretur. Melius

Obser. partic. 43.

* *Obser. partic. 44.*

(*f*) Plerumque alias sufficit infantibus extractum cum

Melius statim habuit, cessavit brevi febris, &, repetito justis intervallis medicamine, integre curata est. Sed cum indies majus corpori, a nativitate inde languidulo, robur ex continuato usu nasci videretur, & avide infantula medicinam devoraret, placuit eidem etiam deinceps insistere. Itaque infans tunc annicula, ante biennium, per trium fere mensium tempus, ultra octo corticis uncias consumsit, jamque corpore & animo belle valet, ac incrementa capit, feliciter nuper exanclatis variolis cum febre scarlatina periculose complicatis, post quem morbum denuo per dies quatuordecim sumsit corticem, non nisi ut appetitum, vires, ac vigorem reciperet, & eximie recepit. Vir nobilis, aliquot ultra triginta annos natus, patre genitus, qui florida ætate, &, ni fallor, phthisicus obiit, a multis inde annis ad quodvis frigus perceptum tussi ac catarrhis obnoxius, ante aliquot annos afficitur diuturna tussi sicca sensim ingravescente, hinc aliquoties hæmoptysi, sputo postmodum phlegmatico, neque non purulento, tabescit, cum languore appetitus & virium, febriculæque tabidæ indiciis, &, per annum integrum, sub istis symptomatibus, modo magis, modo minus affligentibus, vix per medelam nostram revellentem, vulnerariam, temperantem, abstergentem, roborantem ὀρθοςάδιος servatur. Sub hiemem anni XXIX. febris corripit tertianæ indolis intermittens. Ministratur statim, periculi justo metu, post duas accessiones cortex, & ea

Obser. partic. 45.

---

cum aqua paratum, ad modum *Apini*, quod in liquore grati saporis pauco vel multo solutum, guttularum vel potionis forma, ita per trihoria fere, in paroxysmorum intervallis, exhibere soleo ut, verbi caussa, bimulis decem plus minus grana pro singulis dosibus exhibeam, continuemque & repetam, pro juvamine eveniente, & pro nisu recidivo, secundum regulas.

& ea cum felicitate continuatur, cum syrupo diacodii in electarium mixtus, ut, cessante febre, robur corpori accessisse, morbo veteri decessisse, observaretur. Repetito aliquoties ex methodo, per alternas hebdomades, curationis filo, non febris solum constanter abfuit, sed æger adeo per omnia melius habuit, ut lubentissime, per tres adhuc menses continuos, ter quotidie dosin electarii sumere perseverarit, addito balsamo antiphthisico *Meibomii* ad guttas bis quotidie viginti. Mense dein Majo aquas Selteranas cum lacte potavit, atque exinde sanus vegetusque, sine tussi, catarrhis, febre, aliisque symptomatis, munere suo militari, sub aeris sæpe injuriis, fungitur, mortis faucibus eripi visus. Lepidum est, quod circa copiosum corticis usum, præter consilium, ante duos mihi, & quod superat, annos obvenit. Vir nobilis, macilentus, hæmorrhoidum fluxu ac motibus anomalis, tussi sicca, hæmoptysi, catarrhis, flatibus, sæpe afflictus, qui ante biennium, & iterum antegressa hieme, ex pleuritide satis periculosa emerserat, corripitur mense Julio anni CIↃ IↃCCXXVII. febri tertiana epidemia. Quæ postquam cum tertia accessione in duplicem haud plane intermittentem degeneravit, & hæmoptysin cum tussi violenta comitem adscivit, non tuto permitti posse judicata, sed cortice, cum papaveris albi syrupo in bolos redacto, ex methodo profligata est. Nondum penitus convaluerat æger, quum abire hinc, operisque ad aquarum exundantium aggeres præesse, jussus fuit, neque potuit non obedire. Dimisi illum ea lege, ut, præsertim sub paludosorum effluviorum hauriendorum necessitate, insisteret medelæ, donec me de valetudinis statu per litteras certiorem fecisset, quod post paucos dies facturum se esse recepit. Verum nihil de ipsa comperi, donec sequentis anni mense Januario epistolam accepi, qua egregie se valere perscripsit, & consilium

Observ. partic. 46.

petiit, num corticis usui amplius insistere deberet, cujus quotidie quinquies drachmam dimidiam assumere nondum intermiserit, quia, licet semper detentus operis aquariis, alias sanitati suæ molestissimis, firmitatem indies majorem valetudinis a multis annis debilioris persentiscat, hæmorrhoidibus sine molestia identidem sub medicatione promanantibus. Annum & diem datarum litterarum male me intellexisse, & forsan vetustiores alicubi neglectas jacuisse, putabam. Ubi autem veram rem esse, & magnam viri in remedium fiduciam reperi, quiesceret quidem alternis hebdomadibus ab ejus usu, sed alternis idem ter adhuc repeteret, suasi, appropinquante præsertim æquinoctio, quo hæmoptysin pati alias consuevit. Exinde vero, quod sæpius postmodum per litteras, & nupertime adhuc coram testatus est, optime quidem, & longe melius, quam diu antea habuit, corporis etiam habitu vivido magis & pinguiori facto.

Plurima, quæ nobis constant, parum absimilia, de cortice copiose satis, & diu, utilitatis, vel necessitatis, vel securitatis caussa, & feliciter, & innoxie certe usurpato (t), in diversissimi

(t) Post tot observationes proprias & alienas, equidem non adeo miror, quod haud pridem cl. *Junckerus*, vir egregie merens, *Stahlianæ* scholæ doctor, in dissertatione de legitima febrium corruptarum tract tione p. 27. sq. scripsit: "Sane nuper ex "ore præclari cujusdam regii medici cum admiratio-"ne audivimus, se, licet hunc corticem prodige, & "ad uncias quotidie dedisset, nunquam tamen sini-"strum effectum observasse; a parco autem usu ma-"la illa consectaria, quæ per vulgus circumferren-"tur, esse derivanda." Si, quod omnia suadent, recte capio mentem præclari illius medici, id dicere animus fuit: si opportune, hoc est, morbi indole, & tempore, & corporis habitu permittente & poscente, cortex datus sit, dosin etiam majorem soli-

mi generis constitutionibus, ob febres ex genere intermittentium, morbos febriles, epilepsiam, choream S. Viti, hæmorrhagias, aliaque παθηματα (u), repetere, temporis ratio & operæ consilium

---

to, immo, urgente velocis periculi necessitate, ad uncias indies extensam, ejusdemque medicaminis prudenter liberalem continuationem, repetitionemque, ad plenam usque morbi extinctionem, nunquam sinistrum eventum produxisse. Illa autem, quæ per vulgus veræ αιτιολογιας ignarum circumferantur, prava consectaria non ipsi remedio deberi, sed dispositioni febriculosæ imperfectius extinctæ: &, quamvis usus corticis, uti omnium medelarum, non opportunus nocere itidem possit; frequentissime tamen peccari in usu ad morbi proportionem non adæquato, dum in dosi, continuatione, repetitione, deficiant vel ægri, vel artifices. Atque hoc verissimum esse satis hactenus probatum videtur, uberius alia occasione demonstrandum.

* (u) Nuperrime cl. *Hampius*, medicus Londinensis, natione Germanus, doctissimus felicissimusque, novum experimentum ad medicum apud nos inclitum perscripsit, quod ex ejus epistola mecum communicata hac excerpere liceat, ipsis scriptoris verbis latine solum versis. " Non possum, ait, quin de " cortice Peruviano memorem, quid primum cl. " *Amyandus*, chirurgus regius, aliique post eum, " divini hujus remedii ope, in sphacelo præstiterint. " Nempe sex jam prostant casus, ubi sphacelus, " quamvis ad ossa jam usque penetrasset, inhibitus " plane est, usu laudati medicamenti. Dabatur quar- " ta quavis hora ad scrupulos duos, vel drachmam " unam, donec sescuncia absumeretur, quo facto si- " stebatur processus siderationis. Imitatione digna res " est, & pariter eam medicinam ad cancrum coer- " cendum tentari posse existimo. " Sane apud nos quoque exstant exempla, ubi & ulcera putrida, sed coorta ex μεταςασει materiæ febriculosæ, omnino persanata sunt, & dissipati tumores glandulosi, ad carcinomatis fere naturam accedentes, sed ejusdem

**Cortex ad sphacelum.*

Observ. partic. 47.

silium prohibent, multa etiam consulto alii occasioni reservamus.

Corticis usus ad sphacelũ confirmatus.

Quæ de recens feliciter invento usu corticis ad sphacelum dicta sunt, uberiorem explanationem accipiunt ex libello nuperrime edito Johannis *Rushvvorthi*, chirurgi doctissimi, qui inscribitur *a proposal for the improvement of surgery*. P. 3. sqq. narratur historia, quam latine heic reddere licebit. " Anno 1715. ad virum quendam arcessebar sphacelo in pede ex caussa interna laborantem, cum pulsu inordinato, iis in casibus consueto. Profundas incisiones ad os usque in parte siderata faciebam, & circumcirca, quo usque aderat inflammatio, scarifabam, vulgariaque admovebam loco præsidia. Febris hinc deflagravit, pulsus non solum evasit tranquillus, sed etiam ordinatus, & intra paucos dies " sup-

Obstrv. partic. 49.

---

febrilis fomitis soboles, & ipse superveniens sub statum erysipelatis, sed ex febrili fomite oriundi, sphacelus cohibitus est, dato, tamquam ad febrem fugandam, cortice. Femina etiam quædam fere sexagenaria, tota sana, pedem dextrum lapsu infausto dextrorsum luxaverat, cum ingenti laceratione ligamentorum tendinumque, & accedente inflammatione gravi. Declinante hac, supererant partes plures cutis, musculorum, tendinum sideratæ, remanebat febris lenta continua, cum anorexia plenaria, & augescente indies debilitate. Observato manifeste duplicis quartanæ typo, mirum est, quam belle omnia in melius mutata sint, & secundata egregii chirurgi curatio sollicite extrinsecus adhibita, postquam præscripta methodo febrem quartanam sustuli, appetitum viresque restitui. Pedis tamen ista læsio, sublato licet sphacelo, lente demum sanescit, & feminam aliquo quidem modo, ut non fieri nequivit, claudicantem, sanam tamen præterea relinquit, quam equidem deploratam habuissem, nisi eo nos deus donasset remedio. Supervenit adhuc aliquoties deinde febricula erysipelatosa, sed sine periculo deflagravit.

Observ. partic. 48.

" suppuratio in marginibus notata est. Linquere
" ægrum & pharmacopœo committere coactus
" sum. Sed brevi post tempore vocatus sum de-
" nuo, reversa febre, & ad superiores partes
" progressa sideratione. Eandem, quam prius,
" methodum, simili cum successu, adhibui: sed
" symptomata priora omnia tertium regressa
" sunt; repetita vero denuo eadem methodo,
" cessarunt. Inutilem fore amputationem ratus
" sum, quippe nimis sæpe reditum mali exper-
" tus, ubi caussa in sanguine & humoribus hæ-
" sit, donec tum primum providentia me direxit,
" ut corticem hoc in casu præscriberem, obser-
" vata febris remissione. Respondit ultra expe-
" ctationem eventus. Febris non amplius rediit:
" corruptum crus amputatum est: & vidi homi-
" nem sanum vegetumque post multos exinde an-
" nos. Posthac aliquoties bonum eum effectum
" in similibus casibus, haud exigua cum animi
" voluptate, notavi „ P. 12. seqq epistola exstat
Claudii *Amyandi*, chirurgorum magistri, ad li-
belli auctorem, ubi p. 14. seqq. " tuo, inquit,
" exemplo corticem in omni sphacelo, eodem
" cum successu dedi, qui eos viros egregios,
" quorum tu (in epistola non edita) mentionem
" facis, exhilaravit. Jam curo virum honoratum
" septuaginta octo annos natum, qui isti medi-
" camini vitam servatam debet. Gangræna pri-
" mum laborabat ex phlegmone. Usitata reme-
" dia videbantur periculum removisse. Sed,
" quum febris sine remissione aut intermissione
" perduraret, sphacelus subito apparebat, cujus
" progressus nulla ope sistebatur, donec usurpa-
" retur cortex, quo facto, viginti minus horis
" separatio incipiebat, cum pure laudabili. Idem
" ante aliquot annos Judæo contigit in sphacelo
" tribus hebdomadibus obfirmato, quavis mede-
" la a variis chirurgis frustra adhibita: alii item
" ægrorum meorum. In septem ejusmodi casibus
" id medicamen jam præbui, discrepantibus sin-

Observ. partic. 60.

Observ. partic. 61.

" gu-

" gulorum circumstantiis; & in omnibus tamen " præstitit officium: etiam intra hos paucos dies " in *Delenorio*', balnei in vico S. Jacobi magi- " stro, cui sideratio accidit post varias in cruri- " bus hydropicis puncturas. Cortex progressum " infra viginti quatuor horas stitit, & escharæ " separari cœperunt. Sed, corpore jam icteri- " co, & evacuationibus exhausto, rediit sphace- " lus, & alterum crus invasit, unde quamvis " mortem objerit æger, vis tamen remedii adeo " fuit manifesta, ut, hoc ceterisque casibus at- " testantibus, evidens esse putem, æque nos de " meliori exitu, aut certe de sistenda sideratione " ex quacunque caussa interna, certos esse per " corticem posse, quam de febre intermittente " per eum superanda.,, Respondet auctor pag. 22. " Eximio cum gaudio percipio, tot tibi ex- " perimentis salutarem corticis effectum demon- " stratum esse: quamvis iste magnam certe par- " tem bonæ tuæ & aptæ directioni debeatur. " Monebo solum, in ægra quadam mea, cito ni- " mis omisso cortice, rediisse siderationem, in- " tra circiter quinque dies; sed scarificando par- " tem, & repetendo remedium, præsentissimo " rursus effectu beatus sum, jamque mulier per- " fecte convaluit. Et licet antea perquam malo " corporis habitu fuerit, melius jam quam ali- " quot superioribus annis habet: id quod ipsa " facies cunctis, qui antea norant, ostendit, " quamvis quinquaginta jam numeret ætatis an- " nos,, P. 30. exstat epistola cl. *Douglassi* sequens. " Ante menses duos vocabar ad virum honora- " tum, circiter quinquagenarium, in calce pe- " dis sphacelo ex caussa interna laborantem. " Scarificabam & deligabam secundum artem, & " medici ejus cardiacum *Raleighi*, rad. serpent. " Virg. ceteraque pro more præscribebant reme- " dia. Sequenti die *Dickinsius* & *Cheseldenus* " consulti sunt. Confirmarunt quæ a nobis acta " fuerant, & pergi ita voluerunt. Fecimus sine

Observ. partic. 62.

Observ. partic. 63.

" suc-

" successu ullo per dies octo: gliscente sideratio-
" ne, neque remittente febre. Collatis iterum
" consiliis, omnes vero haud simile reperimus, æ-
" grum νυχθημερω superfuturum. *Dickinsius* tunc
" corticem proposuit, non propria experientia, sed
" tua auctoritate, & *Amyandi*, itidem variis
" felicibus experimentis fortunati. Consensere
" omnes, haud sine aliqua hæsitatione. Assum-
" to cortice, febris statim discessit, stetit spha-
" celus, digestum est vulnus, delapsæ sunt es-
" charæ, cum omnium, qui viderunt, aut fan-
" do acceperunt, stupore. Ob novum hunc cor-
" ticis usum ad sphacelum, majores tibi deben-
" tur gratiæ, quam ipsi illi, qui primus utilitatem
" ad febres intermittentes ostendit.„ Monet de-
nique auctor p. 35. ita experimentum suum ca-
piendum esse, quod ipsa ratio dictat, ut non ab
omnibus omnino caussis internis oriundi sphace-
li ejus medicinæ viribus expositi esse jactentur:
quum, quod de omnibus medelis valet, quibus-
dam hanc caussis posse non congruere, methodus
specialis quemlibet peritum doceat. Congruit cer-
te præcipue, ubi febrilis materia periodica su-
best, & ubicunque intus in visceribus inflamma-
tio, sideratio, aut abscessus, aut insuperabilis
putredo, aut spasmorum fluxionumque impetus
continens, efficaciæ utili obicem non ponit. De
viscerum obstructione reseranda, & humorum
abundantia minuenda, in tam præcipiti pericu-
lo, ante remedii præbitionem vix licebit cogita-
re. Sufficiat heic vires medicinæ ejus summope-
re in morbo nocentissimo innocuas & eximias,
ex aliena maxime experientia, annotasse, quæ,
in tam desperatis casibus, tanto successu beata
est, ut & imitatione prudenti dignissima sit, &
vel sola hisce silentium imponere debeat, si qui
adhuc divinum illud beneficium calumniari, &
suspectum reddere, & medicos ægrosque, quan-
tum fieri potest, ab usu ejus absterrere amant.
Næ isti vereor ne tandem deo, medicinæ datori,
diffi-

difficulter rationem reddituri sint, vanæ dicam timiditatis, an præfractæ in morborum impetu permittendo temeritatis, immitisque in omittendo miserorum ægrotantium levamine pertinaciæ; ni, abunde moniti, meliora acceptare, & acceptata candide profiteri, aut saltem, donec usum multiplicem ab abusu rite distinguere didicerint, tacere discant.

SECTIO SEXTA.

Proponit observationes & conjecturas ætiologicas de modo quo operatur medicamen, typisque & periodis.

§. I.

Problema & conjectura, de modo, quo cortex operatur.

SOlvat hujusmodi syllogismos, experimenta dico tot millies, a tot inclitis viris, per tot annorum seriem, in tot regionibus repetita, quorum veram consequentiam quilibet ἀναλόγως experiundo comperire potest, aut taceat opinio, quæ solam adstrictionem, eamque ne quidem per varias corporis partes, motuumque directiones naturaliter diversas, distinctam, generali edicto, pro unica corticis virtute, ne dicam pro crimine habet, qua nihil corrigat, nihil mali expellat, nullas secretiones vel excretiones in justum ordinem redigat, sed omnia obstipet, & materiam febrilem in corpore, veluti strictis cohibeat compedibus. (x) Magnorum virorum, quos

Vis adstringens

(x) *Sydenham.* epist. I. p. m. 377. sq. " Quo autem pacto deprehendemus, corticem vi sua adstrictoria febres fugare? Qui id probare velit, necesse erit, ut prius alia adstringentia pari virtute prædita in medium afferat. Mihi certe, vel eorum fortissima adhibenti in experimentum, nondum e" voto

quos sequi videntur sibi, vel aliis videri volunt, qui ita sentiunt, aut loquuntur, non ea est arro-

---

" voto cessit. Quid quod illos etiam sanat, qui ab
" ejus usu, tamquam a cathartico assumto, frequen-
" ter alvum deponunt. Id vero demum est recte sa-
" pere, suo se quemque pede ac modulo metiri.
" Non verebor dicere, quod medici cura omnis at-
" que industria in expiscanda morborum historia,
" iisque remediis adhibendis, quæ, experientia in-
" dice ac magistra, eosdem valent depellere, debeat
" collocari: observata tamen ista medendi methodo,
" quamrecta ratio, non speculationum commentis,
" sed trito & naturali cogitandi modo innixa, ei
" dictaverit." Quod de fortissimorum adstringentium usu sæpe frustraneo, & impari effectibus corticis docet, confirmatur recentiori observatione in *histoire de l' Academie des sciences* a. 1714. p. 37. sqq. Magnus experimentorum numerus ostendisse traditur experientissimis viris *Renealmo* (*Reneaume*) *Hombergio*, nuce gallarum sat sæpe febres intermittentes fugari. Additur vero, notantibus viris experientissimis itidem, *Boulducio*, *Lemerio*, *Godofredo* (*Geofroi*,) id medicamentum vel sexies repetitum in febribus tertianis & quartanis effectu caruisse sæpe, sæpe inde profligatam febrim rediisse, ceterisque præter corticem Peruvianum remediis omnibus superiorem fuisse. Immo vero aliorum adstringentium minus expertorum doses eo usque intendere, ut febrim certo profligent, si omnino profligare difficiliorem possunt, quis securum reputet? Exemplum in nuce moschata est, quæ tantopere multis laudatur, & a paucis pro insecuro medicamento habetur. Ea vero, cortice longe potentius adstringens, non solum longissime minus potenter febres, sed incertissime devincit, verum etiam aucta dosi alvum evidenter stringit, & sanguinem visceraque inflammare, &, quod hoc libello maxime notandum videtur, soporem arcessere apta est. *Bontius* de medic. Indor. dial. 5. visum sibi in India memorat, ex nimio ejus nucis usu aliquos per diem unum & alterum, non secus ac caro

rogantia, quin potius, ubi de modo agendi perfecte noscendo quæritur, cum *Ramazzino* (y) exclament, quod poeta (z) de Nili origine cecinit:

vincit adhuc natura latendi. (a)

Inquirenda priusquam decidatur. Quid nos hanc in rem hariolemur, & quo usque artem in ea pervestigatione certo vel probabiliter experimentis & ratiociniis pervenisse existimemus, alibi aliquando explicatius dicendi locus erit. Præmitti debet illi perquisitioni historia accurata effectuum hujus remedii, qui, pro varia ratione methodi & miscelæ, varii sunt,

---

ro correptos, immobiles ac mutos jacuisse. A nimia ejusdem dosi, coma vigil, cum delirio, vertigine, stupore, visus ac loquelæ privatione, per biduum durans notavit *Schmidius* eph. nat. cur. dec. 2. a. 2. obs. 120. add. cel. *Behrens* select. diæt. p. 286. Talia a corticis dosi vel modum excedente nemo observavit, ut diversissima diversorum adstringentium natura etiam hinc satis pateat, quum contrariam efficaciam experientia monstret. Febris per imperfectam corticis dosin imperfecte tentata coma accivit apud *Ramazzinum* constit. epid. p. 149. quod ipso forsan cortice medicabile fuisset.

(y) Oper. p. 219.

(z) *Lucanus*.

(a) *Schelhammer.* de genuina febres curandi methodo. p. 131. sqq. laudat remedia, quorum virtutem experientia probat, quamvis ratiocinatio agendi modum non penetret, eaque empirica vocat. "Ejusmodi, inquit, remedium, ab omnibus hominibus, post varia licet fata, ac contentiones non exiguas, agnitum atque admissum, est cortex ille Peruvianus, quem chinchinam appellant, cujus agendi modum multi quidem explicare aggressi, sed, meo judicio, nemo adhuc expedivit. Sunt enim alia simplicia non pauca, quæ & terrea styptica vi, & insigni amaritie instructa sunt: tamen id non præstant æque feliciter, quod hic nunquam non, si rite cum eo agas, præstare certo solet.

ſunt, in corpus humanum ſanum & ægrotum, inque diverſos ejus humores, fibras, motus, ſanos morboſoſque, tum intra corpus, tum extrinſecus, ſi cui humori admiſceatur, vel loco applicetur. Præcedere debet diſtincta; & ab omnibus opinionibus liberata hiſtoria, &, quantum ſine incerta opinatione fieri poteſt, juſta ætiologia morborum, ſymptomatum, conſtitutionum, ubi juvat cortex, aut nocet: notandum accurate, quid proficiendo vel officiendo præſtet, & qua forte rerum illarum mutatione, quave methodo, aut mixtione, aut quibus præmiſſis vel ſubjunctis, noxa vel utilitas impediatur, ut mutetur. Interea etiam chemicis phyſiciſque artificiis, ignis torturis, ſpectaculis microſcopicis, chirurgia infuſoria, & variarum rerum miſcela, explorare partem naturæ medicamenti licebit. (*b*) Ex re etiam fuerit aliorum remediorum febrifugorum efficaciam & naturam ſimiliter exſpicari, ut comparata juxta ſe poſita magis eluceſcant. Tunc forſan ſolidius judicium efformari poterit, quid de modo agendi ſtatuendum ſit, quidque inquirendum ſuperſit,

(*b*) conf. *Leeuvvenhoek's microſcopical obſervations on the cortex Peruvianus* c. fig. phil. tranſact. n. 312. p. 2446. ſqq. item ejuſdem *brieven de 60. miſſive van cochenille en de ſchors china china.* *Hoffmanni* diſſert. de chinæ chinæ modo operandi. *Pitcarnius* in opuſculi s medicis diſſ. 8. 9. *Sponii* experimenta de febribus & febrifugis. *Lemery cours de chimie* P. II. c. 6. *Apinus* hiſt. febr. epid. §. 48. *Ramazzinus* de uſu & abuſu chinæ chinæ. *Torti* therapeut. ſpecial. L. I. c. 5. *Cogroſſi conſiderazioni fiſico-meccaniche e mediche intorno alla natura, effetti, ed uſo della corteccia del Peru.* *Helluigius* de quinquina Europæorum §. 15. ſq. *Horbii* diſſ. de chinæ chinæ virtute febrifuga. *Turnefort* de materia medica. *Tauvry traité des medicamens* T. I. p. 97. T. II. p. 213. *Freind.* emmenolog. c. 14.

sit, qua in re posteritas ultima habebit adhuc; ubi humani ingenii & artis vires experiatur. Conjiciamus tantisper, remedium hoc, pro suo modulo, velut alia vegetabilia amara, leviter aromatica, & parum austera, agere. Dicamus illud particulis leviter adstringentibus tonicum esse, unde fibrarum & nervorum tonum intendat, præsertim aliquanto laxiorum, & ad quo satis efficaciter penetret, quosque suarum partium attactu & stringendi facultate neque majores, neque minores, neque magis insensibiles, aut turgidos, reperiat. Notemus augeri tonum præcipue ventriculi, intestinorum, ductuumque & glandularum, unde liquores eo confluunt, & quo inde effluunt, & evidentissime quidem vasorum biliarium: eadem virtute chylo impressa, & ad circulantem sanguinem per vasa lactea delata, tum vero etiam ipso nervorum consensu, roborari tonum ceterorum vasorum, sanguineorum, lymphaticorum, nervorumque, fibrarum, & ductuum, præcipue in hepate, pancreate, mesenterio, liene, renibus, utero, partibusque seminalibus, & ceteris, quæ per arteriam magnam descendentem, & venam portæ, & cavæ propagines, variis canalium ramis & directionibus, alluuntur, & nervorum retibus complicantur, in abdomine præsertim. Attamen ceteræ itidem corporis partes, cor ipsum, pulmones, cerebrum, artus, & quæ sunt reliqua, partim debilius & minus notabiliter, partim subtilius & remotius, partim per nervorum consensum varium, partim vero maxime ὑστεργεια naturæ affici, reputandæ videntur, posteaquam effectus, qui a substantia remedii expectari potuerunt, eadem dudum digesta & excreta, jam præstiti sunt. Censeamus eadem vi tonica, & velut balsamica, (c) crasin chyli, sanguinis, & hu-

Conjectura nostra.

(c) Doctissimus *Junckerus* in diss. de febribus cor-

& humorum inde derivatorum, biliosi maxime, pancreatici, & similium, coerceri, ubi præcipue præter naturam, sed non ultra potentiæ remedii proportionem, exsoluta est. Addamus, particulas temperate amaras, saponaceas, & aromaticas digerere, abstergere, & quasi bilis vices gerere, & hanc, si iners vel acore corrupta est, ac alios humores similiter vitiatos, chylumque in primis, corrigere: earundem vero particularum sulfure leniter anodyno, quod amara, & aromata, & balsamica habere solent, & odor sigillatim prodit, & consequentiæ variæ testantur, fibras & nervos demulceri, minores præsertim, & a contactu terreæ & salinæ fixioris substantiæ remotiores, & qui neque præsente spasmo insigni stricti sunt, neque nisu vim remedii superante ad eum proxime inclinant. Existimemus tonum sensumque nervosio-

---

corruptis ait: " corticis patroni plus virium bal" samicarum, quam adstringentium, ei tribuunt, " licet hoc adsertum examini tam externorum sen" suum, quam chemiæ, minime respondeat.„ Adversari hæc aliquantum videntur examini sensuum & chemiæ a cl. *Hoffmanno* in diss. de chinæ chinæ modo operandi §. 8. 9. luculenter exposito, & his, quæ idem vir illustris nuper repetiit in de recto corticis usu §. 23. de principio balsamico. Tacemus jam experimenta propria. Consentiunt plerique, quos supra nota (b) nominavimus, auctores, examinando convicti, inesse in cortice ejusmodi principium salino-sulfureum, gummi-resinosum, suaveolens, diureticum, quod balsamicum dici mereatur. Num autem plus hujus, an vero adstringentis, memorandum insit, & utrum potius efficaciæ mirandæ caussa sit, posteritati forsan judicandum remanebit. Inest utrumque, utrumque ad effectum confert, quia tota substantia potissimum juvat, & fortassis alterutrum ab altero plane separatum haud multum fructuosi præstaret.

siorum partium alicubi in ventriculo præsertim, & ubi salium excretiones sunt, blande exstimulari sale earundem particularum medio fixiori, &, quod in sinu gerunt, volatili oleoso, quamvis id haud omnino in corpore eliciatur. Neque negemus etiam, iisdem salibus, & ipsa laxiorum partium, vasorumque majusculorum & exquisitiori sensu pollentium, tonica adstrictione, leniter deinde aperiri obstructas vias, relaxari vasa minora, remotiora, & minus sensu prædita, & succos aliquanto viscidiores incidi, atteri, promoveri, fluidioresque reddi. Ex his forte aliquo modo explicari posset potentia remedii manifesta in curandis febribus aliisque morbis, & in promovendis sæpe excretionibus, pro nisu naturæ & materiæ coctæ, vel turgentis, præsertim vero in restituenda transpiratione insensibili, &, quod magna ex parte ab hac dependet corporis æquilibrio, & vigore motuque tonico naturali, qui per morbos morborumque paroxysmos elanguerat.

§. II.

Vis specifica.

Hæc omnia ubi non sufficiunt, liceat summorum virorum vestigia sine opprobrio sequi, quæ omnia ad illud, non medicæ practicæ, sed physicæ theoreticæ, ignorantiæ asylum ducunt, *specificæ* (*d*) virtutis, maxime *febrifugæ*, titu-

(*d*) Fingunt sibi pro lubitu quidam ideas generales, quomodo specifica medicamenta, quod vocabulum medicis usitatissimum est, comparata esse debeant, a communi notione plane diversas. In his est *Sydenhamius*, evacuantia quævis ex specificorum censu proscribens, &, qui cum eo fere solo disputat, auctor dissertationis Halensis de usu corticis cauto & suspecto. Totum opusculi caput primum nihil est nisi hypothetica disputatio, corticem non

titulum. Supponamus, id quod experientia evincit, medicamentum hoc tota sua & haud satis

---

non operari vi specifica, sed sola adstrictione, nescio utrum valida an imbecilli, universali an particulari. Hinc pathologia febrium *Stahliana* supponitur, quarum nullas auctor, præter pestem, specifico, ut putat, terrore infestam, specifico remedio opus habere dicit, quia, uti ait, omnium febrium caussæ methodo medendi vitali obsecundent. Ita beatam methodum & caussas obsequiosas imaginari, & morbos in cathedra curare, licet: sed vereor, ne spe ad ægrorum lectulos cadamus. Secundo capite *ex illis hypothesibus* regulæ pro cauto usu suppeditantur, & quæ *Sidenhamianam* methodum noxæ insequi *debeant*, præmonetur. Tandem postremis duobus paragraphis martyrologium chinæ breviter aliquot augetur exemplis infelicis successus ex aliena curatione, qui utrum naturæ, an arti, an male medentibus debeantur, non patet. Mihi aliisque fere omnibus medicis id remedium intelligitur *specificum*, seu *singulare*, ad morbum aliquem, vel symptoma, vel partem corporis, quod per specificam suam qualitatem, sive per formam, & mixtionem suam internam essentialem , ιδιοσυγκρασιαν , seu ιδιοτητα , ita adversatur caussæ specificæ seu continenti morbi, vel symptomatis alicujus; aut ita respondet texturæ, crasi, connexioni, & reliquo habitui alicujus partis corporis, ut, præter generaliores & manifestius explicabiles operationes, præcipua quadam contra morbum illum, aut contra illud symptoma, aut in eam partem, quibus remedium specificum esse dicitur, polleat efficacia, quæ negari non possit, quamvis plerumque ratio illius effectus, & ιδιοσυγκρασια, seu peculiaris temperatura & proprietas, utrimque non plane sit perspecta. Plura ejusmodi, & diversi quidem generis & gradus, remedia specifica exsistere, nemo negabit, qui ad experientiam magistram animum advertere voluerit conf. celeb. *Hoffmann.* medic. system. tom. 3. sect. 2. toto cap. 8.

tis perspecta substantia specifice agere in eas corporis partes, in quibus paroxysmorum febrilium fomes colligitur, & in quas hic præcipue operatur: tum vero febrium intermittentium materiæ, & ipsi dispositioni, quæcunque & ubi fere cunque illa sint, in sòlidis fluidisque corporis partibus, singulariter adversari: nisi materia nimis remota, aut obstructis alicubi viis profundius impacta, aut immatura sit, quam ut solito remedii robore attingi possit. Hanc vero virtutem specificam tantæ agnoscamus esse efficaciæ, ut, si æger, & adstantes, & medentes omnia recte faciant, neque insolitum plane constitutionis singularis vitium subsit, materies illa & dispositio certissime penitus corrigatur & subjugetur, & ista plerumque, qua naturæ nisus est, evacuetur; pro varia vero & imperfectiori medicatione afficiatur plerumque, sed diverso & imperfectiori effectu. Admiremur naturæ consuetam, in simplici medicamento ex diversis partibus inimitabili mixtione componendo, sagacitatem, qua varias particulas & virtutes, quæ contrariæ esse videantur, ita invicem temperare novit, ut veri æque, ac inexplicabiles, in corpus humanum inde resultent successus. Utamur tantisper experientia inventis, experientia firmatis, ratione moderatis & applicatis, pro genuino usu regulis, neque theoriæ diversitate (*e*) in diversa nos rapi patiamur,

Aut

(*e*) Disputari velim de theoria, donec theorica eruatur veritas, quæ forsan ante mundi finem ex suo puteo integra haud prodibit; sed in facienda medicina unanimes, uti decet, optaverim omnes. Privata res est opinio theoretica; praxis publicæ utilitati litat. Factitent medici, quod Aristides ac Themistocles, proceres Attici, perpetuo privatim inter se disceptantes, sed, " quoties publica nego- " tia gererent, deponentes finis obtinendi caussa " simultatem, quam, reversi ad privata studia, re- " sumebant. " *Plutarchus.*

Aut doctas rixas vano ostentemus hiatu,
Queis ipsi major febribus ardor inest. (*f*)
imitemur potius philosophos morales, qui ex dogmatibus sectarum diversis eadem virtutis precepta eruunt: sequamur astronomorum prudentiam, qui *Copernicanæ*, *Tychonicæ*, aliive sectę aut hypothesi singulari, addicti, ubi ad praxin venitur, quasi συγκρητιζοντες, in computandis, ad solam fidam observationum αναλογιαν, siderum motibus, amice conspirant.

§. III.

Dubitatio generalis de caussis febrium, typorum & periodorum

Idem esto judicium de controversiis & opinionum varietatibus circa naturam & caussas proximas febrium. *Talborius*, empiricus Anglus, antequam consuetum sibi corticis usum divulgaret, quum ad ęgrotum quendam, febri chronica laborantem, acciretur, ægre admissus in consilium a medicis qui curam diu frustra gesserant, in primo consultationis limine graviter a doctorum decano interrogatur: quid est febris? Respondet ille voce verecunda: febris, uti existimo, est morbus, quem definire nescio, curare scio; vos, qui definire forte nostis, curare nescitis. *Meibomius* (*g*) eleganter, ut solet, ad reconditam caussę febrium naturam applicat illud poetæ:

Nescire velle, quæ magister optimus
Docere non vult, erudita inscitia est.

" In artibus, ait, ita comparatum est, ut,
" quamvis το διοτι non assequamur, feliciter ta-
" men progredi possimus, id quod in medicina
" quotidie usu venit. „ Neque vanus est *Baglivi* (*h*) aphorismus: " febris, si phænomena spe-
" ctes, reliquis morbis est notior, si constitutio-
" nem

(*f*) *Lockius* ad *Sydenhamium*.
(*g*) de febribus intermitt. epid. §. 33.
(*h*) prax. med. lib. I. c. 13.

" nem & caussam, omnium ignotissimus. ,, (*i*) Quæ febrium natura, quæ ordinis in motibus febrilibus caussa sit, qui horarum, dierum, hebdomadum, mensium, annique temporum, tam curiosam suis periodis & typis rationem habent, ut in horologium aliquod (*k*) & astronomorum calculos jurasse videantur, nepotibus forsan aliquando nostris dilucidius intueri dabitur. (*l*) Ea sane caussa humano generi universo communis esse, & statam aliquam naturæ lege periodum pro fundamento habere, vel concurrentem respicere, videtur, & quidem eandem, quæ horas & tempora in atmosphæra & terrarum orbe metitur, vel ejus omnino similem. (*m*)

§. IV.

(*i*) Jungantur scitissime dicta in *Bergeri* chinchina ab iniquis judiciis vindicata §. 3. add. *Ramazzinus* orat. 4. opp. p. 45. " veram febrium theo-" riam & praxin inter ea esse probans, quæ adhuc " desiderantur. Praxin intelligit febrium maxime continentium, quibus nihil magis optat, quam remedium, " quod eadem eas securitate sanet, quam " cortex Peruvianus sanat periodicas, quem magnificis laudibus effert. p. 54.

(*k*) cl. *Camerarius* cautel. medic. p. " 142. Tam " statarum præcisarumque periodorum, ad horæ etiam " minutum adstrictarum ac horologiorum non raro " exactitudinem superantium, reddere caussam ma-" nifestam, omnes omnium hactenus scriptorum " vires superavit.

(*l*) *Kerkring.* spicil. annat. obs. 71. " Fatigavit " majores nostros omnes, & etiamnum fatigat nos " illa febrium proprietas, quod ita certis interval-" lis redeant, tamquam si, ad condictum citatæ " tempus, mulctandam suam vel absentiam, vel " tarditatem, vererentur. Hujus rei rationem ne-" mo, quod sciam, hactenus eam reddidit, cui " mens humana acquiesceret.

(*m*) Aphorismus *Nevvtoni* est princip. phil. nat. mathem. p. 402. " effectuum naturalium, ejusdem " generis, eædem sunt causæ.

§. IV.

Respectum ad caussam aliquam ita communem & naturaliter ordinatam videre nobis videmur, tum in ipsa febrium per totum genus humanum frequentia, (*n*) tum in earum specialium specialibus, & communibus tamen toti speciei, typis, temporibus, crisibusque, maxime vero harum, quas periodicas vocamus. Paroxysmi in toto tertianarum genere, in quavis natione, ætate, sexu, constitutione, alternis diebus æque certo ordine contingunt. Duplices, quæ frequentissimæ sunt, triplices, immo multiplices (*o*) acces-

Observationes communes de febrium ratione typica & periodica.

Febres multiplices.

(*n*) Sunt loca alia atque alia harum vel illarum febrium minus feracia: habent tamen illa, ipsa alias, ceteris morbis vel frequentiores, vel etiam accedentes. Ita *Bontius* de meth. med. in India c. 34. " Febres, quæ in Indiis nascuntur, pleræque " aut sunt symtomaticæ, aut continuæ per se, ac, " ut fere semper, synochi putridæ. Quæ vero cer- " tam periodum servarent cum intermissione, vix " memini me vidisse, nisi unam ac alteram quar- " tanam, eamque cum ægro e patria delatam, quæ " hic miserrime in hydropem, & inde in certissi- " mam mortem, desiere. Tertianæ tam raræ sunt, " ut liceat hic dicere, quod hirundo una non fa- " ciat ver. " Si quis ejusmodi sub aere versetur, " mirum non fuerit, si remedia periodicas maxime " febres fugantia parvo habeat in pretio. Sunt ve- " ro in quavis Europæ regione loca, sunt etiam tempora, quæ vel paucas ejusmodi ferunt, vel faciliores plerumque, alius generis febribus magis obnoxia. Qui non nisi ibi loci, aut tum temporis medicinam fecerit, is si ex sua praxi, & naturæ apud suos ægros αυταρκεια, suarumque medelarum facili felicitate, alios medentes, qui alibi difficilius curant, generosiorique medela opus habent, judicare præsumat, næ ille perperam judicaverit.

(*o*) v. *Rhod.* observat. 7. cent. 1. de tertiana sex-

cessiones experientia quotidiana ostendit, horis suis & symptomatibus per alternos dies ita exquisite sibi invicem respondentes, ut paroxysmum primum a secundo, & singulos a singulis, vel ipse æger discriminare possit: etsi anticipant sępe, vel postponunt aliquot horis, antequam, per alienorum humorum motus, firmum typum efformari licuit, vel ubi alia mutationis caussa extrinsecus accidit. Neque una accessio alterius materiam ita consumere videtur, ut morbus inde brevior, faciliorque evadat, &, licet altera cessante, superest constanter sæpe altera, ut nihil eas, præter typi similitudinem, & naturæ suæ ingenium tertianum, commune habere, evidenter appareat. Idem plane de quotidianis (*p*) & quartanis valet. (*q*) Sunt etiam febres ex diverso genere mixtæ, ubi tertianæ, quartanæ, quotidianę intermittentes, vel continuæ, vario modo, & suo quæque ordine accedunt, & eo temporis momento gravissime affligunt, quo, per ordinis rationem, paroxysmus duplex ex diversis febribus conjungitur: qua fere in re omnem criticorum dierum rationem collocat ingeniosissimus *Fracastorius*. (*r*) Vidimus aliquoties quintanas, (*s*) quas

Mixta.

---

tuplici. Haud raro similia nobis obvenerunt. Octuplicem notat *Caprilius* apud *Tortum* therap. special. p. 317.

(*p*) *Celsus* L. 3. c. 3. " accessiones, inquit, modo singulæ singulis diebus fiunt, modo binæ pluresve concurrunt. Ex quo sæpe evenit, ut quotidie plures accessiones remissionesve fiant: sic tamen, ut unaquæque alicui priori respondeat. "

(*q*) Quartana sextuplex notata est a *Rhodio* cent. 1. obs. 15. & a *Capivaccio* apud *Bartholinum* act. Hafn. vol. 5. obs. 20. Nobis similia visa testamur, alibi uberius enarranda.

(*r*) singulari tractatu de dierum criticorum caussis.

(*s*) *Hippocr.* de carnibus sect. 3. & I. epid. 3. Hæ duplicatæ leguntur in miscell. natur. cur. dec.

quas tertianas nothas, & sæpe putridas, esse credimus, quarum unus paroxysmus intercidit: vidimus semel septimanam, (*t*) ex quartanarum forte censu, ubi itidem una accessio prætermittitur, quorsum forsan etiam, duobus paroxysmis intercidentibus, decimanæ (*u*) spectant, nobis haud observatæ. Octanas (*x*) frequentius comperimus, quæ, per eosdem singulæ hebdomadis dies, quater singulis mensibus, veluti lunæ fere phases, acciderunt. Nuperrime primum sex paroxysmos exquisitos nonanæ seu novenariæ febris (*y*), in puella duodecim annorum scrophulis laborante, observavimus: septimi loco nonnisi cephalalgia & lassitudo obtigit, octavus plane non reversus est. Remedia nulla adhibuimus, præterquam bis quotidie guttas quadraginta tincturæ vitrioli martis *Ludovici*, quod medicamentum alias in dispositione scrophulosa, & huic perquam familiari obstructione mesen-

Typus quintanus, septimanus, aliique.

Nonanus. Observ. partic. 49.

---

dec. II. a. 9. & 10. obs. 77. Quintanam pessimam esse omnium dicit *Hippocrates*, quæ & ante tabem accidens, & tabi superveniens, perimat: qualia & nos exempla notavimus, * & bis tamen cortice feliciter medicati sumus. Observavit ultra XVIII. menses durantem, sanavit remediis summe amaris, & putredini potenter resistentibus, & aqua mulsa, *Tulpius* observ. l. 3. c. 52.

** Obser. partic. 50.*

(*t*) *Hippocr.* epid. 3. longam pronuntiat, sed haud θανάσιμον, quod fere de quartana etiam censetur.

(*u*) Observavit *Gilbertus Anglus* l. 1. compend. de febribus: qui & sextanas notat, quas etiam agnoscit *Fernelius*, l. 4. c. 14. *Savonarola*, aliique, nobis nondum visas, quæque septimanæ forsan, aut octanæ, anticipantes sunt.

(*x*) *Cole* hypotyp. febr. interm. c. 7. *Amat. Lusit.* cent. 2. curat. 75. eph. natur. cur. dec. II. a. 5. app. obs. 64. *Rhodius* cent. 1. obs. 18. 19. Septimanarum nomine confundi solent.

(*y*) *Hippocr.* I. epid. 3.

ſenterii, variiſque inde oriundis creſcentium morbis, utiliſſimum ſæpe reperimus. Ad octanas, per diem unum poſtponentes, forte ſpectat hæc febris: quemadmodum fluxus muliebris, poſt quinque hebdomades multis contingens, ad menſtruum refertur. Notavimus, quæ ſemel quovis menſe (z) ephemerarum inſtar evenerunt, & alias, bis per menſem redeuntes, quas quatuordecimanas, vel quindecimanas vocant. Sunt etiam, quod præcipue notabile eſt, & obſervatu utile eſſe videtur, frequentiſſimæ recidivæ per lunæ vel anni mutationes, vel certe lunari aut annuæ periodo parem intervalli durationem, licet ſponte ceſſent, vel remediis profligentur. Plerumque etiam non promiſcuum aliquod horarum intervallum, ſed ordinatum obſervatur, ad unius vel plurium integrorum fere dierum, ſeu νυχθημερων, tempus, cujus ſpatio ſemel vel bis, veluti æſtus maris microcoſmici, per certas horas increſcere, & rurſum declinare, videtur acceſſio. Taceo horas diei certas, quamvis res illa perpetua non ſit, aſſignatas ab obſervatoribus tempori invaſionis & durationis, in ſingulis febrium legitimarum generibus, quas dudum medicorum ſchola novit (*a*): dum recentioribus exprobrat illuſtr. *Stahlius*, (*b*) horum vix centeſimum hac de re inaudiviſſe: ſupina in illis ho-

Horæ ordinatæ.

(*z*) Ephem. I. c. conf. exempla *Schenk.* obſerv. lib. 6. & de quatuordecimanis, quindecimanis, annuis exquiſitis, aliiſque rarioribus typis, ap. *Rejes* camp. elyſ. jucundar. quæſtion. L. 21. p. 947. ſqq. & *Foreſt.* L. 3. obſ. 43. qui de quintana præcipue agit, ſed & ceteras ſpecies docte pertractat.

(*a*) v. qui in omnium manibus eſt *Sennertus* de febribus L. 2. c. 19. p. 289. *Gabelchover.* obſervat. cent. 6. p. 171. *Savonarola* de febribus p. 48. 55. *Trincavellus* & plerique vetuſtiores.

(*b*) præfat. problematum de febribus.

hominibus, quibus hoc merito imputatur, ignorantia. Curiosum est, (quod adeo sæpe, licet non semper, notavi, ut quandam etiam naturæ legem (*c*), & certam proportionem caussę typorum generalis ad corporis humores & structuram, subesse suspicer,) consuevisse tertianas, antequam ad certum diei tempus se adstrinxerunt, per tres accurate horas, (*d*) sive octavam diei partem, anticipare; quotidianas autem veras postponere (*e*) per horas duas, seu partem νυχθημερȣ duodecimam. Febres etiam ex tertianarum genere, præsertim illegitimas plerasque, aut manifeste duplicari solere, aut sex duodecimve horis ante paroxysmum, veluti secundariis motibus, invadere verissimum est, (*f*) Memorabile

(*c*) celeb. *Camerarius* medic. eclect. p. 142, " ii, inquit, febrium accessus, qui anticipare solent, periodis id agunt eadem ut plurimum præcisione circumscriptis.

(*d*) In hac observatione fundatur, quod supra p. 147. diximus de salibus in principio tertianarum, sex horis ante prioris accessionis tempus, exhibendis. Mens enim est, ea dare trihorio circiter antequam altera accedat. Quod si deinceps per brevius tempus, uti sæpe fit, vel plane non amplius anticipare febris notetur, propius etiam deinde ab hora prioris paroxysmi ante sequentem datur sal febrifugum.

(*e*) De solis tertianis, neque de his etiam perpetuo, verum esse solet vulgatum illud; anticipante accessione longiorem, postponente breviorem febrim significari. Quotidianæ veræ, licet ita postponentes, per se longissimæ esse solent;

(*f*) *Hippocr.* epidem. Libr. VI. sect. II. aphor. 15. " in his, ait, quæ ad tertianæ naturam accedunt " nox ante accessionem molesta est. " v. *Galenus* ad hunc locum. Hac etiam in re videre est αναλογιαν ad duplicem illum oceani æstum quotidianum: uti febrium cum maris fluxu & refluxu similitudo multis ex phænomenis elucescit.

bile itidem est febres tertianas & τριταιοφυεῖς plerasque tertia exacerbatione, adeoque die quinto a morbi initio, gravissime affligere, eamque, si quid timendum est, maxime debere timeri, dum secundus paroxysmus longe mitior sæpe est. Immo optimum item est indicium febris brevis & facilis, si tertia accessio non nimis graviter acerbatur. Exasperantur ita in plurimis ægris alternæ accessiones, ut quinta quartam, septima sextam rursus violentia exsuperet; quamvis id certum omnino & stabile non sit; uti neque illud, quod tamen sæpenumero, præsertim in febribus magis chronicis observavimus, alternis hebdomadibus gravius laborare ægros typo tertiano febrientes. Superessent notabilia hanc in rem plura. Sufficiat nobis heic, febrim esse morbum, ubi natura humana se typis & periodis diurnis, septimanis, seu octonis, menstruis, annuis, mirabilem in modum, quasi ad legem naturæ universi, ita adstringat, ut, quod dixi, in horographicos astronomicosque circulos jurasse videri possit.

§. V.

Problemata & conjecturæ de febrium, typorum periodorũ caussis.

Mihi sane, in statuendis harum rerum omnium caussis, nullam adhuc omnino satisfacere hypothesin, ut omnes scrupulos eximat, ingenue fateor, & ætiologiam febrium inter arcana naturæ miracula adhuc reponendam esse, pace summorum virorum, qui suis forte explicationibus suæ multorumque curiositati sufficiunt, non possum non existimare. (g) Ecquid sibi vult verum illud

(g) *Ramazzin.* orat. 4. p. 48. " Quoties cum veterum, tum recentiorum, medicinæ procerum " præstantiora monumenta, & quæ creduntur ce" dro magis digna volumina, evolvere mihi volupe " est; idem prorsus mihi evenire sentio, ac Terentiano seni, qui, cum in filii sui caussa plures " ad-

illud proverbium, quo παραδοξον & rarum statuitur, quemquam sine febre, hoc est, sine insolita commotione cordis & vasorum sanguineorum, & ferviditate massæ sanguineæ typica, ex morbo mori? Cur quælibet fere insignior resolutio, turbatio, colliquatio, evacuatio, immo lente etiam & sine impetu facta, in quovis corpore humano, febriles motus excitare solet? Quid id est, quod febres, præsertim epidemiæ, tot homines diversissimi habitus, sexus, ætatis, diætę, tam variis de caussis, tam similiter corripiant? Cur similis febrium, & typorum, periodorum, temporum, ratio & ordo est, in quavis terrarum orbis natione & regione, uti in quavis ætate, statura, & constitutione? Est ne in ipsa, quæ humano generi communis est, crasi sanguinis, aut etiam in fibris motricibus, aliquod connatum, & perpetua cum externo aere communicatione sustentatum elementum, ubi fere simile, aereum, elasticum, quod arcte intextum sit texturæ naturali fluidarum solidarumque corporis partium, earumque compage coerceatur, ne, oscillatione sua & nisu elastico, alios, nisi salubres & naturales, motus aut fervores facile cieat?

Febriũ frequẽtia & similitudo per sua genera universalis. (h)

Elemẽtum aereum in corpore humano num febrilium typorum caussa?

" advocatos arcessisset, eosque inter se pugnantes
" deprehendisset, *incertior*, inquit, *multo sum*,
" *quam dudum*.

(h) *Idem* orat. 4. p. m. 47. " Sola febris non
" epidemii, non endemii, sed cosmici, id est,
" mundani affectus, cognomentum sibi adscivit, &
" adaptavit. Quis locus enim, quæ regio tam im-
" pervia, extra anni solisque vias, gelidoque sub
" axe, quo non pervadat febrile incendium? Ha-
" bent ætates suos peculiares morbos, suos sexuum
" diversitas, suos varia ac diversa anni tempora,
" suos quoque varia vitæ conditio, & exercitii ge-
" nus. Febri non vacat talia minuta distinguere.
" Nulla non ætas ei victima jugulatur: non infan-

" tilis,

cieat? (*i*) Est ne illud aptum, si qua de caussa expandatur nimium, & sui juris plus justo fiat, ultra craseos humorum æquilibrium, si præsertim inquinetur a particulis peregrinis, vel male moveatur, eum orgasmum inducere, qui fervorem hunc typicum repræsentet, hanc naturæ luctam cum eo, quod alienum est, quam febrim vocamus? (*k*) Numquid illa ipsa materia elastica, quamvis humani corporis (*l*) ob intimam

---

" tilis, quæ humidissima est, non senilis, quæ fri-
" gidissima, satis habent præsidii, ne febrilis flam-
" mæ sint pabulum; tam fortiori, quam sequiori
" sexui infesta est febris; tam pauperes in suis ta-
" bernis, quam reges in suis turribus proterit, id-
" que nullo non anni tempore. " Num quid elegantius potest dici? num quid verius?

(*i*) Constat equidem aerem, si aquæ, aliisque liquoribus, etiam ipsis humoribus corporis humani, immixtus sit, non eam plane exhibere efficacitatem, ea phænomena, quæ eidem sibi relicto, aut a liquidioris substantiæ vinculis expedito, competunt: adeo ut ejusmodi aer aeris nomine vix vocari mereri doctissimis viris videatur. Ubi ubi tamen impedita hæreat aeri elementi portio, confluit semper & conspirat cum ipsa massa atmosphærica, ac maturæ suæ virtutisque motricis elasticæ particeps est, participesque justo modo facit humores sibi junctos: quam virtutem, pro majori aut minori impedimenti robore, calorisque aut aliarum exsolutionis caussarum ratione, magis aut minus efficaciter, crassius aut subtilius, evidentius aut obscurius, serius aut ocyus, violenter aut sensim sensimque exserit. Oscillatio aeris interni, a *Borello* asserta, explodi non meretur.

(*k*) De aliis morbis periodicis, præsertim convulsivis, seu spasmodicis, jam non agimus, qui suo forte modo febribus accenseri, atque ad ejusdem generis caussam referri merentur.

**Brutorū animaliū febres.*

* (*l*) Bruta etiam animantia, communi nobiscum aere utentia, suas pati febres, & contagiones, & affectus convulsivos & typicos, & febriles variarum

mam immixtionem pars sit, pars tamen etiam est purio-

rum specierum, pro materiæ morbidæ & corporum diversitate, experientia quotidie docet, quamvis in humano genere frequentius notentur, & cum pluribus typorum & periodorum curiositatibus. Demiror ergo ill. *Stahlium* in histor. febris in genere p. 5. confidenter aphorismum pronuntiare: " febri-
" bus nullum animal obnoxium esse apparet, præter
" hominem: " forte ut hypothesi suæ de anima rationali febrilium motuum caussa probabilitatem addat. Loquitur, ut ait, de febribus variarum specierum, & tali indole, motu, typo, conspicuis, quales partem essentiæ febrium in homine constituere notum est. Ut unum exemplum dilucidum in contrarium adducam: quis speciem, indolem, motum, typum, essentiam febris, qualis in homine est, non agnoscat? ubi *Ramazzinus* p. 13. de contagiosa epidemia boum Patavina scribit: " affectio-
" nis genus, quod bubulo generi bellum ad inter-
" necionem usque videtur indixisse, ex *frigore, ri-*
" *gore, horripilatione*, mox ex *calore* acri & vehe-
" menti per universum corpus diffuso, cum *pulsus*
" *frequentia*, febrem esse satis liquet: *malignam*
" vero aperte testantur symptomata: magna *anxie-*
" *tas*, gravis anhelitus, etiam cum stertore, stupor
" & species quædam *veterni*, continuus ex ore &
" naribus graveolentis materiæ descensus, foetidis-
" sima alvi proluvies, interdum etiam cruenta,
" *anorexia*, & abolita ruminatio, *pustulæ quinta* vel
" *sexta die* per totum corpus erumpentes, ac tu-
" bercula variolorum speciem referentia, commu-
" nis tandem omnium eodem modo circa *quintam*
" & *septimam* interitus. " add. *Michelotti* congetture sopra l'infermità degli animali bovini, item *Lancisius* de bovilla peste P. 3. c. 2. 3. ubi p. 116. sq. " neque vero, ait, quin febris affectos boves
" ureret dubitandum erat: nempe non modo vete-
" rinarii medici, sed ipse ego, in illorum arteriis
" carotidibus, & axillaribus, summam *semper*, ac
" statim ab initio, *celeritatem* ac *frequentiam pulsus*
" de-

rioris & subtilioris atmosphæræ aereæ, (m) & hujus mo-

" deprehendi. Plerique peribant intra *diem septi-*
" *mum*, pauci per *abscessum* ac *decubitum* evade-
" bant. " Idem in append. de equorum epidemia,
p. 127. sq. duplicem equorum febrem, acutam ma-
gis alteram & periculosiorem, ex inflammatione vi-
sceris alicujus, alteram minus perniciosam, magis-
que lentam, malidis nomine insignitam, graphice
describit, & ex antiqua novaque experientia con-
firmat, & a febri nihil omnino differre observat.
Immo vero Caroli *Ruini*, medici Bononiensis, ana-
tomia & medicina equorum, ab Petro *Uffenbachio*,
medico Francofurtensi, Germanice versa, 1603.
prodiit, ubi P. 2. l. 1. c. 8-21. luculenter & di-
stincte omnigenæ equorum febres ostenduntur,
continentes, continuæ, intermittentes, catarrhales,
ulcerosæ, pestilentiales. Periodicas quidem febres
non ita memorat *Solleysel* in *parfait marechal*; va-
rias tamen recenset species sibi observatas, simpli-
ces, putridas, pestilentes. Assentiunt, quos inter-
rogavi, veterinarii multo usu exercitii, aliique equis
studentes, neque quemquam ea de re dubitare pos-
se putant. Paria de aliis animantibus demonstrare
facile est.

(m) De partis atmosphæræ aereæ præsentia in
sanguine egregie agit *Bellinus* de ovi aere, & re-
spiratione, opp. T. 2. p. 135. sqq. & duabus epi-
stolis, quæ exstant in *giornale de' letterati* T. 2. p.
41. sqq. T. 4. p. 147. sqq. item ill. *Bergerus* de
natura humana c. 5. ubi partem aeris cum nutri-
mento sanguinem ingredi, partem etiam, quod
hodie aliqui negant, in vasis pulmonum respiratio-
ne permisceri probat, non ut refrigeretur sanguis,
aut condensetur, quod antiquitus quibusdam visum
est; sed potius " ut vi aerearum particularum ela-
" stica, & ipso organorum motu, dividatur, at-
" tenuetur, & *incalescat*. " Idem antea de respira-
tionis efficacia, non refrigerio & condensationi,
sed attenuationi & incalescentiæ magis serviente,
docuerunt plurium antiquorum & recentium medi-
co-

motûs naturales & adventitios sequi amat, per mechanicam ὁμογενεων & connexorum rationem? Num forte eosdem re vera magis minusve accurate sub statu febili sequitur, & oscillante suo motu, periodos & typos regulares, qua tales, inducit, sed qui diversi evadant necesse est, pro admixtæ materiæ alienæ, pro aucti, imminuti, pressi, relaxati elateris diversa ratione, & proportione ad humores fibrasque corporis, quæ itidem singula mechanico motu, & nisu nativo gaudent? Hi typi, hæ periodi, servantne ea propter plerumque suo modo respectum ad naturalem illum, & secundum solis lunæ periodos, ad horas, dies, hebdomades, menses, annique tempora, ordinatum atmosphæræ totius, præsertim qua purioris, motum perpetuum, fluxumque & refluxum, quem tot ac tanta effluvia terraquea, inferiori aeri immixta, turbare penitus non possunt, licet diversimode afficiant & mutent: uti etiam aer nostro corpori intus immixtus varias mutationes a partibus ipsius corporis, & a peregrinis sæpe inquinamentis, patitur. Atque hæc licet ita se habeant, quid est, quod singulorum febris gene-

Respectus ad motum periodi cum atmosphæræ.

corum scholæ. v. in primis *Thrustoni* diatribe de respirationis usu primario, scripta anno 1664. & exstans in *Hangeti* & *Clerici* biblioth. anat. P. II. Ibi p. 175. sqq. operose deducitur, " quo pacto " *fluiditatis* & *caloris motus* respirationis beneficio " in sanguine conserventur. " Nescio ergo, quum sententia illa, quæ vera & solida nobis quoque videtur, dudum trita fuerit, quo tendat, quod haud ita pridem doctissimum virum in notis ad *Harveum* scripsisse reperio p. 158. " Ego certe, inquit, ausu " ultra ætatem virili, anno 1684. 85. *contra omnem* " *scholæ medicæ* auctoritatem, collegiis, & scriptis " dictatis edicere non dubitavi: quod sanguis per " *respirationem* non modo *non refrigeretur*, sed pla- " ne in contrarium *incalescat*.

Differentia & materia specifica singularũ febrium.

nerum differentiam singularem constituit? Quid quotidianam febrem non post horas incertas, sed stato fere quotidie momento, quid tertianam, quid quartanam, aliasque, non post dimidium, sed integrum diem serius revocat plerumque? cur non plures & incertæ sunt diversitates, si sola major minorve materiæ mobilitas in culpa est? Cur febres multiplices sibi invicem sine confusione respondent? Quid dies & horas critici temporis, quid tempora reversionum singulis morbis singulariter adsignat, & horographicos quasi astronomicosque calculos subducit? Si res a sapienti principio interno dependet, uti dici audio, quod prudenter, pro æstimatione materiæ & virium morali, moveat & quiescat, cur multiplicantur accessiones ultra virium tolerantiam, & tamen alternis vicibus sibi accurate respondent? cur mixtarum febrium paroxysmi singuli suo quisque tempore eveniunt, &, uti fortuna ordoque fert, non uti moralis æstimatio, in unum momentum cadunt sæpe, quo gravissime æger affligitur? Atque talia in ejusmodi febribus ubique terrarum semper eveniunt, & a primo inde morbi initio, ut vis consuetudinis, certo tempore motus iterantis, accusari non possit. Mechanica puto, non voluntaria ratio est. Materia est, & caussa corporea, non moralis, quæ motum febris cujuslibet naturali quadam consecutione ciet, eaque materia crasin & elasticam vim habere debet singularis generis, quamdiu typum sibi peculiarem excitat. (*n*) Nascitur

(*n*) Uti typorum compositio, duplicatio, multiplicatio variam, constantia constantem, ita mutatio mutatam, & cessatio exhaustam aut occultam *materiam*, vel semper, uti nos statuimus, vel plerumque indicat; ut ad *motus sine materia*, si unquam omni-

tur illa forsan a peregrina quadam impuritate aquosa & aerea, ex aquis in diversimode variam, lixivam, sulfuream, & vaporosam, forsassis etiam verminosam putredinem, stagnatione, & elateris expansione, & motu partium intestino, resolutis, hausta infeliciter, vel in cibis sumta, vel ex pariter corruptis alicubi ipsius corporis succis, aut ipsis partibus solidis, oriunda. Talis materies, pro diversa sui, & corporis & ambientis aeris constitutione, ad orgamum di-

Materia febrilis generatio & motus.

---

omnino, quod probari nequit, certe rarissime, confugiendum in febrium doctrina esse videatur. Notabilia hanc in rem habet de quartana *Bartholin.* hist. anat. cent. 3. 55. quamvis variationem sæpe etiam noxiam, neque typum quotidianum ex quartana genitum tutum semper esse, vel *Celso* monitore, in vulgus notum sit, neque *Bartholino* his observationibus negatum. "Quartana, ait, scandalum " illud medicorum, ubi satis desæviit, & ægrum " læto omine est relictura, *varium typum* induit, " variasque formas, Protei instar. *Constans* est, & " semper eodem tenore affligit si vel ad interitum " vergit, vel gravioribus symptomatis, ut hydro- " pe, phthisi, &c. sui absentiam est compensatura. " *Variat* vero vices, si salutis spes est. * Quartana " laborat consanguineus meus, *statasque* diu serva- " bat periodos. At tandem, quum paroxysmus po- " stero die expectaretur, præter spem *die priori* in- " vasit, sicque *postero die liber & sequentibus* evasit. " In aliis non paucis meæ curæ subjectis observa- " vi, quartanam, *ubi desitura est*, quotidie per octi- " duum perseverare, tandemque post largam *diar-* " *rhœam*, vel *hæmorrhoides*, vel *sudores*, *terminari*, " cum salute ægrorum. Ratio est, quod *mota* in " corpore *materia*, & sedibus suis discussa, quoti- " die moveatur, & quacunque *crisi naturâ* facile " tum expellatur, quod instante solstitio felicius " succedere expertus sum.

** Obser. partic. 51.*

diversimode febrilem excitandum prona fieri potuerit, si certis tum visceribus & fibris, tum sanguinis ceterorumque humorum partibus, se profundius insinuet, atque partes quidem solidas in obeundo munere turbet, humores vero varia ratione corrumpat, & aerem internum æquilibrio emoveat. Ex hac deinde motus, & mixtionis, & æquilibrii turbatione, atque ita ex *conjunctione & proportione specifica præternaturalis illius humoris cum aliquo naturali*, qui ex sua indole jam ad motus quotidianos, tertianos quartanos magis aptus sit, & ex *motu præter naturam hinc necessario mechaniæ consequente*, continentem cujusque febris, paroxysmi, symptomatum, periodi caussam oriri, probabile esse videatur. Neque enim vana omnino est, si sobrie accipiatur, veterum sapientum sententia: febres quidem totam sanguinis massam movere, & eas omnes, magis præcipue vero tertianas, ab illa ejus parte saponacea, quæ bilis (*o*) vocetur, in hepate legitime separanda; quartanas maxime etiam a melancholia, id est, parte sanguinis magis terrea, & salsa, lienis potissimum attritu conterenda; quotidianas a pituita

(*o*) *Hippocrates* de natura hominis: " omnes, inquit, febres oriuntur a bile, quarum sunt quatuor species, præter eas, quæ dolores eximios " comitantur: continens, quotidiana, tertiana, " quartana. " Redundantis, & mixtione sua vitiatæ, motusque ordine exturbatæ bilis fervor, præ ceteris nativis corporis humoribus, tantus est, ut id in sanguinis massam agere videatur, quod, apud *Virgilium*, in oceanum Eridanus quo non alius

In mare purpureum violentior influit amnis.

v. omnino cl. *Bianchi* hist. hepat. P. 2. c. 9. de morbis a secretione hepatis depravata: & P. 3. p. 258. sqq. de bilis naturalis in febriferam mutatione.

tuita simul, seu salina minus terrestri, in pancreate similibusque glandulis maxime præparanda, fieri: atque in tertianis quidem hepar, in quartanis lienem, in quotidianis sero vel lymphæ dicata vasa singulariter affici solere; & serosos salinosque humores moveri solere quotidie, bilem saponaceam flavam & amaram fervidiorem tertio, atram salsam & austeram graviorem quarto die, sicubi inquinentur maxime, & restagnent, & incitentur. Esse naturaliter in mixtione humani sanguinis particulas diversas, quarum aliæ quotidie, aliæ alternis diebus, aliæ quartanarum modo magis commoveri, vel sua natura, vel & solidorum dispositione, & varia proportione ad atmosphæræ motus periodicos, aptiores sint, multæ suadent observationes, quæ veterum præcipue monumenta voluncatibus obviæ sunt, & maxime frequentia illorum typorum, aut alicujus ex illis, in febris, morbi illius generalissimi, generibus plerisque, tam continuis, etiamsi continentes fere esse videantur, & typus non nisi obscurus sit, quam intermittentibus, & ex earum genere plurimis. (p) Neque certis partibus solidis, & visceribus, functio ad alias aliasque earum particularum præparandas, secernendas, depurandas, præcipue magis destinata, negari potest: quamvis omnia confluant & conspirent. Fieri autem illa cuncta videntur ad mechanices & hydrostatices regulas, quibus omnes omnino solidarum fluidarumque rerum in terrarum orbe motus & quietes, mixtiones, separationes, expansiones, pressiones, effervescentiæ, fermentationes, putredines, certa lege subjecta sunt. (q) Pro iisdem

(p) Conf. *Fracastorius* de caussis dierum criticorum.

(q) v. cl. *Keillii* leges attractionis, ubi hanc rem solidissime probavit, & luculenter exposuit, in *philosophical transactions* n. 315. *Freind.* prælectiones chymicæ iisdem principiis innixæ.

dem ergo regulis (*r*) equidem evenire crediderim tum generationem ipsam cujusvis materiæ febrilis, tum quietem ejus typicam, nisi tunc motus potius insensibilis est, & commotione mdenuo notabilem, exaltationem, & orgasmum accessioni excitandæ sufficientem. Ad eandem normam fieri existimem collectionem ejus materiæ, uti opinor, circa intestinum duodenum, irritationem hujus & nervorum partiumque connexarum, attenuationem, ut, sine justa licet proportione, sanguinem ingredi possit, motus in genere nervoso, corde, arteriis, & vasis ceteris, ipsoque sanguine & inde prognatis liquoribus excitatos, cum insequente attritu, despumatione, & crisi singulari. Postquam hæc materia suo tempore deferbuit, tunc deinde iisdem legibus, eadem rursus generata, vel mota, vel ad justum efficaciæ gradum evecta, novus paroxysmus per sua intervalla redire videtur.

§. VI.

Explicatio opinionis de caussa concurrente periodorum mechanica universali, nempe athmosphæræ motu periodico.

Caussam autem illorum intervallorum, quatenus siderum periodis diurnis, septimanis, menstruis, annuis respondere; & horas, dies, hebdomades, menses, numerare videntur, lubens equidem quæsieverim in proportione materiæ febrilis, aerisque elastici, qui illius, uti omnium in corpore humorum, partem constituit, ad aerem atmosphæricum. Atqui hic non solum vaporibus terraqueis, tempestatibusque mutatur; verum etiam, oceani instar, regulares siderum circuitus sequitur, &, quod in vulgus notum est, ventum exinde generalem, ab oriente in occidentem, excitat (*s*), ut quotidiana solis maxime periodus

---

(*r*) v. cl. *Bianchi* histor. hepat. p. 844. sqq. ubi epistola geometrico practica de febris natura & effectibus exstat, egregie elaborata.

(*s*) Taceo ventum alium, nempe zephyroaustrum,

dus fert, immo ipsos fluxus & refluxus ordinatos, quamvis sensibus haud obvios, patiatur necesse est, per dierum, (*t*) mensium, & anni mutationes mutandos, ad mechanicum solis, vel terræ potius, & lunæ motum, quæ sidera ætherem inter & terrarum orbem, per ordinatas periodos, quotidie per singula puncta semel, sua corpora interponunt: (*u*) ut taceam effectus hanc in

---

strum, quem itidem generalem esse, & ubivis in superno aere flare reputavit ingeniosissimus quondam physicus & mathematicus Jenensis, *Hambergerus*, unde phænomena barometri eleganter explicavit dissertatione peculiari. Nempe quo magis oppositus sit vento isti generali particularis, qui in inferiori aere flet, eo plures cumulari simul partes aereas censet, atque ideo flante euroborea maxime omnium ponderosam fieri atmosphæram, & mercurii adscensum promoveri.

(*t*) Duplicem quotidie fluxum & refluxum notabilem oceanus gravior, spissior, solis calori minus expositus, magisque ὁμογενης habet, tum a verticali, tum ab opposito lunæ situ. Forsan aer ab illo notabilius, ab hoc vero minus afficitur, & alterum æstum non nisi obscurius patitur: quum præterea diurna solis periodo, vaporibusque terrestribus variis, potentius afficiatur. Hinccine aliqua ratio dari possit, cur febres regulares horarum intervallo certiori, neque dimidiis plerumque, sed integris diebus, differre soleant; item cur non tam, uti æstus maris, per viginti quinque fere horarum, sed per accuratius νυχθημερȣ spatium distingui nitantur? Neque vero excludimus nutritionis, somnique, & ceterarum rerum non naturalium, per certas quotidie fere horas, consuetudinem, & ipsius corporis ordinate structi proprium habitum naturalem.

(*u*) Experimenta physica demonstrant, eo sub puncto semper, ubi corporum horum aliquod positum est, maxime luna, expandi aeris atmosphæram, marisque oceanum, & in altum tolli, quam

in rem ceteros manifestiores quotidianæ annuæque solis periodi, in aerem corpusque nostrum. Regularem oceani fluxum & refluxum a solis & lunæ situ oboriri, & præcipue mutari, demonstravit, post *Keplerum* (*x*). solidissime immortalis *Nevvtonus*. (*y*) Ex ejus deinde principiis (*z*) idem alii de ipso aere probaverunt (*a*): adeo, ut

---

rem fluxus nomine insignimus; procedente vero ad aliud punctum sideris periodo, depressionem seu refluxum contingere. *Nevvtonus* homogeneorum attractionem heic allegat, quippe qui demonstrare potius motuum leges, quam caussas subtiliores & incertas scrutari, proposuit. Nobis accusanda videtur impedita, per corpus cæleste interpositum, pressio ætheris in aerem aquasque nostras, qui, quum ad latera naturaliter premere non impediatur, elevationi seu fluxui, sub eo puncto, ansam præbeat, ubi sidus situm est, unde, progrediente situ, sua sponte consequatur refluxus. Veritatem novimus, caussam certam physici divinent.

(*x*) in introd. ad theoriam martis.

(*y*) princip. philos. natur. mathem. L. III. prop. 24. 36. 137. add. cl. *Gregorii* ad *Varen.* geogr. gen. P. 1. sect. 4. c. 13. *Clark.* in not. ad *Rohaulti.* physicam. P. II. c. 29. *Nevvton's theory of tides explained by Hally* philos. transact. n. 226. p. 445. cel. *VVolffii* physica P. II. c. 9. §. 355. sqq.

(*z*) Taceo alios philosophos plurimos, qui, cum *Cartesio*, a pressione ipsorum corporum solis & lunæ in atmosphæram aeream, æstum in mari deducunt, qui tunc itidem necessario primum in aerea massa foret.

(*a*) v. celeb. *VVolff.* physic. P. II. c. 3. §. 211. ejusdem element. aerometr. prop. 105. schol. 6. ill. *Miad.* dissert. de imperio solis & lunæ in corpus humanum, cum *Musgravio* de arthritide anomala edita p. 350. sq. aliique plures, quos transactiones philosophicæ exhibent. Singulares sunt observationes de mutationibus ventorum & tempestatum in oceano, in aliquem cadentibus ex alternis die

bus

ut non solum subtilior aer constanter ita typice moveri debeat; sed & venti, & tempestates, aliaque meteora, aliquem semper suo modo respectum ad hanc generalem motionem servent: qualis respectus in corpore etiam humano, pro diversis ejus partibus, quarum motus per structuram & texturam longe magis exquisite regulares sunt, & quæ aerem subtiliorem includunt, justa proportione servari debere videtur. Ex hisce veritatibus physicis lucem aliquam obscurissimæ alias typorum & recursuum doctrinæ affundi forsan aliquando posse speraverim. Neque est, quod caussemur æquabilem magis, qua pro febrium diversitate, illorum corporum cælestium circuitum; quandoquidem proportionem variat difformitas materiæ & naturalis & præternaturalis, (*b*) & partium solidarum moventium & re-

Objectiones.

---

bus a novilunio numerandis, typo quasi tertiano, maxime vero notabiliter in lunæ quadraturas, ap. *Baglivum* in diss. de experimentis circa sanguinem p. m. 449. sqq. & *Mariotti* de circulo regulari ventorum, in *traitè du mouvement des eaux* add. *Rohaulti* phys. P. 3. c. 11. item de ventis diariis: seu typo eorum quotidiano, *Varenii* geograph. gener. L. 1. c. 21. prop. 7. quæque idem prop. 3. sqq. de variis ventis statis, periodicis, menstruis, annuis, complura notat.

(*b*) *Albinus* de febre quartana thes. 8. "*Motorem* " fomitis febrilis si *aerem* dixero, non e vero aber- " ravero. Sed semper idem non est, quin *cum va-* " *rio ad solem lunamve intuitu* varius sit, effectus- " que variet. Idem aer erit, qui tubulis inclusum " fomitem commovebit, non singulis vel alternis " tantum diebus, sed longioribus intervallis, quo- " rum quantitatem sola experientia determinabit: " & nihil obstat, quin plures ejus naturæ fomites " in corpore sint, ut, recluso uno, & alter, vel " iisdem diebus, e breviori nempe intervallo, vel " alternis diebus, recludatur.

& retardantium, quibus singulis suus rursum est motus nativus, & induci potest morbosus. Ita motus ipsius oceani, quem a siderum periodis affici inter mathematicas veritates est, ex loci, tempestatum, & rerum circumstantium ratione, plurimas diversitates patitur. Neque obstat nobis quotidiana mutatio situs lunæ & solis in ecliptica, unde paroxysmorum, uti fluxus & refluxus, horas quotidie mutari debere putes. Non sidera pro caussa motuum, seu paroxysmorum, agnoscimus; sed ipsam materiam morbosam, ipsam humani corporis machinam: sufficit respectum alium ad typicos aeris externi motus, ob aerem intus in corpore versantem, servari: præcipue tum ad motum illum quotidianum simplicem, unde ventus generalis oritur, tum ad alterum illum, qui in mari quidem bis intra fere νυχθήμερον apparet, & æstus nomine designatur. Et evidens tamen est, mutari solere sensim sensimque, præsertim circa notabiliores mensium, & anni, & tempestatum mutationes, horas accessionum. Neque obest, quod, si singulos variorum ægrorum paroxysmos ad solis aut lunę situm contulerimus, tempus quidem insultus quam diversissimum inventuri simus. Namque non solum simplicem sideris situm, sed totam maxime periodum, sed oscillationes aeris a periodice mutato situ periodicas, & harum effectus in corpus humanum accusamus, qui negari non posse videntur. Quoties enim ista sidera suas perficiunt per singula puncta periodos, diurnas, septimanas, menstruas, annuas; toties aeris subjecti elaterem, & ideo etiam corpus humanum, & diversas ejus partes, humores diversos, in quibus ejus aeris pars sub diversa miscela continetur, periodica mutatione mechanice afficere absolvunt, a quocunque etiam tempore materies quæcunque affici inceperit. Experientia tamen etiam constat, circa notabilium solis & lunæ vi-

tium

tium tempora, & quando fluxus & refluxus maris, qui atmosphærici æstus index est, maximas patitur mutationes, vel auctus eximie, vel imminutus, morborum etiam, præsertim febrilium, motus typicos, typorumque mutationes, magis esse observabiles, ut simplex etiam situs non omnis difficaciæ expers esse videatur. (c) Breviter iterum dicam, quod solum volo: solis & lunæ circuitus aerem subjectum per regulares periodos mutat; mutantur secundum aeris mutationes aereæ in corpore particulæ; materia febrilis perquam aerea est, & elastica, & turbat æquilibrium aeris interni & externi naturale: est vero aliquid in febrium motibus nimis universaliter simile, nimis regulare, nimis accurate ad horas, dies integros, hebdomades, menses, anni tem-

---

(c) G. C. *Stahlius*, medicus & mathematicus egregius, frater archiatri Borussici, in de aeris in praxi medica usu, ubi §. 17. de ejus in febre efficacia sermonem fecit, §. 18. " non excludenda " quidem, insit, hic videtur luna, cum diversis suis " phasibus, quam lunatici, epileptici, aliique spi- " ritibus male habentes, plurimum in corpora no- " stra posse produnt, sed nescio, annon illud plane " medio aeris nostri alterati, quacunque demum " lunæ actione, contingat. Sane notum est, quid in " fluxu & refluxu oceani præstet luna, atque exin- " de, per exsiccationem recedentis aquæ, in tra- " ctum aeris satis magnum. Hoc autem per expe- " rientiam vulgo notum, ut plurimum, dixerim " semper, circa quadras, in primis illas, quæ ocea- " num etiam solito tumidiorem reddunt, aerem " quoque nostrum, & tempestatem, aut mutari, aut " certe turbari. Hinc sæpissime observantur plurimi " morbi, circa illa tempora, aut augeri, aut mi- " nui, non modo illi, in quibus nervosum genus " maxime aut patitur, aut occupatur, sed alii quo- " que.

tempora, nisu spontaneo adstringi solitum, nimis αναλογον motui regulari aeris & oceani, quam ut negare queamus, vero valde esse similem suspicionem ejusdem caussæ concurrentis generalis, nempe periodi solis & lunæ, quæ temporarias in orbe vices facit, Calculos vero subducere de caussis diversitatum, quæ in diversa proportione motuum particularium, qui in ipso corpore fiunt, ad motus atmosphæræ generales, consistere videntur, res altioris est indaginis, & humanam forte sapientiam omnem exsuperat. Typorum & periodorum febrilium miracula vidit omnis ætas, & obstupuit; videbit omnis posteritas, posteritas forsan omnis obstupescet.

§. VI.

Periodi in statu sano & morbis sine febre. (d)

Immo etiam in statu naturali in maxime elasticas, & ad orgasmum pronas, & spermaticas, spirituosas, vaporosas humani sanguinis partes, & in fibras quibus illæ continentur seu moventur, manifesta satis esse videtur solis & lunę per suas periodos efficacias: præsertim ubi per structuram corporis retardari alicubi circulum contigerit, & plenitudinem augeri, ut orgasmus promoveatur. Taceo veterum placita, de nativo quatuor humorum motu, vel ad motum nisu, per horas & dies distincto, & sanguinis quidem totius continuo magis & æquabili, seri vel phlegmatis quotidiano, bilis tertiano, melancholiæ quartano: quæ res recte explicata, ut jam supra monui, haud omnino vana est. Prætereo motum tonicum, cujus periodicæ motio-

(d) *Kerkring.* spicil. anat. obs. 25. " Certe mirum est, non tantum febres in omnibus, menstruas purgationes in mulieribus; sed alios etiam morbos, illos maxime, quibus natura sese conatur exonerare, stata servare temporum intervalla,

tiones, non in febribus solum aliisque morbis, sed in corpore etiam sano, naturaliter eveniunt. (e) De menstrua, seu lunari, periodo naturali pauca dicam, quæ observationum de febribus tractationi haud inepte misceri putem; dum medici præcipuam illam, quæ lunæ quasi periodum singulari suo orgasmo sequi videtur, excretionem seminis sollemnem, *febris* (f) *menstruæ* nomine appellant, sed *febris medicæ*. (g) Curiosus neque vanus est *Sanctorii* (h) aphorismus: "corpora quoque *virorum* sana, & moderatissimo victu utentia, *singulis mensibus* fiunt solito ponderosiora, unius scilicet duarumve librarum pondere, & redeunt ad consuetum pondus circa finem mensis, ad instar mulierum, sed facta crisi per urinam paullo copiosiorem." Neque vero mihi omnino satisfacere ingeniosissimi *Freindii* emmenologiam (i) fateri li-

Periodus mẽstrua naturalis.

(e) cl. *Stahlius* de motu tonico vitali, item in de æstu maris microcosmici præsertim th. 2. & passim, plura, quæ huc spectant, experimenta adducit, & his tota *Sanctorii* medicina statica, quod ad practicas veritates attinet, plane consentit.

(f) Febrem dicere licet, sed ita naturalem; ut virtuti febrifugæ certissimæ corticis Peruviani, medicamenti in statu naturali nihil turbantis, nequaquam sit exposita. Experientiam testem reperit cl. *Torti* therap. spec. p. 21. dicens: "gravidis non modo, sed & puerperis, vel menstruas purgationes patientibus, tuto exhibetur: neque menstrua, vel lochia, naturaliter fluentia sistit, aut nimium promovet, ut videbimus in historiis." add. historiæ passim, item p. 345. sqq.

(g) *Ramazzinus* de morb. artif. p. m. 545.

(h) sect. 1. aphor. 65. 66.

(i) conf. *Hoffmanni* medic. system. Tom. I. part. 2. c. 10. quod totum fere nihil nisi *Freindianæ* emmenologiæ compendium est: jungantur vero, quæ nobiscum sentiens *Freindii* amicus, isque & medicus

liceat, ubi plethoram muliebrem, ex variis rationibus derivatam, pro sola fluxus menstrui caussa habet, qua posita, perrumpi debeant vasa sanguinea, & cessante consolidari. Quidni naturaliter pervia vascula connivere putemus, ubi neque plenitudo, neque orgasmus est; his vero de caussis aperiri? quum repetita ejusmodi ruptura & quasi vulneratio in statu naturali haud probabilis esse videatur. Equidem ne in puerperio, quidem naturaliter plane constituto, ubi partus & secundina mature, suo tempore, & sine violentia educuntur, vulnerationem adesse existimo, (*k*) quamvis sauciatarum regimine

---

cus & mathematicus e præcipuis, *Meadius*, post editam emmenologiam, scripsit in de imperio solis & lunæ.

παρεκβασις de vulneratione uteri in puerperio.

(*k*) Si qua adest in puerperis vulneratio, ea manu obstetricis facta esse solet. Nempe accidere illa potest extracto nimia cum violentia ipso fœtu, quod tunc maxime fieri assolet, quando, pro vulgatissimo obstetricum more, etiamsi ultra vulgus sapientium, non satis expectatur verum partus tempus, ex plena orificii uteri apertura, & doloribus veris, &, sub situ maxime perverso, anxietatibus certe insolitis, vix amplius tolerandis, demum dignoscendum: ut certa imperitiorum vitia violentasque operationes taceam. Fit autem etiam maxime vulneratio extractione secundinæ, sæpe non statim uno post partum momento sequentis, sed per fibras utero adhuc connexæ, aut alicujus partis, ubi pars jam frustulatim, uti sæpe contingit, facilius educta est. Separatio ab utero sæpe fit manu festinante, imperita, temeraria, & negligenti, tamquam ea res nihili esset, modo fœtus eductus sit, & secundina quasi integra monstrari queat. Ita vero id viscus nobile, sensu exquisito pollens, & sanguine tunc magnopere turgidum & affluens, lacerum fieri, seu vulnerari, necesse est. Non equidem omnino consentire velim summo viro, Friederico *Ruyschio*, qui musculo quodam uteri orbiculari, isti nego-

ne ob alias caussas puerperæ etiam sanæ opus habeant.

---

gotio peculiariter dicato, quem se reperisse memorat, placentam non cum fœtu, sed proprio tempore post eum, naturaliter expelli notat, ideoque, ni facile educi possit, relinqui plerumque tuto, & naturæ permitti. v. advers. anatom. dec. 3. tab. 3. add. celeb. *Heister.* compend. anatom. edit. noviss. p. 97. 264. & ibi adducti auctores, item, qui erudite contra magnum *Ruyschium* scripsit, cl. *Leporinus* in Ererterung einiger die zurick gebliebenen Nachgeburt betreffenden fragen. Attamen, ni, quamvis lente & difficulter, blande tamen, ex arte, & sine ullo periculo lædendæ vel minimum, aut etiam fortiori tractione adducendæ uteri aut vicinarum partium substantiæ, extrahi secundina possit, relinqui vel integram, quod post partum maturum vix unquam opus fuerit, vel adhærentem particulam, quod, præsertim si marcida est placenta, facile evenit, aut membranulam, quæ utero sæpe firmius adnata est, satius esse persuasum habeo, quam, ut fieri solet, rodendo, scalpendo, avellendo separare, qua ratione vix etiam vere integra educitur. Ipse *Leporinus*, posteaquam eductionis necessitatem operose & recte quidem, ut opinor, defendit, itidem rem demonstrantibus disputatione uberrima *Bartholini* hist. anat. cent. 5. 39. & observationibus pluribus lectu dignis apud *la Motte traitè des acouchemens* L. 5. p. 587-610. ut alios veteres recentesque taceam: postquam deinde methodos cautionesque proposuit; " alii, inquit, consulunt, ni sine uteri læsione digi-" tis separari possit secundina, abstinere ab opera-" tione, & *ex duobus malis id eligere, quod levius* " *est*, remque totam naturæ permittere; atque hoc " consilium ubique *assensum* plenum *meretur*. " Consentit penitus ipse etiam *Bartholinus* §. 3. 20. 21. 23. 26. 27. 28. unde explicari debet locus, quem cl. *Leporinus* ex. §. 25. notat, nimiæque fere facilitatis auctorem arguit p. 103. Difficultas vero & cautio non satis inculcari potest obstetricibus, quod expertus moneo. *Hippocrates* de superfœtatione: " " sensim, ait, secundina educenda est, non violen-

" ter,

beant. Numquid autem forte orgasmum menstruum

" lenter, ne præter naturam divulsa, inflammatio-
" nem inducat. " *Paræus* de homin. generat. c. 18. in *Spachii* gynæc. T. 2. p. 425. pericula optime declarat: " violenta attractione, si adhuc hæreat ute-
" ro, vasorum aliquod, aliquod item ligamentorum
" nervosorum, quibus vicinis corporibus adhæret
" uterus, laniari potest, unde sanguinis e propriis
" conceptaculis effusi corruptio, a corrupto & pu-
" trente inflammatio, abscessus, & gangræna mor-
" tifera. Nec levius est a convulsione, ruptis ner-
" vosis corporibus, periculum, nec item minus ab
" uteri procidentia manifesta. " Hanc ipsi observavimus in cadavere mulieris, cui secundina festinanter extracta mortem induxerat, utero fere funditus inverso, fundo extra orificium prominente, & interiori substantia, quæ jam ob inversionem exterior apparebat, nigra plane & sphacelosa. Relicta secundina, vel ejus particula adhærens, cum putredine plerumque, & symptomatibus haud temnendis, sed tutius tamen, sponte separari sensim, & elabi solet, quam cum ulla læsione uteri, aut vicinarum partium, extrahi. Confirmant me in hac veritate innumera abortientium exempla, ubi secundina obstetrici intacta remanet, & deinde post aliquot dies, immo vel menses, cum febre plerumque putrida, interdum sine febre, sæpe cum hæmorrhagia, vel integre excidit, vel per partes, feliciter tamen: fibris tandem justo tempore marcescentibus, & ab utero, per menstruum fere naturæ impetum, avulsis, sæpe etiam facile decedentibus. *Paræus* l. c. " quemadmodum poma ex arboribus, si cruda
" sunt, vi avelluntur, si matura & cocta, decidunt;
" sic secundas immaturo partu vix vis aufert, maturo
" ipsa facile maturitas. " Obstetrices pleræque membranas fibrasque secundinæ, utero adhuc firmius adhærentes, haud satis caute, & nimis subito separare tentant: quæ post pauca momenta, post horulam forte dimidiam, aut unam vel alteram, aut breve certe naturæ destinatum tempus, cautæ mutationi, blandæ digitorum pressioni, vel robori tandem naturæ,

Observ. partic. §. 2.

**Febris miliaris. §.*

struum inducit, quæ in naturali humani sangui-

---

turæ, & propriæ maturationi, vel etiam marcori obsecundaturæ fuissent. Vereor autem ne illa maxime temeritas, aut incuria, merito accusetur, si qua mulier post abortum, aut partum verum, ex hœmorrhagia arteriosa, vel febre etiam inflammante, aut putrida, periclitatur. * Famosa est febris miliaris seu vesicularis, seu purpura alba, probe distinguenda ab altera pellucida, dem hellen friesel, quam primus cl. *Storchius* in etheodromis descripsit, & nos deinde sæpe observavimus, item a rubra illa, dem rothen friesel, Anglis *a rash*, Gallis *ebullition do sang*. Febris illa periculosa, quam, mirifico nomine, purpuram albam medici nostri vocitant, tantopere passim puerperis frequens, ubi præsertim feminæ splenetica & hystericæ, salsisque serosis fracidis, vel scorbuticis, vel & ulcerosis particulis plenæ sunt, nescio an magna sæpe ex parte ejusmodi festinationi & violentiæ, ubivis fere frequenti, debeatur. Mentitur illa febris sæpe intermittentem, paroxysmis cum horrore vagis, uti febres ab ulcere inflammato solent, aut verum hemitritæum ostendit, neque tolerare videtur corticis usum. v. exemplum apud *Hamilton.* p. 122. sqq. quamvis deinceps, ubi morbus acutus declinavit, ad vires restituendas, & lentæ febris metum præcidendum, æque ac post variolos, egregie prosit, quod experti testamur. v. *Hamilton.* p. 130. sqq. Elegans est celeb. *Hoffmanni* methodus, medic. system. T. 4. sect. 1. c. 9. Quas, præter alia remedia, vir expertissimus laudat emulsiones cum seminibus, quæ antiscorbutica audiunt, & nos feliciter experti commendamus, sed calidiuscule, uti tunc remedia & potulenta omnia, propinandas. A frigida, ut opinor, frigidorum seminum emulsione mortem obtigisse narrat *Hamilton.* p. 156. sqq. in caussa forte errans. Vidi ego nuper febrem miliarem mortiferam, ex febre putrida erysipelatosa, superveniente fracturæ cruris, & lacerationi tendinum, ex casu ab alto, in viro scorbutico. Vidi olim eandem febrem miliarem, sanabilem tamen, supervenire læsioni tendinis, a venæ sectione infelici, in corpore, quod plane sanum visum erat.

* *Febris miliaris.*

Obser. partic. 53.

Observ. partic. 54.

Obser. partic. 55. erat. Vidit medicus inclitus, a læsione intestini recti per siphonem clysmaticum inepte intrusum: & præsto mihi sunt plura parum absimilis commatis exempla, quæ probare possint, partibus sensibilibus laceratis, aut valde irritatis, febrem miliarem facile accedere. *Hamilton* c. 2. " antecedunt, inquit, " obstructio, vel ulcus in aliqua parte cum dolore " conjunctum: & c. 4. ex nervorum tensione dolor " oritur, hujusce febris symptoma omnium fere pri- " mum. *Certe plerumque mihi signum ex optimis fuit salutariter terminandi puerperii, quamvis etiam partus difficillimus fuerit, quamvis febres, aut alii morbi, ex variis caussis supervenerint, secundinam integram, facile eductam, & sani coloris habitusque fuisse. Immo nullam adhuc abortum, quamvis ingenti hæmorrhagia & febri stipatum, morte terminatum expertus sum, (quum tamen nullus fere mulierum affectus frequentius curandus obveniat,) præterquam semel aut iterum, ubi manus obstetricia difficulter, nescio an perniciosa cum violentia, secundinam eduxerat. Vix vidi in puerperis purpuram illam, quam vocant (si unam phthisicam conclamatam, & alteram arthriticam & alius labis ulcerosæ suspectam, quæ convaluit, & paucas alias itidem feliciter emergentes excipiam) nisi, ubi difficilius extractam secundinam percepi: & frequenter tamen satis obtigit formidabilis ille morbus, qui, extra puerperium etiam, inflammationibus nervosarum partium, & læsionibus accidens, pessime significat. Conf. quæ his jam scriptis demum mihi obvia fit, erudita observatio cl. *Fuchsii* ephem. nat. cur. noviss. vol. 2. 146. de sphacelo uteri, frequentissima mortis puerperarum caussa, ubi p. 339. sqq. exemplum purpuræ & mortis ex avulsa secundina recenset. Considerationem merentur remedia externa ibi proposita. Cataplasma ad gangrænam præcavendam extus abdomini calide & humide applicandum & sæpe repetendum suadet, semper, ut ait, feliciter adhibitum, ex radicibus consolidæ majoris, sigilli Salomonis, & altheæ, in lixivio fortissimo vel vino coctis. Ita plerasque puerperas cito & tuto ex ipsa illa purpura convalescere, quotidiana & innumera per multos annos experientia doctus, affirmat. Alibi unguentum & emplastrum saturninum cum successu usurpavit.

** Signũ puerperii salutariter terminandi.*

Observ. partic. 56.

guinis crasi est, (*l*) & ætate crescit ac decrescit, aura, ut vocant, seminalis, liquor tenerrimus, qui, puriori atmosphæræ aereæ e-
le-

(*l*) Differt hæc a brutorum animantium omnium seminali materia, in quibus singulis singulares orgasmi differentiæ, alia vasorum & corporis structura, aliusque vasorum situs, & præsertim cutis, ubi amplissima excretio est, habitus, & variæ maturandi, mutandi, secernendi, seponendi genitalem lympham rationes notantur: unde a menstruæ periodi in illis defectu nihil adversus nostram sententiam concludi potest. Attamen etiam cetera animalia, typicis motibus turgentis humoris exposita, & pariendi certum tempus habentia, & squamis, testis, chelis, plumis, pilis, crescentibus & decrescentibus instructa, suas periodos menstruas annuasque habent. *Lucilius* poeta apud *Gellium* l. 20. c. 8. canit:

Luna alit ostrea, & implet echinos, muribus fibras

Et pecui addit:

Manilius astronomic. l. 2.

Submersa fretis, concharum & carcere clausa,
Ad lunæ motum variant animalia corpus.

v. *Varenii* geograph. gener. L. I. c. 14. prop. 12. Immo est fluxus menstruus sanguinis non solum in simiis, raia pisce, paucisque aliis, æque naturalis ac in mulieribus; verum etiam observatur interdum in equabus, scrofis, ovibus, pica ave, atque adeo in omni regno animantium communi aere utentium. v. *Paulinus* ephem. natur. cur. dec. 2. ann. 4. append. obs. 48. *Horn.* arc. Mos. p. 119. G. *Franck de Franckenau* satyr. medic. 6. p. 90. sqq. Tacemus plantarum mutationes ad lunæ solisque periodos, quæ in aliquibus perquam manifestæ sunt. Notabiles sunt observationes *Hippocratis*, *Lanzoni*, *VVedelii*, & aliorum, quas cumulant *Reies* in campo elysio p. 712. *Lentilius* jatromn. p. 480. sqq. *Hellvvig.* observ. physic. 34. *Schrockius* ibi in scholio, & ibidem adducti auctores multi, de mulieribus *barbatis*, atque exinde menstruo fluxu non

 la-

lemento in contextum ſuum recepto, egregie elaſticus ſit? Hæc in viris quidem per certa vaſa & permixtiones in verum ſemen elaborari ſolet, (*m*) vel excernendum, vel ſanguini, pro vigore & incremento corporis, remiſcendum. Hæc eadem aura elaſtica, quia iſtiuſmodi vaſa in muliebri corpore vel abſunt, vel plane adſunt alia, in ſanguine manere magna ſui parte debet, &, motibus naturalibus per menſem periodicis, ad eum elateris gradum perfici videtur, qui, vaſis uteri vel vaginæ apertis, fluxum menſtruum promovere poſſit: præſertim, ubi plenitudo accedit, quam in viris etiam naturaliter menſtruam eſſe *Sanctorius*, pondere & menſura expertus, teſtatur: ne jam de morbidorum

---

laborantibus, quod probat, cute aliter conſtituto, & pilis ſingulariter progerminantibus, menſes poſſe abeſſe, & abeſſe forſan ideo in brutis animantibus, & orgaſmum potius innuit ſeminalem, & quaſi vegetantem, quam plethoram inſignem, quod multa alia confirmant.

(*m*) Pertinet huc curioſa *Heurnii* obſervatio de hæmorrhoidibus, quas eunuchis neceſſario contingere annotaſſe videtur: " quemadmodum, ait, " *viro mutilato* fluit *ſanguis per alvum*, ita mulieri " *neceſſe eſt*, ut fluat ſanguis ſuperfluus per ute-" rum, " ad *Hippocratis* aphor. ſect. 5. 57. n. 4. Forte ita in viris oboriuntur hæmorrhoides, ubi quantitas ſeminis veri elaborati non reſpondet quantitati & orgaſmo auræ ſeminalis, quæ ſanguini ineſt, ut adeo elaſticæ hujus auræ pars ſanguini immixta maneat, eumque turgere faciat, & effluere, ad certum virtutis ſuæ elaſticæ gradum evecta. Ibi tamen, æque ac in menſium negotio, plethoram reliquam, & impeditiorem per aliquas partes circulum, & ſanguinem pondere niſuque deorſum tendentem, & qualitate etiam ſua fibras excretioni promovendæ aptas ſtimulantem, aliaſque cauſſas ſimiles, non excludimus.

rum motuum lunaribus sæpissime periodis dicamus. (*n*) In feminis peculiares plethoræ caussæ a *Freindio*, *Hoffmanno* aliisque, allegantur plures, quas, licet veras, tamen omnes efficiendo fluxui menstruo, quatenus per menstruum spatium naturaliter periodico, sufficere non putamus. Nimium sane frequenter singularis hic mulierum affectus cum suis, ut ita dicam, paroxysmis ad lunaris periodi mensuram, (*o*) & ipsas haud

(*n*) conf. *Franckenau* satyr. medic. 6. p. 92. sqq. Seminalis hujus materiæ, humano generi specificæ, naturam, & historiam naturalem & præternaturalem, nondum satis exploratam credimus, & hinc doctrinam de differenti habitu & morbis solius humani generis, & embryonum, infantum, crescentium, adultorum, senum, sexuumque, & eunuchorum; de mutatione & nutritione corporis ejusque partium, secundum certa tempora, motuum directiones, & alia rerum circumstantium momenta; de forma & dispositione hæreditaria nationum, familiarum, hominumque singulorum sana & morbosa; de temporibus, ratione, & symptomatis conceptionis, gestationis, partus, puerperii, lactationis, abortuum, molarum, & quæ sunt plura in physiologia & pathologia, mancam adhuc esse, non possumus non opinari: immo ipsam negotii hæmorrhoidum morborumque analogorum explanationem insigni exinde spicilegio forsan indigere, post operas egregias accuratissimorum doctorum, *Stahlii*, *Alberti*, & aliorum veterum recentiorumque.

(*o*) Mensuram dico, seu durationem, hoc est, tempus menstruum; seu viginti octo aut novem dierum. Neque enim lunam pro caussa fluxum menstruum efficiente habemus, quæ, si in hoc vel illud punctum delata sit, exundare faciat sanguinem; uti priscis quibusdam fabulari lubuit, quos recte refellit ill. *Bergerus* phisiol. c. 20. Ipsa seminalis crasis sanguinis muliebris, & motus periodicus menstruus particularum aerearum in eo contentarum, & fibrarum corporis motricium, præcipua

 caussa

haud raro mutationes præcipuas, vel exquisite, vel prope accedit, quam ut suspicionem naturalis alicujus caussæ ab hac similitudine removere omnino liceat. (*p*) Immo quamlibet in multis fluor

---

caussa esse videtur & fluxus ipsius, & temporis exquisiti, quod ad aeris externi, & consequenter ad lunæ motum, quandam analogiam mechanicam habet. Neque vero novam lunam, neque plenam, neque aliam phasin quamcunque, sed periodi durationem maxime respicimus. Particulas sanguinis seminales elasticas certo periodice tempore ad certum subtilitatis & orgasmi gradum sensim evehi opinamur, attritu motus progressivi & intestini, & adjuvante oscillatione aeris atmosphærici per mensem periodica, atque ideo perfici solere ipso tempore durationis mensis fere unius, quod pro corporis & humorum diversitate accelerari, retardari, & mutari posse facile patet, licet regula generalis salva maneat.

(*p*) Explicatione opus habet, & limitatione, ex nota proxime superiori, exceptio celeberr. *Hoffmanni*, quam aliqui, mentem forte viri μαθηματικωτατȣ non perspicientes, ceteris ejus doctrinis physicis & mechanicis non bene respondere arbitrentur, dum in medic. system. T. I. p. 228. " plurimi, inquit, hujus notabilis phænomeni caussas in lunam rejiciunt, quia ad certum ejus statum, vel phasin recurrere solet: at vero imbecille argumentum est, astrum esse caussam, ubi ad certum mensem, diem, vel horam effectus idem recurrit. Ponamus, addit, certam mensuram sanguinis abundantioris requiri; ad hanc vero colligendam requiri certum tempus, v. g. viginti octo dies: manifesto exinde consequitur, non tempus esse directam fluxionis caussam, sed mensuram certi temporis necessariam esse ad certam abundantioris sanguinis quantitatem accumulandam, quæ potens sit ad spasmum concitandum, & vasa uteri perrumpenda." Jam non disputabimus, utrum turgeat potius plerumque sanguis men-

fluor acceleretur, aut retardetur, subesse tamen sæpe aliquid, quamquam leviuscule, morbidi esse solet, remediis etiam, quod medici norunt, justo tempore datis expeditius haud raro medicabile. Motus ipsi & molimina vana, quæ illo tempore præveniunt, aut supersunt, & mutationes, quæ sæpe sæpius ad lunæ solisque vices contingunt, naturam periodo amicam esse, & caussa quadam, quę ad siderum periodos respectum ha-

---

menstruus, an semper plethora vera abundet. Directam ejus fluxus caussam in luna, & certo temporis momento, nemo forte hodie quæsiverit: aerem vero, qui in sanguine humano est, ejusque proportionem ad externum, qui certissime mechanica ratione per lunarem periodum periodice afficitur, esse caussam consensus illius manifesti inter circuitum lunæ & mensium muliebrium, similiumque affectuum periodicorum, merito suspicamur, neque ipse vir peritissimus non suspicabitur. v. ipsius dissertatio de fato physico & medico §. 12. Nequaquam argumentum illud imbecille est, si recte & in rebus vere physicis applicetur, & mensuram certi temporis & quantitatis necessariæ supponere, non est caussam consensus exponere. Semper enim in quæstione manet, cur non aliud, quam certum hoc tempus, ad hanc quantitatem, cur viginti octo aut novem dierum mensura, quæ etiam lunaris periodi est, ad propellendum, aut certe movendum sanguinem, in tot femellis requiritur, ut menstruam periodum, & lunare tributum, totum ubique genus humanum, omnia sæcula, omnes fere nationes agnoscant: quamvis in singularibus corporibus exceptiones a regula sint? ut alias cum fluxu & refluxu aeris marisque, quoad turgendi & mutationes subeundi tempus, similitudines taceamus: ubi itidem, nisi harmoniam mechanicam agnoscas, semper in questione manet, cur temporarii isti motus ita inter se conspirent? Res illa physica est, & quadrat ad eam illud *Neutonianum*: " effectuum " naturalium ejusdem generis eandem esse caussam.

habeat, incitari suadens. Tempore stato menstruo, quodcunque illud sit, si fluxus non redit, per graviditatem, vel lactionem, vel caussas morbosas suppressus, quis est, qui nesciat, sępe molimina tunc aliqua sentiri solere, quæ, peracta fluxus alias consueti hebdomade, cessent, & sæpe non redeant prius, quam tempus statum per menstruam periodum revertatur? Cessavitne tantisper plethora? quæ augeri potius indies debere videtur, & reapse augetur plerumque, quamvis extra orgasmi tempus sæpe ne moliatur quidem exitum, multo minus perficiat. Atque, si non ipsos fluxus, attamen ista tempestiva conamina, obtingere vel minime plethoricis, cuivis temperamento vel diætæ addictis, immo, quæ non nunquam satis exhaustæ sanguinis fluxibus ac missionibus, & extenuatę viribusque cassæ videantur, (q) experientia quotidie docet. Prætereo jam statas circa ipsum pariendi tempus (r) periodos, quæ per menses & heb-

---

(q) *Ramazzinus* de morb. artific. p. m. 549. sq. " mihi certe, ait, non semel haud sine magna ad- " miratione observare licuit, mulieres diuturnis " morbis confectas, & ad marasmum fere dedu- " ctas, ac præcipue nobilem monialem, per decen- " nium in lecto decumbentem, prorsus exhaustam, " cui quolibet mense, statis diebus, menses, quam- " vis in satis modica quantitate, & ad paucas stil- " las, apparent.

De abortibus notata.

(r) Obiter moneo, quamvis id perpetuum non sit, attamen sæpissime, nisi me omnia fallunt, post abortum fibras certe aliquas, & particulas secundinæ, ejusque membranarum residuas, ita utero adhærere, ut separentur sensim, & cum menstruo fluore exeant, integre vero separari vix possint, donec *statum gestationis tempus* emensum sit, quo facto ultimæ reliquiæ sua demum sponte maturatæ, seu emarcescentes, decidere soleant, & cum mensibus fluentibus elabi. Fallor, nisi propensio illa multarum

hebdomades numerantur, aliaque in generationis negotio miracula naturæ ad tempus exquisitum

---

rum ad frequentes, & paucis sæpe mensibus sese excipientes abortus, molas, hæmorrhagias, inde dependet, quod prius concipiant rursus, quam ita per temporis rationem purgamenta prioris abortionis penitus evacuata sint. Ita fieri vix potest, quin, ubi hæc suo tempore exitum moliuntur, excitetur natura iterum iterumque ad eadem symptomata. Laxatur tandem viscerum compages, turbatur partium, & excretionum, & generationis nutritionisque œconomia, adhærescunt magis magisque, & formas informes induunt, remanentia corpuscula, aut etiam noviter concepti fœtus, & secundinarum rudimenta. conf. *Kerkring.* spicil. anat. obs. 38. unde malum sæpe in varios affectus anomalos, aut sterilitatem perpetuam degenerat: si præsertim, per unum aut alterum abortum, vellicetur uterus, vel lædatur, rudiori obstetricis manu, secundinam immaturam tentante. Vana certe sæpe curatio omnis fuit, præcautionis caussa instituta, nisi a præmatura rursum conceptione vel caverunt sibi mulieres, vel ipsis fortuna cavit. Quod si fiat, sponte sæpe cessat deinde habitus ille patiendi abortus, molas, hæmorrhagias: sæpe vero tunc remediis aperientibus & tonicis feliciter tollitur. * Suevimus post abortionem singulis mensibus, per ipsum fluoris tempus, pilulas *Sthalianas*, aut similia remedia exhibere, extra illum orgasmum vel nihil, vel blanda hysterica, & interdum balnea ministrare, maxime postrema ante mensium terminum hebdomade, donec tempus justæ gestationis absolutum sit, circa quod sæpe tunc notavimus copiosius menstrua, lochiorum instar, manare. Deinceps limaturam martis, sine ullius liquoris affusione in subtilissimum pollinem redactam, remedium nobile, solam, aut uterinis mixtam, per mensem, vel ultra, legitime propinavimus. Atque ita haud infrequenter eo successu beati sumus, ut, quæ per frequentes abortus, aut symptomata his similia, spem melioris sortis amiserant, matres rursum

Observ. partic. 57.

tum ſtabilita. Sileo evacuationes alias, quas natura ad ſolis & lunæ periodos molitur. Omitto motus nocturnos ſalſorum humorum, immo & aſcaridum, (*ſ*) alioſque lumbricorum, qui ſuum rurſus in ſe aerem habent, periodicos lunares; exacerbationes catarrhales, arthriticas, venereas, ſcorbuticas; morbos lunaticos, ſolſtitiales, æquinoctiales varios; & mutationes morborum & ſymptomatum per tempora fieri ſolitas: quæ omnia, quum negari nequeant, (*t*) ſatis evincere videntur, eſſe ſingulare aliquod, idque mechanicum, ſine fabuloſo aſtrologorum influxu, imperium in corpus humanum ſideribus illis, vel certe eidem cauſſæ, quæ ſiderum periodos metitur, (*u*) & medicum ſæpe non humanæ ſolum, ſed univerſitatis naturæ miniſterio fungi. (*x*) " Plerumque enim, auctore *Hip-*
" *po-*

ſum ſanæ & felices factæ ſint. Adeo verum eſt, naturam ad ſuarum periodorum leges adſtrictam eſſe: adeo remedia, ad obſervatas eas leges,

- - *data tempore proſunt;*
Dum data non apto tempore ſæpe nocent.

(*ſ*) v. *Valleſius* ad Hippocr. epid. L. II. ſect. 1. L. VI. ſect. 1.

(*t*) conf. litteratiſſime adductæ obſervationes in viri celeb. C. B. *Behrens* ſelect. diætet. ſect. I. tota paſſim.

(*u*) v. *Mead.* de imperio ſolis & lunæ in corpus humanum, ubi ea omnia eleganter & ſolide explicantur, & ex mathematicis veritatibus demonſtrantur.

Medicus naturæ miniſter

(*x*) Medicum naturæ, ſcilicet humanæ, dominum, non miniſtrum ſæpe eſſe, *Heiſterus*, medicus mente manuque ſagaciſſimus, argumentis & exemplis, tum ex medicina, tum maxime ex chirurgia, peculiari diſſertatione, eleganter demonſtravit. In eandem ſententiam olim jam *Helmontius*, in libello ignotus hoſpes morbus p. m. 404. dixit: " naturæ jacentis eſt medicus patronus atque herus." Nos, ubi medicum naturæ miniſtrum vocamus, *uni-*

" *pocrate*, (*y*) hominis natura universi potesta-
" tem non superat.

§. VIII.

Consensus practicus cum theoria mechanica & organica leviter diversis.

Verum enim vero vulgares has doctrinas, & mancum theoriæ specimen, præter scopi rationem, observationibus practicis juncta, non vobis, viri peritissimi, sed iis scribimus, si qui forte fuerint lectores, quibus, quæ de periodicis reversionum temporibus ex vero annotavimus, minus probabilia esse videantur: quum tamen ubivis in rerum natura, & in humana maxime, & præsertim in febribus, pleraque periodis & temporibus adstringantur. Neque de explicandis caussis subtilioribus solliciti multum esse debemus, quum rei ipsius veritas sufficiat, quam quilibet observator facili negotio comperire potest, modo ad regulas supra scriptas satis accurate attendat. (z) Observationes scripsi, non theoremata ex opinione condidi. Neque hisce sententiis & observationibus theoriæ aliorum mechanicæ, neque illi etiam adversamur, quæ organica vocari solet, inter quarum doctores hodie, haud sine animorum motibus, multa versatur controversia. His, qui se sectæ, organicam profitenti, addicunt, cujusvis hominis naturæ nomine ipsa anima

---

universi totius naturam intelligimus, *quatenus* illa ad humanam *respectum quemcunque* habet. Nempe medici officium est, ubique ad naturam ægri, & morbi, & remediorum, & temporis, & aeris, aquarum, locorum, rerumque circumstantium omnium attendere, eique ex arte servire.

- - sic alma ministro
Ipsa suo natura potens, hunc sedula nutu
Dum regit, excelsa pollentem viribus artis,
Indomitos superat duplicato robore morbos.

(*y*) de diebus criticis.

(*z*) Si quis etiam fuerit, qui id sibi haud adeo

ma rationalis (*a*) venit, quæ, sapienti consilio, motus quum nuturales, tum morbosos, exitare & moderari creditur; quamlibet, pro organorum, & humorum, & suorum affectuum & consuetudinum vitiis, aberrationi exposita, sæpe etiam impotens, & ministro moderatore & adjutore egens. Liceat vero, pace meritissimorum vi-

exquisite reperiri existimet, uti nobis repertum esse, & indies magis magisque observando firmari, sancte testamur, quod de typico reversionum, vel moliminum recidivorum, tempore annotavimus; ille tamen de securitate, præstantia singulari, & constantia curationis, interpolatæ ad mensuram certi temporis, ejusque in febribus quotidianis & quartanis longioris, in tertianis brevioris, non dubitabit, re ad experientiæ amussim examinata. Multi, observatis istiusmodi alternis medelæ & quietis vicibus, optata cum felicitate reversiones præcaverunt, quamvis de accurato febrium recidivarum typo ne quidem per somnium aliquid in mentem venerit, & longe alias ejus processus instituendi caussas sibi proposuerint. Atque id nobis ipsis olim ita contigit, & partim etiam iis forsan auctoribu, quos sect. 4. §. 5. adduximus, aliisque multis, qui, quod nos fecimus, ad illorum normam practicam medicati sunt. Si cui ergo nostra hæc observatio, quæ ad historiam pathologicam & semeioticam morborum recidivorum spectat, nondum satis confirmata esse videatur; manebit tamen ipsa regularum practicarum propositarum sincera felicitas, dudum aliis plurimis comperta, quamcunque etiam rationem subesse aliquis opinetur. In opinionibus concedendis simus faciles, modo in praxi consentiamus.

(*a*) Introduxit hanc hypothesin in medicas Germanorum scholas, quum in academia Halensi, magno cum applausu, voce & scriptis doceret, ingeniosissimus *Stahlius*, & multos passim asseclas reperit. Magnus exinde systematum, aliorumque librorum medicorum, latino & teutonico idiomate, numerus prodiit, quibus hæc hypothesis tamquam fundamentum substernitur, & ubi omnis theoria & pra-

virorum, a quibus leviter dissentire (*b*) audeo, mentem eam indigitare, ut norint, qui meum hoc leve de se opusculum legere dignabuntur, quid per naturæ sanantis, indicantis, errantis vocabulum intelligam. Sapienter equidem plurimos in corpore sano & ægroto motus fieri sentio. Neque ipsos errores & imperfectiones naturæ, quæ vocantur, sapientis consilii expertes credo, quum medico prudenti, & historiæ morborum & remediorum bene gnaro, eligendam & adhibendam medelam indicent. Verum ea omnia non ab occulta quadam imbecillis humanæ rationis virtute, sed a manifestissima per totam rerum universitatem sapientia infiniti creatoris, (*c*) ἀεὶ γεωμετροῦντος, deducere velim. Hic, quod res ipsa docet, & sanum esse corpus, & ægrotare, sponte sua ab impuritatibus & functionum impedimentis liberari, & limitatum tamen in ea virtute, esse, & medico indigere, & me-

---

praxis medica inde maxime derivatur, & ad ejus doctoris mentem docetur, theoriæ veræ, praxeos naturalis, nomine insignita. Argumenta, quibus eam sententiam probabilem reddere allaboratur, cumulavit genuinus summi viri discipulus, *Michael Albertus* introduct. in univers. medicin. c. 2.

(*b*) cl. *Furstenau*, professor Rintelensis elegantissime doctus, desiderat. med. p. 146. " *Stahliana*, " ait, dogmata inter se belle nihilominus cohærent, " si vel maxime primum illud principium vacilla- " ret, aut liberum cuivis relinqueretur, quid natu- " ræ nomine denotatum intelligat. " Ipse auctor *Stahlius*, præf. ad *Junckeri* conspect. med. " pro " fundamento, ait, substerno, quod vera caussa ef- " ficiens directionum sit in homine ipsa anima. A- " gnosco, quod hac propositione, utpote non tam " ad medicam, quam physicam, anthropologiam " pertinente, plane supersedere potuissem. " Et potuisset profecto.

(*c*) *Hippocrates* de morbo sacro, homines, ait, " ex

medelas, quas ipse deus arti largitus est, indicat re, & corruptioni tandem ac mortalitati subjectum esse voluit, jussit, effecit. (*d*) Menti vero intelligenti, & volenti, & ejus, quod ipsa intelligit & vult, dummodo meditando attendat, sibi consciæ, ea lege, conjunxit corpus, ut pro voluntatis arbitratu certis organorum motibus præsit, sensuumque instrumentis afficiatur; ceterarum rerum, quæ sponte intra corpus aguntur, quicquid meditetur etiam vel attendat, plane inscia, (*e*) neque, si velit, & sollicite curet,

---

" ex imperitia & admiratione, morbo comitiali " naturam quamdam & caussam divinam inesse cen" suerunt. Diversi sunt morbi, neque minus admi" rabiles, neque minus prodigiosi: & primum qui" dem *febres* quotidianæ, tertianæ, quartanæ, ne" que minus, quam hic morbus, *a deo fieri* viden" tur. - - Neque tamen *hominis corpus* a deo in" quinari existimo, impurissimum a purissimo, quin, " si forte contingat, ut ab alio coinquinetur, aut " patiatur aliquid, *purum & sincerum denuo reddi* " *divinitus nitatur*. - - Morbus qui sacer appella" tur, ex iisdem caussis, ex quibus reliqui, origi" nem trahit, ex his nempe, quæ accedunt & de" cedunt, velut *frigore, sole, ventis*, & *mutationi*" *bus nunquam conquiescentibus*. Atque hæc *divina* " *sunt*, ut nihil opus sit existimare, hunc morbum " reliquis divinitate præcellere, sed *omnes divini*, " *omnesque humani* reputandi sunt. *Naturam* autem " & *vim morbus in se* quisque habet, & nullus est, " qui tentari, & *mechanica ratione curari* nequeat, " *απειρος και αμηχανος*. Plerique vero *ejusdem gene*" *ris* rebus *curantur*, a quibus *fiunt*: " id est, physicis & mechanicis.

(*d*) " Fato, " (hoc est, divino consilio, & caussis mechanicis a deo conditis, non propriæ animæ sapientia) " vivimus, languemus, convalescimus " morimur. " *Quintilianus*.

(*e*) " Medica ars in homine plus invenit, quam " in se ipse cognoscit. " *Cassiodor*. formul. archiatr.

ret, quicquam mutare potens. (*f*) Attamen forte fortuna sæpe fierinecessum est, ut animi affectibus machina corporis, corporeis vitiis anima inconsulto moveatur, aut perturbetur: quoniam ipsa animæ instrumenta, nempe sensuum & voluntariorum motuum organa, partes esse corporis, & toti artificio arctissime intertexta & mixta immo ipsa aliis etiam corporis usibus servire, & mechanicis motuum adjumentis diversimode subjacere & indigere voluit creator. (*g*) Hæc igitur res toto cælo a sapienti voluntariorum motuum moderamine differt, neque ulla ratione probabile facere potest, motus etiam non voluntarios ab unius ejusdemque principii sapientia dependere. Nulla enim est consequentia a fortuita & turbulenta (*h*), etiamsi maxima, terum

(*f*) Huc ergo plane non spectant, qui a quibusdam cum motibus vitalibus comparantur, actus animæ per consuetudinem, & neglectum, & subitaneo impetu facti, quorum sæpe ipsa sibi conscia non esse, eosque impedire non posse, videtur: conscia tamen futura, & prohibitura, si eo ipso, quo impetum facit, momento attenderet, & contra niteretur.

(*g*) Numquid id eo consilio factum est, ut, dum motor spiritus, seu anima rationalis, quovis fere momento voluntarios motus excitat, excitentur etiam, & in motu mechanice impresso conserventur partes corporis mere mechanicæ, voluntati non subjectæ, sed cum voluntariarum motionum instrumentis connexæ? Hinccine ratio dari potest, cur in fibris & humoribus corporis nostri, quamdiu id integrum est, *motus* ille observetur *perpetuus*, sine externo motore, quem tam anxie in arte factis machinis inventum dare laborant artifices?

(*h*) Huc etiam pertinet ipsa illa mirabilis efficientia pathematum animi materni in turbando contextu tenerorum fœtus staminum: in qua singulare sibi videntur reperire opinionis suæ patrocinium, qui sapiens animæ moderamen in motibus haud volun-

rum arcte conjunctarum inter se, & iisdem organis utentium, in se invicem efficacia, ad rei unius rationalis in alteram corpoream occultum imperium, & sapientem directionem omnium motuum, præsertim etiam eorum, qui evidentissime in corporea mechanica fundati, & nullo finitæ voluntatis arbitrio subjecti sunt. Neque opus esse putaverim, ut ad suspicandum singularem aliquem archeum, naturam plasticam, animam a spiritu rationali diversam, vel hujus ipsius uniusque spiritus *incognitam* & *duplicatam potestatem* & *prudentiam* confugiamus, motus, quos intra nos sapienti consilio fieri apparet, vitales, & morbis profligandis aptos, nobis neque *sentientibus* neque *volentibus*, immo vel *contra optantibus laborantibusque*, sollicite & sapienter meditantem, eligentem, perficientem. Ita, ut alia ne quidem animata corpora in tellure nostra taceam, in quibus motus spontanei pro conservatione & depuratione, mirabiles obser-

---

luntariis statuere amant: At ista profecto turbatio a ratione & sapientia non proficiscitur. Immo sibi ipsi non bene consentire videntur, qui imbelle hoc argumentum urgent, & tamen non maternæ, sed ipsius embryonis animæ, corporis formationem tribuunt: quasi harmoniam rationis inter matris & fœtus animas demonstrare possint. In corporibus matris & fœtus confluere & conspirare omnia scio: nescio vero an inter animas. Subtilissimorum staminum, particularumque minutissimarum, in quavis embryonis parte, suus est cum similibus partibus corporis materni consensus mechanicus & hydrostaticus, pro legibus connexionis, & ὁμογενεων, & circulationis mutuæ: ut rationi consentaneum videatur, quod experientia docet, factam a maternæ animæ pathematibus impressionem fortuitam & turbulentam id efficere posse in tenerrimis embryonis crescentis staminibus, quod in obfirmato matris corpore sentiri nequeat.

servantur, nec ipse terrarum orbis (*i*) sua quadam rationali anima opus habet, quamvis motus in eo, tum consueti & blandiores, tum insoliti & tempestuosi aquarum, vaporum, ventorum, ignium, ad sapientem scopum conservationis, & depurationis destinatæ evidenter collineent. Nolumus jam de brutis animantibus & plantis dicere, quibus quidem animam occulta sapientia instructam recentiorum quorumdam auctorum hypothesis lubenter largitur. (*k*) Neque ergo tenuem nostram rationem, cui talia incredibilia videntur, & ακαταληπτα, eo usque torquere cupimus, ut credamus non intellecta, aut non necessaria difficulter comprehendamus. Non, secundum naturam rerum, singulorum hominum *unum* agnoscimus spiritum, seu animam, substantiam simplicissimam, ejusque *unum* intellectum, *unam* voluntatem, & huic certis legibus subjectum & unitum unum corpus natura-

---

(*i*) " Terram ad similitudinem corporum huma-" norum natura formavit, ut majores quoque no-" stri aquarum appellaverint venas. " *Plinius*. Quod in ipso terrarum orbe, in ipso mundi systemate, in omnibus partibus, ejusmodi motus mechanice, sed sapienti consilio procedens, a primo motore deo impressus, observetur & conservetur, sine aliqua peculiari intelligentia, aut anima mundi rationali, vix puto in dubium vocari posse, aut debere. Evidens est, voluntarias motiones substantiarum creatarum in orbe degentium varios impetus facere, mutare varia, partim consulto, partim fortuito, in ipsis motibus, qui sponte fiunt. Neque tamen iccirco quæquam harum substantiarum occultum sibi arbitrium arrogabit in cetera, quæ, sine suo consilio, sapienter fieri & moveri sentit in orbe, aut in orbis parte virtuti suæ motrici exposita, vel suo corpori contigua.

(*k*) v. celeberr. *Alberti* von der Seele der menschen, der Thiere, und der Pflantzen.

turale, incomparabili artificio mechanico & hydrostatico mixtum, constructum, & motum. Conditorem potentissimum, & mororem eundem machinæ sapientissimum non suspicamur, sed novimus. Archeum, seu animam novam & duplicem, vel *duos intellectus*, alterum sæpe altero sapientiorem, & res *contraria* ratione intuentem, imma tunc alterum clam sapientissimum, cum alter manifeste nihil sapit; (*l*) item *duas*, & sæpe *eodem temporis momento sibi invicem repugnantes voluntates*, manifestam unam, alteram clandestinam; in *una simplici anima naturali*, sibi relicta, & nullam in se pugnam sentiente, (*m*) non scimus, sed conjectura ingeniosa opinamur, si ita lubet, vel fingimus, & excusa-

---

(*l*) Vicissim sæpe naturæ in corpore motus pessime a sanitatis scopo aberrant, dum intellectus ægrotantis sapienter satis agnoscit, quid ipsi agendum foret, si ipse & natura unum essent idemque. Sæpe medicus, aut alius peritior ægrotans, si errores naturæ, seu animæ suæ, si diis placet, manifesto animæ ejusdem suæ intellectu intelligat, eandem animam precibus flagitare opus habuerit, &, o, dicere:

animula vagula, blandula,
hospes comesque corporis,

agnoscis errores tuos, corrige quæso, quod levi motuum mutatione potes, neque te ipsam adeo insipienter excrucia!

(*m*) Itaque, ne quid durius dicam, frustra certe plane sunt, qui hanc, de duplicatis & repugnantibus animæ naturalis facultatibus, opinionem probabilem reddere tentant, adducto in exemplum illo sacræ religionis μυςηριω, dum, adjuvante spiritu dei, repugnantem naturalibus cupiditatibus spiritum in se, supra naturam, sentiunt homines ex deo iterum geniti. Divina μυςηρια ad hominum opiniones temere applicantur.

cusationibus argumentisque dialecticis sustentamus, quo usque placet. Nodum scindere prudenti consilio, non solvere videntur medici, qui, explicationem multarum difficultatum supervacuam putantes, principium ejusmodi vitale, tanquam deum aliquem ex machina interponunt, quod ipsi haud serio credant: quemadmodum fere sagacissimus *Nevvtonus* attractionis vocabulo inutiles in naturali philosophia curiositates secat, quod ipse ætiologiam rerum absolvere non censet. (*n*)

§. IX.

Natura humana conservans sanans, errans, indicans.

Naturam itaque humani, uti alius cujusque corporis naturalis semel a deo in motum constituti, consistere arbitror " in mechanico & " hydrostatico solidarum fluidarumque partium " diversissimarum artificio, & singulis particu- " lis impresso nisu, motu, & directione, ea- " rumdemque proportione tum inter se, tum " ad ceteras naturæ universi partes, a quibus " vel intrinsecus, vel extrinsecus afficiuntur. " Innumerabilia corpora sunt, etiam non animata, quæ sua hujusmodi natura se suosque motus sponte servant, & a peregrinis particulis depurant, quam rem humanum corpus, eminentiori consilio creatum, exsuperantius præstat. Facile hinc patet, quid per naturam conservantem & medentem intelligendum sit. Medicus, qui historiam sanitatis, morborum, remediorum, quantum id fieri potest, notam habere debet, ex motuum salubrium & insalubrium notitia, indicationes a natura mutuatur. Errare vero eam tum dicimus, quum, ex ipsa structuræ, motuum, proportionum ratione physica, inutilis ægritudo, vel periculum quodcunque conse-

(*n*) Princip. philos. natur. mathem. L. 1. defin. 8. & passim.

ſequitur, quod medicæ artis ope præcaveri, aut averti poſſit, aut debeat. (*o*) Ita corpus humanum naturale conſideramus, non tantum tamquam mixtum, quod fruſtra medicis mechanicis exprobratur; ſed etiam tamquam nativo niſu, & motu, per varias ſui partes diverſimode moderato & directo, quem ſa ienter machinæ creator impreſſit, inſtructum, & tanquam proportionem habens tum inter ipſas partes, tum ad animam ſibi junctam, ejuſque pathemata, tum ad ceteras res, quæ non naturales & præternaturales vocantur. Quiſquis, occulta quadam intelligentia nobis præterea opus eſſe, demonſtratum dare voluerit, is, quod humanæ manus mentiſque poteſtatem ſuperare videtur, prius præſtet neceſſe eſt: fibrarum, humorum, vaporum omnium, in corpore mixto, moto, calido, vivo, omnes perſcrutetur ſubtilitates, niſus, motus, connexiones, confluxus, conſpirationes, ſeparationes, proportiones: is, inquam, quod olim in poemate quodam ſcripſi,

- - *ex imis eruat ima*
Viſcera viſceribus; menſuras, pondera, formas,
In tenebris luſtret; nativaque ſtamina ſolvat; (*p*)
Explicet impreſſos niſus, legeſque movendi; (*q*)
Pur-

(*o*) *Fernelius* I. therap. 1. " quorſum, quæſo, " conſtituta ars hæc eſſet tot tantiſque majorum " vigiliis, niſi majus quoddam, & excellentius, " quam natura, præſtaret?

(*p*) " Rerum natura nullibi magis, quam in minimis, tota eſt, " *Plinius*.

(*q*) Egregie *Hoffmannus* medic. ſyſtem. T. 1. prolegom. c. 3. §. 14. " Vis movens & ex neceſſitate " agens corporibus ſubſtantialis & eſſentialis adſignatur. Atque adeo non opus eſt pro iis peculiare agens fingere, ſi quidem omne corpus eſt " agens, & perpetuo eſt in *niſu* ad motum, vel in " *motu*, unum in alterum *agit* ac *reagit*, & *mutationem*, licet non ſemper ratione loci, producit.

Sci-

Purpureumque cruoris iter, thermasque perennes (r)
Diversi generis (s) laticum; vivosque Mæandros
Ner-

" Scilicet impressit creator servatque singulis corporibus conditis, corporumque particulis, motum & nisum spontaneum, quo sigillatim perspecto, leges movendi explicari demum possunt. Iis, quæ adversus mathematicam hanc veritatem disputat ingegniosissimus *Alberti* princip. philos. natur. c. 3. §. 22. reponimus universa princip. philos. natur. mathematica incomparabilis *Nevvtoni*.

(*r*) Thermam, inquam, id est liquores non inertes, sed αυτοματως, propria sponte, tum calore & rapidissimo minorum particularum motu intestino, tum etiam ipso motu progrediente, & ad certas directiones determinato, pollentes, quia a nativitate instructos.

(*s*) Hinc corpus humanum non solum machina hydraulica dici meretur, verum etiam, quoad minimas particulas, hydrostaticis ubique legibus, &, quæ in tota rerum natura particulis ὁμογενεσι & ἑτερογενέσι, & diversa vi & proportione motis & mixtis, statuta sunt, naturaliter subjectum est, ex quibus, fibrarumque textura & elatere vario, a deo creatore & motore sapienter dispositis, ista miracula naturæ evenire videntur, quæ aliquibus suspicionem, de interna quadam & occulta principii cujusdam vitalis sapientia, moverunt. Innumere diversas & nativo corporis humani semini, & alimentis omnibus, & sanguini circulanti inesse particulas, & inde prodire diversissimos istos humores, constat: prodire vero ratum habemus, non per singularia fermenta, non per pororum figuram, aut solam diametri diversitatem, neque per nescio quem archeum, aut principium vitale seligens & movens, sed per naturales varii artificii mechanici, & hydrostatici consecutiones. v. celeb. *Boerhaav.* institut. med. aphor. 253. sq.

- - - *in rebus materiei*
Intervalla, via, connexus, pondera, plaga,

Nervorum; (t) ex minimis tot texta volumina fibris; *Sed*

Concursus, motus, ordo, positusque figura,
Cum permutantur, mutari res quoque debent.
Lucretius.

Nervi liquore instructi.

(t) Censemus, per perennantem cordis motum, nervos, qui admirandis suis distributionibus Mæandrum aliquem referunt, vivo, id est, perenni flumine irrigari, seu perlui, & ad actiones, sensationesque aptos reddi, inibique lympham esse subtilissimam ex sanguine secretam, motu certo, & ad motum nisu, & ad suscipiendum habitu instructam, & perinde esse, spiritusne an liquorem nervorum voces. Hos ipsos nervos, varie tensos, unitos, separatos, cum liquore suo, instrumentum esse reputamus motuum tum αυτοματικων, tum etiam eorum, qui animæ voluntati subjecti sunt, diversissimorumque sensuum, atque exinde mutuum inter animi corporisque affectus consensum oboriri, ut adeo ratione nervorum, animæ viventis organorum, medicus, corporis, iisdem organis utentis, curam gerens, id tanquam haud mere mechanicum, sed etiam tamquam vivum & animatum, considerare omnino debeat. Minime persuadent, quibus contra illum liquorem disputare lubet, quos inter haud pridem surrexit cl. *Gœlickius*, scripto, quod spiritum animalem ex foro medico relegatum inscripsit, & addita sententia damnatoria Apollinis, fulmine bruto, in illos spiritus, quibus medicos infatuari dicit, vocabulo in summos viros injurio, qualia apud hunc auctorem frequentia sunt. Respondit egregie cl. *Burggrafius*, de exsistentia spirituum nervosorum, & cum cl. *Gœlickius* vindicias suæ opinionis ederet, has etiam repressit opposito libello, cui titulus: spiritus nervosus immerens exsul restitutus. conf. celeb. *Heisteri* compend. anatom. p. 153. sqq. & ibi adducti auctores, item *Brunner.* de glandul. duoden. p. 73. sqq. ut taceam, quos abunde adduxit, excerptis argumentis & experimentis, omni, ut videtur, exceptione majoribus, laudatus *Burggrafius*, *VVepferum*, *Leeuvvenhoeckium*, *Bohnium*, *Bergerum*, *Boerhaavium*, *Hoffmannum*, aliosque.

Sed sapienti texta manu, sed texta potenti
Consilio, (u) tota ut, facto ceu fœdere, in unum

Ma-

---

osque. Miramur merito cum *Heisterio* l. c. " hodie " esse, qui hos spiritus ob leves caussas negant, " immo, qui in illos, qui spiritus hosce admit- " tunt, scommatibus & conviciis invehuntur. " Neque vero assentimur viris ceteroqui præstantissimis, qui liquorem illum nervorum omni virtute elastica carere autumant. Inest profecto elementi aerei elastici portio, suamque vim, pro proportione ad fibras tenuissimas, liquorem hunc continentes, exserit in ipso statu sano, & evidentius in morboso: quod alibi demonstrare locus erit, ubi de nervorum pathematibus febriculosis agemus.

(*u*) * Nihil de humana mente tam eximium compertum habemus, quod illam quorundam sententiam, satis pro humano genere ambitiosam, fovere possit, quasi ipsamet mens, ex sapientia & potentia sibi insita, & struxerit corpus suum, & nutriat, & conservet. Structorem, nutritorem, conservatorem longe sapientiorem, potentioremque arguunt omnia. Acriter nuperrime, sed cum argumentis haud spernendis, refutavit theoriam ita dictam organicam, quoad hanc præcipue sententiam, cl. *Stenizelius*, professor Vitembergensis, diss. de glandularum in plurimis visceribus absentia. Is, §. 21. " quo, inquit, applausu, quo rationis suffragio, " cum inscia, immo invita anima, circulatio san- " guinis, secretio animalis, aliæque actiones vitales " fiant, dicere possum, quod eadem sit princi- " pium agens, *corpus, tamquam mere passivum, for-* " *mans*, formatum, tam in sano, quam morboso " statu, dirigens? Hanc virtutem nihilo secius ani- " mæ *Sthalius*, cum cœcis illius asseclis, tribuit. " Si vero *generationis*, nutritionis, & totius sanita- " tis negotium consideremus; si morbos, eorum ori- " ginem, sedem, caussam materialem, & methodum " medendi examinemus; quam injurius in artem " salutarem *Stahlius* sit, satis perspicere possumus, " mihique ipsi *multis exemplis* misere ab eodem

** Corpus ab anima propria non formatū.*

Machina conspiret, motus sine mente (x) facessens

In

" *curatarum febrium* innotuit. " Non hæc mea facio; sed eo consilio huc transfero, ut novissimo exemplo pateat, quam minime hodie generaliter viris doctis & sagacibus ista probetur theoria, ejusque ad febres præcipue, de quibus agimus, applicatio, & quantas iccirco patiatur contradictiones. v. supra p. 131. sq. Quæ de misera febrium curatione a viro illustri peracta confidenter, & quasi ex propria multiplici experientia, dicuntur, probatione indigent, responsione forte aliqua ejusdem, aut discipulorum alicujus, propediem refellenda. Neque enim talia de tanto viro merito dici putem. Et quæ curatio, forte infelicior, censuris affici non potest? quum omnes salvos præstare, omnibus satis facere ægris, & adstantibus, aliisque medentibus diversa opinantibus, neque in cl. *Stahlio*, neque in quoquam alio sit medico.

Tres medico tituli sunt: faustus, quando rogatur,
Est genius; deus *est, si bona fata juvant;*
Numen at omnipotens si jam sanare recusat,
Hei, quot judiciis contemerandus homo *est!*
Mox ita non meritum cælo fortuna locabit;
Mox æque immeritum præcipitabit humi.

Consentio vero plane cl. *Stentzelio*, disputationem de animæ virtute formatrice finienti exclamatione Jobi: " manus tuæ, domine, (non *Stahliana* natu-" ra) fecerunt & formarunt me *totum*! " Nihil enim omnino me ipsum, id est animam meam, ad mei formationem contulisse, æque persuasum habeo, ac mundum totum, stellas, terram, animalia, plantas, metalla, cetera dei opificia, ad condendum sese insita anima quadam sua rationali, nihil quicquam præstitisse. " Dumque ex lege a deo " præscripta, motuque ad has optime consequente, " omnia succedunt, durant singula & perdurant, " nec indigent alieno auxilio. " *Schelhammer* de natura p. 214.

** Motus vitales sine anima.*

(*x*) * Id est, sine mentis arbitratu, quod evidentissimum est. Immo motus, qui corporis vivi moti-

In se sponte suos, quos mens sociata stupescat.

Tum demum certo negari vel affirmari poterit, quid hic infinita sapientia structus mechanismus, ut barbaro *Boylei* vocabulo hodie vulgatissimo utar, sine humanæ animæ moderatione, polleat, quidve secus; & ne tum quidem spiritus cum corpore unionem, seu alterius partis in alteram effectus, (nam effectus esse sentio, neque ad hormoniam meram (*y*) confugere velim) effectus, inquam, animi & corporis in se mutuos,

---

tibus similes sint, anima absente, restitui possunt in cadavere recenti, cujus machina adhuc incorrupta est, & dum meatus subtiliores pervii, fibræque satis mobiles sunt: quo experimento, similibusque, satis probari posse videtur, non opus esse, ut ad animam naturam confugiamus. *Brunner.* de glandul. duod. p. 73. sqq. " Canem strangulatum cultro " subjeci. In oculos incurrit lymphæ receptaculum " speciosum, chylo turgidum. Inflicto vulnusculo " tubulum adaptavi & inflavi. Flatus hinc procur- " rit facile per ductum thoracicum ad cor, cujus " auriculas dum flatus distendit, ecce, postquam " æternas diu ante ferias agere cœperat, denuo in " vitam revocatur, & auriculæ motitari cœperunt, " primo lenius, abhinc vegetius, ab octava hora " usque ad duodecimam. Quod si vel maxime ani- " mam quis brutis concedendam esse existimaverit, " hanc tamen ab orco me revocasse nemo credide- " rit. Quod in bruto ego, idem in homine experti " fuerunt cum *Pejero* aliquot philiatri " v. ejus miraculum naturæ parerg. anat. 7. & ibi additament. *Harderi*, add. *Harveus* de generatione animal. exerc. 4.

(*y*) * Nota est virorum acutissimorum, *Leibnitii*, *VVolfii*, *Bulfingeri* hypothesis. Nuperrime cl. *Grossius*, doctor medicus apud Halenses, in tractatione, qua verum universæ medicinæ principium in corporis structura mechanica sistit, ingeniosum, sed παράδοξον, de præstabilita harmonia dogma, ex *Leibnitiana*, seu *VVolfiana* philosophiæ principiis, ad theoriam artis medicæ applicavit, nexum, ut ait, *effectivum*

* *De harmonia præstabilita.*

tuos, & societatem illam admirabilem, divinum & imperscrutabile spiritus creatoris opificium,

---

ctivum animæ & corporis invicem negans, & corporis motus, cum anima conspirantes, omnimode, secundum statum antecedentem & regulas motus, in ipso corpore, animæ vero sensa, corporis motibus congruentia, in ipsa anima determinata exsistere disputans §. 31-44. Ibidem §. 33. 35. effectus animæ & corporis mutuos physicos esse non posse ex eo probat, quod illa, quia partes non habeat, neque tangere possit, neque tangi, adeoque nec agere naturaliter in aliquod corpus, neque a corpore affici. Judicent philosophi, quo usque hæc, a corporei attactus negatione cuivis obvia, ad naturales spirituum corporumque effectus negandos, argumentatio valeat. Utrorumque essentiam & naturam perspectam non habemus, adeoque nec effectus naturales omnes: neque deum, spiritum, sine præstabilita harmonia, & sine attactu corporeo, agere in corpora, & eorum motorem esse, dubitare licet: nec quo agendi modo vis motrix primitus operetur, & in corpora transeat, cognoscimus. Corpora physica jam in motum acta haud sine attactu physico partium a se invicem moveri scimus. Quomodo primus motor deus, spiritus simplicissimus perfectissimus, corpora moverit moveatque, quas potentias creatis spiritibus circa motum tribuerit, aut negaverit, & hi quomodo moveant & afficiantur, neque novimus, neque affirmare aut negare possumus. Caute, instar philosophi de sua hypothesi dubitantis, loquitur ipse cl. *VVolf.* metaphys. §. 530. 537. Et sane motus productio in corporibus, & vicissim perpessio a corporum motibus, earumque rerum modus fiendi, non magis captum nostrum superat, neque simplicitati spirituum magis repugnare videtur, quam repræsentatio diversa, quasi speculi res compositas repræsentantis speciem habens, diversitas spirituum inter se infinite varia, mutatio interna, gradus potentiæ & limitationum, ceteraque, quæ de unitatibus schola *VVolfiana* docet. Affirmabit forte aliquando sectatorum *Leibnitii* aliquis, monades,

seu

cium, explicare quisquam & determinare potuerit. (z') " Nec me pudet nescire, quod nesciam. " (a)

EPICRISIS.

Aqua petitio.

QUO tamen cunque modo illæ se res habeant, equidem observationes meas neque ex aliena, neque ex mea etiam theoria, judi-

---

seu atomos, ex quibus innumeris, diversa vi repræsentandi præditis, ipsa corpora composita isti reputant, attactum mutuum cum monadibus spiritibus habere posse, atque ita influxus physici systema, experientiæ & sensibus probatissimum, in ipsam philosophiam *Wolfianam*, quasi postliminio, recipiet. Nos neque illi sectæ, *Stahlianam* δις δια πασων refutanti, neque ulli alii nos addicimus, nota ab ignotis, opiniones ab evidentia, sollicite discriminare studentes, medicinam ab omni hypothesi liberandam, sensibus vero & experientiæ existimantes vindicandam.

(z') Sapienter v. cl. R. A. *Behrens*, medicus Brunsvicensis plane eximius, in consideratione animæ rationalis medica sub *Schacheri* præsidio Lipsiæ disputata: " libere, inquit, ignorantiam meam profiteri, atque acquiescere in voluntate & omnipotentia divina, cujus beneficio factum, ut duo entia essentialiter a se invicem discrepantia, tam exacte semper sint unita, atque ita conspirent, ut unum alterius ope atque auxilio indigeat, unumque in alterum agat, & invicem quoque patiantur, satius esse duco, quam justo fortassis scrupulosius, in *vincula* vel *vocabula* hunc nexum declarant ia, inquirere pag. 34. " Etenim, censente ill. *Bergero*, " nihil obest, quo minus deum animæ & corporis naturam, quam utrimque non satis perspectam habemus, sine ejusmodi glutine & coagmentatione, conjunctionis capacem condidisse, credamus, omneque adeo vinculum repudiemus.

(a) *Cicero*.

judicari velim; sed ad tribunal solius sinceræ experientiæ (*b*) provoco, cui ratio (*c*) αναλογιαν, prudentia moderationem ministret, neque ulla dominetur opinio, multiplici sensuum accurate, & seposita hypothesi quavis, adhibitorum testimonio, & veritatis conscientia convictus. Si qua, per sollicitos itidem praxeos clinicæ labores, quibus præeuntibus & comitantibus interpolatas has pagellas scribimus, meliora quisquam, accuratiora, expeditiora, jucundiora, pro ægrotantium commodis, invenerit, quum vix certiora, tutiora ne vix quidem possint reperiri; (quamvis longe melius, uberiusque hæc explicari posse & debere norim) aut, si quas eadem modo aliquis didicerit utiles mutandi, limitandi, addendi regulas, quod pro locorum, corporum, temporum differentiis, & ubi penitius cuiquam in rerum naturam & caussas introspicere datum fuerit, facile posse fieri concedimus, & ipsi pro virili præstare conabimur; is ut eodem cum candore dilucide sua impertiatur candide exopto, quo ego in exigua hac opella consignanda usus sum, (*d*) & in posterum, uti propositum habeo. Nullius doctrinæ theoreticæ odio ducor, nullius etiam amore, nisi

Regula nobis præscripta.

(*b*) Quisnam judex est sapientissimus? experientia. *Stobæus*.

(*c*) *Brunner*. de glandul. duoden. p. 149. " uti " ratio sine experientia mendax, ita experientia si- " ne ratione fallax.

(*d*) Liceat mutuari, pro finiendo leviori hoc opusculo, verba cl. *Torti*, quibus exasciatissimæ therapeuticæ speciali colophonem imponit. " De cor- " tice dixi, quæ animadverti in urbe ac regione " mea. Quid præstet ille apud alienigenas, immo " non in Europa tantum nostra, sed & in America " & Asia, ex scriptoribus fide dignis jam satis in- " notescit. Facile est autem ex eo, quod huc us- " que præstitit, quid sit in posterum præstiturus,

con-

nisi quo usque ea perpetuæ experientiæ respondet. Nullius in verba doctoris, (*e*) in nullius sectæ philosophicæ, aut medicæ, dogmata (*f*) juro. Vereor, ne tandem omnes vaticinium impleant:

Serius aut citius mors sua quemque manet: (*g*) quantumcunque forsan aliquibus faveat seculi vel hominum indoles, aut breve pabulum ministret sive auctoris, sive discipulorum, ingenium aut auctoritas. Ipse me quotidie monitum volo, quam sit ad errores pronum, si præstabilitæ hypothesi praxin subjicere sustineamus. Novi enim, quam facile nostri vel magistrorum nostrorum ingenii fœtus, nondum experien-

---

" conjicere. Nemo proinde me insimulet vanitatis, " si quando, quod ægre crediderim, votis respondentem non plane sortiatur eventum in regione " sua, ut ego, dubio procul, eademque certitudine, qua protuli, sum sortitus in mea. Nullus " tamen dubito, quin, servatis exacte regulis, & limitationibus a me propositis, eventurum sit semper, ubique terrarum, quod hic quotidie contingit, sive curationem spectemus, sive febres ac signa febrium curandarum. Sicuti enim, ex Hippocrate, in omni anno, & omni tempore, mala " malum, & bona bonum significant, ita probabiliter idem significant in omni loco.

(*e*) *Schelhammer*, de natura p. 322. " nolim, ait, " in uno acquiescere tirones; sed, post cursum studiorum sub uno absolutum, & alios adire. Utantur magistro, nec propria sua principia commendante, nec sectario, sed, qui in omni genere philosophiæ sit versatus, omnium perspecta habeat " dogmata, nullis addictus sit partibus. Neminem " enim unum mortalium veritatem per omnia assecutum, & exhausisse Democriti puteum credi potest.

(*f*) " Nulla secta est, quæ omne vidit verum; " nulla, quæ non aliquid ex vero. " *Grotius*.

(*g*) *Propertius*.

rientia maturatos, paterno vel germano animi favore amplectamur, &, delato iisdem praxeos moderamine, quicquid ipsis visum fuerit adversari, sine adæquato examine, condemnare amemus. Admonet me symbolum paternæ ejusmodi indulgentiæ, ubi ipse Phœbus medicus Phaethonti habenas concessit, impari illis moderandis & inepto. Amo adminicula & delectationes theoriæ; modo hæc communem mecum dominam pedissequa veneretur, sinceram experientiam. Veritates certas a conjecturis dubiis, & quę certi speciem habent, exquisite dirimere conor. Nullum naturę nutum neglectui habeo, (h) quo vel sibi ipsa sufficere, vel, titubans & labascens, remedio opus habere indicat: eundem medici & medicinæ sapientissimum auctorem & moderatorem esse persuasus, qui humanæ naturæ vires condidit, & limitibus terminavit. Nullum efficax artis medicæ præsidium vel sperno, vel cœco impetu amplector, antiquum (i) illud sit, an novum; (k) domesticum, (l) (quod,

(h) " Nihil temere fit, nihil prætervideri debet. " *Hippocr. 6.* epid.

(i) *Cassiodor.* formul. archiatr. " Medici vacent " libris, delectentur antiquis. Nullus justius assidue " legit, quam qui de humana salute tractaverit. " v. ibi notæ elegantissimæ I. H. *Meibomii.*

(k) *Lucretius:*

Desine, novitate exterritus ipsa,
Exspuere ex animo rationem, sed magis acri
Judicio perpende, &, si tibi vera videtur,
Dede manus; aut, si falsa est, accingere contra;

" Rerum natura sacra sua non simul tradit. Aliud " hæc ætas, aliud quæ post nos subibit, accipiet. " *Seneca.* " Nihil infelicius iis ingeniis, quæ mordicus " sentiunt, majores nostros nihil ignorasse. " *Scaliger.* contra *Cardanum* exerc. 306. v. *Ramazzin.* orat. 7. " antiquitatis & novitatis studio medicum perfici " probans.

(*l*) (quod, si curationi tutæ, celeri, & jucundæ æque sufficiat, præferendum plerumque, commodi-

---

(*l*) v. celebr. *Helsterus*, eleganti dissertatione de medicamentis indigenis Germaniæ sufficientibus. Ibi tamen §. 10. recte monet: " in febribus intermitten-" tibus pertinacioribus, præsertim autumnalibus, & " quartanis, difficilius sane curatio succedit, sine " corticibus peregrinis, Peruviano scilicet, & cas-" carilla. " Cascarillam, puto, cum vero cortice conjunctam intelligit vir inclitus. Nam ea solitaria quartanam, aut alias febres difficiliores fugare, tentatum nobis aliisque sæpissime est, non perfectum: quamvis & calidior acriorque, & magis aromatica sit, &, in ipsis etiam alvi fluxibus, evidentiori efficacia, licet gustu vix percipienda, adstringens. * Novum quartanæ remedium, quod, si certum esset, medelarum Germaniæ sufficientium augere posset catalogum, candide revelavit egregius apud Uratislavienses rerum medicarum & naturalium scrutator, *Klaunigius*, in nosocomio caritatis, observ. 18. de medicamentis antiquartanis, p. 82. " Componitur, " ait, efficacissimus pulvis, quem mercurium vitæ " cælestem appellare amant, ex vitri antimonii pul-" verisati & olei vitrioli partibus æqualibus: oleum " hoc ad siccitatem usque à vitro antimonii abstra-" hitur, iterumque eadem ejusdem olei quantitas " affunditur, & abstrahendo & affundendo septies " proceditur. Hoc modo pulveri præparato addi so-" let spiritus, qui ex spiritus vini rectificati libra " una, & spiritus mastichis uncia una, per quatuor " dies digerendo fit, & trium dierum digestioni " committitur. Abstracto postmodum, vel decanta-" to spiritu, pulveri recens iterum spiritus ad de-" flagrandum affunditur, quæ deflagratio bis erit re-" petenda, commovendo interim spatula pulverem, " donec flamma cesset. Pulvis, qui restat, bene ex-" siccatus, admirandi sane est effectus, si ejus vel " granum unum semis, vel grana duo, cum amari-" cante aliquo extracto, v. g. centaur. min. in pi-" lulam redacta, duabus horis ante paroxysmum, " quartanario exhibeantur, hac tamen lege, ne per " biho-

** Mercurius vitę celestis.*

meditatis caussa, fuerit) an peregrinum; (m)

" bihorium aliquid superbibatur, utpote quo in-
" fringeretur medicamenti energia. Vix deglutita
" pilula, leniter sequuntur & vomitus, & secessus,
" & sudor, &, quod omnium optimum est, paro-
" xysmus exsulat, si, quod raro accidit, non pri-
" ma, altera tamen vice, nec memini ulli latentis
" miasmatis febrilis semina curas fecisse. Habes hic,
" lector, euporiston plane divinum, tam experien-
" tia, quam ratione comprobatum, Testes provoco
" ægros famosa pilula restitutos. " Miror, hujus medi-
camenti adeo celebrati nullam in actis medicis Urati-
slaviensibus mentionem fieri, quum tamen & liber ibi
laudetur & omnis generis remedia ληξιπυρετα recense-
antur, indicenturque. Forte *b. Kanoldo*, qui vomitoria
in quartana rejecit omnino, & varia de eorum noxis
ibidem scripsit, non probatum est medicamen, quod,
quia a medico cive commendatum fuit, publica
censura afficere noluit. Nobis elegans videtur præ-
paratio, eamque exquisite a pharmacopœo nostrate
fieri curavimus. Mense Octobri & Novembri tri-
bus jam ægris quartanis, duobus bis, tertio semel,
ex præcepta methodo, accurate dedimus. Sed,
quamvis effectus per vomitum, secessum, & su-
dorem, satis valide sit insecutus, & in duobus æ-
gris prima quidem die, in altero etiam altera, ve-
ri horroris sensus non accesserit; attamen deinceps
ipse rediit horror, cum tota febris tragœdia, &
morbus singulos haud segnius, quam antea, laces-
sivit, solo cortice Peruviano, methodo supra præ-
scipta, plane curatus. Etsi igitur, uti antiquitus de
vomitoriis omnibus notum est, hoc etiam remedio
apte dato multæ forsan febres quartanæ, præsertim
circa solstitium, & quando satis deferbuerunt, sa-
nari possint; omnes tamen sanari, & certum id es-
se medicamentum, per ista tria prima tentamina
convicti, negare cogimur, & soli cortici exotico
titulum remedi ad febres fugandas certi adhuc asse-
rere. Uberiori interim experientiæ servamus ele-
gans & sat blandum emeticum, quod, ne cælestis
vitæ mercurium nominari aliquis putet, quod in
vulgaris mercurii vitæ vituperium dici solet, anti-
monii

Observ. partic. 58.

(m) ευποριστον, (n) (quod itidem semper potius habemus) an multo labore parandum: (o) mite, & quod

---

monii vitriolati nomine magis congruenti insignivimus.

(m) *Virgilius:*

Nec vero terra ferre omnes omnia possunt,
Adspice & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoasque domus Arabum, pictosque Gelonos!
Divisa arboribus patria.

Brunner. de glandul. duoden. p. 149. " mirandum " sane, ait, vel *nostra atate barbaros & Indos* plus " contulisse, quam vel *omnium atatum schola. Chi-* " *nachina* quid præstet in curandis febribus, & mul- " tis aliis morbis; radix *ipecacoanna* in diarrhoeis " & dysenteriis; quid *parreira brava* in affectibus " renum & vesicæ; abunde jam innotuit: hæc ta- " men & tanta beneficia barbaris debemus, & In- " dis, & usum *guajaci*, *salsa parilla*, & ceterorum, " qui magnus est in vitiis lymphæ " *Lentilius* miscell. med. pract. p. 548. " exoticomaniam, inquit, " damno; sed neque exoticudeniam laudare pos- " sum. Deme nostris officinis exotica, radicem " chinæ, contrayervæ, rhabarbari, squillæ; deme " folia sennæ; deme santonicum, cassiam, colocyn- " thidem, dactylos, tamarindos; deme tot gum- " mata & resinas, aloen, ammoniacum, campho- " ram, mastichen, galbanum, opium; deme cario- " phyllos, piper, nucem moschatam, macin, ze- " doariam, zingiber; deme ambram, moschum, " zibethum, sperma ceti, catechu, reliqua; deme " quævis exotica: clavas nempe Herculis deme, " & inerme fatuumque olitorium relinquetur.

(n) *Pauli* quadripart. botan. p. m. 540. " Serio " suadeo medicinæ candidatis, maximopere sibi " euporista commendata habeant, ob quæ ringi si- " nant pharmacopoeos, ceu ex quibus paulum lu- " cri captare possunt.

(o) *Borrichius* de medic. hermet. p. 383. " non " id agunt sapientes, " nempe, qui multo opere remedia elaborant, " ut adimatur sua efficacia vul- " garibus; sed in hoc evigilant curæ eorumdem, " ut nitor & elegantia, ut decus & robur vetustæ " præparationi accedat.

quod lenitate sua apud ignaros fere evilescat; (p) an magis generosum; (q) tutissimi semper cujusvis saluberrimique, &, ubi id quoque licet, præsentissimi, ac jucundissimi pro singulorum ægrotorum diversa ratione, studiosus. In votis mihi est illud *Asclepiadis*, tuto, celeriter, ac jucunde curare. Sed memini, quod *Celsus* addit, periculosam sæpe esse nimiam & festinationem, & voluptatem. Quamdiu per morbi indolem, & humanæ artis imbecillitatem, prodesse satis medicina non potest, id maxime cavendum mihi duco, saltem ut ne noceat, (r) persuasus, eum curare nescire, qui nesciat expectare. Ubicunque vero est aliqua artis potestas, quæ morbi tolerantia, aut periculo potior sit, ut cruciatus leniri, aut morbus brevior certiusque salubris reddi, aut discrimen

---

(p) Sæpe medici, *Martialis* elogio,

- - *mitibus herbis*

Parcarum exorant pensa, brevesque colos.

Egregie hanc doctrinam pertractavit B.D. *Behrens*, archiater quondam Brunsvicensis inclitus, in de leniorum medicamentorum eximio usu, & de aquæ calidæ potu dissertationibus, quæ *Meibomii* præsidis nomen etiam præferunt; & celeb. *Hoffmannus*, opusculis latinis & teutonicis plurimis, de viribus insignibus aquæ simplicis, balneorum ex aqua dulci, pediluviorum, lactis ejusque seri, infusionum ex plantis benignissimis, aliarumque medelarum simplicissimarum blandissimarumque. Respondent his, quæ de jusculis medicatis ex herbis domesticis, de potu avenaceo, similibusque, *VVepferi*, *Lentilii*, aliorumque genuinorum medendi artificum scripta memorant.

(q) " Medicus, si frustra molliora cesserunt, fe-
" rit venam, membrisque, si adhærentia nocent,
" & morbum diffundunt, manus affert: nec ulla
" dura videtur curatio, cujus salutaris effectus est.
" *Seneca.*

(r) Est regula *Hippocratis* epid. 6. sect. 2.

men quodcunque averti possit, piaculum esse reor, quicquam horum procrastinare. (*s*) Vito farraginem, & sesquipedales formulas. Naturae parentis simplicitatem & componendi artem amo, (*t*) neque compositiones praeter necessitatem multiplico. Multitudine laudatorum medicaminum, in singulis fere morbis & symptomatis, ita obrui artem nostram scio, ut, ubi aliquid verae experientiae fidei respondens in ipsa praxi requiritur, dubius saepe medicus merito cum Aenea exclamet, τὴν ὕλην ἰατρικὴν circumspiciens:

O si se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto!

Amplector eo magis remedia polychresta, & , quam maxime fieri potest, mihi ipsi experta. Unius vero hominis non est, omnia experiri, & cavendum maxime esse videtur, ne, nimis multa experiendo, nihil experiamur. Attamen ne-

---

(*s*) " In medicis nisi plenus misericordiae & hu-" manitatis sit animus, omnibus diis & hominibus " invisi esse debent. " *Scribonius Largus* in epist. ad *Calistum*.

(*t*) V. *Ramazzin.* p. 93. orat. 8. quae inscribitur: " in medicina facienda remediorum simplicitatem operosae compositioni praeferendam. " Ibi, quum exempla curationis per simplicia affert: " so-" lus, inquit, Peruvianus cortex, nobis a divina " beneficentia munus concessum, sine alterius rei " mixtura, in qualibet regione, quocunque anni " tempore, aetate, sexu, temperamento, febres, " saltem recurrentes atque intervallatas, fugat & " exterminat: quamquam non defuerint, qui hie-" ron hoc picron, ex arbore vitae decerptum, te-" merare pertentarint, aliis rebus adjectis. " Hanc invidendam remedii laudationem pronuntiavit, scripsit, edidit senex septuagenario major, paucis annis ante cl. *Torti* therapeuticam specialem, post quam statim fungi instar, nata est invidiosa illa de abusu chinae chinae epistola. v. supra p. 209. sqq.

neque illi assentor nimiæ quorumdam affectationi paucitatis, qua decem forte plus minus ex omni medicæ materiæ penu medicamenta simplicia, aut singulariter composita, indicationibus omnino omnibus sufficere reputantur, ceteris auxiliis quasi in exilium missis. Morborum, symptomatum, caussarum, locorum, temporum, personarum diversitates innumerabiles medicæ, physicæ, morales, quas in numerosa praxi clinica videre est, gratum merito animum movent, ut æterno omnium naturæ regnorum regi gratias agamus immortales, quod tanta numerum varietate tam variis casibus benigne prospexerit. Sunt enim profecto plurima medicamenta efficaciæ suo modulo exploratæ; sunt alia, quæ, licet nondum satis certa, tuta sunt tamen, & spem utilitatis probabilem faciunt, prudenti tentamine digna; & nullum non suos potest habere usus, quos, si nondum matura experientia firmati sunt satis, cauta exploratione & observatione adhibita,

- - - *paullatim protrahet ætas*
In medium, ratioque in luminis eruet oras. (u)

Medicorum cujusvis ætatis, nationis, sectæ, experimenta, observationes, inventiones, caute, ad historiæ naturalis & medicæ normam & αναλογιαν, meditatus & expertus, cum selectu probo; ipsa haud statim, quæ mihi non succedunt, experimenta, multo minus ea, quæ nondum, aut vix tentavi, aut quæ non bene perspicere licet, vanitatis arguo; (x) arcanas obvelationes neque

(u) *Lucretius*.

(x) Licebit huc applicare, quod ingeniosissimus *Boerhavius* in elementis chemiæ, cum elegantia scriptionis, doctrinæque & experimentorum ubertate insigni, nuperrime editis, de vetustis scriptoribus alchemicis dicit p. 120. seq. " Cur falsi arguam eos, " qui in arte se longe præstantiores dederunt me ipso? meam

que laudo, neque ſector; (*y*) ſententias & hy-
po-

meam potius ignorantiam in hiſce, quam illorum
" vanitatem incuſo. Unum tantum pace illorum
" dixerim: dubito ſæpe numero mecum, quoties ar-
" cana illorum lego, an forte ſummi hi, & natu-
" ræ rerum peritiſſimi artifices, poſtquam tot, tam-
" que ſingularia, detexiſſent per ſinceras obſervatio-
" nes, tandem, velocitate prævidendi, & ea pro fa-
" ctis narraverint, quæ fieri poſſe, immo quæ debere
" fieri, colligebant. „ Ego vero etiam atque etiam
in ejuſmodi experimentis alienis medicis dubito, an for-
te eventuum ſingularium veras cauſſas non bene vide-
rint artifices, & experimenti alicujus efficaciam lau-
daverint, ubi alia plane res ſucceſſum produxerat.
Repetita paſſim, ſub plane ſimili rerum circumſtan-
tium ſtatu, experientia juſtum fidei experimentorum
pretium ſtatuere debet. Atque hæc mihi dubitatio
ſemper ſedet, quo uſque aliquod remedium arca-
num ſervatur, & a publica perveſtigatione & ex-
perientia ſecluditur.

(*y*) *Schelhammer.* de natura c. 5. §. 21. " ohe,
inquit, quam multa hic ſunt, quæ expectationi haud
" reſpondent! Rogandi omnes, qui vera & effica-
" ciora, quam quibus nunc utimur, poſſident, ea
" invidere humano generi nolint, vel ſaltem, ſi
" qua invenerint, laudes ipſis tributas haud ſuſti-
" nentia, id admoneant publicum: neque enim par
" eſt aut humanum committere, ut vel diutius in
" errore fatali hæreant medentes, vel propter unius
" lucrum domeſticum publica ſalus, multorumque
" vita periclitetur. " Sæpe profecto, quod maximi
" momenti creditum eſt, dum occultatum fuit, ſi
" in lucem tandem protrahatur, aut minimi eſſe ap-
" paret, aut dudum cognitum, & ſola ſupervacua
" miſcela vel mutatione, tamquam fuco aliquo,
incruſtatum. *Meibom.* ad jusjur. Hippocr. p. 150. "
" Si ſcrinia excutiendi forte facultas ſe ſiſtat, me-
" ra ſaltem deprehendas aliorum inventa, & reme-
" dia in vulgus nota, quæ, ſi tollas, nihil oſtendas
" reliqui, præter jejunam maciem:

potheses, quæ ipsæ felicibus experimentis ansam sæpe præbent, honorifice sine superstitione habeo; successus & defectus, quos sol videt, aut terra tegit, neque arti, neque naturæ, neque aliis caussis temere imputo; aberrationes, quæ humane sunt, sine rixa, vel contumelia, vitare contendo; disceptationes privatim inimicas, vel propriæ ambitioni, aut utilitati, aut aliis animi affectibus litantes, (z) & censuras in fructuosas, (a) candidarum mentium terrores, & artis incrementorum pestes, doleo & aver-

---

„ *Aut Apinas, Tricasque, & si quid vilius istis.* „ Si quid vero aliquis vere novum, singulare, & utile, invenit ipse, vel aliunde possidet, nescio an saluti publicæ fiat satis, si quis laudes alicujus remedii, quod sibi, vel domui suæ, arcanum servat, ex sua experientia in publicum propalet, idque venale exponat. Non ita crescit ipsa ars, quæ hodie manus habet oculatas, nihil recipiens, nisi quod sine velo hominum tegentium videt, & mystis suis universim omnibus scrutandum dare potest. Neque est quod terreamur empiricorum abusibus, quos caussantur, qui arcana jactant servantque. Augent potius medicastrorum numerum & errores vendita sine luce, vel semitecta, medicamenta: dum male divinant & imitantur varii artifices, & vulgus, sine arte & medico, sequitur breves, & male sæpe intellectas, schedæ vernaculæ regulas, & abstinent docti a rei non satis exploratæ usu.

(z) " Hinc illæ circa ægros miseræ concertatio-
" nes, nullo idem censente, ne videatur accessio al-
" terius " *Plinius* l. 29. c. 1.

(a) *Hippocrates* de arte: " verborum inhonestorum arte
" ad ea, quæ ab aliis inventa sunt, confundenda promtum
" esse, nihil quidem corrigendo, eorum vero,
" qui, aliquid sciunt, inventa calumniando, non sane
" scientiæ votum aut opus esse videtur, sed potius
" proditio indolis propriæ, vel ignorantia artis.

versor. (*b*) Complura mihi decidenda restant de singulis, in quę digitum hac leviuscula scriptione intendere lubuit, argumentis. Statui apud animum meum, quę de his indies observando, legendo, meditando, per subseciva momenta colligere licet, deo forsan aliquando plus otii faciente, in qualecunque boni publici emolumentum convertere, conscripto, pro tenuitate mea, plene, ordinate, distincte, luculenter, opere theoretico & practico, de febribus intermittentibus; ceterisque ex earum genere morbis, & fido artis medicę omnisque generis remediorum in illis usu. Valete, viri experientissimi, meisque conatibus sinceris, qui vestris ipse studiis meritisque enixe faveo, favete! Scribebam mensibus Octobri, Novembri, & Decembri, anni cIↃ Ic CCXXXI.

Consilium de scribendo opere pieniori.

(*b*) " Deponite, medendi artifices, noxias ægrotantibus contentiones, ut, cum vobis non vultis cedere, inventa vestra invicem videamini dissipare! *Cassiodor.* form. comit. archiatr.

INDEX.

P. notat Procemium, S. Sectionem, p. paginas §. paragraphos & lit. litteram.

A.

B

C

D

E

F

Flu-

G

H

I

L

N

O

R

T

vero

V

FINIS.

